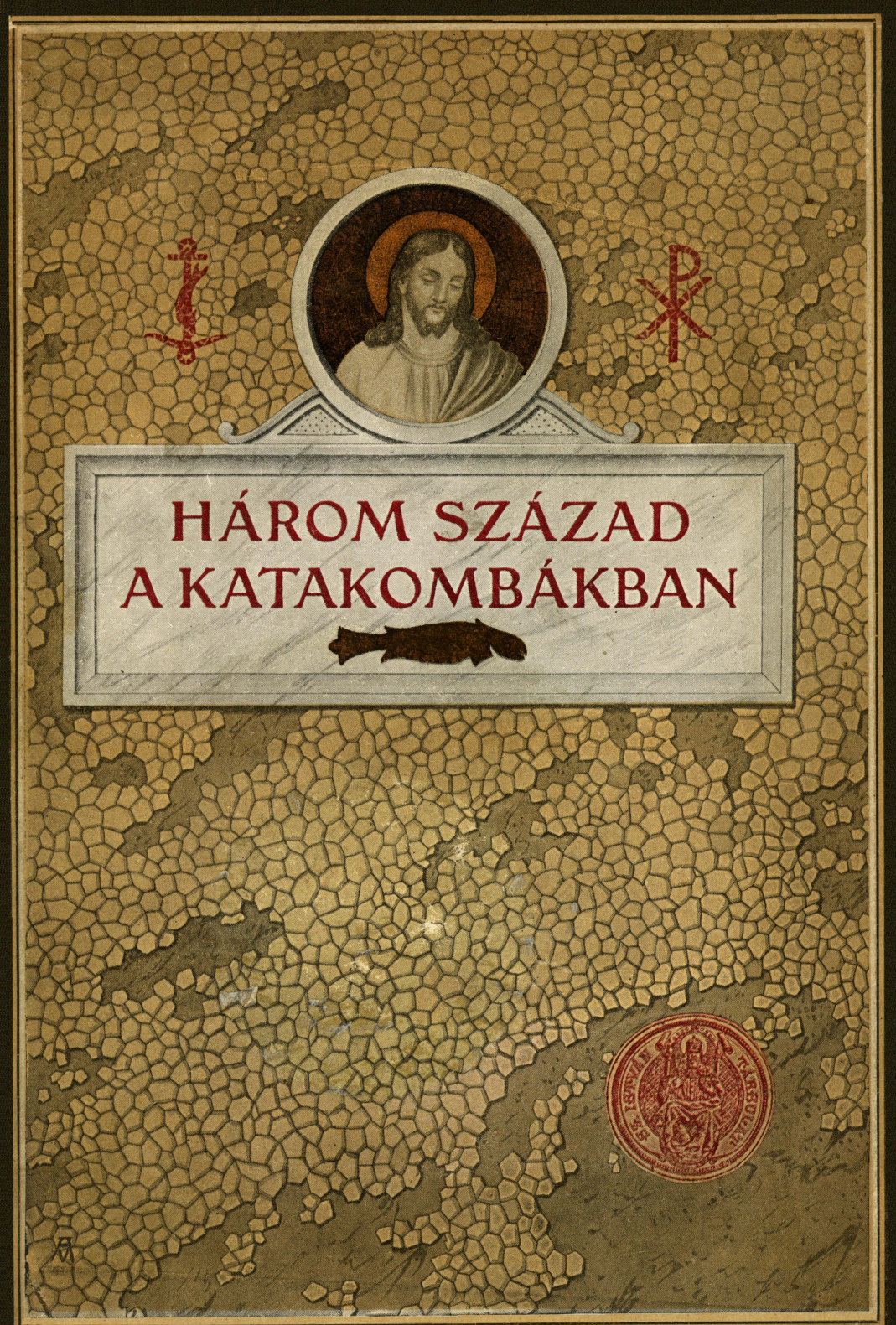

HÁROM SZÁZAD A KATAKOMBÁKBAN

A SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

HÁROM SZÁZAD

A KATAKOMBÁKBAN

KÉPEK AZ ELSŐ KERESZTÉNYEK

ÉLETÉBŐL

II. átdolgozott kiadás.

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

KIADÁSA

Nihil obstat.

Dr. Michaël Marczell
censor dioecesanus.

Nr. 3140.

Imprimatur.

Strigonii, die 24. Septembris 1925.

Julius Machovich
vicarius generalis.

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. — Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

BEVEZETÉS.

Az olaszoknak van egy nagy költőjük: Dante Alighieri. (szül. 1265.) De nemcsak az olaszoké ő, hanem az egész világé, akire büszke az egész világ, mert hosszú évszázadok alatt is csak ritkán születik ilyen nagy ember, ilyen ragyogó nyelvvel s majdnem hihetetlen képzelő erővel megáldott szellemóriás, mint ő volt. Ez a költő, mélységes keresztény hitétől lelkesítve gyönyörű hármas énekben megénekelte az emberi lelkek sorsát a — halál után. A lelkek örök kínját és fájdalmát a pokolban; a vezeklő vándorlást a tisztítóhelyen keresztül s a boldogság soha el nem múló örömeit a mennyországban. Ennek a csodás tárgyú, páratlanul megírt költeménynek címe: Divina commedia, Isteni színjáték.

Valóban, isteni színjáték, keverve fájdalommal és örömmel, könnyekkel és mosolyokkal, az elkárhozottak örök kínokban gyötrődő alakjaival s az üdvözültek édes boldogságával.

Borzong is az ember, összeszorul a szíve, mikor olvassa az elsőt, a poklot. Epedez és sóhajtozik, mikor a tisztuló lelkeket kíséri útjaikon. Mosolyog és boldog, félig üdvözült már, ha az utolsó részt olvassa, melyben a lelkek csillagról-csillagra szállva, a tisztaság és szentség fényével töltik be a világmindenséget.

A költő szerint a pokol lenn van a földben, a földnek gyomrában. Folyton szűkülő körökben, mint valami óriás lépcső-fokokon nyúlik le a kárhozat rettenetes helye egészen a föld középpontjáig, hol a bilincsbe vert Sátán temeti folyton szörnyeteg-gyomrába a leggonoszabb lelkeket. A tisztítóhely a föld fölött van s hasonlít

egy, a csúcsa felé folyton szűkülő toronyhoz, melynek tetejéről aztán az ég felé repülnek a megtisztult emberi lelkek.

Ime, ez van körülbelül megírva a Dante gyönyörű költeményében.

A mi könyvünk is ilyen költemény lehetne, ha dallamosan zengő, csattogó versekben volna megírva ; ilyen «isteni színjáték» lehetne, ha nem volna valóság, mely . . .

Mert a tárgya, a meséje majdnem ugyanilyen vagy legalább is van olyan szép és rendkívüli, mint amazé. Lelkekről van itt is szó, jó, szent és gonosz, ördögi lelkekről. Csakhogy ezek a lelkek még itt élnek a földön, itt járnak a világban. S a jók és nemesek már itt a földön szenvedik végig a pokol, jobban mondva a tisztulás kínjait, a rosszak pedig, a világ örömeiben fuldokolva ittasan, kárörömmel nézik embertársaik szenvedéseit s úgy tapsolnak hozzá, mint a Sátán angyalai odalenn az örök tűzben. Lelkekről, a Krisztus által megváltott első keresztény lelkekről van itt szó, kik harcra kelnek az egész világgal, bámulatosan nehéz csatákat vívnak a hatalommal, s míg testük végsőt vonaglik a hatalomnak rájuk nehezülő lába alatt, lelkük már száll, száll föl, oda az égbe, hogy csillagról-csillagra emelkedve, a tisztaság és szentség fényével töltsék be a világmindenséget . . .

Igen, kedves olvasók ! ilyen történetet, ilyen színjátékot fogunk mi is elbeszélni, amely szomorú is, de azért sok öröm is van benne, amelyen sírni is fogtok, de örültök és nevettek is ; melyben a szereplők nem színészek, hanem derék és szent keresztények és gonosz, kegyetlen, tisztátalan pogányok. Amazok tele szeretettel, ezek gyűlölettel. Azoknak vezetőjük a jó Isten a mennyországból, ezeké a Sátán a pokol tüzéből. Látni fogjátok, hogyan harcolt ez a két tábor, ez a két hadsereg egymással háromszáz éven keresztül ; az egyik karddal, tűzzel, ragadozó fenevadakkal, a másik pedig türelemmel, szenvedéssel, szelídséggel, kezében a béke olajágával, ajkán megbocsátó imádsággal. S a végén látni fogjátok, mint győzte le mégis a gyönge az erőst, mint törött ketté a

kard az olajfa ágán, mint oltotta ki a máglyák tüzét a szentek egyre hulló könnye, a vértanuknak piros, meleg vére, a haldoklók gyönge utolsó lehellete.

Más szóval: A kereszténység győzelmét fogjuk elmondani a pogány világ fölött.

És ennek a gyönyörű, isteni színjátéknak méltó hátterét képezi a hely is, ahol az történt: a most is szép, a most is nagyszerű, most is a világ középpontját képviselő Róma, az örök város. Akkor a pogányságnak, a római világbirodalomnak, most a kereszténységnek, Isten földi birodalmának fővárosa.

Mert, valamint a kis Jézus egy betlehemi barlangistállóban jött a világra, úgy az ő mennyasszonya is, az Anyaszentegyház Róma földalatti barlangjaiban született meg. Ott nőtt és cseperedett föl erős, viruló, ékes hajadonná.

A mi isteni színjátékunkban tehát Róma a színpad s a dekoráció.

Föl hát a függönnyel s nézzük először a színpadot s a dekorációt.

***

Mikor a végtelen Istennek egyszülött Fia, Jézus Krisztus, hogy megváltsa a világot, leszállott a földre s megjelent az emberek között, a római birodalom gőgösen és hatalmasan terült el az akkori világon, mint egy óriási felhő, mely eltakar hegyeket és völgyeket, országokat és tengereket. Olyan volt, mint egy éktelen bálvány, melynek soha semmi sem elég, a torka mindig nyitva, karjai mindig kitárva, hogy magához ragadjon minden élőt, elnyeljen s magába olvasszon népeket, nemzeteket, az embereknek százezreit, millióit.

Egy igazi világbirodalom volt az, amilyen soha máskor nem volt és talán nem is lesz soha. A Mindenható azért engedte létrejönni, hogy az ő születendő földi országának méltó ellenfele legyen, s hogy majd legyőzve azt, Ő legyen Úr egycsapásra az egész világ fölött.

Az akkor ismert három világrésznek, Európának, Ázsiának és Afrikának leggazdagabb és legnépesebb tar-

tományai mind alá voltak vetve a római császár uralmának. Augusztus császár, akinek idejében született a Megváltó, huszonhat részre osztotta egész birodalmát. Melyek voltak e népek, hogyan hívták akkoriban, elmondja a történelem. Ezekből a részekből váltak ki idővel s váltak önálló országokká a mostani Olaszország, Francia- és Spanyolország, Anglia, Belgium, Svájc, Németország s a Balkán-félsziget országai. Ázsia és Afrika egyes országai még ma is akkori nevüket viselik, mint Sziria, Palesztina, Perzsia és Egyiptom. A Földközi-tenger zöld hullámai mindenütt a régi Róma tartományainak partját csapdossák, mert minden nép és minden ország, mely itt feküdt, kénytelen volt meghódolni Róma rettentő fegyverei előtt.

A mi édes hazánknak túl a dunai része szintén római tartomány volt. A Dunáig terjedt és Pannónia volt a neve. Ezen a néven említi a mult idők költője is, mikor könnyező szemekkel nézve a pusztuló hazát, imádkozva így énekel:

Virágos kert vala híres Pannónia.
Mely kertet öntözé híven Szűz Mária.

Ennek az óriási birodalomnak feje és szíve: Róma volt, az örök város. Itt születtek meg az emberek millióinak életét szabályozó törvények, a térdhajtásra kényszerítő parancsok és rendeletek, innét indultak ki s nyúltak a világ négy tája felé, mint polip-karok, a római légiók, hogy hódítsanak, büntessenek, szövetségeseket védjenek és rendet tartsanak; ide gyűlt össze minden vagyon, minden kincs, mit az egyes tartományok a földön s a föld alatt termeltek; ide hurcolták a leigázott népek ezreit, hogy mint nyomorult rabszolgák, szabad fejüket igába hajtva, fegyverforgató kezükkel az eke szarvát fogva, szolgálják a világ hatalmas és kegyetlen urait.

Ez a régi Róma óriás nagy város volt, a mostani Róma össze sem hasonlítható vele. Hét halmon épült, melyek közül a legnevezetesebbek: a Capitolinus, melyen

előbb a Capitolium nevű fellegvár állott, a császárság korában pedig nagyobb részt csak templomok épültek rajta, kivéve az Aerariumot, a kincstári palotát. Ettől délre volt a Palatium, Domitianus és Tiberius császárok gyönyörű márványházaival, melyekről a nagy cirkuszra nyilt kilátás. Ezen túl terült el a mons Aventinus, hol Diana istennő remek temploma állott több más istennő templomának szomszédságában. E dombtól nyugatra folyt a Tiberis-folyó, partjain nagyszerű gabonaraktárakkal, délkeletre meg a Caracalla pompás fürdői terültek el az appiai út mentén húzódó kies völgyben. Következett a mons Caelius, melyen túl Flavius köralakú színháza, az amphitheatrum állott, a domus aurea, az aranyház aljában. Nem messze tőle északnak a mons Quirinalis emelkedett, melynek környékén Diocletianus és Constantinus császárok szebbnél-szebb fürdői feküdtek, a domboldalon szétszórtan pedig mindenféle pogány istenek templomai. Végül a Tiberisen túl volt a mons Janiculus és a Vaticanus, maguk közé fogva Nerónak óriási cirkuszát, melyet gyönyörű kertek vettek körül, az olajfák balzsamos illatát árasztva a sok vért látott, komor falak közé.

Ez az óriás város, mely 14 kerületre volt fölosztva, valóságos rengetege volt a leggyönyörűbb épületeknek, köz- és magánházaknak, színházaknak és fürdő-palotáknak. S az utcákon mindenütt a legnagyobb fény és pompa. Mint pazarul széthintett kincsek csillogtak az örökös nyári verőfényben az alabastrom márványszobrok, istenek, hősök, nagyférfiak kőből faragott emlékei. Ott voltak láthatók, a különféle színű csíkos márványból készült oszlopcsarnokok és oszlopsorok a még pompásabb templomok előtt, vagy az előkelők házai mellett. A nagy győzelmek emlékére emelt hatalmas diadalívek. A remekbe faragott szökőkutak csodás ékítményeikkel, melyek képét ezerszeresen verték vissza a csobogva felszökő víznek kristálycseppjei.

S amint a római birodalomnak Róma volt a szíve, Rómának magának megint a fórum, a piac volt a szíve,

középpontja. A fórum, mely még ma is, romjaiban is a világ bámulatának tárgya. Itt voltak a legszebb templomok, épületek, szobrok és oszlopcsarnokok. Itt volt az úgynevezett Comitium, a népgyűlések megtartására szentelt hely: fölékesítve azon csodás faragványú hajóorrokkal, melyeket nevezetes tengeri csatákban foglaltak el vagy törtek össze a híres római hadvezérek. Falaiba be voltak ékelve a latin szövetségi szerződésnek érctáblái s az úgynevezett tizenkéttáblás törvény. Udvarán állottak a történelmi ősemlékek, mint Attus Navius fügefája s annak a nöstényfarkasnak a szobra, mely Róma alapítóinak, Romulusnak és Remusnak életét mentette meg, saját emlőivel táplálva a mocsárba kitett ikreket. A fórumon volt továbbá Romulusnak a sírja, egy fekete kőemlék fedte a tisztelt hamvakat; a curia hostilia, hol a köztársasági Róma gyűlésezett; a secretarium és atrium libertatis, mindkettő állami épület; végül a bazilikák, melyeket már később a császárok építettek.

Micsoda élet, micsoda sürgés-forgás lehetett itt, mikor a szenátorok s a legtekintélyesebb polgárok mentek kihallgatásra a császárhoz. Mikor a távoli népek követei jelentek itt meg teljes díszben, a legkülönbözőbb öltözetekben. Mikor a harcokból hazatérő győzelmes hadvezérek itt vezették keresztül seregeiket, maguk előtt hajtva a levert népek százait, a rablancra fűzött hadifoglyokat s a kocsiknak rengeteg hosszú során gurítva az állami kincstár felé a mérhetetlen kincset, aranyat, ezüstöt, melyet zsákmányoltak. Innét indultak ki a nép lelkesítő rivalgása között a harcra kész katonák újabb hadjáratokra, ki messze, a világ végére valahová, s zörögve csördültek össze a fegyverek, csillogtak a kardok, a lándzsák, a vexillumok (zászlók) s dübörögve rengett meg a föld a légiók nehéz lépései alatt.

A fórumon kívül több más piaca is volt Rómának, de ezeket leírni, csodáikat, látványosságaikat fölsorolni majdnem lehetetlen. Minthogy azonban a mi eseményeink legnagyobb része nem a fórumon játszódik le, sem az utcákon vagy a pogány templomok márvány-

kockás padozatain, azon középületekbe kell még betekintenünk, melyekben a római nép mulatni szokott, s ahol szabadidejének legnagyobb részét töltötte.

Ezek voltak a színházak, a cirkuszok, az amphitheatrum és a fürdők.

A színházak között az első helyet Pompejus színháza foglalja el, melynek nézőterét háromszázhatvan oszlopból álló oszlopcsarnok körítette. Három sorban futottak körül ezek az oszlopok s egy részük tiszta márványból, a másik különös fajta üvegből volt faragva, míg a harmadik sor oszlopait aranylapok borították be alulról egész tetőig. Előadások alkalmával negyvenezer rómainak hangja dörgött át, mint zúgó fergeteg, ezen az oszloperdőn keresztül. Történelmi vagy a pogány vallás hitregéit tárgyaló színjátékokat adtak itt elő s a római nép, különösen az ifjúság itt szívta magába a bűn s a kegyetlenség szeretetét, melyet csak Krisztus vallása tudott később megtörni s lelkéből örökre kiirtani.

Pompejus színházát balra elhagyva, Fortunának, Dianának, Junónak és Apollónak templomai mellett elhaladva s a Capitoliumot a tarpeji szikla mellett megkerülve, azután a Forum Romanum hullámzó embertömegén gyorsan átvergődve, a Venus templomának hátterében egy óriási, komor épületet pillantunk meg, mely több emeletnyi magasságban elzárja a kíváncsi szem elől a láthatárt.

Ez a kőkolosszus: az amphitheatrum, a körszínház. A legvéresebb csaták színhelye, keresztények százezreinek halálos ágya. A római Golgota, melyen az Isten gyermekei járták a kínszenvedések útját, hogy lelkük onnan repüljön föl a magasságba. Itt, ebben az irtózatos emberhús-mészárszékben küzdöttek életre-halálra egymással vagy a vadállatokkal a gladiátorok (fegyveres rabszolgák); itt dobálták a vadállatok elé a fegyvertelen keresztényeket; ide tódult az egész Róma népe, mikor «vágás» volt, hogy megrészegüljön a vértől. Úgy kívánta ezeket a borzalmas játékokat, mint a részeges ember az italt, s valamint a mámoros ember nem ismer

Istent, sem embert, se irgalmat és szelídséget, úgy a rómaiak is az ilyen játékok alkalmával szinte eszüket vesztették, vadak, dühöngők, féktelenek voltak, mint az őrültek.

A másik, majdnem hasonló, mulatóhely volt a Circus Maximus, a nagy körpálya, melyben a különféle versenyeket tartották. Ott feküdt ez a mons Palatinus tövében s a végét a Szerencse-istenasszony temploma választotta el a Tiberistől. Mérhetetlen nagy épület volt ez, melynek fokozatos lépcsőzetén kétszázhetvenezer ember is elfért, kik reggeltől estig elnézték az arénán zajló versenyfutásokat. A porond közepén, a cirkusz két hosszú falával párhuzamosan, tömör, vastag falépítmény húzódott végig, tetején apró templomok, oszlopok, szobrok és mindenféle cifraságok halmazával. A fal két végén volt az úgynevezett méta, melynél az őrülten vágtató versenykocsiknak gyorsan és kiszámított ügyességgel meg kellett fordulniok, lehetőleg épen a méta tövében, hogy időt ne veszítsenek s a rövid és szerencsés kanyarodás után elsőnek érjenek a célhoz. Háromszor-négyszer kellett egymásután megkerülni a métát s ha csak egy kocsi borult is föl, miután izzó kerékagyát belefúrta a méta kövezetébe, már ömlött a vér, mert ember és állat egymásra zuhant, ezekre a vigyázatlan utánukjövők s halálhörgés, agyontiport lovak fájdalmas nyerítése töltötte be az óriási épületet. És hányan rohantak így egyenesen bele a halálba! De mit törődtek ezzel a rómaiak. A nézők ezrei és ezrei csak a szerencsésen futó kocsikat kísérték szemükkel, az egyik rész ennek, a másik amannak fogta a pártját, mindegyik a saját színeinek (a kocsiknak különféle színük volt), kívánva a győzedelmet. S mikor végre az első kocsi a célhoz ért s megkapta győzelme jeléül az arany pálmalevelet, mint a viharzó tenger hullámzott az egész közönség. Kavargott, bömbölt az eszeveszett tömeg, s míg a nyerők, mint valóságos bolondok, ugráltak, éljeneztek és ordítoztak örömükben, addig a vesztesek oly dühös és fájdalmas arcot vágtak, mintha legalább is atyjukat vagy anyjukat vesztették volna el.

Ekkor egyet int páholyából a császár s pár perc alatt megváltozik a versenypálya képe. Az adott jelre valahol a nézőtér alatt megnyílnak a titkos csapok s csakhamar zúgó tengerré lesz az üres térség. A kavarogva beömlő víz tajtékozva csapkodja a magas falakat, törvezúzva a szándékosan ott hagyott szerencsétlenül járt versenyzőket. Igen, valóságos tenger hullámzik a nézők előtt, melyen egymásután jelennek meg a hajók, megrakodva katonákkal, hogy egymással harcoljanak úgy, mintha csakugyan tengeren lennének. Minden oldalról fölhangzik az evezőlapátok csapkodása, az egymásba ütköző hajók recsegése, a betörő bordák robaja, majd megvillannak a küzdő katonák kezében a fegyverek is, csapkodnak jobbra-balra kímélet nélkül, hisz mindenki a maga életét védi. És újra folyik a vér, halálos kínban hörögnek a torkok s nemsokára csonka halottak, összetört hajóroncsok úszkálnak a véres víz színén. Mert mindez nem játék, hanem komoly harc; nem utánzás, hanem rideg, rettenetes valóság.

Ilyen dolgokon tudtak mulatni akkor, abban a szomorú időben az emberek.

Az előadások után, melyek néha benyúltak a sötét éjtszakába is, (ilyenkor fáklyák fénye mellett öldösték egymást) a tömeg legnagyobb része a fürdőházak mulatóhelyeibe özönlött szét, hogy ott töltse el érzéki örömek közt a megkezdett éjtszakát.

A rómaiak ugyanis nagyon szerették a fürdést, ami nekik époly kedves és szükséges volt, mint az evés. Azért, ha a császárok meg akarták nyerni a nép szeretetét, nagy, nyilvános fürdőházakat építettek, melyben azután Róma minden szabad polgára elvégezhette napi fürdését. Igy tett Titus, Trajanus, Nero, Diocletianus, Caracalla, Agrippa, Constantinus, mindegyik a maga nevéről nevezvén el az ajándékba építtetett fürdőpalotát. Ezekből a palotákból még ma is nagyszerű romok állanak fönn s mutatják azoknak óriási méreteit.

Igy volt ez nemcsak Rómában, hanem minden római telepen, bárhol voltak ezek, akár a világ legtávo-

labb fekvő országaiban is. A régi római városok romjai között mindenütt rá lehet akadni az egykori fürdők nyomaira. Igy Budapest mellett is, Ó-Buda határában egy egész fürdőpalota romjai kerültek ki a föld alól, melyben el voltak temetve. Aquincumnak hívták hajdan a várost, mely ezen a helyen feküdt.

A rómaiak minden egyes alkalommal három fürdőt vettek egymásután: langyosat, meleget s végül teljesen hideget. E célra a föld alatt kályhák és kemencék voltak épitve, azokban melegítették, forralták a vizet s innét azután csöveken vezették föl a különböző melegségű vizet a fürdőkádakba. A Szent Cicelle temploma mellett kiásott romok között még ma is láthatók a medencék, sőt az ólomcsövek is. (Ezt a szűz vértanut tudniillik arra ítélték, hogy az izzásig fűtött fürdőszoba gőzében fulladjon meg.) E romokból kitünik az is, hogy Rómában nemcsak nyilvános fürdőhelyek voltak, hanem minden előkelő magánházban is volt fürdőhelyiség. Mit is keresett volna a szűzi vértanu, a bűnnek és kicsapongásnak eme nyilvános tanyáján!

S minthogy épen magánházról esett imént a szó, nézzünk meg egy ilyet is közelebbről.

Milyenek voltak általában a római házak?

Nem olyanok, mint a mieink, hanem sokkal kényelmesebbek és egészségesebbek. A mi városaink égbenyuló palotái igen szűk helyre vannak szorítva, körülöttük semmi kert, csak egy tenyérnyi udvar és csupa téglát, vakolatot meg vasat lát az ember mindenfelé. A római házak lényeges része volt az udvar, mely rendesen fedett volt, köröskörül oszlopsorokkal díszesítve, honnét be lehetett látni a termekbe s a szobákba, hol a család lakott.

Lépjünk be lélekben valamelyik római nemes úrnak vagy amint ők mondták, patriciusnak palotájába.

A kapualjon át (prothirum) egy pár lépést teszünk s már bent vagyunk a födött udvarban (atrium), hol a szemünk egyszerre káprázni kezd az eléje táruló bűbájos látványosságtól. Látni már a messze elnyuló termeket és szobákat, de mi még csak az udvar csodáit bámuljuk.

Az egyik sarokban víztartó van, melyben különös tengeri szörnyetegek úsznak s húzzák a tengeri istenek kocsiját, melyet a delfinek kagylóformájú szekerei kísérnek. A szörnyeteg torka felénk tátong, mintha elnyelni akarna s szinte halljuk a rettenetes szuszogást is, mely fürészelve tör ki belőlük. Pedig nem kell megijedni, kőből van faragva az egész. A másik sarokban szintén kőből faragott vadászjelenetet látunk. Szörnyállatok rohannak ki az erdőből, némelyek a vadászt ragadják meg, mások a lovat tiporják agyon. Fölöttük a lecsüngő kőágakon drágakövekből rakott fészkek láthatók, melyekből galambok és ékestollú madarak ragyognak elő, mintha megriadva csendes álmukból ébrednének föl... A fülkékből, melyek az oszlopok között sorakoznak, alabastrom kőből faragott szatirok és faunok, (pogány istenségek) hősök, marcona tekintetű vitézek és gondolkodó bölcsek néznek mozdulatlanul felénk, kinyujtva karjaikat a virágillatos levegőbe. A virágottartó díszedények falain gráciák és nimfák (női istenségek) táncolnak s alakjuk oly átlátszóan van valamely kristályjegecből köszörülve, hogy az edény belső oldalán épúgy látni őket, mint kívülről.

Egyszerre csengetyűszó száll át a virágos udvaron, mint madárdal az erdőn. Itt az ebédnek, a coenának ideje. (A rómaiak este ették az ebédet.) Egymásután jönnek a vendégek s mindegyiket egész szolgacsapat kísér. Üdvözlik a penateseket (házi istenség) s azután a triclinium, az ebédlő felé sietnek. A gyönyörű teremben karcsú, fiatal, szépséges leánykák siklanak tova a fényesen csillogó mozaik padlózaton, mely a rajta járó eleven nimfák minden mozdulatát visszatükrözi, amint csinosan és díszesen felöltözve ringó léptekkel sürögnek-forognak.

Némelyek edényeket hordanak körül, melyeknek alján indiai és arábiai fűszerek égnek parázson s illatuk arany hálószöveten párolog szét a teremben. Mások aranyozott nyugvóágyakat gördítenek az asztal köré, rendezik a helyeket s aztán alázatos tisztelettel húzódnak

meg a vendégek háta mögött. Vannak, kik lidiai vagy tiruszi kelméből készült drága terítőket hoznak, vánkosokat, melyek a legfinomabb keleti pehellyel vannak megtöltve s odahelyezik a lefekvő vendégek feje alá (a rómaiak ugyanis nem ültek, hanem féloldalon, balkönyökükre támaszkodva feküdtek az asztal körül). Végül némelyek nagy, pávatollas legyezőkkel az illatos levegőt hozzák gyenge mozgásba, mely simogat is, csikland is s növeli a vendégek étvágyát.

Azután behozzák az ételeket. Olyan tálakon és edényekben, melyek egymagukban is egész vagyont érnek. És amit a tenger s a szárazföld jót, ízleteset, drágát, keresettet csak adhat, az mind ott van a római nemes úr asztalán. Hozzák a borokat is és szép rabszolgafiúk járnak körül, töltögetve az aranybillikomokat a világhírű ciprusi és szamos-szigeti szőlőnedvvel, mely oly világos és ragyogó, mint maga a serleg, melybe illatosan beleömlik. Először a házigazda emeli ajkaihoz a kelyhet, egyet hörpint a koszorúzott billikomból s így megy tovább kérről-kézre a vendégek között. Közben fölhangzik a zene, hogy a szunnyadozó vagy mámoros vendégek fölfrissüljenek és a fuvolák és citerák bűbájos hangja a düh vagy kéj, a kegyetlen vérszomjúság vagy a testi gyönyör szenvedélyét lobbantja lángra, mely aztán nem ismer határt, pattog, sistereg, perzsel, hamvaszt és tombol, mint a kényszerzubbonyától szabadult őrült.

***

Ilyenek voltak-e mindig a rómaiak ?

Nem.

Ha a történelem lapjait végigforgatjuk, látjuk, hogy a római nép eredetileg munkás, józan és törekvő nép volt. Vitézségével egyik országot a másik után hódította meg. S ha érte is őket csapás, a szerencsétlenségben is oly nagyok és okosak voltak, hogy végre is övék lett a végső győzelem. Később azonban elpuhultak. Mikor már az egész világot meghódították, mikor minden nép el-

hozta nekik az évi adót pénzben, terményekben és emberanyagban s valósággal özönlött Rómába a sok kincs, keletnek és délnek csodás gazdagsága, akkor a rómaiak, az urak, úgymint a polgárok a lustaságnak, a semmittevésnek, a folytonos mulatozásnak adták át magukat. A régi mértékletesség és önmegtartóztatás helyét az élvezetvágy és a legnagyobbfokú tétlenség foglalta el. Az elpuhultság oly magas fokra hágott, hogy még a férfiak is karosszéken vitették magukat rabszolgáikkal, mikor valahova látogatóba mentek.

Ezt az ellustulást és munkakerülést természetesen a szegény rabszolgák keserülték meg legjobban. Minden háznál, különösen a falusi birtokokon, ezer meg ezer, sőt a gazdagabbaknál tízezer férfi és női rabszolga is volt. Ők végeztek minden elképzelhető munkát, takarítottak, főztek, tisztogattak, lesniök kellett még a szempillantását is uruknak vagy úrnőjüknek, hogy megkiméljék őket valamely fölösleges mozdulattól vagy fáradságtól. S mennél nagyobb lett az élvezetvágy az evésben és ivásban, annál nagyobb lett a föladat is, uruk minden kívánságát teljesiteni.

Hogyan reszkettek ezek a szegény emberek, midőn valami nagyúri palota rabszolgafelügyelője egy nagy lakoma kezdete előtt, kezében a fenyítő ostorral, komolyan és fontoskodva osztogatta parancsait a férfi- és nőrabszolgahadnak, mintha legalább is egy nagy csata megnyeréséről vagy elvesztéséről lett volna szó.

A falun levő rabszolgáknak szántani, vetni s aratni kellett, míg a rabszolganők a ház és istálló körül foglalatoskodtak. Munkás volt hát elég, de egyik sem erőltette meg magát a dologban, ha csak a felügyelő korbácsa nem ösztökélte őket serényebb munkára. Mit is bánta a szegény rabszolga, hogy jó lesz-e vagy rossz a termés, hogy hoz-e hasznot a birtok vagy sem, hisz mindebből neki semmi vagy csak nagyon kevés jutott. Kegyetlen ura ellenben a városban tivornyázta el az egész jövedelmet.

***

Vessünk még egy rövid pillantást Róma környékére is.

Mint minden nagy város határában, úgy a régi Róma határában is mindenfelé villák és nyárilakok terültek el. A római úr a forró nyári hónapokban itt keresett üdülést magának. Itt nyaralt egész családjával.

Azonkívül a város közvetlen közelében, a nagyobb forgalmú utak mellett, remek nyilvános kertek pompáztak, ahová ünnepnapokon kirándult az egész Róma és ott mulatott, ott szórakozott szegény és gazdag, katona és polgár, öreg és fiatal, kiki a maga módja szerint. Ilyen óriási kertek és kiránduló helyek voltak a Horti Domitiae, Luculliani, Pompejani, Sallustiani, az úgynevezett Collis Hortorum-on (a kertek dombja) kezdve a Mars-mezőre befutó via Flaminától (országút) egész a via Lubicanaig szakadatlan egymásutánban. Majd a Horti Maecenatis és Pallantiani az Esquilinus domb keleti lankás lejtőin. Mások az Aventinus domb tövében, melynek virágait a földalatti Aqua Appia s a föld fölött futó Aqua Antoniniana (vízvezetékek) friss forrásvize öntözte. De a legszebb kertek a Tiberis folyó jobb oldalán voltak, a mons Janiculus és Vaticanus tövében, hová Nero császár hatalmas cirkuszát is építtette, hogy az ott kiontott keresztény vér legyen a tenger, melyen biztosan evez majd a Péter hajója, s a kivégzett keresztények csontjain büszkén emelkedjék majd az örök Vatikán. A pápa palotája.

És most egy-két szót még a római temetőkről!

A rómaiak az életet úgy tekintették, mint utazást a tengeren. Valamint a szél szüntelenül duzzasztja a vitorlákat s viszi előre a hajót a révpart, a kikötő felé, az emberi életet is így hajtja az idő egyre a sír felé, a halál karjaiba. S ha egyszer odaér az ember, vége az utazásnak, ki kell a partra szállni, akár tetszik, akár nem.

Akkor már nem kell semmi, csak egy kis békés hely, valami kis üreg, hol meghúzódhassék az ember s ott maradhasson örökre. Az életben maradóknak tehát nem volt egyéb gondjuk a halottakkal szemben, mint békés, lehetőleg díszes vagy legalább is tisztességes nyugvóhelyet szerezni a testnek vagy az elégetett hamvaknak.

Az országutak mentén tehát, melyek a világ minden tája felől Rómába vezettek, a legkülönfélébb sírok és síremlékek voltak felállítva hosszú sorban egymás mellett, mint a városban a márványpaloták s egyik szebb, fényesebb volt a másiknál.

És miért épen az országutak mellett? Mert a rómaiaknak külön temetőik nem voltak, hanem mindenki a maga földjén, a maga birtokán temette el halottjait, az országút mellé, hogy könnyebben odajuthasson a sírhoz.

Milyen különös lehetett az az idegennek, ki a ködös, ismeretlen távolból jött megnézni a híres várost, melynek híre eljutott messze-messze idegen országokba is, ha fölérve az utolsó dombtetőre, mely még elzárta szemei elől Rómát, egyszerre csak az országút mindkét oldalán csupa sírt, kápolnát, oszlopfejfát s emlékszobrot pillantott meg s e szomorú emlékjelek között kellett végighaladnia a város közepébe, a nagy római birodalom szívébe.

Ugyan mit érezhetett akkor és mit gondolhatott magában?!

Előtte az országút, tele élettel, emberekkel, kocsi kocsi után robog rajta, lárma, zaj mindenütt; marhahajcsárok ordítása, kirándulók éneklése, katonák dübörgése, állatok tompa bőgése; az út mindkét oldalán pedig a gyönyörű emlékek alatt ott feküsznek a holtak, nehéz koporsójukba zárva s pihennek, alusznak némán, csöndesen...

És ha esetleg végigböngészte a sírokon a felírásokat és az egyiken azt olvasta: «itt fekszem a sötétségben», a másikon pedig ezt: «itt nyugszik békében és világosságban», nem csóválta-e meg a fejét, hogy milyen különös nép is ez a római nép!

***

Ime, ilyen volt a régi Róma, a pogányság fővárosa!

Ime, a színpad, a háttér, a dekoráció a mi «isteni színjátékunk»-ban.

Ebbe a háttérbe fogunk beilleszteni egyes képeket, egyes felvonásokat abból a nagyszerű párviadalból, melyet az Isten és Sátán, a kereszténység és pogányság vívott egymással.

1. Nero fáklyái.

Mint mikor a szélvész valahol Kelet őserdejében kikap egy ici-pici magocskát a hatalmas mustárfa gyümölcsének magtokjából s viszi magával hegyeken, völgyeken, országokon, tengereken keresztül, aztán leejti valahol, hol jó a föld, alkalmas a talaj s az ottan kikél, lassan fölnövekedik, hatalmas fává lesz, nagy ágakat hajt, melynek lombjai alatt az ég madarai árnyékot, pihenést találnak: úgy vitte Pétert is az isteni erő, a pünkösd napján lezúduló Szentlélek viharja a messze nyugat felé, be a pogányság szívébe, hogy ott mint Krisztus magja kikeljen és életet, tiszta lelket leheljen az anyagban, bűnben és testiségben fetrengő pogány emberekbe.

Csak egy vándorbot volt a kezében, az első püspöki pásztorbot, mikor Jeruzsálemből, hol az angyal oly csodálatos módon szabadította ki a börtönből, nekiindult a nagy világnak. S miután Antiochiában megalapította az első püspökséget, miután Cappadociában, Pontusban, Galaciában, Bithiniában egyházakat alapított, nem volt többé maradása sehol sem, hanem ment újra tovább, hogy Krisztus parancsának engedelmeskedve «hirdesse az evangéliumot minden nemzetnek». S hosszú vándorlás után az 52. évben Rómába érkezett, a pokol birodalmának kellő közepébe.

A kis mustármag lehullott tehát Róma földjére. Ha ki fog-e kelni, fel fog-e növekedni!

A bárány bement tehát a farkasok közé, a galamb leszállott a baglyok és keselyűk fészkébe.

Lesz-e vajjon, aki megvédje, aki menedéket nyujtson az Isten küldöttének?

Volt.

A hagyomány szerint Péter vendégszerető fogadtatásra talált egy Pudens nevű előkelő római tanácsos házában. Bizakodva a felülről jövő segítségben, csakhamar hirdetni is kezdte Jézus evangéliumát. És ime, szavai nem találtak siket fülekre sem a zsidóknál, sem a pogányoknál. (Strabo történetíró tanusága szerint a zsidók

már Krisztus urunk idejében is el voltak terjedve az egész földön s a római birodalomnak nem volt olyan tartománya, hol zsidók nem laktak volna. Rómában is egy egész külön városrészt laktak a zsidók). Pudens tanácsos maga is megtért, anyjával, Priscillával, valamint négy gyermekével (Timotheus, Novatus, Prudentiana és Praxedis) együtt. Ők voltak első ibolyái a keletkező hitközségnek Rómában, mely napról-napra gyarapodott úgy számban, mint erényekben, annyira, hogy már Szent Pál apostol ezt írhatta Róma első kereszténveiről: «A ti hitetek az egész világon hirdettetik».

Pudens házában Szent Péter imaházat is rendezett be, hová az egész hitközség eljárogatott az istentiszteletre. Ez volt az első templom Rómában. Az első virág a száraz homokon, az első sugár a rettentő éjtszakában!

Mikor azután Szent Pál, ki akkoriban Kis-Ázsiát és Görögországot járta, minderről értesült, ő is Róma felé vette útját, hogy Péterrel együtt járjon-keljen, oktassontanítson s szórja a magot, az Isten igéjét mindenfelé. S így történt, hogy kis virágból kis kert lett, az első sugarak után fölhasadt a hajnal, ragyogni kezdett az ég s fényleni kezdett Isten mennyországa a szegény pogány Róma fölött. Egymásután tértek át az emberek, zsidók, pogányok, gazdagok, szegények, urak és rabszolgák Krisztus egyházába s lettek farkasokból az ő édes, szelíd, fehérlelkű juhocskái.

Szegény juhocskák, boldogtalan virágok!

Mert alighogy fölragyogott az első napsugár az égen s rátűzött a négyezer esztendő óta homályba borult földre: a sötétség fejedelme a Sátán is eljött a mélyből s hatalmát féltve megjelent a földön egy ember alakjában, mint valamikor a kígyó alakjában a paradicsomban. És felhőkbe borult az ég, kitört a zivatar Róma fölött, hogy agyongázolja a kis kertet, hogy pocsékká verje a szelíd, senkit sem bántó virágokat.

Megjelent a Sátán: Nero lett császár, 54-ben Krisztus születése után. Ha valaki öl, mert haragszik; ha valaki öl bosszúból, vagy mert el akarja venni a másét: az ilyenre

azt szoktuk mondani, hogy gonosz és elvetemült ember. Zsivány vagy haramia. De ha valaki azért öl, mert szereti a vért látni ; mert neki gyönyörűség az, ami másnak borzalom ; aki tud nevetni akkor is, mikor a haldokló ott vonaglik eltorzult arccal, ordítva, káromkodva lábainál ; ha valaki a legnagyobb egykedvűséggel meg tudja öletni nevelőjét, feleségét, édes anyját : akkor azt mondjuk, hogy az ilyen már nem is ember, hanem vadállat, maga a megtestesült ördög.

És ilyen volt Nero !

64-ben Krisztus után az a pokoli gondolata támadt, hogy felgyujtatja Róma városát s a régi helyett egy újat, még szebbet fog felépíteni a saját nevéről nevezvén el azt.

Borzalmas nap volt ez, melyet csak elképzelni lehet, de leírni nem. Róma olyan volt, mint egy óriási máglya, melyből hatalmas tűzoszlopokként csapkodtak ég felé a domboldalakon épült két-háromemeletes faházak lángjai. Elpusztult minden, ami éghető volt. Egész utcák állottak egyszerre lángban, mert a gaz Nero több helyen gyujtatta föl Rómát s így a szűk utcákban, minők például a Palatinus és Coelius domb között voltak, lehetetlen volt a menekülés. Ezren és ezren lelték a borzasztó lángokban halálukat. S míg a pogányok ordítozva futkostak az utcákon és szidták Róma isteneit, kik nem tudták a tüzet megakadályozni, a keresztények csoportokba verődve imádkoztak.

Itt az ítélet napja ! — Kiáltoztak s azután mellüket verve hívták Krisztust segítségül.

Miserere Christus ! Irgalmazz Krisztus ! — szállott az ima a vérvörös ég felé, melyen eltünt, elveszett a nap képe, úgy hogy senki sem tudta megmondani hét napon keresztül nappal van-e vagy éjszaka a rombadőlt Róma felett.

Menteni nem lehetett semmit, olyan nagy volt a vízhiány a nyári szárazságban. Sőt Tacitus pogány történetíró szerint a császár katonái fenyegetésekkel tartották vissza az oltástól az embereket.

Nero óhaja beteljesült. A régi, a szép, az ősök Rómája nem volt többé. A tizennégy városrész közül csak négyet

kímélt meg a pusztulás, köztük azt is, melyben a zsidók laktak.

A tűz után a várost — természetesen — újra fölépítették. És Róma szebb lett, szabályosabb, mint azelőtt volt. Az utcák szélesebbek és egyenesebbek lettek, kő- és márványpaloták jöttek a régi faházak helyére, a romokból új templomok, színházak és mulatóhelyek támadtak, de mindezeket felülmulta Nero új palotája, az úgynevezett aranyház, a Domus Aurea. Szóval Róma, mint az egyptomi csodás főniksz-madár, mely szintén hamuvá égett, föltámadt hamvaiból, hogy továbbra is a világ ura maradjon.

A tűz után mindjárt rebesgetni kezdték, hogy az egész veszedelem gyujtogatásból eredt, sőt az a hír is járta, hogy egy nagy, igen nagy úr parancsára történt a gyujtogatás. Később pedig egész nyiltan, minden tartózkodás nélkül beszélték, hogy maga Nero császár a gyujtogató, mely hír általános hitelre talált s leírhatatlan gyűlöletet keltett ellene. A ravasz császár, ki amellett gyáva is volt, hogy a nép bosszúját elkerülje, a zsidókra fogta a gaztettet, kiknek városrészét megkímélte a tűz és kik az általános zűrzavarban még szép haszonra is tettek szert.

Nagyon könnyen ment a dolog. Igaz, hogy amint egy történetíró írja, senki sem hitte ezt el neki, de mert a zsidókat amúgyis nagyon gyűlölték, nemcsak azért, mert egészen különválva éltek (mint manapság is) és az állam isteneit nem tisztelték, hanem mivel uzsoráskodtak is, a nép örömmel kapott az alkalmon, hogy rég elfojtott dühét kiontsa ellenük. S a császár parancsára, ezerszámra fogdosták össze a zsidókat s a legborzalmasabb kínok között kivégezték őket.

Hanem a zsidó, nem hiába élelmes nép, most is segített magán. Tudták, hogy a keresztényeket a pogányok olyan «félzsidóknak» tartják s vallásukat is a zsidó vallás fajtájának tekintik és mert maguk is szerfelett gyűlölték őket, tehát minden lelkifurdalás nélkül a keresztényekre fogták rá a gyujtogatás bűnét. És mert, mint a közmondás tartja, amely kutyára ráfogják, hogy veszett, azt agyon

kell ütni, a pogányok és a zsidók most már a legnagyobb dühvel a szegény ártatlan kereszténynek estek neki, minek aztán legvégül — újra Nero örült a legjobban. Vért láthatott újra, könnyeket, kínokat, halálnak rettenetes aratását.

Az épülő Róma utcáin részeg csőcselék járt föl és alá s a borszagú torkokból akkor hangzott föl először a nevezetes kiáltás : «Az oroszlánok elé a keresztényekkel !»

A kiáltás végigzúgott az egész Rómán s a kolosszeumi éhes oroszlánok bőgése volt reá a felelet.

Másnap már nem bőgtek. Száz és száz keresztény volt akkor már eltemetve szörnyeteg gyomrukban.

Igy tört ki az első üldözés az egyház ellen. Igy kezdődött ama nagy háború, melyről írni fogunk. Az a háború, amely háromszáz esztendeig tartott ; az a küzdelem, amelyből nem volt más menekülés, csak a halál ; az a párviadal, melyben az egyik rész folyton támadott és minden : ember, állat, tűz, víz, fegyver, bilincs segített neki, míg a másik csak tűrt és szenvedett. Az az isteni színjáték, melynek nagyszerűségét sem a vízözön, sem Trója pusztulása, sem Róma égése nem múlja fölül.

Ime egy kép a borzalmas jelenetekből !

***

A vatikáni kertekben, melyeket Nero pazar költséggel ültetett s amelyekkel a puszta völgyet valóságos földi paradicsommá varázsolta át, távol a nagy város zajától, az olajfákkal szegélyezett sétatéren, a 64-ik év egy verőfényes délutánján két férfiú találkozott, kik, mint ruhájuk mutatta, a főnemesek előkelő osztályába tartoztak.

— Ave ! Üdvözlégy ! — szóltak egymásnak, miután udvariasan kezet szorítottak.

Az egyik Pudens volt, a már említett tanácsos, Péter apostol házigazdája, a másik Fábius, a császári udvar magasabbrangú tisztviselője.

— Honnan? — kérdezte Fábius, ki épen a kert bensejéből jött, a császári cirkusz felől s bizonyára épen hazaigyekezett, az aranyházba, hol császári ura lakott.

— Falusi birtokomról — felelte Pudens s viszont ő is föltette a kérdést:

— És te nemes Fábius honnét?

— Látod — felelte amaz, miközben hátrafelé mutatott. — Most jövök a császár kertjéből.

— Talán egy kis délutáni séta az illatos ciprusok árnyában? — kérdés Pudens.

— Ó, dehogy! — felelte félig nevetve, félig bosz

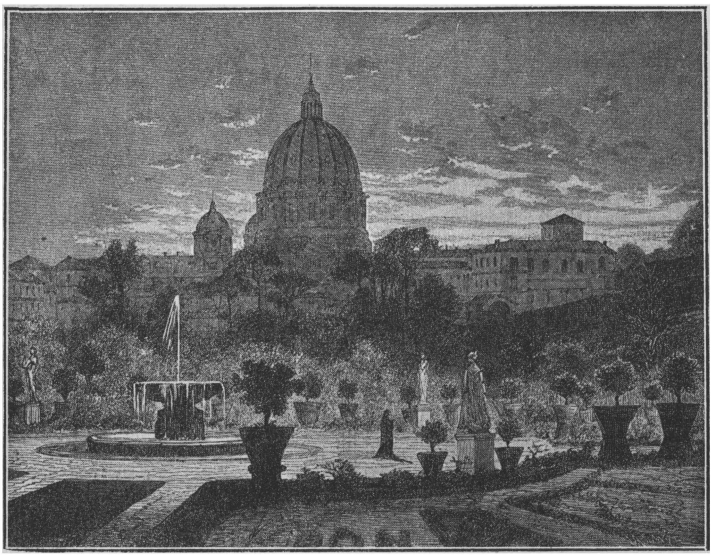

A vatikáni kertek, ahol Nero fáklyái égtek.

szankodva Fábius. — Ha tudnád, mennyi a dolgom! Egész nap egyebet sem teszek, csak futkosok ide-oda; azt sem tudom már, hol a fejem. A mai esti ünnepély minden időmet lefoglalja. Hanem majd meglátod magad is, hogy nem volt hiábavaló fáradozásom.

Pudens arca csodálkozást mutatott.

— Bocsásd meg tudatlanságomat carissime (kedvesem) — mondotta — de nekem fogalmam sincs, milyen ünnepélyről beszélsz!

Fábius kissé megütközve nézte a tanácsost, de miután

gyorsan eszébe jutott, hogy Pudens most jött meg falusi birtokáról, jóakaróan adta meg a fölvilágosítást.

— Nem tudod ? — kérdezte. — No, annál nagyobb lesz a meglepetés ! Az isteninek (így hívták a császárt) egy remek gondolata valósul meg ma este. Nagyszerű mulatsága és látványossága lesz a népnek ! Remélem, eljössz ? !

Pudens, mivel a kereszténveknek tiltva volt részt-venni a pogány ünnepélyeken és mulatságokon, hamarjában nem tudta, mit feleljen.

— Senki sem fogja érezni hiányomat, — mondta végre kitérően — ha esetleg ma nem is jöhetnék !

— Absit ! (távol legyen) — szólt erre hirtelen Fábius. — Azt nem szabad tenned. Hova gondolsz ? ! Ma olyasmit lesz alkalmad látni, amit még sohasem láttál !

— Ugyan mit ? — kérdezte amaz hitetlenül.

— Képzeld csak, estére, ha beállt a teljes sötétség, fáklyákat fognak gyujtani a kertben és . . .

— De hisz, ebben nincsen semmi különös — szakította félbe a beszélőt Pudens.

— Megállj csak ! — folytatta a másik. — Fáklyákat fognak gyujtani, de ezek a fáklyák élő fáklyák lesznek !

— Élő fáklyák ? Hogy-hogy ? Mi az ? Hogy értsem ezt ? — csodálkozott a tanácsos.

— Keresztényeket fognak zsákokba varrni, melyeket bekennek szurokkal s azután egyszerre meggyujtják őket — magyarázta Fábius. — Úgy-e nagyszerű gondolat ? ! Az isteninek valóban isteni ötletei vannak ! — és nevetett hozzá.

Pudens arca elkomolyodott.

— És te ezt mulatságnak nevezed ? — szólt csendesen. — Embereket halálra kínozni ?

— Hát nem érdemelték-e meg a gazok ezt ezerszeresen ? — bizonykodott a másik — nem ők gyujtották föl Rómát ? Nem méltók-e reá, hogy a császár és az egész világ haragja agyonsujtsa őket ?

— És te is, carissime, hiszesz a mesében, hogy a keresztények voltak a tűzvész okozói ? — kérdezte még

komolyabban Pudens. — Lehet-e ezt a bűnt csakugyan rájuk bizonyítani ?

Fábius egykedvűen rándított egyet a vállán és így szólt:

— Quid hoc ad me ! Mit törődjem én azzal ? ! Ez már nem az én dolgom. De ha utóvégre nem is igaz a vád, a kereszténveket mégsem sajnálom. Gonosz, istentelen emberek ! Miért nem járnak a mi templomainkba ? Miért nem áldoznak isteneinknek ? Akár így, akár úgy, a halált bizony megérdemlik ! Nincs igazam ?

Pudens megint kitérően felelt.

— Már annyi ezer és ezer esett közülök áldozatul — mondotta — jóllehet, semmi rosszat sem tudnak rájuk bizonyítani. Üldözik őket, mint a legelvetemültebb gonosztevőket. Hallom, hogy egyeseket keresztre feszítettek, másokat szarvasbőrökbe csavartak s úgy dobták a kutyák elé, hogy elevenen tépjék szét őket, az oroszlánok szája még véres az ő vérüktől és most, mint mondod, újra, mint élő fáklyák fognak világítani a népnek ! Én azt hiszem, hogy a rómaiak már ráuntak az ilyen véres játékokra !

— De hiszen épen emiatt lesz a mai ünnepély, — felelte nevetve Fábius. A változatosság, tudod, gyönyörködtet. Lesz majd versenyfutás is a cirkuszban és ez, ilyen különös kivilágítás mellett, mindenesetre nagyszerű lesz. Teljesen új, nem igaz ? Meglásd, hogy fog majd estére a nép a kertekbe tódulni. Gyere el te is estére, neked carissime és családodnak a legjobb helyről fogok gondoskodni !

— Köszönöm, — felelte a tanácsos, kezet nyujtva a másik nemes úrnak — eljövök és remélem, hogy megtalálom helyemet !

— Vale ! Élj boldogul ! — szólt mindakettő s azután szétváltak. Fábius egyenesen a császárhoz sietett, hogy jelentést tegyen neki az ünnepély előkészületeiről ; Pudens pedig, miután megvárta, mikor tünik el a Fábius alakja a vatikáni híd gránitoszlopai mögött, a Subura felé (így hívták azt a városrészt, ahol a legszegényebb emberek laktak) vette útját.

Ez a Subura volt a jó Isten legtermékenyebb szántóföldje, itt kelt ki a legtöbb mag s itt lakott Péter is a tűzvész után. Pudens egyenesen hozzásietett s azon sebtiben elmondta neki, amit a pogány Fábiustól hallott.

Mit érezhetett ekkor Péter ? Nem csordultak-e ki könnyei, mint akkor, mikor Krisztus háromszor kérdezte tőle : «Péter szeretsz-e engem ?» s aztán háromszor mondta neki : «Legeltesd az én juhaimat !» Istenem, hogy legeltesse, mikor mindenki üldözi őket ; hogyan védelmezze, mikor az egész világ ellenük fordul ? Mit tehet egymaga — annyi farkas ellen ? !

Sírt és vele sírt Pudens is. De mikor az utolsó csepp leperdült sovány, csontos arcán, valami csodás megkönnyebbülés szállt a szívébe s úgy érezte, hogy még sincsen egymagában, nincsen egyedül. Az Isten akaratára gondolt, melybe bele kell nyugodnunk és e sóhaj szakadt ki melléből : «Uram, Istenem ! Te annyit szenvedtél értünk, nem kell-e vajjon nekünk is szenvednünk érted ?»

S a két férfiú együtt maradt majdnem estéig s azon tanakodtak, hogyan nyujtsanak majd segélyt és vigaszt a pogány kegyetlenség ártatlan áldozatainak.

Krisztus lelke pedig nézte, nézte őket az égből, miközben angyalai már diszítették az aklot a mennyben, ahová a megtépett nyájat beterelni fogják . . .

***

És most átadjuk a szót egy hírneves írónak, ki egyik regényében a következőképen írja le ezt a rémes éjtszakát.

A szürkület órája még be sem állott s máris nagy embertömeg árasztotta el a császár kertjeit. A legnagyobb részt ittas emberek, kik ünneplő ruhákban, virágokkal fölkoszorúzva, ujjongva és énekelve jöttek s roppant kíváncsiak voltak az új és nagyszerű látványosságra. Már korábban is láttak Rómában karókhoz kötözött embereket, kiket elvenen elégettek, de még sohasem láttak azelőtt egyszerre ily rengeteg sok áldozatot.

A tömeg el is némult ámulatában, mikor a kert kapuin belül ért. Minden fő- és mellék fasorban, melyek a rétek, szökőkutak, halastavak és virágágyak mellett

huzódtak, szurokkal bekent karók állottak, melyekre a kereszténveket kötözték. A magasabban fekvő helyeken egész sor oszlopot lehetett látni a rájuk kötözött testekkel, melyeket virágok, mirtusz és repkény takartak; egész sor oszlopot, melyek majd fölfelé, majd lefelé huzódtak és oly messze nyúltak el, hogy a legközelebbiek, mint árbocok, a távolabbiak, mint színes, a földbe erősített nyársak tüntek föl a szemnek.

A nagy szám még a nézők várakozását is fölülhaladta. Azt lehetett volna gondolni, hogy egy egész népet kötöztek a karókhoz a rómaiak és a császár mulattatására.

Sok ember megállt az egyes oszlopoknál, ha valamely alak, vagy az áldozat kora vagy neme felkölté figyelmüket; szemügyre vették az arcot, a virágkoszorút, a repkényfüzéreket s aztán tovább és tovább mentek, csodálkozva kérdezvén magukban: «csakugyan mind bűnösök ezek? Lehetséges-e, hogy ezek az apró gyermekek, akik alig tudnak járni, gyujtották föl Rómát?»

Eközben este lett s az égen föltüntek az első csillagok. Ekkor minden elítélthez egy rabszolga lépett égő fáklyával kezében és mikor a kert minden részében trombitaszó adott jelt a látványosság megkezdésére, mindnyájan egyszerre meggyujtották a szurkos oszlopokat.

A virágfüzérek alá rejtett, szurokkal itatott szalma tüstént hatalmas lángokra lobbant, melyek minden pillanatban tovább terjedtek, elperzselték a repkénykoronákat és az áldozatok lábait körülnyaldosva, a magasba csaptak. A nép elnémult, mikor a kertekben egyszerre fölhangzott az áldozatok iszonyú jajkiáltása. Néhány áldozat a csillagos égre emelte fejét és himnuszt kezdett énekelni Krisztus tiszteletére. A nép figyelt és izgatottan hallgatta a szomorú halálénekeket. De még a legkeményebb szíveket is iszonyat fogta el, mikor a gyermekek az alacsonyabb oszlopokon szívszaggató hangon kiáltották: «Anyám, anyám!» Még az ittas nézőket is borzalom járta át, ha látták az ártatlan kisdedeknek fájdalomtól eltorzult arcát, mikor a füst fojtogatni kezdte őket...

A lángok föllobogtak s mindig új rózsa- és repkény-

koszorúkat perzseltek el. A fő- és mellékfasorok meg voltak világítva, a facsoportok, a gyepek és a virágágyak fényben úsztak, a víz a halasmedencékben és a tavakban vöröses színt öltött, a fák rezgő levelei ízzóknak látszottak és minden oly világos volt, mint nappal. Mikor pedig az elégett testek szaga a kerteket betöltötte, a rabszolgák füstölő serpenyőket hoztak és az oszlopok között myrrhát és aloét szórtak a sülő kereszténye kre. Itt-ott fölkiáltás hangzott a tömegben, vajjon részvétből-e vagy ittas örömtől, a nagy zajban nem lehetett megkülönböztetni és a fölkiáltások minden pillanatban szaporodtak a növekvő tűzzel, mely az oszlopokat körülvette s már az áldozatok mellét nyaldosta, tüzes lehelletével megperzselve fejükön a hajat s félig eltakarva megfeketült arcukat és végre még magasabbra csapott, mintha annak a hatalomnak győzelmét és diadalát akarná mutatni, mely a tüzet gerjesztette.

A látványosság kezdetén a császár négy fehér lótól húzott quadrigán (kocsi) jelent meg a nép között. Utána más kocsik jöttek, telve pompás ruhájú szenátorokkal, pogány papokkal, illatos bacchansokkal (így nevezték Bacchusnak, a bor istenének tisztelőit), kik szőlőlevelekkel díszített teli korsókat tartottak kezükben szilajon kurjongatva. Ez a fényes menet «evoe» kiáltások között haladt a kert fő utain át a füstben, az emberi fáklyák között.

A császár maga hajtotta lovait és lépésben haladva hol az égő testekre pillantott, hol a sokaság kiáltásaira figyelt. És amint ott állt a magas, aranyozott quadrigán, körülvéve az emberi sokaságtól, mely mélyen hajlongott előtte ; amint ott állt a tűz fényében, fején a triumphator (a győző) arany koszorújával, felülmulta egész környezetét, az udvari embereket és a népet. Óriáshoz hasonlított, akiben emberfölötti erők székelnek. Karjait széttárván, hogy a gyeplőket a magasba tartsa, mintegy megáldani látszott a tömeget. Szemével hunyorgatva, mosolyogva nézett körül s úgy ragyogott, mint a nap, mint egy rettentő, de fölséges és hatalmas istenség. (Sienkiewitz : Quo Vadis.)

Erre megkezdődtek a játékok a cirkuszban. Emberi testek égése volt hozzá a világosság, halálhörgés a zúgó zenekar.

A nép egy része ott maradt a kertekben, ott járt érzéketlenül a fáklyák között beszélgetve és nevetgélve. Ezren és ezren újjongva, éljenezve nézték a rettentő tüzet, sikoltozva ugráltak félre a le-leszakadó oszlopok előtt; tapsoltak, lármáztak, belevigyorogtak a haldoklók iszonyúan eltorzult arcába, meg voltak részegülve, meg voltak bolondulva mindnyájan.

A másik rész a császárt követte, ki kiszállt kocsijából s gyalog ment be a cirkuszba. S amerre csak végigment, mindenütt tapsok és örömkiáltások fogadták s a részeg bacchansok, a félmeztelen nimfák, az aljas szenátorok, mint majmok táncoltak körülötte. A nép újjongása nem ismert határt, tapsoltak, ordítottak, kendőiket lobogtatták és az emberek eme legnyomorultabbját istenként ünnepelték.

De gördüljön le már a függöny, elég volt az utálat képéből.

***

A színjáték véget ért, a nép lassan oszladozni kezdett. A hold sarlója a campaniai hegyek mögé ereszkedett, ma úgysem volt szükség rá. Az éjszaka egyre jobban ráborult Rómára és a vatikáni kertekre. A fáklyák legnagyobb része már kialudt s a földön hevert s csak egy-két helyen égtek még a szurkos zsákok, de a szent vértanuk már kilehelték lelküket. Azok közül azonban, kiket csak keresztre feszítettek, de nem gyujtottak meg, még sokan nyögtek és sóhajtoztak. Eljöttek tehát a hóhérok és római szokás szerint buzogánycsapásokkal összetörték karjukat, lábukat és mellüket s ezzel véget vetettek kínjaiknak.

Vége volt a mulatságnak! Nagyszerű volt! Sikerült! Százezrek ajka mondta ezt hazamenőben, százezrek szíve volt boldog és megelégedett. Nero is boldogan tért meg aranyházába, hogy álomra hajtsa nyomorult fejét. Teheti,

hiszen az Isten virraszt; az Isten elvégzi a többit s gondoskodni fog a mulatság végéről.

A Tiberisen átvezető hidak — három volt majdnem egymás mellett — már csendesen, járókelők nélkül bámultak az alattuk kavargó sötét vízre; a cirkusz kapui is bezáródtak, a hóhérok is elbujtak valahol, pár pillanatig az egész kert kihaltnak látszott. Csend volt mindenütt a borzalmas temetőben, csak itt-ott pattogott még a zsarátnok, leszórva magáról a hamut és pernyét. Ekkor emberek jöttek elő egymásután, mintha a föld alól jöttek volna; emberek, legalább azoknak látszottak a kétes világításban és fáklyafény mellett kezdték el különös, titkos munkájukat az utakon, a gyepen, a fák alatt mindenfelé, ahol előbb az égő oszlopok állottak. Kik voltak e sötét, ismeretlen alakok? Kísértetek nem, hiszen beszéltek, ha halkan is, de érthetően s a fáklyák fénye mellett jól ki lehetett venni egyesek arcát. Vagy halottrablók, kiknek ilyenkor van legjobb aratásuk? De ugyan mit találhattak volna az elégett, szegény keresztényeknél? Vagy tűzoltók, kik eltakarítani jöttek a zsarátnokokat, nehogy a támadó szél újabb veszedelmet hozzon az alvó városra.

Nem, nem azok voltak, hanem keresztények.

És honnan jöttek, ki küldte őket ide?

Senkisem küldte és itt voltak már régen. Már a színjáték előtt megjelentek, csakhogy egy részük elrejtőzött a fák sűrűjében, vagy valamely szobor vagy kőoszlop mellett, más részük meg ott járt-kelt a pogányok között s úgy nézték megszakadni kész szívvel a rettenetes látványt.

És most eljöttek, hogy megmentsék, hogy összegyüjtsék a halottak földi maradványait. Itt egy piszkos, kopott ruhájú legény, valami napszámos vagy rabszolga; ott egy fegyveres férfi, bizonyosan a császár katonája. Most egy fehérruhájú öreg ember megy el mellettük parancsokat osztogatva, bizonyosan valami nagy úr, vagy tanácsos, mert a ruháján piros szegély látszik. Ott tovább egy feszületet tartó alak, aki le-lehajol, majd

felnéz az égre, mintha imádkoznék. Bizonyosan pap, talán maga — az Apostol.

És dolgozik valamennyi, imádkozva, sóhajtozva, egymást vigasztalva. Lassan, óvatosan kaparják ki a kincseket a hamuból, amennyire lehet megtisztítják a pernyétől s az olvadt szuroktól, azután csodálni való áhítattal és tisztelettel drága, illatos kendőkbe csavarják a vértanui testeket, hogy a már készen álló kocsikra rakhassák s még az éjjel kivihessék, ki a többi kincs közé, mely ott van elásva a földalatti temetőkben, kint valahol az országutak mellett.

Azután lassan csoportokba verődnek a dolgozók. A földön már nincs sehol halott, csak az egyes rosszul elégett oszlopról kell még néhányat levenni. Pudens, a tanácsos, csoporttól csoporthoz jár, segít, vígasztal, tanácsol, sír a sírókkal és imádkozik az imádkozókkal.

Egyszerre egy férfi vegyül a munkájukkal kész emberek közé. A ruhája egyszerű, rabszolgának vagy szegény görög kereskedőnek nézhetné akárki, de a fény, mely arcáról és különösen szemeiből sugárzik, utat nyit neki a szorongó sokaságban. Komolyan, szomorúan lép oda, ahol a legtöbben állanak és sírnak, majd megáll közöttük és beszélni kezd.

Testvérek — mondja — legyetek türelmesek a szorongatások közepette, melyeket az Úr reánk küld ! (Rom. 12.,12.) Nem tudjátok-e, hogy azok, kik Krisztussal hasonlók a halálban, hasonlók lesznek vele a feltámadásban is ? (Rom. 6., 5.) Ha élünk, az Úrnak élünk ; ha meghalunk, az Úrnak halunk meg ; éljünk bár vagy haljunk, az Uréi vagyunk ! (Róm. 14., 8.) Még egyszer tehát : legyetek türelmesek a szorongatásokban és buzgók az imában. Eme megdicsőült testvéreink testét pedig holnap, ez időtájban fogjuk eltemetni és értük a szent áldozatot bemutatni, hogy békében nyugodhassanak. És most menjetek házatokba békével !

— Amen ! — felelték a keresztények s mentek csendesen hazafelé, a tetemvivő kocsik után. A szónok Péter volt, az apostol, Rómának első püspöke.

***

Rövid idő mulva csend, nyugalom van mindenfelé, Tiberisen innen, Tiberisen túl. Az éjszaka feketesége behatol a lelkekbe, aludni tér pogány és keresztény s egyformán álmodják maguknak a boldogságot.

Álmodják! Azok pedig, kiknek a halál zárta le szemüket ott a lángok özönében, már nem álmodják, hanem bírják. Érzik és élvezik. Az övék; benne vannak, boldogok! Most az égben van ünnep, ott van színjáték, isteni színjáték, mennyei ünnep, melyet le nem lehet írni.

Igy gondoskodott az Isten a mulatság végéről!

2. Előkészület a kereszténységre.

Kemény dologhoz kemény férfi kell. Csatába, hol élet-halálra megy a harc, erős, bátor katonák kellenek. Mert nem mindenki való ám katonának! Tudna-e a sánta mérföldekre gyalogolni, a hibásszemű célba lőni, vagy a kezetlen megbirkózni az ellenséggel? És aki megremeg éjjel az erdőn a falevél zörrenésére, künn a mezőn vagy a szántóföldön az ég zörgésére; aki megijed a kiserkenő vértől, az ágyon fekvő halottól, az bizony soha nem fogja megvédeni a hazát, megmenteni a zászlót, a becsületet, soha sem fogja kiverni a gonoszt az országból!

Kemény szív, kemény ököl kell a hősnek. A gyáva és a nyomorék maradjon csak odahaza a kemence mellett. Azért van az újoncozás, ott kiválogatják a legénység elejét, virágát, fölesketik a király és a haza szolgálatára, tanítják, forgatják és embert, engedelmes, hűséges vitéz katonát faragnak az ügyetlen regrutából.

Az anyaszentegyháznak is, épen mert üldözték, épen mert eleinte folytonos csatákban volt része, erős, kemény, jól nevelt legényekre volt szüksége. Nem volt ugyan újoncozás, mert fölvettek mindenkit, aki jelentkezett, de hogy hasznát vehessék, erősen tanulás alá fogták, forgatták jobbra-balra, míg mindenre kész, erős, vaslelkű katona nem lett belőle, mert ilyenekre volt akkor szüksége a jó Istennek. Csak aztán, vagyis a teljes kikép-

zés után lett igazán keresztény, vagyis az Isten megkeresztelt katonája.

Eleinte igaz, hogy csak a vezérek voltak meg és egypár közlegény. A 12 apostol, a diakonusok és egykét hívő. De mikor a zászlót kibontotta s a keresztet olyan magasra emelte Krisztus helytartója, hogy mindenki megismerhette a rajta vonagló, értünk halódó Isten fiát, megrendült a szív az emberekben s az elpuhult

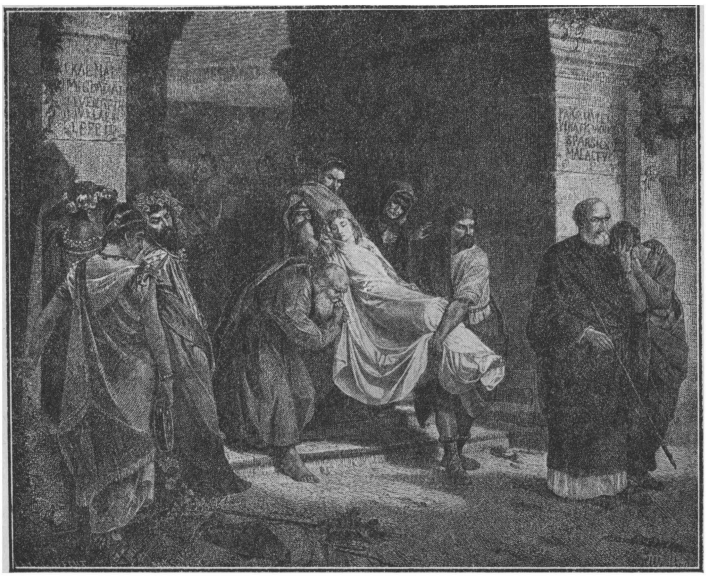

Keresztény szűz temetése.

pogányok megacélozott szívvel, ökölbe szorított marokkal léptek egymás után Krisztus seregébe: harcolni, küzdeni a világgal, a gonoszság, a bűn, a Sátán hatalma ellen.

Különösen nagy volt az egyház szaporodása az első három században, dacára annak, hogy a zsidók s a pogányok folytonosan üldözték. Pedig nem szabad azt gondolnunk, hogy mindenkit, aki a keresztény valláshoz vonzódott, mindjárt föl is vették az egyházba. Az egyház a megtértek körül a legnagyobb óvatossággal járt

el s a keresztség szentségét csak hosszabb próbaidő és előzetes, alapos oktatás után szolgáltatta ki.

Milyenek voltak tehát az Isten katonái ? Hogyan toborozta őket a jó Isten magának ? Hogyan nevelte, forgatta s faragott belőlük hősöket, szenteket és vértanukat ?

Azok a zsidók vagy pogányok, akik keresztények akartak lenni, rendesen az egyház valamelyik szolgájánál jelentkeztek, ki azután a püspökhöz vezette őket. Kivétel is volt, ha tudniillik az ajánló szentsége és tekintélye fölöslegessé tette a közvetett jelentkezést. Igy például Szent Cicelle az ő vőlegényét, miután kifejezte komoly elhatározását, hogy az igaz Istent akarja tisztelni, egyenesen a püspökhöz küldötte.

— Hol fogom őt megtalálni ? — kérdezte Valerián.

— Menj ki a városból — mondotta Cicelle — haladj az appiai úton egészen a harmadik mérföldjelzőig. Ott majd szegényekre fogsz akadni, akik a járókelőktől alamizsnát kérnek. E szegények gondját én viselem s ők tudják, hogy én keresztény vagyok. Mondd nekik : Cicelle küld engem, hogy megmutassátok nekem a szent püspököt, Orbánt ; fontos üzenetet kell vele közölnöm.

Valerián útra kelt s korán reggel Szent Callixtus katakombájához ért, hol akkoriban a szent püspök, Orbán rejtőzött. Közölte vele elhatározását, hogy keresztény akar lenni s miután a püspök meggyőződött szándékának komolyságáról, mindjárt ki is oktatta a keresztény vallásban s meg is keresztelte.

Orbán pápa mindjárt fölvette tehát Valeriánt az egyházba, de csak Szent Cicelle ajánlatára. A szent szűznek szava és ajánlata ugyanis elég biztosíték volt a püspöknek, hogy egy derék, becsületes pogány ember akar keresztény lenni. Rendesen azonban nem ment ily könnyen a dolog, hanem a püspök előbb megbízta a diákonusokat, hogy kutassák ki a fölvételért esedezőnek multját. Ha ezek úgy találták, hogy az illető például erkölcstelen életet élt vagy hogy pogány pap volt, vagy színész, bajvívó, táncművész vagy kocsis a nyilvános játékok-

nál, ez esetben csak akkor vették fel, ha erkölcstelen életével fölhagyott, vagy pedig a botránykoztató foglalkozást, mellyel kenyerét kereste, abbahagyta s valami más, tisztességes megélhetést keresett magának.

Ha az előzetes vizsgálat eredménye a püspök előtt megnyugtató volt, akkor az illetőt a templomban ünnepélyesen fölvették a keresztények közé.

De nemcsak az előbb elsorolt foglalkozások nehezítették a belépést Krisztus seregébe, hanem bármely más, különben becsületes, tiszteletet érdemlő állás is, amely magával hozta, hogy az illető kényszerülve volt a pogány templomokba eljárni, ha nem is rendesen, de bizonyos alkalmakkor, mikor tudniillik nyilvános állami ünnepet ültek az egész birodalomban. Hiába, az igaz Isten katonája kétszívű nem lehetett. «Senki sem tud két úrnak szolgálni», mondta a vezér, az Üdvözítő.

Diocletián császár alatt Chromatius volt Róma város praefectusa (polgármestere) és Szent Sebestyén, mint jó barátja (rokona is talán ?) fiával, Tiburtiusszal együtt megnyerte a kereszténységnek. Chromatiusnak tehát mindenek előtt hivatalát kellett letennie, mert, mint Róma praefectusa köteles volt úgy az istenek tiszteletére rendezett ünnepélyeken résztvenni, valamint az elfogott keresztényeket kihallgatni s a császár nevében elítélni. Miután e fontos állást — persze az ok megnevezése nélkül — a császár rendelkezésére bocsátotta, vagyis szépen otthagyta, mi sem állotta többé útját, hogy a keresztények közé fölvétessék. Meghatározott napon tehát a püspök előtt térdelt fiával Tiburtiusszal együtt.

A püspök először megmagyarázta nekik a keresztény vallás főigazságait, hogy csak egy Isten van, ki az ég s a föld mindenható teremtője, hogy az Isten fia irántunk való végtelen szeretetből lejött a földre, emberré lett s érettünk a keresztfán meghalt, hogy örökre megválthasson, hogy ugyanő harmadnapon halottaiból föltámadott, majd az égbe ment s onnét lészen eljövendő ítélni az összes embereket cselekedeteik szerint, hogy nekünk ezért jámbor, szent, tiszta, türelmes és szelíd életet kell élnünk,

hogy egykor Krisztussal az örök boldogság honába bemehessünk.

— Hiszitek-e — kérdezte azután a püspök — ezen igazságokat, melyeket Krisztus tanított és vérével megpecsételt ?

— Egész szívvel ! — felelte Chromatius fiával egyetemben.

— Őrizzétek meg tehát a mondottakat híven szívetekben, — folytatta a püspök — jelenjetek meg ezentúl szorgalmasan a keresztény tanításon, öregbedjetek az Isten ismeretében, iparkodjatok épületes életet élni, hogy nemsokára méltóknak találtassatok az újjászületés szentsége (a keresztség) által az igaz életre eljutni.

A jelenlevő hívek ráfelelték : Amen ! (Úgy legyen !) Erre a püspök megjelölte Chromatiusnak és fiának homlokát a kereszt jelével, rátette kezét mindkettőnek fejére s úgy esdekelte le számukra az Isten fölvilágosító kegyelmét s a kitartás malasztját.

Azután a szokásos : «Pax vobis !» (Béke veletek !) szavakkal bocsátotta el őket. Végezetül pedig a diakonus bevezette neveiket egy jegyzékbe, amely hivatalos bejegyzés után már Krisztus követőinek tekintette őket mindenki.

S mi célja volt ennek a hivatalos eljárásnak akkoriban ?

Az, ami most, kedves olvasó !

Nagyon okos és szükséges dolog volt az mindenképen.

A jó pásztornak tudnia kell, mennyi a juha ; a vezérnek pedig ismernie kell a katonáit. Az anyaszentegyház most is épen úgy bejegyzi az új tagokat, a megkeresztelt gyermekeket az anyakönyvbe, beírja szüleinek nevét, a keresztszülőket, a születés napját s a többi fontos körülményt, hogy a gyermek a törvény előtt is, mint keresztény szerepeljen, hogy törvényesen viselhesse a szép nevet s elmondhassa magáról : én keresztény vagyok ! S bizonyosan az angyalok is ugyanazt teszik odafönnt a mennyországban. Csakhogy ott nem egy, hanem két ilyen anya-

könyv van. Az egyikbe minden keresztény ember neve be van írva, de a másikba csak azoké, kik nemcsak keresztényeknek születtek, hanem, mint olyanok éltek is és jó életükkel megérdemelték az örök életet. Ez a másik, az élet könyve.

Ugyan hány keresztény neve van csak az elsőbe bejegyezve, a másikból meg egészen hiányzik ?

Ez volt tehát maga a fölvétel. Mint, mikor az újoncozásnál rámondják a legényre, alkalmas ! Fölvesszük !

Az ünnepélyes fölvételt követte a keresztény vallásban való oktatás. Ez hosszabb ideig tartott, mely időt görög szóval katechumenatusnak neveztek, az illetőket pedig katechumenusoknak. Tertullián († 240) egyházi író «ujoncoknak», Szent Ágoston egyházatya pedig «az Isten tanulóinak» nevezte őket. Azt a könyvet, amelyből gyermekeink a keresztény vallás elemeit tanulják, még most is katekizmusnak hívjuk.

Az előkészületi idő, vagyis a katechumenatus ideje különböző volt az újonc műveltsége és fölfogása szerint. Pudenst, a szenátort, Szent Kelement, Domitián császár unokaöccsét, Szent Ágnest, Szent Cicellét vagy más előkelő kereszténveket mindenesetre rövidebb ideig oktatták, mint azon katechumenusokat, akik alacsony rangúak, vagy pedig rabszolgák voltak, s akiknek rendszerint semmi iskolai műveltségük nem volt.

Mert hiába, most is mennyi a mindenféle iskola, alig tudná az ember elsorolni őket és mégis oly sok a tudatlan ember ! Hát még akkor, mikor az emberek inkább harcoltak és verekedtek vagy mulatoztak, mint tanultak !

Rómában a keresztények tanítását a papok s a diakonusok, sőt néha tanult s a püspöktől azzal megbízott világiak is végezték, kiket hasonló szóval katechétáknak neveztek el (hitoktatók). Az oktatás maga előkelő keresztények házaiban történt, kik palotáikban istentiszteleti és egyéb egyházi célokra külön termeket engedtek át.

A vallásoktatás rendesen bibliai történetek : — a bűnbeesés s az Isten irgalma — elbeszélésével kezdődött ; azután Jézus születése, halála, föltámadása és mennybe-

menetele következett. Kioktatták szépen az újoncokat, hogy a pogány istenek, kikben eddig hittek, valójában nem is élnek, hogy tehát az ő képeiket és szobraikat tisztelni nem egyéb, mint bálványimádás, ostoba és csunya dolog, mit okos és becsületes ember nem tesz és az Isten szigorúan tilt s mindig is tiltott. De különösen eszükbe vésték, hogy mit jelent az: ellenemondani az ördögnek, a világnak és az Istennel kötni szövetséget, élet-halálra, az örökkévalóság mérhetetlen idejére!

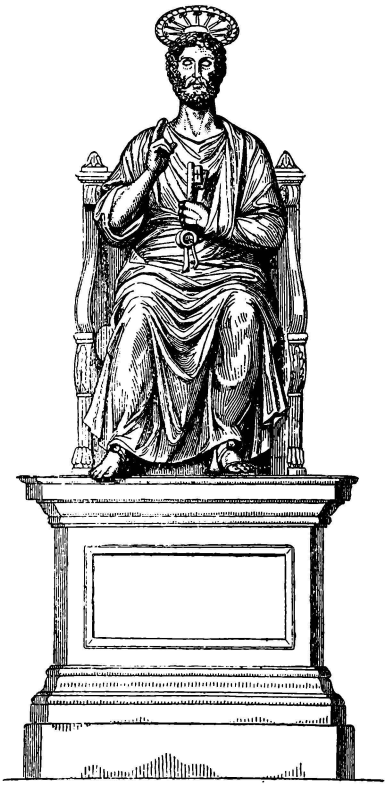

Szent Péter szobra.

Szóval majdnem úgy, mint ahogy mi is tanultuk valaha a hittant iskolásgyermekkorunkban. Azaz, hogy mégsem úgy, mert a mi gyerekeink közül akármelyik tudja már talán az első évben is, hogy hány Isten van, mi a Szentháromság, tudja mi a szent ostya az Oltáriszentségben, el tudja szépen mondani a Miatyánkot, Hiszekegyet stb. Az egyház első éveiben azonban nem így ment a tanítás. Ezeket a dolgokat szépen kihagyták, azaz, hogy csak elodázták. Majd később! És az egyház ezen eljárása nagyon is érthető volt, ha meggondoljuk, hogy a megtért zsidók és pogányok hite gyakran gyönge volt, hűségük még nem volt kipróbálva, azért könnyen megeshetett, mint ahogy sokszor meg is történt, hogy az ilyen gyönge és gyáva keresztény egyszerűen visszatért régi pogányságba, régi hitéhez s azután a megtanult, de meg nem értett szent titkokból és igazságokból nemcsak hogy gúnyt űzött, ki-

csúfolta és kinevette őket, hanem másoknak is elmondta, persze egészen kiforgatva és meghamisítva. És tudjuk, hogy az emberek a butaságot, a babonát könnyebben veszik be és hiszik el, mint a legfényesebb igazságot.

Az egyház isteni mesterének tanítását követte tehát, ki azt mondotta : «Ne adjátok a szentet a kutyáknak s ne dobjátok a gyöngyöket a sertések elé !» (Máté 7. 6.) A kutya és a disznó az ószövetségben a tisztátalan állatok közé tartoztak s alattuk a pogányságot értették, míg a szentek és a gyöngyök alatt a keresztény vallást és szertartásokat. Ez oknál fogva a katechumenok a szentmisén csak az offertóriumig lehettek jelen s a püspök beszéde után, melyet még végighallgattak (innen a nevük is : hallgatók), a vezeklőkkel együtt távozniok kellett a templomból.

A hit tanítása mellett nagy gondot fordítottak a keresztény életre is. Vagyis a katechumenusoknak nemcsak tanulniok kellett, hanem a tanult dolgok szerint kellett élniök és cselekedniök is. Mert tudni vagy hinni nem elég, tenni is kell, vagyis a hit szerint élni ! Ennélfogva odahaza szorgalmasan kellett imádkozniok, böjtölniök s magukat az önmegtagadásban gyakorolniok, különösen a pogány szilajságot és mértéktelenséget kellett önmagukban megfékezniök, hogy Krisztusért szenvedni is tudjanak, a betegeket is kellett látogatniok s a szegényeket tehetségük szerint támogatni.

A keresztségre való előkészületi idő több hónapig, sőt gyakran több évig is tartott. A keresztség előtt pedig vizsgát kellett tenniök a püspök előtt. Ha ez sikerült, megkapták a Miatyánk és a Hiszekegy szövegét, hogy azt könyv nélkül betanulhassák. Fontos esetekben azonban az egyház megrövidítette az időt és mindjárt részesítette az újoncokat a keresztség szentségében. Gyakran előfordult az is, hogy a katechumenusok még a keresztség fölvétele előtt vérüket ontották a keresztény vallásért. Szent Ciprián így ír az ilyen boldogokról : «Jóllehet csak katechumenusok voltak, vagyis még nem voltak megkeresztelve, mégis örömmel távoztak e világból. A Krisztusért szenvedett vértanuhalál volt az ő keresztségük».

Ez volt a vérkeresztség ! Vagyis, amint a gyermeket a víz, amelyet a pap kereszt alakban önt fejére, mondván : «Én téged ... keresztellek az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében» kereszteli meg, úgy ezeket a vértanukat a vér, a saját vérük keresztelte meg, mely testükön végigömlött, mialatt ők maguk, ha nem is fönnhangon, de gondolatban bizonyosan mondották, hogy én keresztény, Isten gyermeke akarok lenni az Atya, Fiú és Szentlélek nevében. S mivel a szent keresztség, mint tanultuk, eltörül minden bűnt, minden piszkot, úgy a vérkeresztség is megtisztított mindenkit, nemcsak az eredeti, hanem minden más, akarattal elkövetett bűntől. Innen az erős hit, hogy a vértanuk teljesen megtisztulva minden salaktól, egyenesen az égben ébrednek új életre.

Boldog halál, mely az életet hordja méhében !

Végül megtörtént néha, hogy azok, kik már kioktatott újoncok voltak, később méltatlanoknak találtattak vagy maguktól lettek hűtlenek a szent ügyhöz. «A mennyek országa erőszakot szenved s csak az erőszakoskodók nyerhetik el azt», mondotta egykor az Üdvözítő. Valóban sok újoncon teljesedtek be e szavak ! Nem tudtak erőt venni magukon, nehezükre esett önmagukat megtagadni, böjtölni, testüket sanyargatni, tisztán élni stb. s így történt azután, hogy bizony akadtak, kik egy ideig csak eljártak a keresztény tanításra, de azután elmaradtak és újra visszaestek a pogányságba.

Az ember, hiába, mindig csak ember marad. Mi magunk is nem úgy vagyunk-e a keresztség után ? ! Újra visszadőlünk a Sátán karjaiba, honnan a keresztség alkalmából a jó Isten átvett bennünket. Fájdalom, majdnem mindannyian visszakívánkozunk és visszadőlünk, mintha az a kéz puhább, édesebb volna, mint az édes Atya jóságos karjai ! Azután a gyónás után is, hányszor térünk vissza megszokott hibáinkhoz, bűneinkhez ! ? A jó Isten valóban azzal mutatja nekünk az ő végtelen jóságát, atyai szeretetét, hogyha mi ezerszer elhagyjuk is, ő mind az ezerszer tárva, nyitva hagyja karjait, hogy mi bármikor oda visszatérhessünk !

A gyöngékkel szemben az egyház is elnéző és türelmes volt. Nem törölte ki mindjárt őket a katechumenusok sorából, hanem oktatás és folytonos vigyázat által visszavezetni iparkodott őket az igazság útjára és nem szünt meg az Istennél kegyelmet esdeni számukra. Még ma is imádkozik az egyház nagypénteken egy imádságot, mely az apostoli korból való, a katechumenusokért: «Mindenható örök Isten, ki szentegyházadat termékennyé teszed, növeld katechumenusaid hitét és belátását, hogy újraszületve a keresztség vizében azok közé sorakozzanak, kiket gyermekeiddé fogadtál».

A katechumenatus alatt elkövetett nagyobb hibákat a keresztség elhalasztásával büntették. Igy például egy újoncot, ki résztvett a pogány játékokban, csak három év mulva engedtek a keresztséghez. Egy asszonynak pedig, ki férjét törvénytelenül elhagyta, öt évig kellett várnia. Sőt egyeseknek egész halálos órájukig várniok kellett, míg a keresztségben részesültek.

Igy ügyelt az anyaszentegyház mindig, mint jó anya, szeretettel, szelídséggel és okos szigorral azokra, akik hozzá fordultak, hogy mint gyermekei éljenek, hogy így Isten gyermekeivé s a mennyország örököseivé lehessenek.

Az Úristen bizony válogatós. Meghí ugyan mindenkit; mindenkinek van joga hozzászegődni, hozzá eljönni, de ő azt kívánja, hogy erre érdemesek is legyünk. Neki rossz, hibás, nyomorék gyerek, gyáva, lusta, engedetlen katona nem kell. Minek volna neki?!

És kinek kellene az ilyen?!

3. Felvétel.

Ki vannak már válogatva a jó katonák: a derék, becsületes férfiak, asszonyok, leányok. Számot vetettek magukkal, sorsukkal, életükkel és kimondták ünnepélyesen: Mi az igaz Istennek akarunk szolgálni! Mi keresztények akarunk lenni!

Már ki is vannak tanítva a hitben, már tudják a szent igazságokat. Most már csak a teljes felvétel van hátra,

az eskü letevése a zászlóra — a szent keresztség fölvétele.

Az újoncok megkeresztelését az első keresztények nagyfontosságú, nevezetes dolognak tartották s azért a legnagyobb ünnepélyességgel végezték is azt. Ezt bizonyítják azok az elnevezések is, melyeket e szentségnek adtak. Az újraszületés s a Szentlélekben való megújhodás fürdőjének, a bűnök lemosásának, az élet megújhodásának, kegyelmi ajándéknak, a hit titkának, az Isten és Krisztus ajándékának nevezték azt.

Mikor történt a szent keresztség ünnepélyes kiszolgáltatása ?

Már az első századokban is, épúgy mint manapság, keresztelni bármikor lehetett és kereszteltek is, ha például nagy betegségek folytán halálos veszedelemben forgott valaki. A keresztség ünnepélyes kiszolgálására azonban a legrégibb idők óta húsvét előestéje volt kitűzve.

Tehát a kereszténység legnagyobb ünnepének előestéje ! Mikor Krisztus, az Isten egyszülött fia halva fekszik a sírban, az egyház az ő újoncait kínálta oda a mennyei Atyának szeretetből is, vigasztalásul is, ezzel a gondolattal : Ime, jó Atyánk, én adok neked fiúkat és leányokat, jó gyermekeket, meglásd, örömed lészen bennük ; meglásd, érdemesek lesznek rá, hogy szeresd őket, hogy gyermekeiddé fogadd őket. Eddig meg voltak halva, aminthogy szent Fiad is halva fekszik most sírjában ; de ők új életre akarnak feltámadni, amint Krisztus is feltámadt halottaiból.

Nagyszombat estéjén, mikor mi már a feltámadt Krisztusnak hódolunk, a régi Rómában valamely földalatti templomban, vagy valamelyik előkelő úr házában gyűltek össze a keresztények, hogy lássák a vízben való újjászületést, a bűnök lemosását, a keresztelés gyönyörű és szentséges szertartásait.

Jer te is kedves olvasó s nézzük végig e szép képet.

Egy kápolnában vagyunk. Nem oly szép, nem oly díszes, mint a mi templomaink. Falai egyszerűek, egyszerű benne minden, egy nagy szoba az egész. De azért tiszta, rendes és áhitatot keltő. A falakon itt-ott egy kép. Az egyi-

ken Noé van ábrázolva, amint a bárkában áll s a galamb hozza neki a béke olajágát. Szemben ezzel egy másik képen az inaszakadt, amint kijön a gyógyítóerővel biró tóból s egészségesen hazaviszi ágyát. A harmadikon, ép az ajtóval szemközt, Krisztust látjuk állni a Jordán vizében, amint Szent János megkereszteli az Isten fiát s a Szentlélek ott lebeg fölöttük, galamb képében. Egyszerűek ezek a képek, de minek ide cifraság. Szépek azoknak, kik itt összegyülekeztek.

És sokan vannak. 150—200 ember szorong egymás mellett. Férfi és asszony, fiatal és öreg. S amily egyszerű a kápolna, olyan egyszerű az ő ruhájuk is. Szegényes, de tiszta és rendes. Minek is volna oda szép ruha, hol a lelkeket mossák! Különb Isten gyermeke lesz-e a gazdag úr, mint a szegény rabszolga? Tisztább lesz-e a lélek, ha a test szép és cifra ruhába van öltözve?

Sokan vannak. Különböző emberek, különböző állásúak, de mind egyenlők a szeretetben és türelemben; egyek a vágyban: Isten gyermekei, testvérek akarnak lenni!

A kápolna közepén egy medence van, tele vízzel. Lépcsők vezetnek le a vízbe.

A diakonusok bevezetik az újoncokat s odaállítják őket sorba egymás mellett a víztartó köré. Aztán imádkoznak mindnyájan és várnak csendesen.

Nemsokára megjelenik a püspök a papságtól kísérve. A keresztség az első és legszükségesebb szentség, illő tehát, hogy maga a püspök keresztelje és csak akkor keresztelhettek a papok vagy szerpapok, ha a püspök nem tehette.

A keresztszülők erre odaállanak keresztgyermekeik háta mögé. A keresztelendők meg a püspök belépése előtt levetették sarúikat s mezitláb fogadják Isten szent szolgáját, ki őket Isten gyermekeivé fogja avatni. Valamennyi arccal kelet felé fordul, így jelzik, hogy ellenmondanak az ördögnek, a sötétség fejedelmének, ki kerüli a világosságot. Szent komolyság ül arcukon s nem egynek szemében az öröm könnyei ragyognak.

Csend! A magasztos szertartás kezdetét veszi.

A püspök föloldja a keresztelendők felső ruháján az övet s a diakonusok átveszik tőlük ruháikat. A nőknél jámbor asszonyok, az úgynevezett diakonisszák végzik ezt. A felső ruha levetése azt jelentette, hogy most levetik a bűn ruháját s cserébe az ártatlanság hófehér ruháját fogják fölvenni.

Következik erre: ünnepélyes ellenmondás az ördögnek. A püspök rövid beszédet mond, intelmeket intéz hozzájuk, hogy most már mint Isten leendő gyermekei, kerüljék az ördögnek, a jó Isten legnagyobb ellenségének barátságát, vessék meg, utálják meg, taszítsák el maguktól a kígyót, mert ő a mi romlásunk, a mi megnyomorítónk. S a megkeresztelendők lelkesen, szívből igérik: «Ellenmondunk neked Sátán, ellene a te gonosz szellemeidnek, műveidnek, szolgálatodnak és országodnak». S mindnyájan kiterjesztik karjaikat, mintha az ellenmondás szellemét, a Sátánt akarnák elűzni, távoltartani maguktól.

Az ellenmondást háromszor ismétlik meg egymásután. Ezután következik a hitvallás letevése. A püspök minden egyes megkeresztelendőtől megkérdezi, hogy hisz-e az Atyában, Fiúban s a Szentlélekben és hisz-e a bűnbocsátó keresztségben? Mindegyik azt feleli: «Igen, hiszek!» s fölemeli szemét és kezét az égre, hogy ezzel jelezze forró vágyát Krisztus után. A hitvallást is háromszor ismétlik meg, hogy a legszentebb Szentháromságban való hitüknek kifejezést adjanak.

Végre itt a legfontosabb, a legszebb pillanat! A lelkek fürdőzése!

A diakonusok a keresztelendőket egyenkint a keresztkút lépcsőjéhez vezetik. A keresztelendő leveti ruháit, lemegy a lépcsőkön, mire egész testét gyöngéd nyomással háromszor a víz alá buktatják. A püspök, ki az utolsó lépcsőn áll, minden egyes alámerítésnél a három isteni személy egyikének nevét mondja: «Én téged keresztellek — először — az Atyának — azután — a Fiúnak — s végül — a Szentléleknek nevében».

Azalatt, míg a megkeresztelt a vízben állt, egy pap, a püspök segédje, krizmával (szentelt olajjal vegyített bal-

zsam) megkente a megkeresztelt fejét, mialatt a püspök így imádkozott: «A mindenható Isten, a mi Urunk Jézus Krisztus Atyja, kenjen meg az üdvösség krizmájával a Krisztus Jézusban az örök életre Amen!» Erre a megkentnek fejét vörösfonallal beszegett fátyollal vagy fehér sapkával födték le.

Mikor pedig a megkeresztelt a keresztszülők segítségével kijött a keresztkútból, tiszta fehér ruhát öltött magára, mint a nyert ártatlanság és keresztségi kegyelem jelvényét. E ruhát egész husvét után való vasárnapig kellett hordania, amikor azt a keresztségi fogadalom megújítása után letette. Az utcán is ebben a ruhában kellett járniok, ami nem volt feltünő, mert a pogányok is sokszor jártak fehér ruhában. A husvét utáni vasárnapot ezért hívjuk manap is fehérvasárnapnak.

Milyen egyszerű és mégis mily tanulságos, mily fönséges volt az első keresztények megkeresztelése! A víz, mely az idők elején betakarta az egész földet; a víz, mely Noé idejében elpusztított mindent, elsöpört mindent s lemosta a földről a bűnös emberek ezreinek szennyét, bűneit, piszkát nyomorult testükkel együtt; a víz, melybe az Úr Jézus szent lábai is belemerültek Jordán folyójában; a víz, melyet mindennap iszunk, mindennap használunk, ime — meg tudja mosni a lelkeket is, megújul, újjászületik benne az emberi lélek! Mikor a föld nagyon száraz, esőért eped s az üdítő cseppektől új virágzásnak, új életnek indul az egész természet. A lázas beteg szomjazó ajakkal víz után sóhajtoz s aztán megkönnyebbül tőle. Mi más kell tehát a szomjas léleknek is, mint víz? ! A léleknek, mely Istentől, a szeretet tüzétől származik; a léleknek, mely aztán a Sátán karjaiban vergődik betegen, lázasan? ! Víz, víz, a szent keresztség vize!

Le van mosva már a lélek; fehérek, tiszták Isten gyermekei. A keresztelési szertartás be van már fejezve. A katechumenusok föl vannak véve a keresztények közé, a «szentek» közösségébe.

Ekkor mindnyájan égő gyertyát kapnak kezükbe, jeléül az élő hitnek, mely szívükben ég; átmennek egy

másik, nagyobb terembe, hol a püspök kiemelkedő trónuson foglal helyet és körülvéve papjaitól, kiszolgáltatja nekik mindjárt a bérmálás szentségét is.

Hogyan, mindjárt ? Igen, mindjárt a keresztelés után ! Amint az isteni Üdvözítőre, mikor Jordán vizében szent János megkeresztelte, mindjárt leszállt a Szentlélek, így száll le most is ugyanazon Szentlélek mindazokra, kik a keresztkútból kiléptek. Mert ha az istenes élethez a Szentlélek kegyelmére van szüksége minden kereszténynek, mennyivel inkább volt reá szükségük az első kereszténynek, hogy kitartók s türelmesek legyenek a rabláncokban és bilincsekben, a kínban és halálban, hogy híven megvallhassák szent vallásukat.

Azután tudjuk, hogy hiszen mindannyian már felnőttek voltak, férfiak, asszonyok, leányok, kioktatva mindenben, így tehát semmi sem állotta útját a bérmálás szentségének ! A jó Isten katonái, a fehér sereg, megkapták a ruhát, az ártatlanság liliomruháját, kapják meg most már a fegyvert is hozzá ! A Szentlélek kegyelmeit !

Nézzük végig még ezt is, az Isten fegyvereinek kiosztását !

A püspök, az apostolok példájára, kezét sorban egymásután az újonnan megkereszteltek fejére tette s mindenikük homlokát megkente a krizmával keresztalakban, miközben ezeket mondta : «Krisztusnak jele megerősítésül !» Erre a megbérmáltak kelet felé fordulva elimádkozták az Úrimáját s a püspök rövid imádságot mondott az összes megbérmáltak fölött, sértetlen testet, tiszta szivet, éber lelket s a keresztény hit megőrzését kérve az új keresztények számára.

Fehér ruhában, kezükben égő gyertyával vonultak azután körmenetben az új katonák a nagy imaterembe, ahol az összegyűlt hívők az egyház új gyermekeit, most már testvéreiket Krisztusban, várták.

Az Isten régi gyermekei üdvözölték az Isten új gyermekeit. Mint mikor a szél végigfúj a kerteken s a liliomok egymáshoz hajolva megérintik, megcsókolják egymást, úgy ölelték tiszta szívükre a keresztények az új testvéreket ! Ölelkeztek a liliomok !

A terem igen szépen volt földíszítve, csupa virág és koszorú, a falakon lámpák, de a legszebb ékessége mégis a «fölvilágosultak» voltak, mint ahogy az újonnan megkereszteltek nevezték. A fölvilágosultak, mert beléjük szállt a világ világossága, a Szentlélek. A pogányság sötétsége szétfoszlott, mint a köd a nap előtt s a lelkek tisztán ragyogtak, fényesek voltak, mint a tűz, mint a napnak világító lángja. Nem volt bűn, nem volt folt a lelkükön, meg voltak mosva és Isten szemében bizonyára úgy világítottak, mint nekünk a nap, tisztán, szeplőtelenül.

A bérmálást követte a szentmise. A megkereszteltek először voltak jelen az egész teljes istentiszteleten s a többi hívővel egyetemben vették a szent áldozást, melynek jelentőségéről röviden a keresztség fölvétele előtt kioktatták őket.

Ime, mennyi szerencse, mennyi áldás egy napon, ilyen rövid idő alatt! Mint mikor megered az eső és esik-esik szépen, csendesen, majd meg kiragyog a nap és melegít, tüzesít s szinte húzza ki a növényeket a földből, az újoncok is, az Isten katonái, alig-alig győzték befogadni a kegyelmeknek esőjét. Zuhogott az áldás, sütött a szeretetnek napja és ki merne most már kételkedni benne, hogy ezek az Isten új gyermekei nem lesznek jó katonák, büszke, bátor hirdetői az igazságnak, türelmes, szenvedni, meghalni kész tagjai az anyaszentegyháznak! ? Tele szeretettel és békével, hasonlók az angyalokhoz, kik az Istent színről-színre látják odafenn az égben! ?

Nem újoncok már, hanem katonák; nem gyávák, hanem hősök; nem szolgák, a bűn rabszolgái, hanem szabadok, urak, királyok; nem buták, hanem bölcsek, okosabbak minden bölcsnél és írástudónál; nincs köztük különbség, az úr szolgálja szolgáját, a gazdag szegénnyé lesz, hogy a szegényt gazdagítsa, nincs, nincs különbség köztük, mert mindannyian az Isten gyermekei, az Istennek fölesküdött, mindenre kész, bátor katonái! Vették Krisztust, az egy Krisztust, a minket szerető Krisztust és ők is egyek lettek benne; egyek a szeretetben!

Hajnalodott már, mikor a keresztények házaikba tér-

tek. Mindnyájuk szívében valódi husvéti örömtűz lobogott, mert sokan föltámadtak a bűn sírjából, a sötétségből a kegyelem új életére. Örültek velük az ég angyalai is és még vigabban hangzott az örök Alleluja, mivel a kiválasztottak száma megnövekedett.

Húsvét előestéjének öröme a következő nyolc napon át folytatódott. A megkereszteltek tehetségük szerint gazdag alamizsnában részesítették a szegényeket s bővebb oktatást nyertek a vallás azon titkaiban, melyeket előbb, mikor még csak ujoncok voltak, okos előrelátással csak röviden jeleztek előttük.

Ime, jó olvasónk, így vette föl az egyház az új tagokat közösségébe! Igy toborozta és nevelte magának az Isten az ő katonáit!

4. Mulató pogányok.

Lássuk már most, hogyan gondolkoztak és beszéltek a pogányok az első keresztényekről! Nézzük meg, milyenek voltak a Sátán katonái.

A pogányok a keresztényeket már elejétől fogva gyűlölték. És pedig miért? Először azért, mert olyan félzsidóknak tartották őket, azután mert a keresztények minden mulatságtól távol maradtak; főképen pedig azért, mert az állam isteneit megvetették s helyettük egy keresztre feszített zsidót imádtak Isten gyanánt. Ehhez járult, hogy nagyon titkolódzók voltak, vallásukat, istentiszteletüket és szokásaikat a legnagyobb titokban tartották.

Az egyház ugyanis, nagyon okosan, rejtegette az ő kincseit, Krisztus örök törvényeit és igazságait, hogy a pogányok ki ne gúnyolhassák, meg ne becsteleníthessék azokat. Mert ha az Isten végtelenül bölcs, akkor az ő anyaszentegyházának is okosnak kell lennie! Ki nem vallani az igazat, ha nem kell, ha nincs rá szükség, nem hogy nem bűn, hanem sokszor nagyon okos dolog. Az Úristen sem jelenik meg külön-külön minden embernek s nem kiáltja a fülébe, hogy nézd: «Én vagyok», tehát higyj bennem, imádj engem! Nem. Hanem azért,

aki őt keresi és kérdezi, az megtalálja, meglátja, annak a jó Isten mindig tudtára adja valami módon, hogy igen, ő van s hogy benne hinnie kell mindenkinek! Az első keresztények sem kiáltották a világ fülébe, hogy ide nézzetek, mi keresztények vagyunk! Nem. Minek? Az igazság mindig igazság marad, ha mindjárt a világ nem is tud róla. Hanem ha aztán kérdőre vonták őket: keresztények vagytok-e? akkor bátran felelték, bevallották: Igen, azok vagyunk!

Igy történt azután, hogy egyesek, kik a legmagasabb körökben, sőt a császár közvetlen közelében éltek, keresztények voltak anélkül, hogy ezt a pogányok gondolták volna. Sokszor a legközelebbi rokonok sem tudták s a szülők gyakran véletlenül jöttek rá, hogy gyermekük keresztény. Ennélfogva a pogányok vajmi keveset tudhattak a keresztény vallásról s azt a keveset is, amit hallottak vagy esetleg láttak, annyira elcsavarták, hogy a keresztény vallást igazán mint valami nevetséges és gyűlöletes vallást tekintették és teljes erőből üldözték. Igen sok képtelen mende-monda volt a pogányok között a keresztényekről elterjedve, melyeket ha egyes bölcs keresztény férfiak vagy tudósok megcáfoltak is, a római nép mégis állandóan hitt, sőt újabb és újabb rágalmakkal megtoldva terjesztett.

Keressünk fel egy mulató pogány társaságot és hallgassuk meg beszélgetésüket, hogy milyen nézeteik vannak a keresztények vallásáról. Nevetni is fogunk, meg bosszankodni is!

Egy gyönyörű teremben vagyunk. Róma 800 fürdői egyikének mulató termében. Irtunk róla, hogy mennyire szerették a rómaiak a naponként való fürdést. A császárok a nép szeretetének elnyerésére nemcsak ingyen színházakat, hanem ingyen fürdőket is építettek. Akik tehették, különösen az urak, legtöbb idejüket a fürdőben töltötték. A fürdés után az urak mulatni, szórakozni, vagyis magyarán mondva enni-inni szerettek és ez az eszem-iszom rendesen a legcsunyább kicsapongásokban végződött. Ezt ugyan már nem fogjuk leírni, azaz hogy

végignézni, csak úgy bekukkantunk egy-két percre és hallgatózunk!

Tehát egy szép, fényes szobában vagyunk, melybe a fürdőnek gyönyörű kertjéből egy oszlopos előcsarnokon át lehet bejutni. A szoba közepén egy szökőkút vize csobog, kellemes hűvössé téve a meleg levegőt; a falak mellett pompás márványszobrok sorakoznak, mindegyik egy-egy pogány istent ábrázol meztelenül. A többi helyet asztalok és puha, kipárnázott fekvőhelyek (kanapék) foglalják el, mert a régi rómaiak nem ülve, hanem fekve

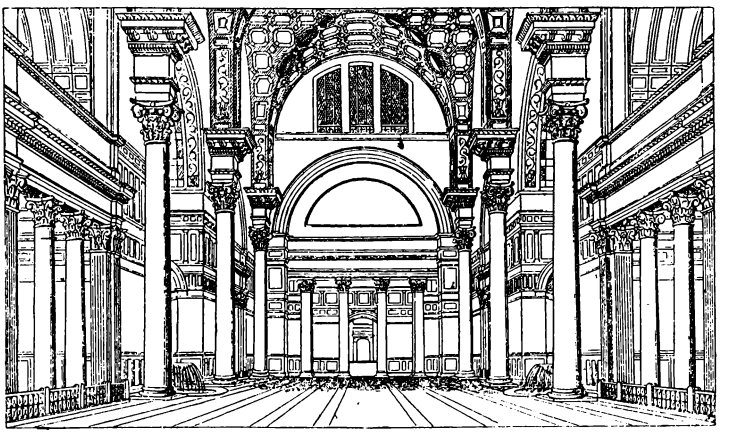

Caracalla fürdői.

ették és itták végig ebédjeiket. A fölszolgáló rabszolgák pedig remegve futkosnak ide s tova, hogy az urak semmiben hiányt ne szenvedjenek.

Elég kevert társaság van együtt. Az asztalfőnél fekszik Quirinus bíró, kinek arca most nem olyan szigorú, mint a hivatalban. Mellette Plautus, az elég jóhírnevű római költő, ki, mint a külseje is mutatja, nem igen veti meg a jó ebédeket. Azután Febronius, a bölcsész, ki nagyon ügyesen tudta mutatni a nagy tudóst, mellette Claudius, egy fiatal szobrász és végül egy Cajus nevű katonatiszt a császár seregéből.

Ez utóbbi épen elbeszélte volt, hogy Marcus Aurélius

császár Pannóniában döntő csatát nyert a markomannok és a kvádok fölött s nemsokára győzedelmesen fog Rómába visszatérni. Ez volt az a csodás ütközet, amelyben a keresztény katonák buzgó imájára a jó Isten hatalmas esőt bocsátott alá az égből, melytől a szomjan veszendő római sereg új erőre kapott és megverte az ellenséget.

— A diadalmenet élén — így fejezte be épen beszédjét a fiatal tiszt — egy nagy képet fognak vinni, melyre Jupiter Pluvius (az eső istene) lesz rárajzolva, amint az egek csatornáit megnyitja, hogy záport bocsásson a szomjas római seregre.

— Olvastam erről a csodás dologról, — jegyzi meg erre Quirinus — a császár egy hivatalos levélben küldte meg az eset leírását a tanácsnak. Hála érte istenünknek! De hallottátok-e azt a badarságot, melyet a keresztények adnak szájról-szájra, hogy ezt a csodát nem Jupiter művelte, hanem a seregben levő keresztény katonák imádkozták le az esőt az égből!

Általános nevetés támadt a szobában e szavakra. A fiatal tiszt gúnyosan mondja:

— A keresztre feszített názáreti zsidó magamagán sem tudott segíteni, hogy küldhette volna most a csodás esőt! Hahaha! Na majd meglátjuk, vajjon hogyan fogja az ő híveit megoltalmazni, mikor a császár visszatér s a keresztényeknek is hálaáldozatot kell bemutatni isteneinknek a nyert győzelemért!

— Akkor majd nemes Quirinus megint sok munkád lesz, — szól Plautus nevetve a bíróhoz.

Emez vállat von és nevetve feleli:

— Nem félek tőle. Majdnem örülök, mert nagyon gyűlölöm ezt a fajzatot, söpredéket. Csak az bosszantó, hogy oly nyakasan ragaszkodnak a vallásukhoz és semmi módon sem tudom őket a megfeszített Isten megtagadására rábírni. Csak legalább egyet tudtam volna eddig visszanyerni isteneinknek!

Plautus, a költő nagyot húz poharából és bosszankodva teszi hozzá:

— Az ostobák ! Pedig a mi isteneink oly jók ! Milyen pompásan élünk mi velük együtt.

A fiatal művész is, ki eddig hallgatott, beleszól a beszédbe :

— Mondjátok csak, barátaim, igazán oly utálatos emberek azok a keresztények ?

A bölcsész, ki mindenütt szerette tudományát fitogtatni, kapva kap az alkalmon és nagysietve kezd beszélni.

— Várj csak, mindjárt lefestem őket. Nos hát, tudd meg, hogy a kereszténveknek már az eredete is gonosz. Ki volt az alapítójuk, kérditek ? Egy Mózes nevű zsidó, varázsló és boszorkánymester, ki az egész népet Egyptusból ki akarta vezetni, de büntetésül ezért keresztrefeszítették. Ennek a Mózesnek volt két ikertestvére, Jakab és Ézsau, kik eltanulván bátyjuktól a boszorkányságot, idejöttek Rómába s itt, mint látjuk, igen sok követőre akadtak. A legaljasabb csőcselék, rabszolgák, koldusok, tolvajok csatlakoznak hozzájuk és növelik számukat napról-napra !

— Mert mindenféle varázslás, babona és boszorkányság által elvakítják őket, — veszi át a szót Quirinus. — Igen, valóságos varázslók, amiről saját szememmel győződtem meg. A bírósági tárgyalásoknál akárhányszor előfordul, hogy a tűz a kereszténveket nem égeti, hogy testüket a forró olaj meg nem főzi, a kínzások után egészségesen talpra állanak, sőt a vadállatok sem tesznek kárt bennük az arénában. Kutyabajuk ! Hiába, ez nincs a maga rendén és valahogy el kellene szedni tőlük azokat a titkos szereket, melyekkel ilyen csodás dolgokat tudnak véghezvinni.

— Igen ám — jegyzi meg erre a szobrász — csakhogy az ilyen szerekhez nagyon nehéz, sőt lehetetlen hozzáférkőzni.

Most a fiatal tiszt kezd beszélni.

— Ez mind semmi, — mondja — a legfőbb dolog azonban az, hogy ezek az emberek veszedelmesek az államra nézve !

— Hogy-hogy ? — kérdi a költő, ki épen most öntött le torkán egy pohár bort.

— Úgy, hogy megrontják boszorkányságukkal az egész birodalmat. Kezük mindenütt ott van. Ezt a háborút is, melyet szerencsésen befejeztünk, kiknek köszönhetjük ? Csakis a keresztényeknek ! Ők hívták be a markomannokat és kvádokat a római birodalomba ! Afrikában dühöng a pestis, naponkint százan és százan pusztulnak el benne. És mikor az istenekhez fordultunk, hogy adjanak tanácsot, a papok azt felelték, hogy ki kell irtani a keresztényeket, mert ők az okai mindennek. Sőt higyjétek el — mondja még erősebben fontoskodva — ezek a keresztények el vannak határozva arra is, hogy az egész nagy római birodalmat megsemmisítik s minket mindnyájunkat az isteni császárral együtt elevenen megégetnek !

— Abból ugyan nem esznek ! — kiált föl erre a mindig szomjas költő. Claudius pedig, a szobrász, gondolkozva így szól :

— Ha így áll a dolog, akkor a keresztények valóban veszedelmes emberek s a büntetések, melyeket a császárok ellenük elrendeltek, még nagyon is gyengék.

— Gyengék és szelídek ! — folytatja a katona. — A keresztények, amint biztosan tudom, titokban a legundokabb gonosztevők. Mindig éjjel jönnek össze, valahol a föld alatt, halottakat rabolnak, egy szamárfejet imádnak, holtrészegre isszák magukat, majd megölnek egy gyermeket, vérét megisszák és tagjait megeszik. Azután paráználkodnak . . .

— Igen, úgy van ! — szakítja félbe a bíró. — Én is hallottam már efféléket. És kínozhatják őket akárhogy, reggeltől estig, estétől reggelig, még sem vallaná be egysem az igazat.

— Tehát még nyakas gazemberek is hozzá — mondja rá Plautus.

— Nem csoda, — szól közbe a tiszt — éjjel a föld alatt, mikor összegyűlnek, a papjaik valami boszorkány italt készítenek és valami kenyérrel együtt szétosztják nekik. Attól aztán úgy elbutulnak, hogy talán maguk sem tudják, mit mívelnek.

— Jól mondod, — szól megint a bíró — soha ilyen ostoba, tökkel ütött embereket nem láttam. Hányszor esik meg, bizonyosan ti is hallottatok már róla, hogy békén tűrnek el mindent, mint a birkák, szidást, gyalázatot, gúnyt és gyáván hallgatnak, ha valaki rosszat mond reájuk. Sőt volt eset rá, hogy egy keresztény, kit a szomszédja följelentett s amíg csukva volt, a feleségét elcsábította, vagyonából kifosztotta, ugyanezt az embert saját életét kockáztatva mentette meg az égő házból. És mikor az bocsánatot kért tőle és kijelentette, hogy most már koldus, mert leégett mindene, a keresztény odaadta neki minden pénzét, ami nála volt. Hát nem nevetséges ez ?

— És az nem nevetséges, — kérdezi erre Plautus újra leeresztve egy pohár bort a torkán — hogy semmiféle nyilvános mulatságon, melyeket a császár rendez a népnek, nem akarnak résztvenni, hogy az én volt rabszolgám például, aki most már egy oroszlán gyomrában gondol vissza a régi jó időre, bizonyos napokon semmit sem evett s még vizet sem akart inni. Hahaha ! Milyen ostobaság !

— Bizony buták és gonoszok mind ! — jegyzik meg a többiek és vígan kocintanak a tele poharakkal.

— Már akármilyenek is, — mondja végül a katona — de nem sokáig tart az életük. Biztosítlak benneteket, hogy ez a gyülevész népség öt év alatt teljesen ki lesz irtva, mert az isteni császár most oly szigorú törvényeket fog ellenük kibocsátani, hogy még a magja sem marad meg a kereszténységnek !

Ime, ilymódon mulatott a társaság a jó borral telt poharak mellett. És így beszéltek a keresztényekről akkoriban a pogányok nemcsak Rómában, hanem az egész világon. Igazságot hamissággal kevertek össze s a keresztény vallás legszebb erényeit elcsúfították és nevetségessé tették. Lett volna módjukban alaposan megtudni az igazságot, de behunyták szemüket előtte, mint a bagoly a nap fénye előtt, mert nem bírná elviselni.

Ejh, hagyjuk ott őket, hadd hazudjanak. Gyerünk,

gyerünk ki innét, mert most már az asszonyokról és leányokról kezdenek beszélni. Ki a szabad levegőre!

Odabenn mulatnak és kint a csarnokban egy asszony támaszkodik a falhoz és sír, sír keservesen. Ugyan mi baja van néki?

Nemsokára kilép egy férfi a fürdőhelyiségből, bizonyosan valamely fürdőszolga. Meglátja a síró asszonyt, odalép hozzá és szeretettel kérdi:

— Miért sírsz édesem? — Az asszony a felesége volt s mindketten keresztények.

— Hogyne sírnék! — feleli emez. — Nézd, újra hallottam akaratlanul, abban a szobában a régi rágalmakat, melyekkel minket keresztényeket már száz év óta vádolnak és piszkítanak.

A férfi csak mosolyog és egykedvűen kérdezi: — Talán megint vakondoknak, söpredéknek, csőcseléknek mondottak bennünket?

Az asszony fölsóhajt és szemeit törülgetve feleli: — Igen, ezt is mondták!

— És még mit? — tudakozódik a férj.

— Azt, hogy gyermekeket gyilkolunk, vérüket megisszuk...

— Ahá, — szakítja félbe férje — a régi mese..!

— Meggyalázták az Oltáriszentséget és a szentmisét!

— Ugyan hagyd el édesem! Már megszoktuk ezt, — vigasztalja feleségét a férfi.

— Azután ostobáknak mondtak minket, mert szelídek és béketűrők vagyunk; butáknak, mert ellenségeinket is szeretjük és bolondoknak, mert nem mulatunk úgy mint ők!

A férfi nyugodtan vállat vont.

— Hadd beszéljenek, hadd nevessenek — mondja — majd eljön egyszer az óra, mikor a Szentírás szavaival ekképen fognak beszélni: «Ezek azok, kiket valaha nevetségeseknek tartottunk és szidalmakkal illettünk. Ó mi balgatagok, az ő életüket bolondságnak állítók és végüket tisztelet nélkülinek. Ime, mint számláltatnak az Isten fiai közé és a szentek között az ő sorsuk!» (Bölcs. 5, 3—5.)

— Igaz, igaz, ez engem is vigasztal, — mondja az

asszony — de mégis csak keserves dolog, hogy ellenünk mindig ugyanazon rágalmakat beszélik.

— Hiába édesem — szól most a férfi — ez már a sötétséggel együtt jár. De eljön az idő, mikor a világosság győzni fog a sötétségen és nappal lesz, világos nappal. Akkor aztán minden rágalom magától el fog tünni, mint a köd a kelő nap előtt!

— Ó, de mikor lesz az!? — sóhajt fel a nő.

A férfi, komolyan, mint egy apostol, felel: — Légy csak türelemmel édesem, tartsunk ki erősen, mindvégig hitünk mellett. Az Úr szavai, melyeket Péternek mondott, el nem múlnak: «Te Péter vagy és én e sziklára építem anyaszentegyházamat és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta!»

— Amen! — teszi hozzá a nő; letörli könnyeit s azzal mennek mindketten a dolguk után.

***

Nekünk meg talán épen most szökik könny a szemünkbe, látva ezt a rendületlen hitet, ezt a fönséges megnyugvást a jó Isten akaratában . . .

5. A keresztények odahaza.

Róma városát nagyjából már ismerjük. Aki már látott egy nagy várost, például édes hazánk fővárosát, az gondolatban maga elé állíthatja a régi Rómát is. Ezer és ezer ház, száz meg száz palota egymás mellett, egyik ilyen, másik olyan, szép, tiszta, díszes, csodás és méltóságos. Az utcákon hemzseg a nép, járkálva, sietve, futva, lihegve nyüzsög a tereken, a piacokon; mindenütt zaj, lárma, emberi hang, kocsizörgés, lódobogás szünet nélkül, szakadatlan. Gyermekek, cselédek, munkások, vidékiek, urak, katonák mint rohanó patak folynak szét az utcákon, előjönnek, eltünnek, minden percben mások és mások, a szem csaknem elfárad nézésükben. Minden él és mozog, csak a nagy házak, a komor paloták állanak veszteg, elterülve helyükön lomhán, kényelmesen, mintha aludnának, mintha meg volnának dermedve. Ilyen egy nagy város!

Róma is ilyen volt. Igaz, hogy a házak és paloták nem egészen voltak olyanok mint a mieink, a mostaniak; az emberek is másképen voltak öltözve, de az élet, a mozgás, a lárma ugyanaz volt ott is.

A római házak abban különböztek a mostaniaktól, hogy nem voltak olyan szédítően magasak, mint ma, hanem szélesek és hosszúak voltak, vagyis nagyobb helyen terültek el. Két emeletnél magasabb nem is volt köztük. A főutcákban fekvő házak természetesen a legnagyobb fénnyel és pompával voltak építve. Itt laktak a gazdagok, az urak, a patriciusok. (Igy hívták a római nemeseket). A mellékutcákban a szegényebb emberek házai terültek el. Itt emelkedtek az óriási bérházak is, amint ma mondanók, a bérkaszárnyák. Több száz család lakott egy-egy ilyen épületben. Jaj volt, ha itt tűz ütött ki. Nagyobbrészt fából volt építve az egész, odaégett itt minden.

Az egészen távoleső városrészekben már csak nyomorúságos viskókra akadunk, melyekben az egészen szegények laktak. Ott tanyázott a piszok, a nyomorúság s vele együtt legtöbbször a bűn is.

Hol, Róma melyik részében keressük az első keresztényeket?

Megtaláljuk őket mindenütt.

Az evangélium elsősorban a szegényeket, az elhagyatottakat, a szükségben szenvedőket kereste föl. Hisz maga az isteni Üdvözítő mondja: «Az evangélium a szegényeknek hirdettetik». De a keresztény vallás csakhamar bevonult a gazdagok palotáiba is s már az apostolok idejében voltak keresztény főúri házak is.

Mi is azért először egy szegény keresztény ember lakását látogatjuk meg, azután betérünk egy gazdag főnemes asszony palotájába.

Vegyüljünk hát bele az utcán hömpölygő emberáradatba s tegyünk egy sétát Rómában.

A híres Suburá-ban vagyunk. Ez a városrész Róma legnyomorúságosabb és leghirhedtebb része. Vegyesen laknak benne zsidó és pogány szegények. Szent Péter prédikálása itt talált első hívőkre. Az urak és jobbmódúak

csak ritkán merészkedtek erre a veszedelmes tájékra, melyet még a rendőrség is lehetőleg elkerült. Minket azonban egy keresztény kézműves vezet, ne tartsunk hát semmitől, menjünk bátran előre!

Jóravaló, becsületes ember a mi vezetőnk. Foglalkozására nézve kőfaragó. Itt lakik ebben a városrészben s épen valamelyik temetőből jött most, mert a sírkövekre ő rója föl a fölírásokat. Sovány kenyér, de egy jó kereszténynek mi kell egyéb, minthogy megélhessen s eltarthassa családját.

Végigmegyünk egy piszkos, ronda utcán, megállunk egy eléggé tiszta házikó előtt s aztán belépünk a kapun. Egy pár lépést teszünk az udvaron s máris a lakásban vagyunk. Rusticus, így hívják vezetőnket, előre megy s bejelent minket feleségének.

— Jó barátokat hozok, kedves Ágotám, kik egy távoli országból jönnek. Testvérek és az apostolok sírjánál akarnak ájtatoskodni.

Erre befelé tuszkol a lakásba.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus! köszönünk mi, belépve az alacsony ajtón. Idegenek vagyunk ebben a nagy városban, nem ismerjük a járást. Véletlenül férjedhez fordultunk tanácsért, jó asszony, ki első tekintetre megnyerte bizalmunkat. Aztán megtudtuk egymásról, hogy testvérek vagyunk, mire férjed mindjárt vezetőnkül kínálkozott.

— Nagyon jól tetted Rusticusom. És még jobban tetted, hogy hozzánk is elhoztad a kedves vendégeket.

— Igen, jó asszony, eljöttünk, mert a te engedelmedet is ki akarjuk kérni, hogy férjed tovább is kísérhessen. Egy előkelő úriasszonyt akarunk meglátogatni és bizony magunkban aligha tudnánk oda találni.

— Ó, nagyon szivesen, — feleli az asszony. Férjem a legnagyobb örömmel fog vezetni benneteket. De ki is az az úriasszony, akit fölkeresni akartok?

(Ne csodálkozzunk azon, hogy ez a szegény asszony te-nek szólít minket. A régi rómaiak mindenkit tegeztek, még magát a császárt is.)

— Cyriacát akarjuk meglátogatni!

— Cyriacát! — kiáltott föl az asszony és könny szökött szemébe. Ó, milyen áldott, jó asszony az! Hogy a jó Isten áldja is meg őt minden jóval! Mikor leánykoromban egyszer beteg voltam, ott feküdtem én is az ő házában és ő ápolt engem, mintha csak az édes jó anyám lett volna. Fizesse meg neki az Úristen ezerszeresen!

Ezután az asszony szíves kérésére helyet foglaltunk, ő pedig férjével átment a másik szobába, hogy előszedje férje ünneplő ruháját, mert eddig csak munkásruhájában járt velünk a jó ember.

Míg oda vannak, szépen ráérünk körülnézni a szobában.

Szegényes minden, de azért minden ragyog a tisztaságtól. Az egyszerű fenyőfaasztal majdnem fehérre van mosva, a kis ablakban félig törött cserepekben virágok nyilnak és jó illattal töltik be a szobát. A fehérre meszelt falak vörös vonalakkal s a sarkokon egyszerű képekkel vannak diszítve, melyeken mindjárt meglátszik, hogy nem valami művész, hanem magának Rusticusnak ügyetlen keze festette őket. A szoba vöröstéglás padlója sok helyen kitöredezett már, ki tudja, hány nemzedék taposta köveit. A ház ura bizonyára nem igen akarja kijavíttatni. A falak mentén lévő hosszúkás márványlapok s a szegekkel falraerősített fatáblák mutatják, hogy kőfaragónál vagyunk. Egyszerű minden, sehol semmi cifraság, sehol semmi felesleges, hacsak az a kis fekete kutya nem, mely a küszöbnél elterülve a legnagyobb megelégedéssel szunyókál.

Igazán, olyan jó itt lenni! Ki gondolt volna ebben a piszkos utcában ilyen barátságos, kedves lakásra. Boldogság, béke, megelégedés mindenütt, noha a tüzön levő fazékban nem fő egyéb, mint borsó. Érezzük is a szagát. Bizonyosan ez lesz az ebéd, no meg egy kis száraz kenyér hozzá.

Rusticus ezalatt fölvette legjobb tunikáját, (ez egy ing-féle ruha volt, térdig érő vászonból készült fehér öltöny, melynek alja piros pántlikával volt beszegve és a derékban át kellett kötni zsinórral vagy szalaggal) s miután

feleségét és bölcsőben nyugvó gyermekét megcsókolta, késznek nyilatkozott bennünket elkísérni.

Ágota szíves búcsúzás után egész az ajtóig kísér minket s még egy ideig utánunk néz, mintha vigyázni akarna ránk, hogy semmi bajunk se essék.

Isten áldjon meg, jó asszony! kiáltjuk vissza és mosolygunk magunkban, arra gondolván, hogy fog ez az asszony csodálkozni, ha majd meglátja az aranyat, melyet titokban az asztalon hagytunk.

Útközben mi is kissé rendbe akarjuk hozni ruháinkat, hiszen most úriházba fogunk belépni. De mégse, nem, nem, minek! Keresztény házba lépünk, így is szívesen fognak ott fogadni. Hisz a vendégszeretet keresztény erény. Egyike az irgalmasság testi cselekedeteinek. Utasoknak szállást adni! És a jó keresztény minden utasban, vendégben magát Krisztust látja, Krisztust becsüli benne, aki azt mondta: «Éhes voltam és ti enni adtatok, szomjas voltam és inni adtatok». Valamikor bizonyára azt is fogja mondani: «Vándor utas voltam és ti befogadtatok».

A piszkos és sáros városrészből nagynehezen kiérve, néhány utcán megyünk végig, aztán ott vagyunk a célnál, elérjük a házat, melyet kerestünk. Rusticus egy szót szól a kapusnak s fölnyilik előttünk a ház ajtaja.

A palota elég nagy s négyszögbe van építve. A falakon nincs semmi cifraság, nem magasak s csak néhány ablak van rajtuk. A középen van a bejárat, melyet oszlopokon nyugvó eresz véd. A kapun keresztül tágas előcsarnokba jutunk, innét pedig egy négyszögletes udvarra. Az udvart oszlopcsarnok veszi körül, amint ez sok kolostorban most is látható, vagy mint faluhelyen a jobbmódú gazdáknál van pitvar s előtte pilléres folyosó, csakhogy a római házakban az oszlopcsarnok négyszögben fogta körül az egész udvart.

Az oszlopok közt fülkék vannak szobrok részére, ezek azonban most üresen állanak, mert a ház asszonyának megtérése után a pogány bálványszobrokat összetörték.

A földszinten van a család lakása. Ez több szobából állott, melyek az előkelőknél a leggyönyörűbben voltak

bebútorozva. Az egyház ugyan ellenezte a pazarlást, a pompát s a keresztényeket mindenben, így a ruházatban s a lakásban is egyszerűségre intette, de az üldözések idejében nem igen volt tanácsos, hogy valaki akár ruházatának, akár házi berendezésének túlságos egyszerűségével fölhívja magára a pogányok figyelmét. Ez mindjárt gyanut keltett s az úgynevezett feladók vagyis árulkodók könnyen kitalálhatták, hogy az ilyen ház gazdája keresztény. Ezért a nemes Cyriaca házában is azt a pompát találjuk, mely az ő rangjának megfelelt. Kivételt csak a hálószoba képezett. Ott a legnagyobb egyszerűség uralkodott. Két szalmagyékény volt a nemes asszony fekvőhelye.

Rusticus egyenesen az emeletre vezet minket. Széles márványlépcsőkön megyünk föl és belépünk az első ajtón, mely egy nagy terembe nyílik. A küszöbnél azonban hirtelen megállunk a nagy meglepetéstől. Mit látnak szemeink? Olyat, amire nem is gondoltunk volna. Kórházat, az első keresztény kórházat! Igen, a nagy terem egy nagy betegszoba, a falak mellett köröskörül ágyak, az ágyakon szegény beteg asszonyok, kiket Cyriaca házába fogadott. Ő maga ápolja őket, de más hívők is, tekintet nélkül állásukra, eljönnek neki segíteni, hogy vele együtt gyakorolják a betegápolást.

Ugyebár csodálkozunk azon a nagy szereteten, mely ezt a nemes asszonyt arra lelkesítette, hogy ezeket az elhagyott betegeket házába fogadja és ápolja? Bizony ezt csak a jó Jézusnak, a mi jó Istenünknek köszönhetjük. Mi volna a világ még ma is, ha ő nem adott volna példát arra, hogyan kell szeretnünk egymást. Egymást, azaz mindenkit!

Rusticus tovább vezet s betérünk egy másik helyiségbe, mely valamivel kisebb az előbbinél. És itt újabb meglepetés vár reánk. 5—6 öreg ember van a teremben, végelgyengülésben roskadozó aggastyánok, kiket megtört az évek súlya, a sok munka, nélkülözés s kik ma már sem munkával megkeresni, sem koldulással összekéregetni nem volnának képesek a mindennapi kenyeret. Cyriaca házába fogadta őket, s szíves örömest gondjukat viseli.

Megédesíti életük utolsó perceit s nem kíván ezért egyebet, csakhogy imádkozzanak érette.

Ime, az első menhely!

Megnéztük ezt is. Tele vagyunk áhitattal, mintha templomban járnánk. Tele vagyunk csodálattal, Istenem milyen ház ez! Vajjon még mi mindent fogunk látni benne?

És Rusticus vezet tovább. Otthagyjuk a jó öregeket és megyünk újra le a földszintre, hogy megnézzük az udvart is.

És már messziről emberi hangok, zsibongás, beszélgetés hangjai jutnak el hozzánk. Belépünk s ime vagy 100—150 embert látunk az udvaron. Mind csupa szegény, kik rongyosan, de mégis tisztán vannak öltözve. Vakok és sánták, nyomorékok és öregek. Szegények — és most alamizsnát fognak kapni.

Az egyik oldalon a férfiak, a másik oldalon az asszonyok állanak. A terem végén több asztal áll, rajtuk könyvek, írások, s a közepén nagy rakás ezüstpénz. Az emberek között egy-két férfi jár föl s alá, kérdezősködnek, rendet csinálnak az egybegyültek között. Ezek a diakonusok, szerpapok, milyen szent István vértanu volt egykor Jeruzsálemben. Dalmatikába, vagyis ünnepi díszbe vannak öltözve, mintha csak a szentmisénél segédkeznének. Köztük van Lőrinc is, a fődiakonus. (Lesz még szó róla!) A szent ifjúnak szemei örömtől ragyognak, amint az alamizsnát osztogatja.

Bizony nem csoda, ha ennyi szép látnivaló közben egészen megfeledkezünk arról, hogy nekünk legelőször is a ház asszonyát kellett volna üdvözölnünk és tiszteletünket tenni nála. Siessünk most ezt a mulasztást helyrehozni.

Cyriaca már régen felszabadította rabszolgáit, de ezek önként szolgálatában maradtak, mert mindnyájan keresztények voltak s a legnagyobb hűséggel és szeretettel vették körül úrnőjüket. Egy közülük bejelent minket a ház asszonyánál.

Cyriaca öt éve özvegy. Az Isten nyolc gyermekkel

ajándékozta meg őt, akik közül három már visszatért az égbe. Legidősebb fia két év óta Alexandriában tanul, hol akkor már egy hírneves keresztény főiskola volt. A három leánygyermek közül a legidősebb már tizenhatéves hajadon s ennek gondjára és ápolására van rábízva a legkisebb gyermek, egy hétéves fiúcska.

A szolgáló bevezet minket a szobába, hol az anya gyermekeivel tartózkodni szokott. Belépünk. Magastermetű, feketeruhás hölgy jön elénk. Fekete ruhában jár Cyriaca már öt éve, férje halála óta s ez nagyon jó kifogás neki, hogy minden nyilvános ünnepélytől és mulatságtól távol tarthassa magát. A leánykák világosszinű ruhát viselnek ; nyakukról nem hiányzik az arany ékszer, de azért minden előkelően egyszerű rajtuk. A fiúcska ruhája fehér gyapjúkabátka, mely térdéig ér s alul pirossal van beszegve. Nyakán vékony aranyláncon az aranybulla, egy kis kerek tok, melyet csak nemes ifjak viselhettek.

Nézzünk hamarjában körül a szobában ! Semmi pompát, semmi fényt nem látunk benne, minden olyan egyszerű, olyan szegényes ! Cyriaca, kivéve azokat a szobákat, melyekben néha-néha pogány rokonait és ismerőseit szokta fogadni, minden értékes butorát, edényeit és drága szőnyegeit eladta, hogy a befolyt összegből a szegényeket segíthesse és a betegeket, kik házában feküsznek, gondozhassa.

A szoba arannyal ékes mennyezete mutatja, hogy a falakat azelőtt különféle szép képek diszíthették ; de mivel azok csupa, szemérmetlen pogány jeleneteket ábrázoltak, a szent özvegy más, bibliai képekkel helyettesítette őket. Ilyenek : Noé a bárkában, amint a galamb az olajágat hozza neki, Ábrahám áldozata, Dániel az oroszlánok között, a három ifjú a tüzes kemencében, a három király hódolata, a jó Pásztor stb. Csupa szent és vallásos kép.

Cyriaca e szavakkal fogad minket :

— Üdvözölve legyetek házamban ! A távol fekvő Pannóniából jöttök a fővárosba, ugyebár?

— Igen nemes asszony, Rómába jöttünk, hogy lelkesedjünk keresztény testvéreink szent életén.

— Foglaljatok helyet! — szól Cyriaca és kezének intésére leülünk a nekünk kínált székekre.

— Először el kell mondanotok — folytatta mosolyogva — nekem és gyermekeimnek hazátok nevezetességeit, le kell írnotok hegyeit, erdeit, folyamait s milyen emberek, milyen népek laknak arra felétek. Kis Cajusom — s ezzel a fiúcskára mutatott, — mindenáron katona akar lenni s már most is azzal foglalatoskodik, hogy mint fog majd harcba vonulni a Duna mentén lakó népek ellen.

Mi tehát leírjuk nekik röviden a szép Pannóniát, a nagy Dunát, a mi tengerünket, a Balatont, s azt az óriási erdőt, melyet most Bakonynak nevezünk.

— És hogy áll a kereszténység nálatok? — kérdi az özvegy.

— Lassan gyarapszunk, de a jó Isten velünk van!

Elmondjuk aztán, hogy az apostolok és a szent vértanuk sírjait akarjuk meglátogatni.

— Nagyon helyesen van, — mondja Cyriaca — ezek az Isten bátor katonái, bár meghaltak, mégis köztünk élnek ma is példájuk és a kegyelmek által, melyeket számunkra e vészes időben leesdenek. Mert ma minden órában készen kell lennünk arra, hogy a küzdőtérre lépjünk és hitünket a bíróság előtt is bevalljuk. És tudom, hogy nemcsak Rómában van ez így, hanem nálatok is, ameddig csak a római császár hatalma kiterjed. Amit Nero, Domitianus és más kegyetlen üldözők nem bírtak végrehajtani, hogy a kereszténység fáját, mikor az még kicsiny volt, kiirthassák, azt most Daecius császár akarja megtenni, mikor már a mustármag terebélyes fává növekedett.

Megjegyezzük, hogy bizony nálunk is folyt vértanúvér, mire Cyriaca így folytatja:

— Minél hevesebb a támadás, annál dicsőbb a győzelem. És a győzelem a mienk!

— Igen, nemes asszony, mi is erősen hisszük, hogy az egyház az üldözések alatt csak gyarapodhatik, mint a tűz a szélben. Az egyháznak is meg kell járnia a kereszt kálváriáját.

— Nemcsak az egyháznak, hanem minden egyes ke-

reszténynek — szól Cyriaca komolyan. — Ezt mondogatom én is gyermekeimnek mindennap. Többször kiviszem őket a vértanuk sírjához és éjjel-nappal azért imádkozom, hogy az egek Ura adjon gyermekeimnek is oly erős hitet, hogy szóval és tettel, sőt vérük ontásával is megvallhassák!

Lelkesen beszélt a szent özvegy, de azért a könny ott ragyogott a szemében, mert hisz anya is volt, négy gyermeknek édesanyja! Ki tudja, vajjon nem kell-e mindnyájuknak vértanuhalált szenvedniök? Ő maga ugyan minden félelem nélkül, minden percben készen volt a halálra, de mi lesz majd a gyermekeivel, ha majd ezeket ott fogják vallatni és kínozni a bíróságnál édesanyjuk szeme előtt!? És ez a gondolat most oly erőt vett rajta, hogy egészen megfeledkezve róluk, átkarolta kedves kis Cajusát, szemeit fölemelte a mennyezet felé, ahol épen az a kép volt, melyen Ábrahám föláldozza Izsák fiát és ajkai valami imát rebegtek.

— Istenem, én jó Uram! — bizonyára így imádkozhatott — tartsd meg őt nekem, tarts meg őt nekem! De ha a Te akaratod az, hogy mint Izsák föláldoztassék, megnyugszom a Te szent akaratodban, csak azt add, hogy a kínokban meg ne inogjon s hogy az én karjaim vihessék őt a sírba!

Csönd van a szobában, nem merjük zavarni a szent özvegyet és anyát csöndes imájában. De csakhamar kiragadja magát a szomorú gondolatok közül és barátságosan, mosolyogva fordul felénk és így szól:

— Bocsássatok meg kérlek, hogy kissé elfogódtam s megfeledkeztem rólatok, kedves vendégeimről. Hiába, egy anyának mindig gyermekein járnak gondolatai! De most remélem, hogy jól fog esni egy kis étel, egy kis pihenés a hosszú utazás után!

S azzal csenget s a rögtön belépő szolgának megparancsolja, hogy gondoskodjék rólunk.

Nem merjük a szíves kínálást visszautasítani és még ott maradunk, miközben ő a legnagyobb figyelemmel szolgál ki bennünket és sok érdekes dolgot mond el keresztény testvéreink életéből...

Miután pedig kipihentük és fölfrissítettük magunkat, megköszönjük szépen a szíves vendéglátást és hálás szívvel búcsúzunk el a jóságos háziasszonytól.

Szívünk igazán a legkülönbözőbb érzésekkel van tele. Szegény asszony, ha egyszer csakugyan bevádolják őt majd a bíróságnál, hogy keresztény! Mi lesz gyermekeiből? Mi lesz a szegényekből és betegekből, kik házában vannak? De megnyugszunk mégis! Hiszen az Isten oly jó, oly gondos és irgalmas! Nem ő-e a mi Atyánk?! Nem ő tőle kell-e várnunk minden segélyt bajainkban, vígasztalást szomorúságunkban és kegyelmet minden dolgainkban? Igen, igen! Ő megvédi, megsegíti a jó asszonyt és ha úgy akarja, hogy egész háznépével vértanuhalált haljon, akkor megjutalmazza őt az égben százszorosan, ezerszeresen!

***

Meglátogattuk immár a szegény kézművest lakásán, fölkerestük az előkelő, főúri hölgyet palotájában, tekintsünk be még, hacsak futólag is, egy keresztény iparoshoz. Anacletushoz, a pékhez megyünk el. Rusticus vezet el hozzá is, aki jól ismeri őt, hiszen nála szokott kenyeret venni és olyan tisztelettel beszél róla, hogy mindjobban elfog a kíváncsiság, megismerni ezt a derék embert.

Az ősegyház nagy gondot fordított arra, hogy az Oltáriszentség számára készült kenyér szépen és tisztán legyen megsütve, hogy minden keverés nélkül tiszta búzalisztből legyen készítve, azért a megbízható keresztény pékeket nagy tiszteletben és becsülésben részesítették. A katakombákban eltemetett pékek sírja rendesen vékával van megjelölve, mely fönt széles, lent valamivel szűkebb s tele gabonával van megrajzolva.

Anacletus üzlete, különösen mióta keresztény lett, nagyon jól megy. Még a pogányok is inkább nála vásárolnak, mint másnál, mert sem súlyban, sem minőségben nem károsít meg senkit. A legtöbb vevője természetesen szegény keresztény, kik nagyon sokszor ingyen kapnak nála kenyeret. Az öreg Anacletus néha meg is

sokalja a dolgot, de felesége mindig megnyugtatja e szavakkal: Az alamizsna nem tesz szegénnyé!

Az Isten a jámbor házaspárt bőven megáldotta gyermekekkel. Mind csupa pirospozsgás, eleven, fürge fiú és lány. Anyjuk kitünő nevelésben részesíti őket, nem annyira szóval, mint példás keresztényi életével. Ő maga egy vértanunak a leánya s gyermekeinek semmivel sem szerezhet nagyobb örömet, mintha újra és újra elbeszéli nekik, hogy öregapjuk mily bátran vallotta meg hitét a bíró előtt, hogy tűrte a kínzást és ostorozást s micsoda szent hősiességgel nyujtotta oda nyakát a hóhér bárdja alá.

Minden évben, a nagyapa halála évfordulóján az egész család kizarándokol a katakombákba, hogy a vértanu sírját friss virágokkal, koszorúkkal ékesítse s világot gyujtson a kis lámpában, mely a vértanu sírja előtt függ. Bizonyos, hogyha majd egy újabb üldözés fog kitörni, a derék pékmester családjában nem lesz senki, ki életét örömest föl ne áldozná Istenért, vallásáért.

Most befejezzük látogatásainkat. Sokat láttunk, sokat tapasztaltunk. Szépet is, jót is. Szomorút, de vígasztalót is. Adná Isten, hogy minden keresztény házról így lehetne írni, mint ezekről, melyeket most meglátagattunk.

6. Keresztény szocialisták.

Hogyan, — kérdezed kedves olvasó — hát már akkor is voltak szocialisták? Voltak bizony, de nem olyanok, mint a mostaniak és nem is úgy hítták őket, hogy szocialisták, hanem hogy keresztények. Megint csóválod a fejedet, mintha nem értenéd egészen a dolgot. Pedig nagyon egyszerű. A jó szocialista és a jó keresztény egy és ugyanaz. A *jó* szocialista mondom, vagyis aki a szegény embert igazán társának (szócius latin szó s annyit jelent, társ, testvér) tekinti és szívvel-lélekkel akar rajta segíteni. Mert a mostani szocialisták, akárki mit mond, bizony csak a saját zsebüket és gyomrukat tartják első-

nek ! *Ordítoznak* a gazdagok ellen, de leginkább csak irigységből. Nekik semmi sem szent és becsületes ; vallás, haza nekik nem kell, csak pénz és pénz és pénz. Vagy máskép föld és föld és föld. Persze a mások földje és pénze, a magukéból ugyan nem adnának egy fillért sem ! Hát ezeket bizony épen úgy nevezhetjük szocialistáknak, mint a denevért madárnak vagy — mondjuk — a tehénpásztort végrehajtónak. (Mert hisz utóvégre ez is a faluvégre hajtja a marhát.)

De a szegény embert igazán szeretni, társul, testvérül fogadni, szívből-lélekből segíteni, adni neki, igen, adni és nem kérni tőle — ez az igazi szocializmus.

És ki ilyen jó szocialista ? Csak a jó keresztény ember ! Csak az, aki úgy szereti embertársát, mint magamagát. Csak az, ki Krisztust szereti, követi, utánozza. Aki tesz és nem beszél. Aki ad és nem ordít. Aki szeret, de nem önönmagát !

És az első keresztények mind ilyenek voltak !

Nem hiszed ?

Olvasd az első század történetét s e történet minden lapja eloszlathatja kétségedet.

«Amit egynek ezen legkisebb atyámfiai közül cselekedtetek, nekem cselekedtétek !» (Máté 25, 40.) mondotta egykor az isteni Megváltó apostolainak. Ez oknál fogva a hívek mindjárt az egyház alapításától kezdve szent versenyre keltek, hogy égi mesterük e szavainak eleget tegyenek ! Az első keresztények valóban annyira gondjukat viselték a szegényeknek, hogy bátran lehetett mondani, hogy szegény nem is volt köztük. Már az Apostolok Cselekedetei így írnak : «Mert nem vala közöttük senki szűkölködő. Mivel mindazok, kik mezőket vagy házakat bírnak vala, eladván eléhozák azok árát, miket eladtanak és az apostolok lábaihoz tevék ; ez pedig elosztaték mindennek, amint kinek-kinek szüksége vala». (4. 34—35.)

S amint az egyház első napjaiban az apostolok osztogatták az alamizsnát, úgy osztották azt később utódaik a püspökök és a papok. Az egyháznak egész külön törvényei, rendeletei és előírásai voltak erre vonatkozólag.

«Szegények mindig lesznek veletek», mondotta az isteni Megváltó. És hol volt vajjon több szegény, mint épen a világvárosban, Rómában, hol a legnagyobb nyomor tanyázott s az esztelen fényűzés mellett ott sírt a szegénység. Ez a nagy városok különössége. Falun még, mondhatjuk, majdnem egyformán él minden ember. A jobbmódúnak is gyakran olyan szalmafödeles a háza, mint a szegény zselléré; a gazda úgy dolgozik, mint a béres, mint a szolga és együtt esznek a tálból. De a nagy városok a legfurcsább dolgokat rejtik magukban. Egy és ugyanazon házban lakik a pincelakásokban a nyomor, a piszok és a bűn; a földszinten gyönyörű boltok, kirakatok ezer és ezerféle portékával; az első és második emeleten gazdag urak, csupa fény és pompa és fönt a harmadik s negyedik emeleten megint a szegénység és szűkölködés.

Rómában is így volt. De épen azért a keresztény felebaráti szeretet Rómában ragyogott a legszebb fényben s az egyház első századai a könyörületesség legszebb példáit állítják szemünk elé, noha a keresztények a jótékonyságot egész titokban gyakorolták, követve az Úrnak szavait: «Ha alamizsnát adsz, ne tudja balkezed, mit tesz a jobb».

Mégis, hogy legalább fogalmunk legyen e gyönyörű példákról, fölhúzzuk megint a függönyt a multról és előadunk, elmesélünk egy-két képet, egy-két jelenetet úgy, ahogy az végbemehetett és bizonyára végbe is ment.

Az alamizsnakiosztás, melynek lélekben tanui leszünk, soronkívüli, nem a szokásos, amely minden hónapban ismétlődött.

Rokkant koldusok, öreg férfiak és asszonyok, sánták, vakok s mindenféle nyomorúságban szenvedők egész serege várakozik a ház udvarán és pitvarában. A hitközség egyes gazdag tagjai is jelen vannak, hogy az alamizsnakiosztást végignézzék s örvendjenek a szegények örömének.

A szegényeket egy pap engedi be az udvarba, s mikor már mindnyájan együtt vannak, így szól hozzájuk:

— Kedves testvéreim! Mennyei Urunk, az Istennek

áldott szent Fia azt tanította: «Amit ezen legkisebb atyámfiai közül egynek cselekedtetek, nekem cselekedtétek». E szavak egyik testvérünket arra indították, hogy Krisztusnak örömet, magának pedig örök jutalmat szerezzen s ezért értékes háziedényeit s drága ékszereit — mert az Isten bőven juttatott neki e földi kincsekből — eladta s ezeknek árát a szükséget szenvedők között való kiosztás végett az egyház kezébe tette le. A kiosztás most fog megtörténni. Vegyétek tehát ez adományokat hálás szívvel és imádkozzatok a nemes jótevőért; kérjétek számára különösen a türelem és állhatatosság kegyelmét, melyre az üldözés napjaiban sokkal inkább rászorul, mint bárki közülünk.

A diakonusok erre megkezdik a kiosztást. Sírva fogadják a szegények a gazdag alamizsnát, mely legalább egypár heti gondtól és szükségtől szabadítja meg őket.

Egy kíváncsi öreg azonban megáll a pap előtt és megkérdezi:

— Mondd meg kérlek, tisztelendő atyám, ki az a nemes jótevő, aki ilyen bőségesen viseli gondunkat?

A pap kitér a válasz elől s csak azt feleli:

— Az Isten, aki mindent lát, ismeri az ő nevét is.

— Ő, mindenesetre magasállású, gazdag úr lehet, — mondja a szegény — jutalmazza meg őt az Isten ezerszeresen úgy a jelen, mint az örök élet javaival.

Az udvar legvégén egy magas asszonyi alak áll bő köpenybe burkolva, arcát fátyol takarja, hogy meg ne ismerjék. Az öröm könnyei peregnek le arcán, amint a szegények örömét látja és gyermekes kiáltásaikat hallja. És ki ez az asszony? Pryphonia, Decius császár neje, a dühös üldözőnek keresztény felesége. Mintha csak előre érezte volna közeli halálát, eladta arany és ezüst-edényeit, drága ékszereit és titokban kiosztatta a szegények között.

Úgy-e milyen gyönyörű, milyen édes az ilyen kereszténység! Magának a császárnak felesége! Férje a világ ura, kit milliók és milliók szolgálnak, dicsőítenek és rettegnek, kit a pogányok isteninek neveznek és ennek a nagy úrnak a felesége ott van titokban, lefátyolozva a

szegények és koldusok közt és sír, sír örömében, hogy ő is keresztény, hogy oda adhatja Krisztusnak mindenét. Ó, Úr Jézus, milyen szép a te tanításod, milyen szép a te szent evangéliumod!

***

Ime, egy másik kép!

A 257-ik esztendő husvétján két fiatal keresztény jelent meg István püspök előtt. A fehér ruha, melyet viseltek, mutatta, hogy nem rég léptek be csak a keresztények sorába. Husvét előestéjén részesültek a keresztség szentségében.

Örömmel fogadta őket a püspök.

— Mit akarnak vajjon az én drága, újonnan született gyermekeim? — kérdezte.

A fiatalok hallgattak. Zavarban volt mind a kettő.

— Csak nem kívántok valami lehetetlent vagy jogtalanságot? — kérdezte a püspök mosolyogva.

— Nem — mondotta az egyik. — De nem tudom, hogy adjam elő.

A püspök újra mosolygott és szeretettel jegyezte meg:

— Talán majd öcséd jobban fogja tudni elmondani.

— Nem jobban, mint bátyám — felelte emez. — Pénzről van szó, — tette hozzá pirulva.

— Talán pénzt kölcsönözzek nektek? — tréfált a püspök — de hisz magam is rá vagyok szorulva híveim alamizsnájára, ti meg, úgy tudom, gazdag római polgárok vagytok!

— Csak voltunk, Szent Atyánk — szólt közelebb lépve az egyik — mindketten egy héttel azelőtt, hogy megkereszteltél, titokban eladtuk mindenünket.

— S ime most elhoztuk a pénzt — folytatta a másik — és kérünk téged Szent Atyánk, oszd ki a szegények között!

A püspök csodálkozva hallgatta a két fiatalember beszédét. Nem volt ugyan ritka dolog, hogy az újonnan megtértek javaikat a szegények között kiosztották, mégis ez a nemes szellem, a gyöngéd, szégyenlős kínálás, mód-

fölött meghatotta a püspököt. Alig tudott szavakat találni, hogy megköszönje nekik ezt a nagy áldozatot.

— Te tanítottál arra minket, — szólt az egyik szerényen — hogy szívünket ne a föld javaihoz kössük, melyeket a rozsda és a moly megemészthetnek, a tolvajok kiáshatnak és ellophatnak. Amit a szegényeknek adunk, azt édes Megváltónknak adtuk.

— És megkereszteltetésünk napját — tette hozzá a másik — nem tudtuk jobban megünnepelni, mint hogy minden földi dologról lemondva, egészen az Úrnak adjuk át magunkat.

Mit szólhatott erre a szent püspök? Szent öröm könnyei peregtek le arcán, majd összetette kezeit és így imádkozott:

— Légy áldva te szent, te mennyei vallás, mely a nagylelkűségnek és szeretetnek ily virágait fakasztod! Áldjon meg az Úr titeket, édes gyermekeim s a szegények hálája az ég ezerszeres kegyelmét esdje le reátok!

A két nemes ifjú, Felicissimus és Agapitus, az egyház szolgái közé léptek s mint diakonusok haltak vértanuhalált II. Sixtus pápával együtt 261-ben.

Ilyen és hasonló módon vették át az egyház elüljárói a hívők alamizsnáit a szegények számára. És mit csináltak azután e sok pénzzel? Mindjárt mind kiosztották? Nem. Összegyüjtöttek szépen egy rakásra minden adományt, pénzt, ruhaneműt, ételt stb. és ez együttvéve volt azután az úgynevezett «szegények kincstára». Amit a gazdagok adtak azt beletették a közös kasszába és bizonyos meghatározott napokon volt aztán a kiosztás. Nagyon természetes, hogy ennek a kincstárnak kezeléséhez ügyes és megbizható férfiak voltak szükségesek. Ezek voltak a diakonusok, a szerpapok, vagyis a papoknak segédjei. Szent Lőrinc vértanu is ilyen volt, kivel már a jóságos Cyriaca asszony házában találkoztunk.

Hogy mennyi gondot, okosságot és ügyességet kívánt a szegények kincstárának kezelése, elgondolhatjuk abból, hogy például, mint régi írásokból kitünik, Cornelius pápa alatt, ki 250 körül élt, Rómában állandóan több, mint

5000 szegényről gondoskodtak. Hogy a kiosztás igazságosan és könnyebben menjen, Cajus pápa (283—293.) Róma városát hét kerületre osztotta föl. Minden kerületre egy-egy fődiakonus vigyázott. Ezeknek írást, jegyzéket kellett vezetniök, amelyben minden egyes kerület szegényei föl voltak írva nevük, foglalkozásuk és lakásuk szerint. Mert bizony csak ekkép lehetett a nagy város szegényügyét rendezni, csak így lehetett kizárni a segítésből a munkakerülőket és lustákat, ellenben az igazán szegények mindig jogosan és igazságosan részesültek minden adományban.

A szegények kincstárát tehát az egyház vette kezébe. De ez nem zárta ki, hogy az egyes hívek magukban is ne adakozzanak és istápolják a szegényeket. Ki-ki adhatott, amennyit akart és akinek akart!

Mily egyszerűen és okosan volt így a szegényügy rendezve! Az egyház maga volt a szegények gondozója. A mennyei Atya volt édesatyjuk s az anyaszentegyház szerető édesanyjuk. És vajjon ilyen szülők mellett el tudtak volna-e pusztulni a gyermekek?

***

A keresztények bőkezűsége a szeretet és irgalmasság gyakorlásában a pogányokat épúgy megkereste, mint a keresztényeket.

Lássunk megint egy képet. Egyet a sok közül. Hisz valamennyit úgy sem írhatjuk le; sem idő, sem mód nincsen hozzá. S az egyből megitélhetjük a többit, valamennyit!

Ott vagyunk újra abban a rosszhírű, piszkos városrészben, melyet Suburának hívtak s melyben csak az imént voltunk a szegény kőfaragónál, Rusticusnál.

Düledező viskóban, piszkos ágyon fekszik egy lázas beteg. A sarokban kisírt szemekkel ül a nyomortól lefogyott asszony, három félig meztelen gyermek pedig sírva kér kenyeret. A legnagyobb nyomor mindenütt, az egész viskóban. Az esetlen szobrok odafönn az ablak fölött levő deszkán mutatják, hogy a kunyhó lakói pogányok. És azok a szobrok, a pogány istenek szobrai oly közömbösen, oly

hidegen hallgatják a sírást, a gyermekek panaszos szavait s a beteg hörgését. Hát nincs bennük szív, hogy megsegítsék azokat, kik őket tisztelik ?

Egyszerre egy szép ifjúnak alakja jelenik meg az ajtóban ; aranyszínű fürtök hullámozzák körül fejét s úgy áll ott, mint valóságos angyal a nyomor s a piszok tanyáján. Az asszony ijedten ugrik fel helyéről. Az istenek küldöttje ! — gondolja szegény s térdre esik az ifjú előtt. A gyermekek is megszünnek sírni és félénken tekintgetnek hol az idegenre, hol édesanyjukra.

S ki az az ifjú ? Valóban valamely pogány istennek küldöttje, örömethozó angyala ? Nem, csak egy ember, egy keresztény fiatalember, a gazdag Tiburtius. Megtérése óta különösen abban buzgólkodik, hogy bő alamizsna s a szeretet mindenféle művei által segélje azon családokat, kik az üldözések alatt fenntartójukat, az édesatyát vesztették el.

Egy ily sétája közben födözte föl a pogány családot is és látta nyomorukat. Sokáig nézte őket a piszkos ablakon keresztül s csak azután lépett be a szomorú szobába. Nézzük, mit csinál odabent !

Az ifjú a beteg ágyához lép, összeteszi kezeit s röviden imádkozik. Majd a kereszt jelét csinálja a beteg homlokára s íme, a láz megszűnik, az arcvonások meglágyulnak, a mereven megnyilt szemek csendes, jótevő álomra csukódnak le.

Tiburtius hálásan tekint fel az égre, az asszony pedig így kiált föl :

— Hála az isteneknek, kik téged küldtek !

— Adjatok hálát annak, — feleli az ifjú — kinek hatalma van az égen és a földön, aki nemcsak a testet gyógyítja meg, hanem a lelket is.

A pogány asszony nem érti e szavakat, csak a fejét rázza szegény s halovány arcán a hála könnyei peregnek.

Tiburtius erre néhány pénzdarabot ad neki és így szól :

— Siess és végy valami ennivalót, hogy a gyermekeid kenyeret kapjanak s a beteg is erősítő táplálékhoz jusson !

Az asszony boldogan elsiet.

Tiburtius újra a beteg ágyához lép, de a beteg csendesen aluszik. Nem bántja tehát, hanem vár. Azalatt visszatér az asszony is az élelmiszerekkel, melyeknek mohón neki esnek a már majdnem éhenhaló gyermekek és esznek, esznek nagy boldogan. Mikor volt az, mikor ilyen jó ebédjük volt! Már nem sírnak, nem pityeregnek, hanem hangosan nevetgélnek és játszanak.

És ekkor a beteg is felnyitja szemeit; körülnéz és mosolyog. Tiburtius kevés vizet önt a pohárba és megitatja gyöngéden, szeretettel.

— Meg vagy mentve, felebarátom — mondja neki — és ne félj, családod ezentúl nem fog hiányt szenvedni!

— Nehéz álom volt — szólal meg a beteg — borzasztó mélység fölött lebegtem s már-már zuhantam beléje, mikor egy isteni alak jelent meg mellettem, átkarolt, visszatartott és megmentett engem. Minél jobban nézlek, annál jobban hasonlítasz hozzá. Ki vagy? Mondd meg nekem!

Tiburtius mosolyogva felelé:

— Maradj csak veszteg! Most nyugalomra van szükséged! Nemsokára újra megnézlek! — s csendesen, amint jött, kisurran az ajtón.

Majdnem fölösleges elmondanunk, hogy Tiburtius ezentúl majdnem minden nap meglátogatta a nyomorúságos viskót, bőven osztogatta az alamizsnát, ápolta a beteget s tanította őket Krisztus szent hitére. Áldott volt a nap, áldott és boldog, mikor a szükségtől és nyomortól megmentett családot Orbán pápa sajátkezüleg részesítette a szent keresztség szentségében. Tiburtius e napot odafönn, az Isten trónja mellett ünnepelte, mert közben dicső vértanuhalállal mult ki a világból. A megtért család a szent keresztség után fehér ruhában kivonult a vértanu sírjához, mely szent Callixtus katakombájában volt s égő lámpákkal, virágokkal, koszorúkkal díszítette föl azt.

Úgy-e, mily boldog a szegénység, melyre ilyen gazdagság vár? Boldogok a szegények, mondja az evangélium, bizony boldogok. Vajjon az a szegény pogány család, ha véletlenül ott a főutcán lakik valamelyik fényes palotában és van neki pénze, vagyona, kincsei, elnyerte volna-e a

megtérés kegyelmét ? Nem zuhant volna-e le a mélységbe, melyről a szegény beteg atya álmodott ?

***

Még egy-két szót a szegények gondozásáról. Még egy rövid képet az egyház egyik kiváló szentjéről, egy szent szocialista apostolról !

Béke idején, azaz rendes körülmények között a szegények tehát a legjobb gondozásban, mindennemű segélyben és szíves ellátásban részesültek Róma városában. De néha, különösen a véresebb üldözések idején nagy volt a keresztények nyomora. A híveknek rejtőzniök kellett, az istentiszteleten ritkábban lehettek jelen s a szegények fölkeresésével életüket nem tehették ki a biztos veszélynek. Ilyenkor bizony a szegények, minekutána nem érintkezhettek jótevőikkel, nagyon sokat szenvedtek. Ha a szükség nagy fokra hágott, a püspökök még az egyház arany- és ezüstedényeit is eladták, hogy a szegényeket segíthessék, mert nem volt illő, mint Szent Ágoston mondja, hogy az aranyat őrizzék, a szegényeket pedig nyomorogni engedjék.

Ily eset állott be II. Szent Sixtus pápasága alatt, ki Szent István után lett pápa 260-ban. Valerianus császár a pápát száműzetésbe küldte, a keresztények összejöveteleit betiltotta s elrendelte, hogy vagyonuk elkoboztassék. Kegyetlen módon hajtották végre a parancsot. A szegények kincstárát akkoriban Szent Lőrinc kezelte.

Ismerjük már őt. Ő az a szent szocialista apostol.

Mennyi jót tett ez a fiatalember, mennyi könnyet szárított fel, mennyi éhes szenvedőnek nyujtotta oda az áldott jó mindennapi kenyeret ! A szegényeké volt egész élete : köztük volt mindig, vigasztalt, segített, ápolt, mentett és térített. Nem kiabált, hanem könyörgött és amit kikönyörgött, azt mind odaadta, elosztotta. Nem volt irigy, izgató, megférhetlen, ki nem elégíthető, hanem szerény, alázatos, csöndes, szent és adakozó.

Mikor az üldözés a legnagyobb dühhel ontotta a vért s a keresztények könnyeit, Lőrinc is szomorúan gondolt

az ő szegényeire, kik kétszeresen érezték a nyomort és a szenvedést.

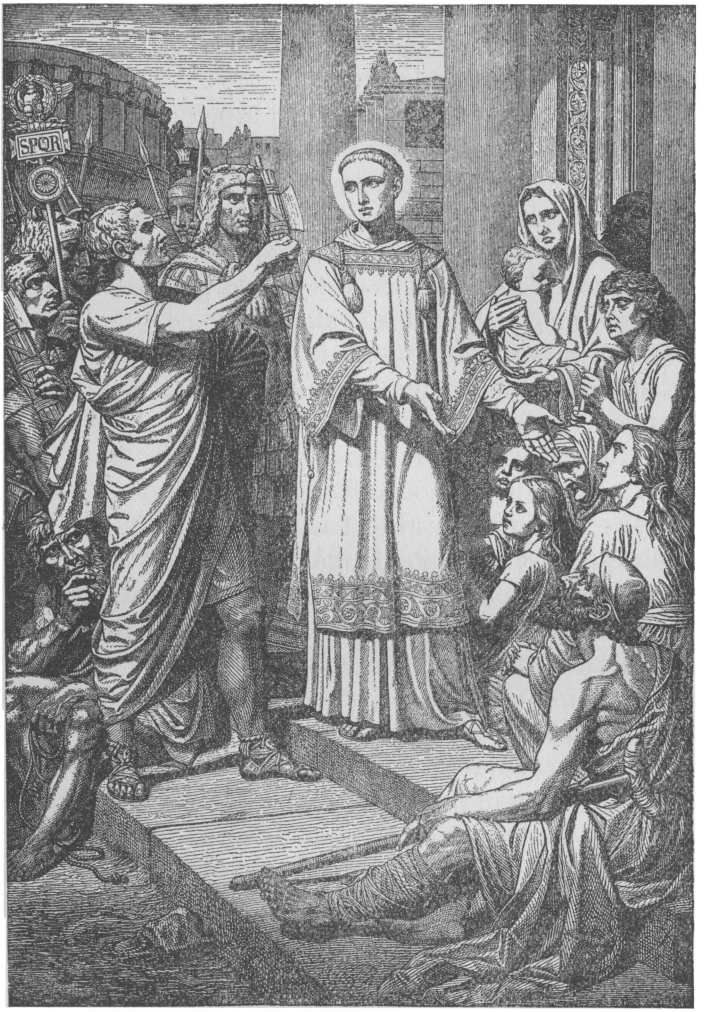

Az egyház kincsei.

Mikor a pápát is elfogták és a halálba vitték, Lőrinc kísérte s nagy bújában így szólt hozzá sírva :

— Hová mégy atyám, fiad nélkül ? Hová sietsz,

szent pap, diakonusod nélkül ? Hisz sohasem szoktad a szent áldozatot (szentmisét) bemutatni szolgád nélkül ! Ó, atyám, mi tetszett neked vissza rajtam ? Hozzád s a szent szolgálathoz méltatlannak találtál-e engem ? Engedj próbára, vajjon méltó szolgát választottál-e, mikor reám bíztad az Úr vérének kincstárát ?

Meghatottan válaszolt a szent püspök :

— Nem hagylak el, fiam, de neked még nehéz harcot kell átküzdened ! Nekünk, öregeknek, a könnyebb harc jutott, neked azonban, ki fiatal vagy, fényesebb győzelmet kell kivívnod a zsarnok fölött ! Három nap mulva követni fogsz engem ! Menj csak, viseld addig is gondját az egyház kincseinek, melyek reád bízattak.

Lőrinc megértette az utolsó szavak értelmét. A szent pápa ugyanis halála előtt úgy intézkedett, hogy az egyház összes kincseit, az arany- és ezüstedényeket, adják el s a befolyt összeget osszák ki a szegények között. Lőrinc teljesítette a pápa megbízását. Eladott mindent s azután kiosztotta a szegények között. A gazdag alamizsna azonban föltünést keltett Rómában s mikor a polgármester ezt megtudta, magához hívatta a szent ifjút és így szólt hozzá :

— Azt mondják, hogy Isteneteknek aranykelyhekben mutattok be italáldozatot, hogy az áldozati vért ezüsttálakon ajánljátok föl, hogy az éjjeli összejöveteleknél aranygyertyatartókban égnek a gyertyák. Add át nekem e kincseket mindjárt !

— Igen, egyházunk gazdag — felelte Lőrinc — a császárnak sincsenek olyan kincsei. Jó, én meg fogom neked mutatni drágaságainkat, csak időt engedj nekem, hogy összehordhassam őket !

A polgármester a legnagyobb örömmel adott neki határidőül három egész napot.

Lőrinc ezalatt a még meglevő pénzt és kincseket kiosztotta a szegények között s egyúttal arra kérte őket, hogy harmadnapon egy meghatározott helyen gyüljenek össze. Úgy is történt. Rendkívül nagyszámú öreg és szegény ember gyült össze, vakok, bénák, némák, süketek, a nyomorékok egész hadserege.

A szent ekkor elment a polgármesterhez s tisztelettel meghívta, hogy jöjjön és lássa az egyház kincseit.

Odaérve aztán a szent nagy hangon így kezdett szólani:

— Ime, ezek az egyház kincsei, gyöngyei, drágakövei. Igen, drágakövek ezek, melyekben Krisztus vallása él, Krisztus hite ragyog. Az arany, mely után te annyira áhitozol, forrása minden rossznak; ily mérget tehát nem akartam kezedbe adni. Az egyház vagyonát eme szegényeknek osztottam szét, mert ők semmit sem tudnak a bűnökről, melyeket az arany szül és a pénz. Viseld gondjukat és ápold most már te a mi kedveseinket! Megalapítod ezzel az állam jólétét, a magad és a császár örök üdvösségét!

Igy beszélt a szent, az apostol. A város polgármestere azonban dühösen ugrott föl helyéről és így kiáltott föl:

— Igy gúnyolod te a római államot? Szerencsétlen! Tüzre veled! Meg fogsz halni, vasrostélyon fogsz sülni s én gyönyörködni fogok kínjaidon!

S így is történt. Lőrinc, kinek szívében mindig égett a szeretet tüze a szegények iránt, tűzben, tűz által halt meg s így nyerte el az örök dicsőséget. Vasrostélyra fektették, hozzákötözték s azután tüzet raktak alája és — sütötték. Iszonyú elgondolni is! Sütötték, elevenen, mint egy darab húst a serpenyőben.

Ez volt a szegények szerelmes barátjának, a szocialista apostolnak vége. Sírja fölött most egy szép templom emelkedik. Alatta egy márványtábla van fölállítva, melyen még most is láthatók a vérfoltok, melyeket a lassú tűzön elégetett szent vértanú teste a kövön hagyott. A rostélynak, melyen égett, egy részét most is őrzik Rómában, szintúgy néhányat a fasződarabokból, melyekre a vértanu vére csöpögött. Ünnepét augusztus 10-én üli az egyház.

És a szegények? A szegények azután sem maradtak gondozó, szerető barát, szerető atya nélkül. Az egyháznak minden időben voltak nagy szentjei, nagy, nemes férfiai, kik lemondva minden földi vagyonról, azt a szegények között osztották szét.

És most ? Az egyház szeretete a szegények iránt most máskép mutatkozik. Nincsen ugyan szegények kincstára, mint volt akkoriban, de most is vannak nemes lelkek, kiknek boldogságuk a szegények ápolása és gondozása ; vannak nagyszámú, mérhetetlen vagyont kitevő alapítványok, melyeket az egyes egyházmegyék kezelnek ; vannak segélyző egyletek, menházak, iskolák, kórházak rengeteg számban, melyekben a szegények ingyen eledelt, szállást és ápolást kapnak. És ki tartja fönn mindezeket ? Az egyház, a papok, a gazdag keresztények, a keresztény államok. Szebb volt ugyan akkor, mint most, de most sem az egyházon mulik, hogy nincsen úgy.

Az egyház, mint Jézus Krisztus menyasszonya, mindenben követi és utánozza isteni vőlegényét, az Istenfiát, a szegények barátját, az első, a legnagyobb, a legszentebb szocialistát.

Ő is szegény volt, nem volt neki hajléka, nem volt helye, hová fáradt, szent fejét lehajtsa, de azért mindig csak adott és sohasem kért. Adott, mindenét odaadta. S mikor halni készült s már nem volt semmije, amit odaadhatott volna, odaadta saját testét és vérét . . . «Vegyétek és egyétek, ez az én testem . . . ez az én vérem».

Vegyétek, a tietek mindörökké !

7. A földalatti Róma.

A régi Rómában, mint a Bevezetésben leírtuk, egymást érték, egymást követték a szebbnél-szebb épületek. Paloták, templomok, szinházak és fürdők, vízvezetékek és diadalívek. Fényes és pompás valamennyi, hogy leírni sem lehet. Még romjaikban is örök emlékei a római szellemnek.

Mindezt a pogány rómaiak építették. A föld szinén, a föld felett. Mikor aztán Rómában a kereszténység kezdett elterjedni, a keresztény rómaiak is építettek maguknak egy nem kevésbbé csodálatraméltó várost, de nem a föld szinén, hanem a föld alatt, a régi, a pogány Róma alatt. A földalatt Rómát, a katakombákat.

A katakombák elsősorban temetők, temetkezési helyek voltak.

A keresztények ugyanis, mint jó polgárai a hazának s engedelmes szolgái a törvényeknek (természetesen addig, míg azt az isteni törvény megengedi és előírja), épúgy temették halottaikat, mint maguk a pogányok. Vagyis halottaikat a kapukon kívül, az országutak mentén temették el, hol a nekik kiszabott területeken először földalatti folyosókat ástak, melyekben azután egymás mellett sírfülkéket és sírkamrákat vágtak a falakba. Ide temették halottaikat néha kőkoporsókban, legtöbbnyire azonban csak a homokkőbe vájt fülkébe helyezték el a holttestet koporsó nélkül. Szóval csak befalazták a holttesteket s a befalazás helyén egy-egy kőtábla jelölte a halott nevét s a többi szükséges tudnivalót.

Magától értetődik, hogy amint a keresztények száma napról-napra nőtt, a földalatti temetőket is nagyobbítani kellett. Tehát évről-évre nagyobbították őket, mindig beljebb és beljebb mentek a föld alatt, úgy hogy azután a 300 esztendőn keresztül kiásott földalatti utak és folyosók hosszúsága oly nagy lett, hogy, mint azt a híres katakombafelfedező olasz tudós, de Rossi János kiszámította, az egyes folyosók egyhuzamban oly hosszúságot tennének ki, mint egész Olaszország. Hogy pedig ez milyen hosszú, csak nézz meg egy térképet s majd meglátod. Nagyobb út, mint Pozsonytól a székelyföldig. A halottak száma pedig, kik ott alusszák a halál álmát, meghaladja a két milliót.

Már most, ha kicsit okoskodol, jó olvasóm, bizonyosan azt fogod kérdezni: hogy lehetett ennyi folyosót ásni a föld alatt? Nem tudtak erről semmit a pogányok? És ha annyira üldözték a keresztényeket, miért hagyták őket békén ebben a nagy munkában? E kérdésre ime a felelet:

Először: a rómaiak előtt minden sír szent és sérthetetlen volt. A keresztények sírjához tehát épúgy nem volt szabad hozzányúlni, mint a pogányokéihoz. És ez nagyon természetes. Az ember, ha mindjárt pogány is, még sem lehet annyira vad, hogy még a halottakat is bántsa.

Másodszor: Rómában pogány temetkezési egyletek állottak fönn, körülbelül olyanok, aminők nálunk, Magyarországon is igen sok faluban és városban vannak. A tagok, kik rendesen a szegényebb osztályhoz tartoztak, fizettek havonkint bizonyos összeget s így tisztességes temetést biztosítottak maguknak. Igy jártak el a keresztények is és épezért temetőiket a törvény nemcsak tűrte, hanem oltalmazta is.

Végül a római keresztények között, mint tudjuk, már szent Péter korától kezdve voltak gazdag családok, kik tulajdon temetőket vagyis családi kriptákat emeltek maguknak. Ezek aztán megengedték keresztény testvéreiknek, hogy folytatólagosan a szomszédos helyeken mellékjük temethessék halottaikat. Ily temetők birtokjogát a törvény a keresztényeknek mindenkorra biztosította. Végrendelethez hasonló közokmányt állítottak ki, melyben kikötötték, hogy az ilyen családi sírboltok sem nem örökölhetők, sem el nem idegeníthetők.

A törvény oltalma alatt álló ilyen egyes családi sírok fölé néha kis kápolnákat építettek, melyeket emlékkápolnáknak hívtak s amelyekre azután rendesen rávésették a következő szavakat: «Ezen síremlék végrendeleti intézkedés folytán nem örökölhető!» A törvény tehát ezekre az épületekre kezét rá nem tehette.

Már most az ilyen emlékkápolna alatt volt a kripta, a sírhely. Bent a földben. Ebből a kriptából, hogy úgy mondjuk, indultak ki azután idővel az egyes folyosók, jobbra-balra, minden irányba.

Ime, a katakombák eredete!

Az egyes folyosókat azután, ha nagyon hosszúak voltak, összekötötték, vagyis keresztben is ástak utakat, összevissza; ezekből megint újakat vágtak jobbra-balra, előrehátra, úgy, hogy idővel azután a katakombák valóságos labirintusokká, útvesztőkké lettek, melyekben épenúgy el lehetett tévedni, mint bármely nagy város utcáin s melyekben vezetők nélkül senki sem járhatott.

Nézzük meg jobban ezeket a folyosókat, hogy jól ismerjük őket, mert sokat fogunk bennük forgolódni.

A folyosók általában oly szűkek, hogy két ember egymás mellett alig mehet bennük. Az oldalfalakba az útmentén voltak vájva a sirok egymás mellett vagy egymás felett, fel egészen a folyosó tetejéig. Ha a holttestet elhelyezték egy ilyen üregbe, a nyilást márványtáblával vagy néha csak téglával falazták be. A felírások vagy a márványba vannak vésve, vagy vörös festékkel a téglákra ráfestve. Sok sírnak semmiféle felírása nincs; a legrégebbieknél csak a megholt neve fordul elő vagy pedig valami bibliai jel, pl. horgony, pálmaág, galamb stb., vagy egy-két szó, pl. pax tecum = béke veled, in pace = békében (nyugodjék !).

Sírfölirat a katakombákban.

Rendesen több ilyen sír volt egymás felett, mint valamely szekrény fiókjai. Szabály szerint minden egyes üregben csak egy holttest nyugodott. Házastársak azonban sokszor még életükben elkészíttették sírjukat, melyben egymás mellett akarták megvárni a feltámadás nagy napját. Vannak azután nagyobb közös sírok, melyekben több vértanu van eltemetve s ez esetben a felírás csak a halottak számát jelzi.

Nem kell azonban gondolnunk, hogy a katakombák mind egy helyen, egy darabban voltak. Nem. Mint mondottuk, a gazdagoknak kint az országutakon voltak a kriptáik, sírjaik, természetesen mindig valami síremlék alatt. Tehát majdnem ahány ilyen családi sírbolt csak volt, mindegyikből külön-külön katakomba, vagyis földalatti temető keletkezett idővel.

Mi magát a nevet: katakomba, illeti, ez úgy támadt, hogy először az appiai országútnak egyik sírboltjából épült temetőt hívták így, ezzel a szóval; később azután valamennyi temetőre is csak azt mondták, hogy katakomba. De hogy mégis tudják, hogy egyik-másik hol van, az egyes katakombáknak azonfelül még külön nevet is adtak és pedig vagy az alapítójuk nevét (pl. Szent Domitilla katakombája), vagy az oda eltemetett valamelyik nagy szentét és vértanuét. Így van Szent Ágnes-katakomba, Szent Pongrác-katakomba stb., persze mind másutt és másutt, Róma város határának különböző pontjain.

Ha valamely folyosó mindkét oldala megtelt sirokkal, akkor — mint már mondottuk — újabb folyosót vágtak vagy pedig lépcsőket ástak a föld mélyébe s azután ott vájtak újabb folyosókat. Így keletkezett a második emelet — lefelé! Vannak négy-, sőt ötemeletes katakombák is, melyek különben mind ugyanazon módon épültek s lépcsőkkel vannak összekötve.

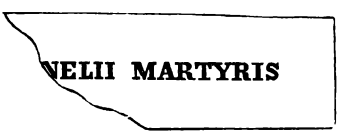

Sírfölirat a katakombákban.

Igen ám, gondolhatja megint valaki magában, mintha az csak olyan könnyen menne, útakat ásni a föld alatt s ott egész emeleteket építeni! De mit csináltak vajjon először azzal a sok földdel? Azután, hogy tudtak ott járni, dolgozni, temetni, mikor még egy közönséges pincébe is kell világosság! És még a levegő! Nem fultak meg ott azokban a lyukakban? Vagy talán voltak szelelőlyukak is a katakombákban?

Csak türelem, mindjárt megmagyarázunk mindent!

Ami először a földet illeti, bizony azt, nagyon természetesen, szépen, lassan ki kellett hordani és szerteszórni a szántóföldeken vagy egy halomra hányni. De Rómának vidéke nagyon dombos, s így nem igen tünt föl, ha itt-ott a kiásott földet összehalmozták. Azután igen sok katakomba valamely homokbányából indult be a föld alá; itt azután könnyű volt a kiásott földet egyszerűen csak kihányni; elhordták azt szépen a kőművesek és építőmesterek.

A világítás kérdését is egyszerűen oldották meg. A keresztények agyaglámpákat használtak, melyeket vagy kezükben hordoztak, vagy a falakon külön e célra vágott polcokra tettek vagy fölakasztottak. A római katakombákban még most is sok lámpára akadnak, melyek gyakran igen szép alakúak, különféle cifrákkal és képekkel vannak díszitve. Egész gyüjtemény van ilyen lámpákból.

De a keresztények nemcsak a szent vértanuk temetése alkalmával égettek sok lámpát, hanem dicső haláluk évforduló napjain is. «A sok világosság által — írja Szent Jeromos — jelezzük azt, hogy a szentek a hit lámpájával kezükben multak ki e világból s mi szerencsét kívánunk nekik, hogy a világosság honába jutottak, hol az Irás szavai szerint, mint napok és csillagok fénylenek.»

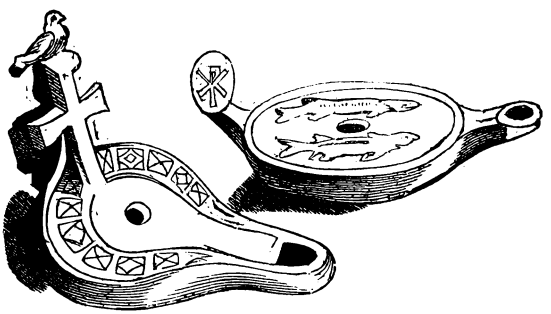

Mécses a katakombákban.

És végül, amily szükséges volt a katakombákban a világosság, époly szükséges volt a levegő is. Hogy tehát friss levegőhöz jussanak, a boltozatokon egész egyszerűen világító és szellőztetőlyukakat fúrtak, melyek egész jól levezették a szabad levegőt a föld alá. Nagyon szükségesek voltak e szelelők, mert hisz máskép sem lélekzetet venni, sem világot gyujtani nem igen lehetett volna a hosszú és szűk folyosókon, de sajnos, igen sokszor épen ezek hozták a legnagyobb bajt a keresztényekre. Hiába, ezeket nem lehetett soha elrejteni vagy — mondjuk — betömni, azért az üldözések idején a ravasz pogányok az ilyen szelelőlyukakat keresték legjobban.

S ha azután találtak egyet, homokot, köveket dobáltak le rajta, hogy a lenntartózkodó keresztények

elpusztuljanak. A vértanuk története több ilyen esetet említ. Például 284-ben kínozták halálra Szent Chrisanthus és Daria vértanukat, kiket a salyriai országúton levő katakombába temettek el. Dicső haláluk évforduló napján sok keresztény gyült össze sírjuknál, hogy istentiszteletet tartsanak. Tudtára adták ezt a város polgármesterének, ki erre a katakomba bejáratát befalaztatta s a szellőztetőlyukon homokot és követ szóratott bele mindaddig, míg a bennlevők mindnyájan elvesztek. Igy részesültek azután ők maguk is a vértanuk dicsőségében, kiknek emlékét épen ünnepelték.

Ez oknál fogva a szelelőlyukakat, melyek a földszinen egy vagy két láb magas kéményben végződtek, ahol csak lehetett, fallal vagy bozóttal vették körül, hogy azokat a pogányok elől elrejtsék.

Épúgy iparkodtak a keresztények elrejteni a katakombák bejáratait is. A bejárás néha valamely homokbányában vagy régi romok között volt, mert az országútakon a családi sírboltok nagyon is sűrűn voltak, oda nem igen lehetett nagyterjedelmű temetőket vágni. Azért bizony idők teltével a homokbányákat is fölhasználták.

A katakombák, mint láttuk, elsősorban tehát temetők voltak, Róma városának keresztény temetői. Ez volt a főcéljuk, első rendeltetésük. De ezenkívül más célokra is szolgáltak. Mivel a legtöbb katakomba eredetét valamelyik híres vértanu sírjának köszöni, a keresztények gyakrabban összejöttek ezen sírnál, kiváltképen a szent halálának évfordulóján. Jámbor beszélgetésben megemlékeztek a vértanu szenvedéséről és haláláról; fölolvasták életét és vértanuságának történetét; imádkoztak és szent énekeket zengedeztek; sőt sírján szentmisét is olvastak s ott járultak a szentáldozáshoz. Ehhez hasonló szertartás volt a közönséges halottak eltemetésekor is és haláluk évforduló napján.

Amiből kitünik az is, hogy a katakombák nem állottak csupán egyes szűk és alacsony folyosókból, hanem voltak ott bizony egész szobák, templom nagyságú üregek, hogy több ember is elférjen egyrakáson.

Épezért a katakombák heves üldözések idején menedékül is szolgáltak. Valóságos földalatti várak voltak ilyenkor. Igen sokszor maguk az egyház fejei, a pápák is itt találtak biztos menhelyet és laktak a katakomba valamelyik szobává alakított üregében.

Végül, mint már röviden megemlítettük, a katakombák istentiszteleti célokra is szolgáltak. Amint az apostolok Jeruzsálemben, úgy Szent Péter is Rómában az istentiszteletet először magánházakban (Pudens! lásd az első fejezetet) végezte. Ez azonban csak addig volt lehetséges, míg üldözés nem volt, mert mihelyt ez kiütött, a magánházakban való gyülekezés nagyon veszedelmessé vált; a hívek tehát kisebb-nagyobb csoportokban kijártak a katakombák titkos helyeire, hol a szent titkokat ünnepelték, szentmisét tartottak és az élő Istennek szolgáltak.

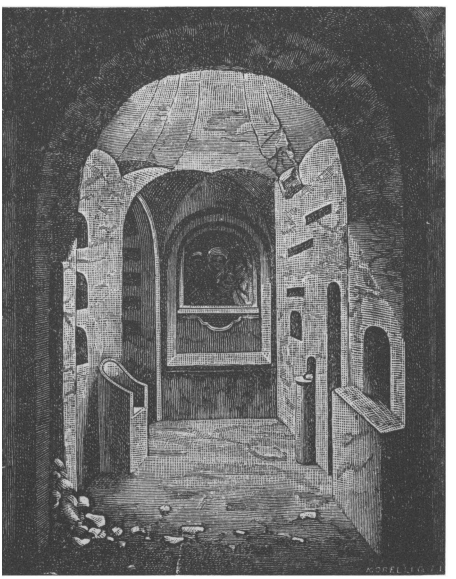

Egy katakomba belseje.

Egyes katakombákban, mint az még ma is látható, egész kis templomok voltak kiépítve. Volt bennük először oltár, mindig valamely szent vértanunak kőkoporsója; voltak bennük kőből vágott padok a püspökök és a papok számára; a többi hely pedig a híveké volt. Az istentiszteletet majd később fogjuk leírni.

E földalatti kápolnákat azonban ne gondoljuk valami komor vagy szomorú helyeknek. Egyszerű homokkőbe voltak ugyan vágva és sem meszelés, sem festés nem volt a falakon, a hívek mégis különféle bibliai képekkel ékesítették azokat.

Igy például a sírkövekre különféle jelképeket rajzoltak, hogy hitünk szent titkaira emlékeztessenek, így a horgonyt, mint a keresztények reményét, a galambot, a keresztény lelket vagy pálmát, a győzelmet jelentő titkos jeleket. A falakra ráfestették a három ifjút a tüzes kemencében, akik előképei a szorongatott kereszténynek vagy a bárkát s a galambot olajfaággal csőrében, ami az örök békét, a mennybejutást jelenti vagy az inaszakadt meggyógyulását, a csodálatos kenyérszaporítást vagy Lázár föltámasztását. Nem ritkák az Isten Anyjának képei sem, bizonyítékául annak, hogy a Mária-tisztelet oly régi, mint a kereszténység maga.

Krisztuskép a katakombákban

Mik voltak tehát a katakombák?

Temetők, elsősorban. Később pedig menedékhelyek és sokszor — templomok a földalatt.

S mik voltak még?

Bölcsői a kereszténységnek! Valóságos iskolái Krisztus hitének. Koporsói a megdicsőült hívek testeinek!

És még mik?

A katholikus anyaszentegyház legnagyobb kincstárai!

Legnagyobb szentjeink csontjai, drága ereklyéi porladoznak bennük!

És amint akkor valóságos mentsvárai voltak az egyháznak, úgy most is azok! Manapság, mikor annyi az ellensége Krisztus igaz egyházának; mikor mindenki, ahogy maga akarja, úgy magyarázgatja magának a Szent-

írást s a benne levő örök igazságokat; mikor az eretnekség tagad majdnem mindent, a szentmisét, a tisztítóhelyet, a gyónást: — a katakombák állítják napnál fényesebben szemeink elé a régi, az első keresztények hitét, a Krisztustól átvett hitet, mert a bennük levő képek, föliírások megdönthetetlenül bizonyítják, hogy az első keresztények ugyanazt hitték, amit mi hiszünk, hogy már akkor is volt szentmiseáldozat és áldozás, volt gyónás és volt közös ima a megholtakért, vagyis megvolt a hit a tisztítóhely létezésében.

És végül, ha nézzük a katakombák óriási terjedelmét és számát, vagyis a körülbelül 50, mondd ötven ilyen temetőt, több mint 150 mértföld hosszúságban (ha tudniillik az egyes folyosók hosszát egymáshoz adjuk), több mint két millió holttesttel, akkor mondhatjuk, hogy a katakombák valóságos csodaalkotásai a keresztény Rómának, a vértanuk dicsőséges városának, mely színhelye volt az első keresztények szent életének és háromszáz esztendőn tartó harcának a pogányság ellen.

8. Séta a katakombákban.

Mint egy nagyon régi görög mese beszéli, Midas, Kréta szigetének királya olyan palotát építtetett Dedalos híres görög építőmester által, hogy aki egyszer abba belépett, akár örökké is benne maradhatott, mert annyi volt benne a szoba, folyosó, mindenféle zug, fülke, lépcsők föl és le, hogy nem tudta azután a kijárást megtalálni. Százfelé mehetett s megint csak ott volt, ahol kezdte. Ezt a palotát labirintusnak hívták s azóta minden útvesztőt így keresztelnek el, házat, erdőt, kertet, ahol tudniillik naphosszat járhat az ember és még sem tud kitalálni. Ebben a palotában lakott egy csodálatos szörny, félig ember, félig bika, akit egy görög hősnek meg kellett volna ölni. De először is, hogy találja meg; azután meg ha meg is találja, hogyan jut ki a palotából? Próbálták már sokan, de mind odavesztek. A királyleánynak azonban megtetszett a görög hős, nem akarta, hogy az is

odavesszen. Egy gombolyag fonalat adott neki s annak segítségével a hős, mikor már nagy keresés után a szörnyet megtalálta és megölte, szépen ki is tudott találni. Mikor ugyanis bement, szépen legombolyította és a földön hagyta a fonalat s ennek a nyomán aztán könnyen ki is talált.

No, de ez csak mese, jó olvasó. Hanem, hogy a katakombák valósággal ilyen labirintusok, útvesztők, az már nem mese, hanem tiszta valóság. Akárki elmehet most is Rómába és csak próbálja meg úgy vezető nélkül bemenni! Bizony legföljebb csak csoda útján tud újra kijönni a jó Isten szabad ege alá!

Sírásó a katakombákban.

No és az első keresztények — gondolod magadban — hogyan jártak bennük? Hát, egyrészt ismerték azokat, persze nem valamennyit, hanem ki-ki azt, ahol dolga volt, ahol az ő halottai feküdtek. Másrészt meg akkoriban állandóan, éjjel-nappal voltak ott őrök, vezetők, kik szépen elvezettek az egyes sirokhoz, vagy valamely kápolnába, meg azután vigyáztak a farkasokra, vagyis pogány embert be nem eresztettek ám oda! Úgy ment az ott, mint katonáéknál! A jelszót kellett tudnia, ha valaki be akart jutni. A keresztények mind tudták, de a pogányok nem. Az ilyet bizony be nem eresztették, akárhogy szeretett is volna!

És ezek az őrök ugyanazok voltak, kik ezt a földalatti várost építették. Bizony megérdemlik, hogy megismerkedjünk velük, hogy megnézzük őket nehéz munkájukban!

Már az apostolok korában voltak kirendelt férfiak,

kiknek kötelességük volt mindarról gondoskodni, ami a halottak temetésére vonatkozott. Fosszoroknak vagyis ásóknak, sírásóknak hívták őket. Számuk a hitközség fejlődésével egyre nőtt ; külön társulatot képeztek a pap vagy a diakonus fölügyelete alatt ; egyházi szertartással avatták fel őket nehéz és fontos hivatásukra. Hivataluk szent hivatal volt, mert először a hely is, ahol működtek, szent volt, mint ahogy ma is tiszteletben tartjuk temetőinket és felszenteljük őket, másodszor a munkájuk maga is szent volt, mert «szenteket» temettek, mint ahogy a Szentírás nevezi az első kereszténveket.

Épezért, míg a pogányok a szegények és a rabszolgák tetemeit egy közös sírba tették, addig az anyaszentegyház nagy becsben tartotta legkisebb gyermekének halandó testét is s tisztességes eltemetésükről gondoskodott. Az egyház a testet a Szentlélek templomának tekintette, melyet halhatatlan lélek éltet. Lélek, mely az Isten képmására van alkotva, Jézus Krisztus vérével megváltva s melynek az a rendeltetése, hogy egykor a szentek társaságában az égben lakjék. Ez oknál fogva az első keresztények testvéreik hulláit jámbor áhitattal temették el ; de különös tisztelettel helyezték sírba azon hívek porhüvelyét, akik kín és vér által tettek tanuságot Krisztus Jézusról.

Ismerkedjünk meg anyaszentegyházunk ezen szolgáival közelebbről s látogassuk meg e komoly férfiakat, a sírásókat és őröket komoly munkájuk közben.

Mint idegeneknek azonban nehéz lesz ám bejutnunk a katakombákba ! Igaz, hogy nem vagyunk pogányok, de sem a jelszót nem tudjuk, sem a járást nem ismerjük. De majd csak segítünk magunkon ! És pedig legjobb lesz, ha kicsit várunk az országúton ... majd csak megy valaki arrafelé, szépen hozzácsatlakozunk s azután vele együtt ereszkedünk le a titokzatos földalatti városba.

Nem kell sokáig várnunk. Messziről két alakot látunk jönni egymás mellett az appiai országúton. Igaz, hogy már sötét van, a nap régen lenyugodott, de azért jól látjuk, amint hirtelen letérnek az országútról egy mezei útra. Rajta, gyerünk mi is utánuk ! Mennek, mennek — egy-

szerre aztán egy bokor mellett megállnak. Ott vagyunk mi is mögöttük. A bokor tövében van egy nyilás; épen, hogy az ember beférhet rajta. Látjuk, hogy tanakodnak kissé, talán az öregebbik magyarázgatja a másiknak, hogy ez a lyuk Szent Callixtus katakombájának bejárata. E katakomba egyike a legnagyobbaknak.

Ime, már bent is vannak. Mi se gondolkodjunk sokat, hanem rajta, kövessük bátran őket, akárhova is mennek!

Amint valahogy átjutunk a nyiláson, mindjárt kezd a folyosó is szélesedni, nem nagyon, de épen eléggé, hogy kényelmesen mehessünk.

— Állj! — kiáltja ekkor hirtelen valaki. Nem kell megijedni! Az ajtónálló őr ez, kinek mindig a nyilásnál kell vigyáznia. Elénk jön, vizsgáló szemekkel végignéz, de azután hirtelen lekapja a süvegét fejéről és teljes tisztelettel köszönti a belépőket.

— Ave! (Üdvözlégy!) tisztelendő atyám! — mondja, majd a fiatalabbra mutatva kérdezi: — És ki ez az ifjú, kit magaddal hoztál?

Fábián, ez volt a pap neve, barátságosan felelé:

— Ez Félix, közeli rokonom, ki azért jött Rómába, hogy magát az egyház szolgálatára szentelje. Győzedelmes testvéreinkhez akarom őt vezetni, hogy sírjaiknál bátorságot merítsen a harcra. Emezek pedig — reánk mutatva — testvéreink, kik távoli országból jöttek megnézni a szentek sírjait.

— Dominus vobiscum! (Isten veletek!) — mondja erre az ajtónálló s elővéve a fülkében levő agyaglámpák egyikét, meggyujtja a magáén és átadja a papnak.

— Et cum spiritu tuo! (A te lelkeddel is!) — szól Fábián, miután a lámpást átvette. Erre megindulunk a körülbelül ötven fokos keskeny lépcsőn, mely a katakomba mélyébe vezet le. Sötét folyosóba érkezünk, melyen aztán óvatosan tovább haladunk.

— Ezen ajtónállók — magyarázgatja útközben a pap — a fosszorok közé tartoznak. Hivataluk nagyon fontos, mert a katakombák bejárataira ügyelnek, nehogy hivatlanok bejussanak s megzavarják az istentiszteletet és imáinkat.

— Mi az ? Valami kopácsolást és zörgést hallok ! — kérdezősködik hirtelen a pap ifjú kísérője a távolba figyelve. — Csakugyan mi is olyanfélét hallunk.

— Ime, a fosszorok csákányütései — feleli a pap. — A kőfejtők ezek, kik a kemény kőben ássák a folyosókat s vágják a falakba a sírokat. Ők a katakombák építőmesterei.

— Ezek azok ? — kiált fel Félix, az ifjú s eközben megáll, hogy jobban megnézze a folyosó falait. — De mindenütt durva és kemény kő az, amit szemei látnak.

— Ha tudnád, mily fárasztó munka ez ! — mondja a pap s ő is megáll. — Nézd csak e szűk folyosókat, e folytonos sötétséget, mely itt honol, a dohos és nedves levegőt, mely itt körülvesz bennünket, bizony ennek elviseléséhez nagy bátorságra és kitartásra van szükség.

— És hitre meg szeretetre ! — teszi hozzá meggyőződéssel az ifjú.

— Igen, fiam, — mondja komolyan a jámbor pap — a hit és a szeretet acélozza e férfiak karját s az örök élet reménye élteti lelküket.

Ilyen beszélgetések között odaérünk arra a helyre, hol épen két kőfejtő végezte hegyes csákányokkal kemény munkáját. Tunikában, vagyis rövid ruhában dolgoztak. A tunika ujjai szűkek s a csuklónál zsinórral voltak átkötve. E rövid és testhez álló ruha megkönnyítette a szűk folyosókban a munkát. A falon egy kis láncon függött a lámpa, mely gyönge világosságot nyujtott a nehéz munkához.

Amint a férfiak észrevesznek bennünket, rögtön abbahagyják a munkát.

— Adjon Isten, szorgalmas testvérek — üdvözli őket a pap — hisz ti tegnap óta jóval meghosszabbítottátok a folyosót !

— De van is ám rá szükség, — feleli az egyik csákánya nyelére támaszkodva — már majdnem harminc esztendeje dolgozom mint fosszor, tisztelendő atyám, de még sohasem volt oly sürgős a munka, mint a mostani üldözés alatt. (Ez a thrák Maximianus császár alatt történt, ki 235—238-ig uralkodott.)

— De gondold meg, — szól erre Fábián — hogy a kegyes Alexander Severus császár alatt sok éven át békénk volt. Akkor eleget pihentetek, testvéreim!

— Annál jobban dühöng az üldözés mostan, — mondja a másik sírásó — tegnap egyedül ebbe a katakombába körülbelül negyven testvért temettünk el, kik mind vértanuhalállal haltak meg s ma várjuk az újabb áldozatokat!

— Ez valóban felülmulja erőtöket — válaszolja reá a pap — de legyetek csak türelemmel, még ma küldök nektek segítséget.

Majd rövid szünet után így folytatta:

— Emlékeztek-e reá? Úgy-e, jól mondotta az Úr: Az aratás nagy, de a munka kevés!

Néma köszönéssel hagyjuk ott a fosszorokat. Befordulunk egy oldalfolyosóba, melynek falain a vakolat még egészen friss, ami biztos jele annak, hogy tegnap vagy legfölebb pár nappal ezelőtt temethették csak ide a holtakat. S e friss vakolatba feliratok és pálmalevelek vannak karcolva.

Kíváncsiak vagyunk rájuk és megállunk. Félix, miután a lámpával a falat megvilágította, e kérdéssel fordul a paphoz:

— Ki csinálta e jeleket és felírásokat, atyám?

Fábián készséggel feleli:

— Ezt is a sírások végzik. A temetés után a sír nyilását kőlappal elzárják s azután rávésik a holtnak nevét. Néha rövid felírást is vésnek hozzá vagy valami képet, melyet mi keresztények jól ismerünk.

— Úgy veszem észre — jegyzi meg egyszerre az ifjú — hogy sok fölírás hibás és a rajzok is elég ügyetlenek.

— Hja, hiába, fiam, mikor a mi derék sírásóink nem jártak semmiféle iskolába — mondja nevetve a pap — íróvesszőjük a csákány hegye és minthogy nem is igen érnek reá, bizony csak úgy hamarjába rójják föl a betűket a vakolatra.

Az ifjú is elmosolyodott.

— És miért vakartak ide csupa pálmalevelet? — kérdezi szünet után.

A pap komolyan feleli :

— Mert a keresztény sírra nagyon odaillik. A pálmalevél azt mutatja, hogy a keresztény már átküzdötte az élet nehéz harcát s nyugodni tért. Ha jó harcot harcolt s a hitet megtartotta, akkor az Isten angyalai is pálmát nyujtanak neki, a győzelem és az örök béke pálmaágát.

Eközben lassan tovább lépdelünk. Egyszerre hátunk mögött hangok hallatszanak ; több, lassan közeledő ember lépteit lehet kivenni a titokzatos, sötét messzeségben.

— Csend, fiam ! — jegyzi meg rövid hallgatás után a pap — ezek a tetemvivők ! Bizonyosan az új vértanukat hozzák s most fogják eltemetni.

Az ifjú és mi is csodálkozva nézünk.

— Ilyenkor, éjjel is szokott temetés lenni ?

— Nemhogy szokott, de Rómában csakis éjjel szabad a holtakat kivinni és eltemetni — magyarázza csendesen a pap.

— És kicsodák ezek az emberek ? — kérdezi Félix.

— Ezek, fiam, szintén fosszorok — magyarázgatja tovább Fábián — s föladatuk bizony nem könnyű.

— Tehát ők is nehéz munkát végeznek ?

— Igen. Ők hozzák ide a szent vértanuk testét, melyeket testvéreink a hóhéroktól megvesznek, ha máskép ide nem adják. E fosszorok azután hordágyakra teszik és kihozzák ide egészen a katakombákba.

— Bizony ez nem lehet könnyű dolog — kiált föl csodálkozva az ifjú — ily drága kincseket vinni éjjel, sötétben a nagy város utcáin s a szántóföldeken keresztül.

— Mindenesetre nehéz dolog, fiam — feleli a pap.

Mikor pedig a lépések már egészen közel hallatszanak, így szól :

— Most gyerünk és lépjünk be eme homályos fülkébe. Itt majd bevárjuk a tetemvivőket drága terhükkel és mindjárt megismerkedünk derék fosszoraink újabb foglalkozásával.

Mindnyájan egy nagyobb, négyszögletes sírkamrába lépünk és mintha csak összebeszéltünk volna, a tetemvivők

is megállnak az ajtó előtt és nemsokára ők is belépnek utánunk drága terhükkel.

Ketten-ketten vittek egy holttestet, mely kendőkkel volt betakarva. Utánuk több, szintén sírásóruhába öltözött férfi következett, kezükben égő lámpával vagy fáklyákkal.

Egyszerre világosság töltötte be a kamarát. Mi egy sarokban meghuzódva kiváncsian várjuk a történendőket.

A fosszorok egymásután teszik le a földre a holttesteket, leveszik róluk a kendőket és takarókat és íme, a szent vértanuk ott feküsznek előttük némán, hidegen, véresen!

A jelenlevő keresztények mély tisztelettel tekintenek a vértanukra, nem irtóznak a megcsonkított tagoktól, nem éreznek borzalmat a félig megszenesedett testek láttára, az áhítat hatja át szívüket s félig fájdalom, félig öröm szállja meg lelküket, hogy íme, ezek a testvérek meghaltak ugyan, de épenígy arattak fényes győzelmet gonosz kínzóikon.

— Ime, kik nagy szorongatásokból jönnek s ruhájuk tisztára van mosva a bárány vérében — mondja fennhangon a Szentírás szavaival Fábián s hangja megremeg a meghatottságtól.

Egy a jelenlevő férfiak közül rámondja:

— Elnyerték a halhatatlanság koronáját s most övék a pálma!

— Nevük örökké élni fog, — folytatja tovább a pap.

Igy dicsérik fölváltva a szent vértanukat; mindenik tud róluk valami szépet, jót mondani.

Fábián azután megkérdezi a fosszorokat:

— Mondjátok csak, kedveseim, hogy szereztétek meg eme halálra kínzott testvéreink szent testét?

Erre előáll egy a tetemvivő férfiak közül s a koporsóra mutatva, melyben egy félig összeégett és megszenesedett fiúcska maradványai vannak, így szól:

— Nézd, tisztelendő atya, ez Rufus, a nemes ifjú, aki alig élt tizenkét tavaszt.

— És mi történt vele? — kérdik néhányan a keresztények közül.

— A tűz fölé akasztották és lassan megsütötték — feleli a fosszor szomorúan.

— Szegény gyermek! — kiált föl a pap mély meghatottsággal. — Jó ég! mennyire el van csúfitva! Minden tagja megégve és arca egészen fölismerhetetlen!

— Állhatatos maradt az utolsó pillanatig s nem szünt meg Jézus nevét kiáltani — beszéli a fosszor tovább.

— És te ott voltál? — kérdezi Félix.

— Igen, — feleli a férfi — ott voltam a tömegben a pogányok közé keveredve.

— És hogy jutottál holttestéhez? — kutatja tovább Fábián kíváncsian.

— Mivel nem volt reményem arra, hogy észrevétlenül elvihessem, hát pénzt adtam a hóhérnak — válaszolja a férfi — s ő azután átengedte nekem a holttestet, még mielőtt egészen megszenesedett volna a tüzön.

— Emez itt Probusnak holtteste — szól ekkor előlépve a másik fosszor. — A császári palota felügyelőjének volt rabszolgája. Pogány gazdája egyszer meglepte, amint az ég és föld láthatatlan Istenéhez térdenállva imádkozott. Erre a bíróság elé hurcolták s mert állhatatos maradt, a földre fektették és vállai között olvasztott ólmot öntöttek rá addig, míg csak teste át nem égett egész tüdejéig és szívéig.

Mély, fájdalmas sóhaj szakad föl a hallgatók szívéből.

— Mily rettenetes módon szenvedhetett — mondja bánatosan a pap.

— A holttestet azután a dögtérre dobták — folytatja a fosszor — honnét később titokban elvittem. Egy előkelő úr, kit nem ismerek, segített nekem.

— Isten fizesse meg neki e szivességet! — mondja Fábián s a harmadik koporsóra mutatva kérdi:

— És ebben kinek a hullája fekszik?

— E holttest — hangzott a felelet — egy gyönge szűzé.

— Hisz ez a vak Claudia! — kiált föl csodálkozva a pap — a mi kegyetlen üldözőink e szegény gyermeket sem kimélték meg?

— Nehéz vértanuságot kellett átszenvednie — mondja tovább a fosszor szomorúan. — Kínpadra húzták úgy, hogy tagjai testéből kiszakadtak s azután még tüzes vasakkal égették csipőit.

— Rettenetes ! — sóhajt föl Félix.

— Midőn pedig Claudiát holta után a rabszolgák és gonosztevők közös sírjába akarták dobni, én oda szaladtam, hogy elvigyem . . .

— Igen — szól most közbe egy másik — de majdnem ott hagytad a fogadat.

— Hogy-hogy ? — kérdezik többen.

Erre a másik elbeszéli, amit az első szerénységből elhallgatott :

— Úgy volt, hogy amint a szűz testét el akarta vinni, rávetették magukat a hóhérok és véresre verték úgy, hogyha véletlenül oda nem siet segítségére egy magas, erős férfiú — nem tudom ki lehetett — akkor most egy vértanuval többet számlálnánk.

Az előbbi csak irul-pirul s izeg-mozog a helyén, majd nagynehezen veszi át a szót :

— Én csak a kötelességemet tettem. Agyba-főbe vertek ugyan, de mikor az a hatalmas úriember megjelent és erős kezekkel szétdobálta a rajtam gázoló pogányokat, én fölhasználtam a támadt zavart s gyorsan odébb állottam becses zsákmányommal, a szent vértanuval.

— És hova vitted ? — kérdezi egy a keresztények közül.

— Hamarjában messzebb nem vihettem, mint a közelben lakó özvegy nemes Lucretia asszonyhoz. Onnan azután az éj beálltával ketten óvatosan elhoztuk ide a katakombába.

Igazán megrendülve hallgatjuk az ügyes fosszorok elbeszélését. Mily bátorság volt e férfiakban, mily erő, mily szeretet lelkesíthette őket ! S az ifjú Félix elragadva mondja Fábiánnak :

— Ezek a szent vértanuk csak egyszer áldozták életüket Krisztusért, de ezek az egyszerű sírások és tetem-

vívők valóságos hősök, kik életüket százszor is kockára teszik Krisztusért és testvéreikért.

És Fábián egyet bólint fejével, jeléül annak, hogy igen, igaza van néki!

Nézzük még végig, mit csinálnak most a szentek testével. A fosszorok először megmossák a poros és véres holttesteket, azután bekenik balzsammal, drága vászonba göngyölítik és illatos virágokat hintenek reájuk.

Virágok az alaktalan, elcsufított, véres holttesteken!

Úgy-e, mily gondolat! Mily szép gondolat! Nem voltak-e ők is virágok; letört, legázolt virágjai a jó Isten földi kertjének, földi országának? És hol vették a virágokat? Ó, hiszen elég volt a mezőkön és a jobbmódú keresztények bőven gondoskodtak arról.

A fosszorok eközben a legnagyobb tisztelettel bánnak a vértanuk szent testével, kik vérük ontásával tettek bizonyságot Krisztus mellett. Ezen előkészület után a szentek földi maradványait beteszik a sírba, sorban, egyiket a másik után. Nincs ott már semmi különbség, szent és vértanu valamennyi!

Fábián ezalatt a többiekkel együtt egy-két zsoltárt imádkozik, aztán befejezi a szertartást a használatos Pax vobis — Béke veletek! köszöntéssel, mire a fosszorok a sírnyilásokat márványlapokkal és vakolattal jól elzárják és befalazzák.

(A Csataképekben lesz alkalmunk bővebben leírni egy ilyen temetést a katakombákban.)

Mi pedig fölkelünk és megyünk tovább. Fábián végig vezet még minket ifjú barátjával néhány folyosón s útközben megmagyaráz mindent: ki nyugszik itt, ki ott, mit jelent ez a kép ezen a sírtáblán, mit amaz és észre sem vesszük, hogy már reggel felé jár az idő, hogy ideje lesz lassan visszaindulni, nehogy világossal bujkálva a bokrok között a pogányok észrevegyenek bennünket.

Megfordulunk tehát és haladunk visszafelé. Csöndben megyünk, egész szótlanul. Lelkünk-szívünk tele van nem is tudnánk hamarjában mit mondani. Csak Félix

tesz úgy, mintha nagyon akarna valamit kimondani, de nem tudja, hogyan kezdje.

A pap segít rajta.

— Nos — kérdi — hogy vagytok megelégedve, fiaim, a mai sétával ?

Félix helyettünk is felel :

— Ó, tisztelendő atyám, sohasem hittem volna, hogy ilyen élet van a föld alatt !

— És tudod-e, kik csinálták ezt az életet idelenn ? Akik nélkül nem volna itt egyéb csak föld és kő, minden élet nélkül ! Akik nélkül a mi szentjeink oda volnának hajítva a mezőkre a kutyáknak, sasoknak és a farkasoknak ! Akik nélkül . . .

Lelkesedve vág közbe az ifjú :

— Igen, tudom, a fosszorok ezek, a mi derék, a mi jó, a mi szent sírásóink ! Istenem — teszi hozzá sóhajtva — mily komoly és szent életet élnek ezek az egyszerű emberek.

— De veszedelmes életet is — mondja Fábián. — És ime, mégis milyen boldogok ! Nem kívánnak mást, pedig életük legnagyobb részét itt töltik e lyukakban !

Erre Félix megáll, megragadja a pap kezét és így szól :

— Tisztelendő atyám, engedd meg, hogy az én életem is ugyanilyen legyen. Végy föl engem kérlek, a hős fosszorok közé !

Meglepődve tekint a pap az ifjúra és meghatott hangon válaszolja :

— Édes fiam ! nem te vagy az első, ki elragadtatva e férfiak magasztos példájától, a fosszorok sorába óhajt lépni. De e hivatás nem neked való. Nagyobb dolgokra választott ki téged az Úr ! Maradj hű s akkor neked is angyal fogja nyujtani majdan a vértanuság pálmáját.

Meghatottan lépdelünk mindnyájan a katakomba kijárata felé.

Útközben újra találkoztunk azokkal a sírásókkal, kik az új folyosót vágták s egy-két óra alatt jól előrehaladtak.

— Ime, helyet nyertünk megint sok testvér számára — mondja félre állva az egyik fosszor.

— Igen, fiaim, számomra is! — mondja erre komolyan Fábián. — Ki tudja, mikor fogok én is a ti szivességtekre szorulni!

— Ne beszélj így, tisztelendő atyám, — szól erre a másik — az Isten anyaszentegyházának szüksége van a te bölcsességedre, különösen a szorongatás napjaiban.

— Amint Isten akarja — feleli Fábián. — De ha egyszer eljön az én napom is, legyen gondotok reá, kedves testvérek, hogy ebbe a katakombába legyek eltemetve s itt várhassam be a föltámadást.

A sírások könnyes szemmel igérik ezt meg.

Mi pedig sietve megyünk tovább. Kibújunk a lyukon és kint vagyunk újra a jó Isten ege alatt. Még sötét van, csak kelet felől mutatja valami pirosság, hogy ott fog majd a nap fölkelni... De mikor? Hány jó keresztény fog addig elhullani, mennyi vér fog addig végig folyni e göröngyökön?...

***

És ha most azt kérdezed, jó olvasóm, vajjon Fábiánnak ama kívánsága és jövendölése beteljesedett-e, kérdésedre igennel fogunk válaszolni. Egy évvel a katakombában tett ezen látogatás után Róma püspökévé választották és pedig, mint egy történetíró írja, csodálatos esemény útján. Amint ugyanis a római hitközség a püspökválasztásra összegyűlt, a magasból egyszerre egy galamb szállt alá s Fábián fejére ült, mire az egész nép fölkiáltott: «Egyedül ez méltó arra, hogy a püspöki székbe helyeztessék!» Pápa volt 236—250-ig. Dacius császár alatt szenvedett vértanuságot s kívánságának megfelelően Szent Callixtus katakombájában temettetett el. Fiatal kisérője pedig, Félix, az egyház szolgái közé lépett és 269-ben őt is Róma püspökévé és az egyház fejévé választották. 274-ben szenvedett ő is vértanuhalált s őt is ugyanazon katakombába temették el.

Hogy azonban legalább fogalmunk legyen a keresztény fosszorok alakjáról, a 102. oldalon hozzuk egy Dio-

genes nevű fosszor képét, amint Szent Domitilla katakombájának egyik sírkamrájában látható. A fölírás magyarul ezt jelenti: «Diogenes sírását október kalendájának nyolcadikán (vagyis a mi naptárunk szerint szeptember 25-én) temették el». A fölírás kezdetén és végén egy galamb van festve; a középen pedig maga Diogenes áll a fosszorok rendes ruhájában, amint azt leírtuk. Jobb-

Diogenes sírásó képe a katakombákban.

vállán van a kőfejtőcsákány s balkezében a lámpa. Ruhája alsó részén s jobbkarján egy-egy kereszt látható.

Ime, ilyen volt körülbelül minden fosszor!

Egyszerű, szegény, tanulatlan ember valamennyi, de azért mind hős, mind szent, mind Isten vitéz katonája!

Mikor egy hadvezér, király vagy császár megnyer egy nagy háborút, akkor csak az ő neve van az ajkakon; mindenütt őt dicsőítik, éljenzik és elnevezik hősnek, nagynak, oroszlánnak, azután szobrokat emelnek neki kőből, márványból, a szegény közkatonák pedig, kik ott

porladnak a csaták mezején, kik vérüket, életüket áldozták a hazáért, csöndesen alusznak a sírokban. Nem említi őket senki, csak odahaza, a kis faluban sír utánuk az anya, a testvér, a jó feleség. Ezek emlegetik csak őket. A világ csak a nagyokat bámulja.

A római császárok neveit is mind tudja a történelem, a szegény fosszorokról azonban legföljebb annyit tud az emberiség, hogy ilyen emberek is éltek valaha!

De jó, hogy van Isten a világon!

9. A pogány és keresztény vallás.

Embereket, népeket és nemzeteket vallás nélkül nem lehet elgondolni. Az a lélek, melyet a Teremtő lehelt az első emberbe, épen azért, mert az Istentől van, mindig is keresi a jó Istent. Hogy azután eltéved, hogy nem az igazit találja meg, hogy nem az igazit tiszteli és imádja, ez már megint más dolog. Arról sokszor a szegény lélek maga sem tehet. A rómaiak sem tehettek róla, hogy nem az igaz Istent imádták. Mást találtak, tehát mást imádtak, másnak szolgáltak. Azaz, hogy nem is mást, hanem másokat, sokat, igen sokat. Hogy lehetett az?

Mikor az emberek a babiloni torony építése után szerteszét szóródtak a világon, az egy igaz Istenben való hit csakhamar kiveszett szívükből, de Isten és vallás nélkül nem élhetvén, minden nép a maga esze és szíve szerint *kigondolt* magának istent vagy isteneket. Ezekről a kigondolt istenekről azután mindenféle szobrokat, bálványokat faragtak; a bálványokat behelyezték a templomokba, külön papokat választottak, hogy szolgálják őket és áldozzanak nekik, minthogy azt egy Isten egész joggal elvárhatja az emberektől.

A gyermekek azután szépen átvették szüleik vallását, sőt sokszor egész népek elfogadták más, rendesen hatalmasabb nemzet vallását s így a szegény pogány lelkek nagyon-nagyon messzire szakadtak el attól a jó Istentől, kit a zsidók imádtak, sokszor bizony elég hűtlenül és akit mi is imádunk.

A régi, hatalmas népek gyönyörű, pompás templomokat emeltek isteneiknek, melyeknek romjai még most is megvannak itt-ott a világon.

A régi Róma is tele volt templommal. Mert az igen jó gondolat volt a rómaiaktól, — most csak az ő szempontjukból beszélek — hogy ahány népet csak leigáztak, vagyis legyőztek és országukat elvették, valamenynyinek faragott isteneit elhozták szépen Rómába és külön-külön templomokban elhelyezték.

Igy lekenyerezték maguknak a rengeteg sok népet, mely alájuk volt vetve. Elgondolhatjuk, hogy mennyi templom lehetett magában Róma városában és mind a legnagyobb fénnyel és gazdasággal volt fölépítve és berendezve.

Az istenek szobrai, melyek előtt áldoztak, a leghíresebb szobrászmesterek művei voltak s úgy a császár, mint a nép vetekedtek abban, hogy gazdag adományokat és jámbor alapítványokat tegyenek, melyekből hol a papságot fizették, hol pedig a szobor és a templom fönntartási költségeit fedezték.

Minden istenségnek saját külön papsága volt, rendes ünnepei, melyek évenkint ismétlődtek; semmiféle háborúba nem kezdtek, mielőtt az égiek segítségét nem kérték volna, de győzelmi ünnepeket sem tartottak nyilvános hálaadás nélkül; országos csapások idején áldozatok bemutatása által igyekeztek megengesztelni az istenek haragját; az állami élet minden fontos ügyében a papok útján kértek az istenektől tanácsot. Ez az istenekben való hit áthatotta egész családi életüket; szóval a régi pogányok a maguk módja szerint annyira vallásosak voltak, hogy jámborságuk bizony-bizony alaposan megszégyenítené sok keresztény ember életét.

Nézzünk meg röviden egy-két templomot, hogy megtudjuk, mennyire tisztelték a pogányok isteneiket s hogy mily bőkezűek és adakozók voltak velük szemben!

Jupiternek, az istenek fejének leírhatatlan szépségű temploma volt a Capitolium nevű dombon. A tető érccserepei be voltak aranyozva, s mikor a nap rásütött,

többórányi távolságra fénylett. Akik vidékről jöttek be a városba, első, amit láttak, a római főtemplom volt. A templom belsejében lévő s trónuson ülő istenszobor tiszta aranyból és elefántcsontból készült; megmérhetlen gazdagságot képviseltek a szent edények és ruhák, melyeket a papok az istentiszteletnél használtak.

Az összes istenek tiszteletére Augusztus császár alatt épült a Pantheon nevű templom, mely még most is fönn-

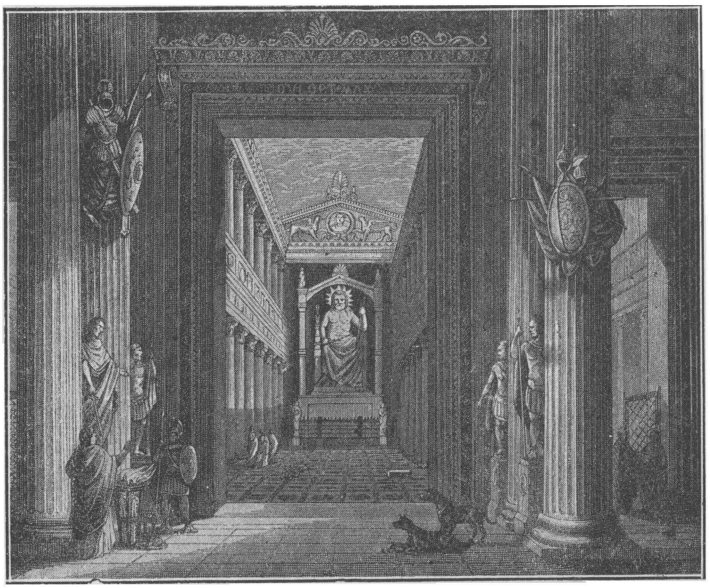

Jupiter temploma a Kapitoliumon.

áll s még most is templom, de természetesen ma már keresztény templom. A hetedik század elején ugyanis IV. Bonifácius pápa alatt keresztény templomot csináltak belőle. Kupolás, kerek épület, melynek legtetején van egy nagy nyilás, az egyedüli ablak, mely az óriási épületet csodálatos módon megvilágítja. Ennek a födele is aranyozva volt. Hatalmas, oszlopos udvaron át lehetett belsejébe bejutni. A bejárattal szemközt állott a legfőbb isten szobra s körösközül a falakban levő mélyedésekben voltak a többi istenek szobrai. A gyönyörű,

fényben tündöklő márványfalak, az arany-, ezüstcifrázatok valóban minden belépőre azt a benyomást tehették, hogy csakugyan az istenek égi lakának fényét és pompáját látja. Földi mennyország volt e templom belseje, oly gyönyörű volt benne minden.

Nézzük meg röviden a papságot is.

Bár a rómaiaknál minden egyes istennek külön papsága volt, mégis az egész papság élén egy főpap állott. A főpap felügyelt mindenre, ami az istentiszteletre vonatkozott; az ünnepélyes nagy áldozatokat ő mutatta be; személye a legnagyobb tiszteletben részesült, mert úgy tekintették őt, mint közvetítőt az istenek és az emberek között.

A főpap alá nagyszámú papság és templomi szolganépség volt rendelve, kik sokszor már mint gyermekek léptek hivatalukba. A papságba való fölvételnél megkövetelték, hogy a gyermek vagy férfi törvényes házasságból eredjen s testileg teljesen hibátlan legyen. A papokat maga az állam fizette s így elgondolhatjuk, hogy fizetésük a lehető legjobb lehetett.

Mivel nemcsak férfi istenek, hanem női istenek is voltak (fejük a főistennek Jupiternek felesége, Juno), ezeknek külön papnőik voltak, kik között különösen a vestaszűzek érdemelnek említést. Kilencen voltak s csak szűz hajadonokat vettek föl. Rendszerint tizenkétéves leánykákat választottak ki, kiket aztán úgyszólván kolostori módon neveltek és képeztek ki hivatásukra. Ha papságuk ideje lejárt, visszatérhettek a világba s férjhezmehettek, de rendesen életük végéig hűek maradtak istennőjükhöz, a tiszta Vestához, kit a rómaiak a család és az állam istennője gyanánt tiszteltek. E papnők kötelessége abban állt, hogy őrködtek a tűzre, mely az istennő templomában éjjel-nappal égett. Országos nagy csapásnak tekintették, ha ez az öröktűz valamely papnő hanyagsága folytán kialudt. Kötelességük volt továbbá a császárért és az egész birodalomért imádkozni s ennek az imának a rómaiak igen nagy erőt tulajdonítottak. A vestaszűzek a nyilvános életben nagy tiszteletben állot-

tak ; a legnagyobb úr is kitért nekik az utcán s ha útjukban valahol véletlenül elitélt gonosztevővel találkoztak, az mentve volt a haláltól.

A papság méltósága tehát igen nagy volt, annyira, hogy a főnemesség legkiválóbb férfiai különös kitüntetésnek vették, ha papok lehettek. Későbbi korban a császárok maguk voltak egyúttal a főpapok is, hogy a

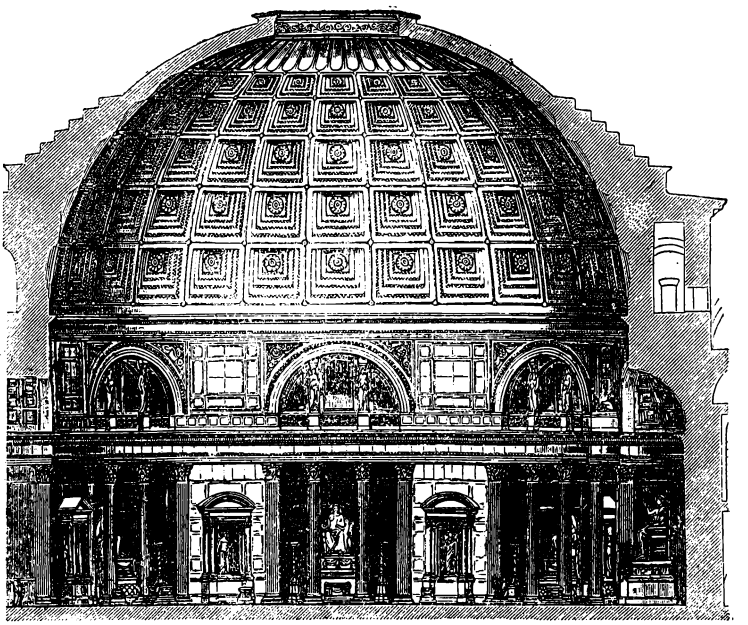

A Pantheon-templom Rómában.

legfőbb világi hatalmat egyesítsék a legfőbb lelki hatalommal.

Mondtuk, hogy a pogányok áldoztak is isteneiknek. Ezen áldozatok véresek vagy vérnélküliek voltak. Véresek, mikor állatokat, vérnélküliek, mikor eledelt, tömjént, gyümölcsöt vagy ehhez hasonló dolgokat ajánlottak föl.

Az áldozati tárgynak teljesen épnek és hibátlannak kellett lennie. Az állatokat, mielőtt az isteneknek föláldozták volna, koszorúkkal és szalagokkal fölékesítették

s úgy vezették az oltárhoz. Rossz jel volt, ha az állat makacskodott s nem ment szeliden és nyugodtan a halál helyére. Leginkább ökröt, sertést és juhot szoktak volt áldozni. Tömjént minden egyes alkalommal szórtak az oltáron levő tüzes parázzsal telt serpenyőbe. Áldoztak azonkívül olajat, bort, tejet, mézet, továbbá virágot, gyümölcsöt, különösen a termés zsengéit.

Az áldozat bemutatása alatt a pogány hívek nagyon jámborul és ájtatosan viselkedtek. Az áldozatot bemutató pap eltakarta fejét, mikor istenének szobra elé lépett, nehogy szent munkája közben valami külsőség megzavarja s időről-időre egy templomszolga így kiáltott feléje: «Amit teszel, azt tedd!» vagyis folytonosan figyelmeztette, hogy most ne gondoljon semmi másra, hanem egész lelkét arra az egyre, a legfőbb lénynek bemutatott áldozatra irányítsa. Koszorúval fején kezeit az isten vagy istennő szobra felé emelte, mialatt a többi jelenlevők nagy csendben állották körül s imáikat a pap imájával egyesítették.

Ime, ki mondhatja ezekután, hogy a pogányok istentelen vagy vallástalan nép voltak? Foglaljuk össze röviden, amit róluk elmondottunk. A pogányok legelőször is hittek Istenben s a *legnagyobb* örömmel áldozták volna föl mindenüket istenük dicsőségének emelésére. Másodszor szerették, tisztelték, becsülték papjaikat, mint az istenség szolgáit és közbenjárókat az égiek, és földiek között. Harmadszor áldoztak az isteneknek, de nem a hitványát, mint Kain, hanem, mint Ábel mindenből a legjobbat. S végül, negyedszer, isteneikhez a legnagyobb tisztelettel és áhítattal közeledtek és teljes lelkükből, teljes szívükből szolgáltak nekik.

Ez röviden a pogány vallás és a pogány istentisztelet módja. Hogy a különbség annál szembeszökőbb legyen, hasonlítsuk össze főbb pontokban a keresztény vallást a pogányokéval!

A pogány templomok szépek, nagyok és gazdagok voltak. És a keresztény templomok? Istenem! Egyikmásik magánház valamelyik nagyobb szobája! Nem volt

benne semmi fény, semmi pompa. Egyszerű falak, egyszerű képek, egyszerű oltár; márvány, arany, ezüst akkor még nem igen volt bennük. Inkább a szegényeknek adták, ha effélék birtokába jutottak.

A legelső templom, mint már említettük, Pudens tanácsos házában lehetett, hol Péter apostol maga végezte az istentiszteletet. Azután a második s harmadik században az egyes katakombák fölé kápolnákat emeltek, de ezek igazán csak kápolnák voltak, ötven embernél több nem igen fért el bennük.

Keresztény szűz és özvegy.

Mikor aztán a Diocletianus császár alatt kitört üldözés idején az összes városi imaházakat és a katakombák fölé épített kápolnákat vagy bezárták, vagy lerombolták, a keresztények egyéb mód hiján lent a föld alatt, a katakombákban vájtak ki nagyobb termeket, üregeket és ezeket alakították át templomokká. Ezek a katakombákban levő kápolnák a lehető legegyszerűbbek voltak. Falaik csupasz szikla, sem befestve, sem bemeszelve nincsenek s a legnagyobba is legföljebb csak száz ember fért be. A keresztény főpapnak, vagyis a püspöknek széke egyszerű tölgyfaszék volt s csak később ékesítették föl elefántcsont táblácskákkal; az oltár pedig, melyen miséztek, vagy valamely vértanunak kőkoporsója, vagy egyszerű fából való láda volt.

Míg a pogány templomokban minden lehetőt megtettek, hogy a külső pompa és fény által is vonzzák az embereket s hogy a szem útján is hassanak a lélekre, addig a pogányságból megtért keresztény ember nem talált a templomban semmit, ami őt oda édesgethette volna. Az

istenek, kiket eddig imádott, egykor királyok és királynék voltak, az az Isten pedig, kit ezentúl imádnia kellett, koldus volt. Tehát egyedül az igazság meggyőző ereje volt az, ami az isteni kegyelemtől megvilágosított pogányokat isteneik elhagyására bírhatta, hogy pompás templomok helyett szűk kápolnákban s földalatti barlangokban imádják az egy igaz Istent.

A pogány papság gazdag, előkelő és tekintélyes volt. És a keresztényeké ?

Az első főpap egy szegény, műveletlen halász volt, egyszerű, kopott ruhájú ember. Igaz, hogy Kelemen és Szent Cornélius pápák előkelő családból származtak, de az első három század pápái legtöbbnyire felszabadult rabszolgák voltak. Női papság az egyházban nincs, de azért az Istennek szentelt szűzek már kezdettől fogva a vallásos élet virágai, az egyház jeles ékességei voltak. Tulajdonképeni szerzetesrendekről akkor még szó sem volt. A keresztény szűzek a világban éltek rokonaiknál, foglalkozásuk az ima s az irgalmasság cselekedetei valának. Az istentisztelet alatt helyük az oltár közelében volt ; az örök szüzesség fogadalmát a püspök jelenlétében nagy ünnepélyek között tették le.

A szüzek mellett ott találjuk a régi korban szintén nagy tiszteletnek örvendő szent özvegyeket, kik közé a legmagasabb rangú úriasszonyok is tartoztak. Ilyen volt Szent Cyriaca is, kinek házában megfordultunk. Életük az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásában folyt le : támogatták a szegényeket és a betegeket, idegeneknek szállást adtak, az üldözött püspököknek és papoknak menedéket nyujtottak, a vértanukat eltemették. E jámbor cselekedetek gyakorlásában a szűzek vetekedtek az özvegyekkel. Ugy ezek, mint amazok sorából az egyháznak igen sok szentje került ki és hozott reá dicsőséget.

De ami az áldozatot illeti, itt már óriási volt a különbség a keresztény és a pogány vallás között.

A keresztényeknél véres áldozat nem volt, csak a golgotai véres áldozatot mutatták be az Istennek vérontás nélkül. A szentmiséhez szükséges kenyeret és bort a hívők

hozták össze. Hoztak azonkívül egyebet is, így olajat a lámpákba, ételeket a papoknak és a szegényeknek, nem is említve a sok pénzbeli alamizsnát, mellyel a szegényeket istápolták

A pogányok a leölt áldozati állatok húsát megették és ezt az evést úgy tekintették, mint egyesülést az istenséggel. Mennyivel szebb és tökéletesebb volt a keresztények egyesülése, kik az Istent magát vették magukhoz a szent áldozásban!

Valóban mily nagy áhítattal és lelki buzgósággal kellett az első kereszténveknek a szent titkokat ünnepelniök, e szentmiseáldozatot bemutatniok, mikor tudták jól, hogy kinek áldoznak és mi az, amit föláldoznak!

A pogányok, hamis, sohasem létezett isteneik szobra előtt állottak s csak a nekik leölt állatok húsát ették s mégis a legnagyobb buzgalommal és áhítattal voltak telve, mikor így az istenséggel egyesülhettek. Mily szent szív, szent lélek, szent buzgalom kellett a keresztény hívőnek, hogy méltóképen állhasson az egyedüli, igaz Isten színe előtt az Oltáriszentségben, hogy magát az Isten Fiának testét ehesse a szent áldozásnál!

10. Az ősi szentmise.

Hogy még jobban lássuk a különbséget a keresztény és a pogány istentisztelet és áldozat között, szálljunk le megint a föld alá, a katakombákba, ahol közelebb vagyunk Istenhez, mint akár Jupiternek, a pogány főisten templomának aranyozott kupoláján.

December havában, advent ideje alatt tartja az egyház az úgynevezett hajnali szentmiséket, a rorátékat. Alszik még minden. Az éjszaka fekete szárnyai még befogják az eget, sűrű sötétség van fönt és lent. És akkor megszólal a harang, az emberek otthagyják meleg ágyukat, a meleg szobákat és mennek szépen egymásután a templomba, a jó Istent köszönteni buzgó imádsággal. A falu még fekete, csak itt-ott gyúl ki világosság az ablakokban s az Isten házának ablakain már kiragyog a fény, a világosság.

Sötéttel indulunk el mi is. Róma alszik, csak néhol-néhol dereng valami fény, — bizonyára szegény munkásemberek laknak ott, — csend és nyugodalom mindenütt, csak az utcán és az országúton lehet kivenni egyes alakokat, kik mennek csöndesen, szótlanul, mintha szöknének, mintha nem akarnák, hogy fölébresszenek valakit, még a házőrző kutyákat sem. Nem volna jó, ha ugatnának!

Kiérünk az országútra s megyünk mi is óvatosan a többiek után. Harangszó nincs, csak a szél fütyül a tenger felől s lobogtatja a lámpások pislogó lángját. Fönt az égen is pislog egy-két csillag, mintha álmos volna s alig várná a nappalt, az ő éjszakáját...

Az országút mentén eltemetett pogányok síremlékei mint mereven álló katonák állnak sorfalat, egyiket a másik után világítja meg a kézilámpás fénye s azután újra elnyeli őket a sötétség.

Kint vagyunk már a földeken, Szent Cyriaca katakombájánál, hol Szent Lőrinc, a nagy szocialista apostol van eltemetve. Az előttünk haladó fekete alakok egymásután tünnek el egy félig összedült kunyhó falai között; a lámpások mint földhöz verődő szentjánosbogárkák egyenkint tünnek el szemünk elől.

Itt volnánk tehát a célnál! Szó nélkül megyünk a többiek után; mi is fölemeljük a ledült kapuszárnyat, — úgy fekszik ott igazán, mintha csak véletlenül fordult volna ki sarkaiból, — és bebujunk az elég szűk nyiláson. Az ajtónálló fosszornak megmondjuk a jelszót: Piscis! Hal! és megyünk tovább a hosszú, szűk folyosón itt-ott fölcsillanó lámpások távoli fénye után.

Kanyarodunk jobbra-balra, hol leszállunk, hol föl, egyik oldalfolyosót a másik után hagyjuk el — ugyan hol végződhetnek azok! — végre egy nagy boltozott terem ajtajában megállunk. Megállunk és körülnézünk.

Bizony nagyon szegényes itt minden. Kopár, csupasz kőfalak köröskörül, itt-ott egy bibliai kép, de hogy mit ábrázol, azt a gyönge világosság mellett — egyetlenegy lámpa lóg le a mennyezet közepéről — nem tudjuk megmondani.

A kamrában vagy — mondjuk — kápolnában mintegy harmincan vannak s körülbelül ugyanannyian állnak a kápolnához vezető folyosón is.

Az istentisztelet épen hogy megkezdődött. Elhangzott már a Kyrie eleison, vagyis az Uram irgalmazz nekünk, — a hívek térdükről fölemelkednek, mire a püspök egy hála-

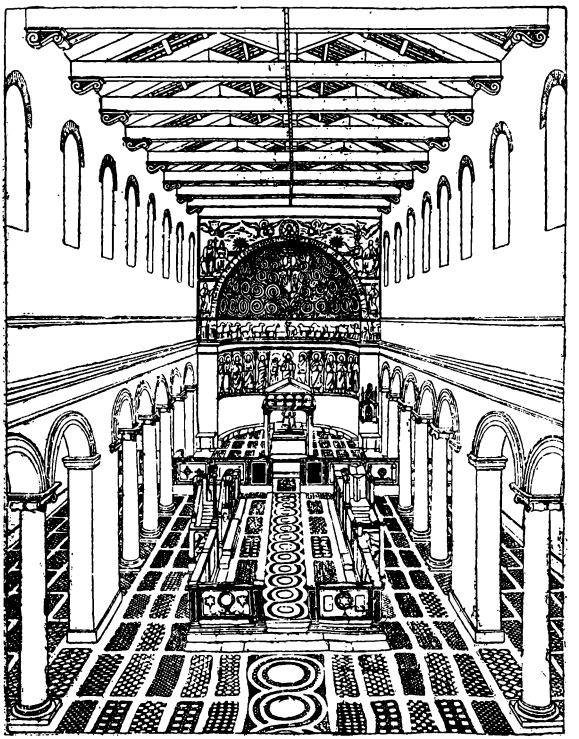

A S. Clemente-bazilika belseje.

éneket zeng, mely hasonló a mi Glóriánkhoz. A püspök tulajdonképen csak megkezdi s a hívek tovább éneklik az egészen egyszerű, de annál inkább áhitatra indító dallamot. Valóban, amily egyszerűek, épolyan szívhez szólóak a régi római keresztény énekek. És zeneértő, tudós emberek bizonysága szerint épen ezért olyan szépek, hogy szebbet már kigondolni sem lehet, mert egyszerűek. Például a Paternoster éneke a mai szentmisékben szintén ősrégi

eredetű ének, de ezt a gyönyörű imádságot, az Úrimáját szebben énekelni még talán az angyalok sem tudnák a magas mennyországban! Minél egyszerűbb valami, annál közelebb áll az Úristenhez, ki a legegyszerűbb lény, de ép azért a legszebb, örök és fönséges.

A hálaének után a püspök kezdi az orátiókat: imádkozik a hitetlenekért, hogy az Isten az igaz hitre vezérelje őket, a katechumenusokért, hogy vágyat támasszon az Úr bennük a keresztség után s a hívőkért, hogy kitartsanak és állhatatosak legyenek a jóban. A nép hangosan felel az imára, mondván: «Amen!» vagyis «Úgy legyen!»

Ezalatt az aldiakonus szétbont egy tekercset s készül az olvasásra. (Tekercset mondok, mert olyan könyvek, mint a mieink, akkoriban még nem voltak. Amit írni akartak, egy fehér lapra írták, — papiros sem volt, tehát pergament vagy állatbőrt használtak e célra — s a lapot aztán tekercsbe göngyölítették. Több ilyen tekercs egy ládába elhelyezve volt egy könyv, több ilyen láda egy könyvtár.) Olvassa az «Apostolt». Igy hívták azon időben az Apostolok Cselekedeteinek, az Apostolok Leveleinek és Szent János Titkos Jelenéseinek fejezeteit, melyeket ma epistolának, vagyis leckének mondunk. «Deo gratias», vagyis «Hála Istennek!» feleli a nép, mikor az alszerpap a püspök intésére abbahagyja az olvasást.

Erre fölemelkedik a diakonus, a szerpap és kinyitja az evangéliumot. S ekkor az oltáron, mely eddig sötét volt, kigyulnak a gyertyák, mintha csak jeleznék, hogy az embereket és az egész világot az evangélium világosítja meg. Tiszta és értehető hangon olvassa a szerpap a püspöktől megjelölt evangéliumi részt, melynek befejeztével igy kiált föl a nép: «Dicséret neked, Krisztus, örök dicsőség királya!»

Az evangélium után, kiváltképen a véres üldözések idején, rövid beszéd szokott következni, hogy a püspök ezáltal a hívőket megerősítse s hitük megvallására bátorítsa.

Következik a hívők miséje, vagyis a szentmisének az a része, melyen csak azok vehettek részt, kik már megkeresztelt hívők voltak. A többieknek távozniok kellett. Annak jeléül, hogy ők már hívők, Krisztusnak fölesküdött

katonái, fönnhangon, együttesen imádkozzák az apostoli hitvallást, a Credo-t, melynek végeztével mindannyian keresztet vetnek magukra.

Nyomban jön a fölajánlás, az offertorium. Itt röviden meg kell jegyeznünk, hogyha a szentmisét nagyobb templomban mutatták be, nem pedig a föld alatt, akkor a hívek sorban az oltárhoz járultak, hogy áldozati ajándékaikat, különösen kenyeret és bort fölajánlják. Ime, a mai úgynevezett ofera. A hívek manap is szép rendben körüljárnak az oltár körül, megcsókolják a keresztet és leteszik ajándékukat, egy-két fillért, ami rendesen valamely szent célra lesz fordítva. Régente a hívek hoztak még tejet, lisztet, kalászt, szőlőfürtöt, szintúgy olajat a lámpák számára, sőt pénzt és drágaságokat is s ezekből tartották aztán fönn a papokat, a templomot, a szegényeket s rendezték a szeretetlakomákat. A katakombák szűk kamráiban azonban nem járulhattak a hívek az oltárhoz s azért az áldozati tárgyakat valamelyik egyházszolga gyüjtötte össze. (Ma : sekrestyés a perzsellyel !)

Az oltárnál ezalatt a püspök a tányérkát (patena), melyen a kenyér volt s a borral és vízzel megtöltött kelyhet átveszi a szerpap kezéből és áldásközben fölajánlja mindkettőt az Úrnak.

A fölajánlás után a püspök kiterjesztett karokkal, mint egykor Krisztus a keresztfán, csöndben imádkozik a jelenlevőkért és minden hívőért, közbenjáróul kérve az Úr Anyját vagy valamely nevesebb vértanut. Ezek az úgynevezett «secreta», titkos vagy csöndes imák, melyeket a pap ma az «orate fratres» után egész csöndben szokott elmondani.

Erre jön a Canon, vagyis a magja, veleje minden szentmisének. Krisztus golgotai áldozatának megismétlése. A püspök előbb hosszabb imába merülve végbeviszi a kenyér és a bor csodás átváltoztatását Jézus Krisztus testévé és vérévé. A legnagyobb tisztelet hangján ugyanazon szavakat ejti ki, melyeket Jézus az utolsó vacsorán mondott, mikor a kenyeret s a bort legszentebb testévé és vérévé először átváltoztatta s apostolainak a

misézést megparancsolta. A szinek fölmutatása a csengetéssel abban az időben még nem volt szokásban ; csak mély csönd honolt a kápolnában s a hívek mélyen meghajolva, térdeiken üdvözölték az égből leszálló Istent.

Az Úrfölmutatás után a püspök a megholtakért imádkozik. Aranyszájú Szent János egyházatya erről így ír: «E szokás, hogy a Szent áldozat alatt megemlékezünk a megholtakról, az apostoloktól származik» ; és abban az időben szokásban volt azok neveit, akikre különösen gondoltak, hangosan fölolvasni.

Most is, jó keresztény olvasóm, ha valami kedves halottad van: apád, anyád, gyermeked vagy hitvestársad, ó ne felejtsd el soha a szentmisében, az Úrfölmutatás után értük imádkozni. Krisztus, a mennyország kapuinak megnyitója ott van már akkor az oltáron, készen arra, hogy meghallgassa a te imádat is, készen arra, hogy a te halottaidnak is kinyissa a magasság kapuit.

Következik most a legszebb ima, melyet maga az Isten gondolt ki számunkra, a Miatyánk, a Paternoster. Ezen imát törvényes imának hívták, mert Jézus, mielőtt erre az apostolokat megtanította volna, így szólt: «Igy imádkozzatok !»

Elhangzik tehát az Úr imádsága s a hívők, hogy csakugyan megmutassák, hogy a «mi atyánk» az ő közös atyjuk s hogy ők testvérek egymás közt, egyek a hitben és szeretetben, mint igaz jó testvérek megcsókolják egymást a béke szent csókjával.

A szerpap kifordul a nép felé és így kiált föl: «Köszöntsétek egymást a béke csókjával !» És Krisztus testvérei, Krisztus galambjai összecsókolóznak: az oltárszolgák s a papok a püspököt, a hívek pedig egymást csókolják meg tisztelettel, szeretettel, a férfi a férfit, asszony az asszonyt.

Mily gyönyörű kép, mily megható pillanat ! A csók egyesíti őket. Mert a csók a szeretetnek legőszintébb s legrövidebb beszédje. A csók ! Nem az, melyet Júdás adott Krisztusnak az árulás előtt; nem az, melyet Dávid

adott Urias feleségének; melyet Sámson osztott Delilának: hanem az a csók, mellyel a Teremtő csókolta meg az első embert, mikor lelket lehelt bele, mellyel József csókolta meg testvéreit, mellyel Magdolna csókolta az Úr Jézus lábait! Igy csókolták az első keresztények egymást. Tisztán, őszintén, szeretettel. És ez a csók nemcsak a testvéri szeretet csókja volt, hanem sokakra nézve ama napokban búcsúcsók is. Sokan, kik itt átkarolták egymást, az életben soha többé nem találkoztak. Minden órában vihették őket a vesztőhelyre, a halálba. Sóhajtozás és sírás között hangzottak a gyülekezetben e szavak: «Az Úr békéje legyen mindnyájatokkal!»

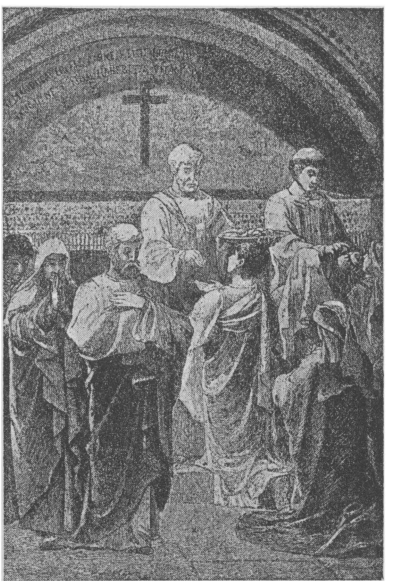

Hívek szent áldozása.

És mikor az emberek már megcsókolták egymást, jön maga az Isten, hogy ő is megcsókolja az embereket. Hogy érintkezzék ő is mindenkinek ajkával, hogy egyesüljön ő is velük; tisztán, őszintén, szeretettel.

Következik a szent áldozás.

A szerpap e szavakkal inti a hívőket: «Ügyeljetek!» s a pap a nép felé fordulva ezeket mondja: «Szentet a szenteknek!» Elsőnek a püspök veszi magához a szent testet és vért, majd a papok és a diakonusok, végül a hívők részesülnek a szent áldozásban. A régi keresztények amikor csak jelen voltak a szentmisén, mindannyiszor áldoztak is, mert oly szentül éltek, hogy mentek voltak a halálos bűntől.

Lehajtott fejjel, földre sütött szemekkel térdepelnek. A püspök odanyujtja nekik a kenyeret s azt mondja:

«Krisztus teste!» A férfiak puszta jobbtenyerükre kapják a szent testet s úgy veszik magukhoz, az asszonyok tenyerükön kendőt tartanak s arra kapják a kenyeret. (Miért nem mindjárt a szájba? Egyszerűen azért, mert még ostya nem volt, a püspök egész kenyeret változtatott át Krisztus igaz testévé s azt aztán darabokra törve osztotta szét a híveknek!) A kenyér vétele után a szerpap a kehellyel körüljár s inni ad mindenkinek a szent vérből. (Hogy most a hívek nem így áldoznak, az voltaképen nem is tartozik ide. Sok ok van erre, melyekből csak a főbbeket említjük: Krisztus épúgy megvan teljesen a kenyér, mint a bor színében, tehát ki-ki a szentostyában épúgy magához veszi az egész Krisztust, mint a pap az oltárnál. A vér kiosztása veszélyes, könnyen kiömlik; eltartása a tabernákulumban sokkal nehezebb, mint az ostyáé; sokan mások után nem innának stb. Ily és hasonló okok folytán szüntette meg az egyház a két szín alatt való áldozást úgy, hogy most az egész katholikus egyházban csak egy szín alatt áldoznak a hívek!)

És ha a mindennapi kenyeret tartozunk megköszönni Istennek, mennyivel inkább kell köszönnünk ezt a rendkívüli, ezt a mennyei kenyeret, melyet szintén ő ad nekünk a szent áldozásban! Azért az első kereszténynél mindjárt az áldozás után fölzendült a hála éneke. A papság és a nép együtt küldi háláját az Égnek:

«Áldom az Urat minden időben; az ő dicsérete számban lesz mindenkoron! Izleljétek és lássátok, mily édes az Úr! Magasztallak téged, Istenem, Királyom és áldom a te nevedet örökké és mindörökön örökké!... Mindenek szemei tebenned bíznak, Uram és te adsz nekik eledelt alkalmas időben. Megnyitod kezeidet és betöltesz minden élő teremtményt áldásoddal!»

A zsoltárok egyszerű, szívhez szóló szavai betöltik a kápolnát, kiverődnek a hangok a szomszéd folyosókra, végigzúgnak a sírok között s valahol messze, a végeken, kijárásokon némulnak el tompán, mint a zúgó tenger partra verődő hullámai...

A hálaadás után a szerpap fölhívja a híveket, hogy

készüljenek a püspöki áldás vételére. «Humiliate capita vestra Deo! Hajtsatok fejet Isten előtt!»

A hívek letérdelnek, meghajtják fejüket, a püspök pedig két kezét kiterjesztve föléjük, hosszabb imában leesdi rájuk a Háromegy Isten áldását s aztán «Pax vobis! Béke veletek!» szavakkal bocsátja el őket.

A szentmisének tehát, vagyis az áldozatnak vége! A püspök félrevonul, a hívek pedig lassan szétoszlanak. Egyrészük fölkeresi még kedves hallottait; a másik rész a nevesebb vértanuk sírjaihoz megy, hogy forró imában kérje közbenjárásukat. Azután szép lassan, külön-külön vagy összeverődve lépdelnek a katakombák kijáratai felé, hogy mielőbb házaikba jussanak.

Mi azonban még ott állunk gondolkozva, csöndesen, merengőn ... Elgondoljuk, hogyha a katakombák szentjei föltámadnának és résztvennének a mi templomainkban a szentmisén, mennyire csodálkoznának, hogy ime a mostani szentmise alapjában ugyanaz, épen olyan, mint az övék volt! Mennyire örülnének, hogy az áldozatot bemutató pap szájából ugyanazon nyelven ugyanazon szavakat hallják, melyeket ők is az ő idejükben hallottak; mennyire örülnének, hogy mindazt, amit ők hittek, tiszteltek és imádtak, mi is hisszük, tiszteljük és imádjuk.

És elgondoljuk, hogy az az egyház, mely akkoriban ott bujkált a föld alatt, mint a vakond, áttörte a földet és diadallal, fényben kilépett a világba, fölhasította maga fölött a földet és kijött. Hogy a mag kikelt és lett belőle egy terebélyes nagy fa, melynek ágai az égbe nyulnak, melynek erős, hatalmas a törzse s nincs fejszecsapás, mely azt kivágja, nincs szél, amely kidöntse, nincs tűz, amely megemésszе ...

11. A szeretetlakomák.

Ilyenek is voltak? Kérded, jó olvasóm. Igen, ilyenek is voltak.

A szeretet találékony. A szeretet szeret együtt lenni. A szeretet keresi a jót, a jó érzést. A szeretet nem veti

meg a földi jókat, míg az Istent nem sérti meg velük. A szeretet vidám, nem duzzogó. A szeretet vagy sír vagy énekel, de közömbös lenni nem tud.

Mikor a hosszú tél után leszalad az égről az első meleg napsugár, mikor hosszú-hosszú borús, esős napok után a nap áttöri végre a nehéz felhőket s megjelenik a maga gyönyörű fényében: egyszerre elkezd nevetni, kacagni minden. Ez az élet. És ki ne szeretné az életet. Az élet a szeretet s a szeretet — élet.

Az Isten élete is nem egyéb, mint szeretet és az ő szeretete a mi életünk. Már most, ami a szeretet az életnek, a szívnek, ami a nap az égnek és földnek: az a legfölségesebb Oltáriszentség a keresztény anyaszentegyháznak. Napja és élete. Vigasztalója, melegítője, erősítője. Barátja, orvosa. Gyöngye, kincse, drágalátos titka, gyönyöre.

És valamint az okos ember nem kiáltja ki örömét, kincsét és boldogító titkát a világnak, nehogy a rablók megtámadják és elvegyék tőle, épúgy az első keresztények is az Úr Jézus szent testének drága ajándékát teljes titokban tartották. Nyilvánosan nem beszéltek róla soha. A megtértek nem is tudták, hogy mi az. Csak a keresztség után. Csak akkor tudták meg, hogy mi a «titok titka», a «hálaadás», a «jóság», a «vágyak vágya», mint ahogy a hívők nevezték az Oltáriszentséget.

És amily titokteljesek voltak e nevek, ép olyanok voltak a képek is, melyekkel a titkok titkát ábrázolták.

A katakombákban igen sok kép van, melyekből egyet-kettőt bemutatunk nektek is, keresztény testvéreink. Csak épen, hogy fogalmatok legyen róla, hogy hozzá tudjatok szólni, ha máshol, más könyvben ilyen kép szemetek elé kerül.

1. Szent Callixtus katakombájában van egy kép, mely hét férfiút ábrázol, amint asztalnál ülnek, melyen hét hal van, mellette pedig hét kosár kenyérrel. Ime, ki ne gondolna közülünk mindjárt a csodás kenyérszaporításra, mely előképe volt a legfölségesebb Oltáriszentségnek?

2. A hal magának Jézus Krisztusnak jelképe. E képet igen sok helyen látjuk a katakombák képein, sírfestményein és koporsóin. Mi is ezt a szót mondtuk, mint jelszót, mikor utoljára lenn voltunk a katakombában a szentmisén. Csak röviden magyarázzuk meg. A halnak görög neve : ichtüsz, csodálatosképen a következő szavak

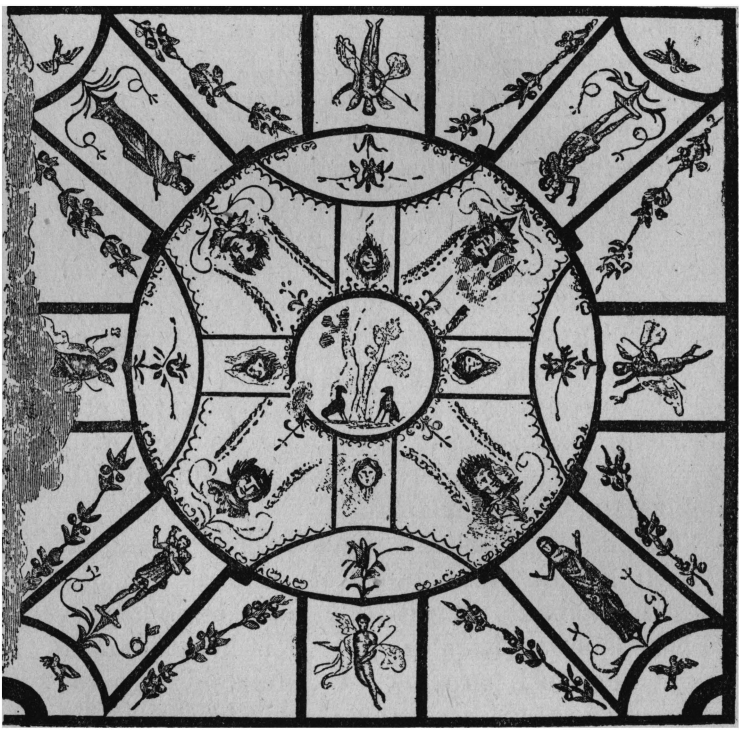

Egy mennyezetkép a katakombákban.

kezdőbetűiből áll : Jézus, Krisztus, Isten, Fia, Megváltó, Persze görögül. Ezért használták a régi keresztények oly gyakran ezt a szót s a «hal» nem volt egyéb, mint maga Jézus Krisztus. Szent Ágoston is így ír : «E szó alatt titokteljes értelemben Krisztust értették».

3. Egy másik helyen a következő kép látható : egy háromlábú asztalon kenyér van és hal, mellette pedig egy asszonyi alak áll fölemelt kezekkel és egy oly köpenybe

burkolt férfiú, minő köpenyt az akkori papok használtak béke idején. A férfiú áldólag emeli két kezét a kenyér és hal fölé. Mit jelent e kép ? Az Oltáriszentséget, a mennyei lakomát, az imádkozó asszony pedig jelenti a lelket, mely a pap imájára a hit szerint a földi szent lakomából a mennyei örök vendégségbe költözik át.

4. Szent Cyriaca katakombájában van egy mannaesőt ábrázoló kép, melyen két férfi és két asszony kendőkbe fogják föl az aláhulló mannát. És mit jelent e kép ? E manna ? Az égből aláhulló kenyeret ; Krisztusnak, Isten fiának igaz testét és vérét.

Hogy mily csodálatos buzgósággal, mily áhitattal és mily gyakran vették az első keresztények magukhoz az Úrnak szent testét, láttuk már a katakombákban, mikor a szentmisét végighallgattuk. Amikor csak jelen voltak a szentmisén, az áldozatnál, mindannyiszor az Úr asztalához is járultak, hogy legszentebb testének és vérének vételével vele magával egyesüljenek. Ebből az égi eledelből, a mennyei szent lakomából nyertek aztán erőt a jó keresztény életre, vigaszt a szorongatás napjaiban, vígságot, bátorságot veszély idején és állhatatosságot a kínokban és vértanuhalálban.

Tudjuk, hogy manap minden templomban ott van az Isten Fiának szent teste, ott rejtőzik az oltáron, a tabernákulumban. Meglátogathatjuk bármikor, vehetjük bármikor, az Isten szolgája el is hozza hozzánk, ha betgek vagyunk, bármikor. A kereszténység első éveiben azonban, különösen az üldözések idején az Úr szent teste nem maradhatott a gyülekezőhelyeken, a katakombák kápolnáinak oltárain, mert a keresztények nem tudhatták, vajjon találkoznak-e még ugyanott ; nem tör-e be az ellenség a szent helyre, hogy mindent elpusztítson. Ezért a szent áldozás után az Úr testét és vérét tiszta vászonkendőbe takarva vagy aranyozott üvegedényekben a hívek hazavitték és egy külön szekrényben tartogatták. A gazdagoknak e célra külön szobájuk, külön házikápolnájuk volt.

Az örök élet kenyerével erősítették magukat, mielőtt

a bíróság elé vagy a vértanuság helyére hurcolták őket.

És a betegek ? A börtönben sínylődők ? Ők hogyan kaptak e kenyérből ? Egyszerűen úgy, mint most. Rendesen az Isten szolgái, a papok vitték el a kenyeret e szerencsétleneknek, de ha máskép nem lehetett, akadt elég jámbor és bátor keresztény, ki erre vállalkozott.

Utmutató a katakombákban.

Szóval az Oltáriszentség vétele volt a lakomák lakomája.

Ha a test éhes, elég neki egy darab kenyér, hús, víz vagy bor, de ha a lélek éhes, annak nem kell más, nem elég más, csak az Isten. Mire is tudna éhezni és szomjazni egyébre ? Az örökéletű, halhatatlan léleknek egyedüli lakomája csak az örökéletű, halhatatlan Isten lehet ! Tisztának a tiszta, jónak a jó, szentnek a szent adhat csak erőt, lelket és életet.

Krisztus tehát a lelkek gazdag lakomája !

De mivel a test mindig ott van, ahol a lélek, mint olyan koldus, kinek szintén adni kell valamit, mivel a lélek is könnyebben tartja rendben lakását, ha az ép és egészséges, ha nem hiányzik benne semmi : az őskeresztények a lelki gyönyörök után gondoltak a testre is, juttattak ennek a Lázárnak is egy-két morzsát a lakomák lakomája után.

Az ünnepélyes szent áldozás után vagy egyéb évfordulóünnepek alkalmával rendezték az úgynevezett «agapé»-kat, melyeket mi «szeretetlakomák»-nak nevezhetünk. Lakomák voltak ezek, valóságos lakomák, melyeket a gazdag keresztények rendeztek.

Ha kíváncsi vagy reá, jó olvasó, ime leírok neked egy ilyen szeretetlakomát, szeretetvendégséget.

Az ardeatini úton van Szent Domitilla katakombája, ki a szent apostolok tanítványa volt és a Fláviusok császári házával közeli rokonságban állott.

E katakombában még ma is megvan a falba vágott bejárat, egyik oldalon az őr lakásával, a másikon pedig egy hosszúkás, négyszögű, boltozott teremmel. A szoba hosszabb oldalán terméskőből vágott padok láthatók, melyeken a vendégek ültek. A teremben legföljebb 30 ember férhetett el kis asztalok mellett, a többi vendégeket vagy az őr lakásán vagy kint a szabadban vendégelték meg.

Május 12-ike van Szent Domitilla vértanu halálának évfordulónapja. A vendégek annyian vannak, hogy a szoba nem is tudja őket befogadni. Azért itt csak a püspök, a papok s más előkelő keresztények ülnek; a többiek részére a szabadban van terítve.

Kint a szabadban. Mennyivel jobb ott, mint odalenn! A májusi szép reggel balzsamos, virágillatos levegője lengedez a kápolna körül, elhozva szárnyain a közeli erdőből a madarak énekét, a szomszéd legelőkről a bárány-bőgést, a mezőkön dolgozó rabszolgák danáját — oly szomorúan szól némelyiknek hangja — s a távolfekvő Róma növekvő lármáját, mely már ébred, dübörögnek az utcákon a kocsik s járnak az emberek a dolgaik után.

A meghivottak és a szegények ott ülnek már az asztalok körül.

A lakomát rövid ima előzi meg, melyet a püspök mond, mialatt ő maga és a többi jelenlevők mind a szent kereszt jelével jelölik meg homlokukat, szájukat és mellüket.

Az ima, mely elhangzik, körülbelül a következő, mint azt egy tudós egyházi iró leírja valamelyik könyvében:

«Ó Isten, ki minden élő teremtményt táplálsz, add nekünk a kegyelmet, hogy ez eledeleket a te áldásoddal élvezzük. Te magad mondottad, ó Uram, hogyha valami halálos mérget eszünk vagy iszunk, az nem fog nekünk

ártani. Hozzád fohászkodunk tehát, mert mindenható és végtelenül hatalmas vagy! Távolíts el ezen ételekből mindent, ami azokban gonosz és ártalmas!»

A püspök erre megáldja az asztalokat, az összes jelenlevők pedig újra keresztet vetnek magukra és leülnek az evéshez.

Kezdődik a kiszolgálás, a tálalás. Az ételeket, melyek jobbmódú keresztények házaiban készültek, körülhordják sorban a vendégeknek. És kik azok, kik a kinálást végzik? Rabszolgák talán? Nem. Benn a teremben, hol a papok és az urak vannak, két leány szolgál körül egyszerű ruhában ugyan, de arcuk és egész maguktartása mutatja, hogy nem közönséges emberek gyermekei, hanem úri leánykák.

Az egyik még nagyon fiatal. Tizenhárom, legföljebb tizennégyéves lehet; szemeiben az ártatlanság szűzi csillogása, ajkain a szivesség, az öröm édes mosolygása. Járása, beszédje, minden mozdulata finom és könnyű, mint mikor a liliom lengedez a szélben; csak a fehér, tiszta homlokon ül valami komolyság, érettség, mely öregebbnek mutatja őt koránál.

Odabenn könnyű a kiszolgálás, a kínálás. Az urak nem oly szégyenlősek, mint a szegény emberek. Meg azok nem is az ételek és az evés végett jöttek ide. Van azoknak odahaza is mit enniök. Azért inkább hagyjuk ott őket s gyerünk ki a szabadba a többiek közé.

A komoly, szép kiszolgáló leányka is otthagyta már őket s ott sürög-forog a külső kiszolgáló asszonyok és leányok között.

Milyen különös társaság! Ha végig nézzük őket, eszünkbe jut az evangéliumi példabeszéd lakomája, a nagy vacsora, melyre a házigazda az utcákról, a kertekből, a mezőkről hivatta össze a vendégeket szolgái által. Mert akiket először meghivott volt, azok mind kibeszélték magukat. Jól van! A vendégség azért nem marad abba!

Itt egy öreg ember ül; kezei reszketnek, valahányszor az étel után nyúl és odaviszi a szájához, de egy kis

fiú segít neki szépen, figyelmesen, szeretettel. Talán az unokája vagy valamely szegény árva! Amott egy halvány férfi, fekete haja olyan különösen omlik végig a fehér tunicán s egy fiatal asszony eteti, itatja szomorúan. A férfi vak, szegény. Mellettük egy sírásó ül bekötött fejjel és felkötött kézzel. Bizonyosan elverték valahol a pogányok, mikor a szentek testeit mentette! Majd egy koldus foltos darócruhában, majd egy szegény munkás, a keze kérges és fekete. Emitt egy öreg anyóka, összegörnyedve, púposan; amott egy fiatal asszony négy gyermekkel, kik oly éhesek, szegények! Árvák; apjuk ott nyugszik már a katakomba sötét folyosójában.

Mily szomorú társaság és mégis mily vidám! Valamennyi szegény, szerencsétlen és mégis boldog! És ha egyik-másik arcon kiül a gond, a szomorúság; ha a szegény koldus nem mer nyúlni az étek után; ha a félkezű nyomorék legény nem bírja a kivett falatot fölaprítani egy kezével, az az édes leányka mindjárt ott terem, vigasztalja, megkínálja, fölaprítja neki a húst, a kenyeret. Odamegy mindegyikhez, mindegyikhez szól egy jó szót, fölmelegítőt, fölbátorítót. És mikor a szegény nyomorék könnybelábadt szemmel akar valami köszönetfélét motyogni, ő már az asztal végén van, ott sürög-forog, kínál, beszél és rendet csinál. Ő a lelke az egész társaságnak. Milyen meleg, vidám, boldog s elégedett lesz tőle mindenki.

És ki ez az édes jó leány? Ő volna-e, aki e lakomát rendezte? Majd csak megtudjuk valakitől.

Egy asztal végén két férfi ül; munkásfélék lehetnek. Üljünk le hozzájuk s hallgassuk meg, ugyan miről beszélgetnek?

Alighanem csak nemrég léphettek be a keresztények egyházába, mert mindenen megakad a szemük, mindenen csodálkoznak és sok mindenfélét szóvá tesznek.

— Mily kedvesek ezek a keresztény lakomák — mondja az egyik — mennyire különböznek a pogányok lakomáitól!

— Bizony, mily különbség! — feleli a másik. —

Ott csupa kicsapongás, dőzsölés, itt pedig csupa illedelem és mértékletesség!

— Emlékszel-e — teszi hozzá bűnbánó arccal — mikor épen így ültünk egymás mellett, Pubiusnak, a gazdag gabonakereskedőnek vacsoráján?

— Emlékszem, hogyne emlékezném! — feleli az első. — Még most is röstellem azokat az aljas beszédeket, melyeket végighallgattunk és beszéltünk, míg pogányok voltunk.

— Én is — mondja a másik és a szomorúság újra kiül az arcára — de hiába, akkor még nem tudtuk azt, hogy beszédünket az Isten hallja és az Úr számon fog tőlünk kérni minden haszontalan szót.

Egy ideig csöndben vannak. Inkább néznek, mint esznek. Majd újra megszólal az első:

— Mennyivel különbek a keresztény gazdagok a pogány gazdagoknál. Ugyan mi jót tesznek ezek? Ha adnak is lakomát, csak a saját mulatságukért adják. És hogy pazarolják olyankor a jó Isten ajándékait! A szegények? Mit nekik a szegények? Egy morzsa sem jut nekik soha! Melyik pogány vendégelte volna így meg a szegényeket és koldusokat?

— Bizony csak a kereszténység gondol reánk, — szól lelkesedve a másik — örökre áldani fogom a napot, amikor keresztény lettem!

Hagyjuk ott őket, hadd lelkesedjenek! Mi tovább állunk egy hellyel.

Az asztal közepe felé egy öreg, félszemű férfiú ül; fiatal szomszédja szeretettel és figyelemmel szolgálja ki.

— Testvérem, mondd kérlek, ki az a leány, ki most kínált meg e szép gyümölccsel?

Az ijfú csodálkozva néz reá.

— Hogyan? Te nem ismered még Ágnest, az irgalom angyalát?

Most meg az öreg kezdi a csodálkozást.

— Ágnes? Mit mondasz! Az a gazdag főnemesi leány? Csakugyan?

— Igen, ő az! — erősíti a fiatalabb. — Ő hítt meg

minket e lakomára, melyet minden évben rendezni szokott Szent Domitilla szűz és vértanu halála napján.

— A nemes Ágnes tehát nagyon tiszteli e szentet ? — tudakozódik az öreg tovább.

— Igen — feleli szomszédja — Ágnes is az Úrnak szentelte szüzességét és vágyódik a vértanuság után, mint egykor Szent Domitilla !

— Jó Isten ! — szól meghatva az öreg, miközben egy könny szalad le ráncos képén — volna-e szív, mely ezt az angyalt meg tudná ölni ? Volna-e kéz, mely hozzá tudna nyúlni, hogy kioltsa áldott életét, hogy kínozza, tépje vagy beledobja a máglya szörnyű tüzébe ? Ki látott már liliomot égetni !

Az ifjú égre vetett tekintete mintha kutatna valamit a jövőben. Mintha belelátná és tudná a szomorú halált, mely a szüzet érni fogja.

— Nem ! Tűz nem fogja őt megölni ! — mondja végre.

(Igaza volt. Szent Ágnes később máglyára lett ugyan ítélve, de a szél a körülállókra hajtotta a lángokat és eloltotta a tüzet. Karddal fejezték le 235 január 21-én.)

— Hatalmas az Isten az ő szentjeiben, — mondja az öreg, rövid hallgatás után újra kérdezvén. — És az a két férfi, kik bort öntenek a poharakba, ugyan kicsodák ? Nem tudod nevüket ?

— Az egyik — válaszolja szivesen az ifjú — Sebestyén, a bátor katonatiszt, kit a császár nagyon szeret.

Az öreg erre elmosolyogja magát.

— No hiszen, ha valahogy megtudná, hogy az ő Sebestyénje egy «alávaló» keresztény ! És ki az a másik ?

Az ifjú, ki látja, hogy az öreg bizony nagyon kevés embert ismer még Rómában, örömmel adja meg neki a választ.

— A neve Pongrác. Méltó fia atyjának, kit egy párduc tépett szét a szinházban, mert keresztény volt.

— Ó, mily szent társaságban vagyunk, kedves testvérem ! — kiált föl az öreg és összeteszi két kezét, mintha imádkoznék.

— Csitt, ne oly hangosan — figyelmezteti a másik —

még meghallják. És ők bizony nem szeretik, ha valaki dicséri őket.

Majd szent büszkeséggel folytatja :

— Igen, szent társaság a mienk, mert mi mindannyian vagy fiai, vagy testvérei, vagy barátai vagyunk a szent vértanuknak és ha nekünk is megadatik a kegyelem, hogy vérünket ontsuk Krisztusért, szives örömest tesszük meg azt !

— Amint Isten akarja ! — szól csöndes komolysággal az öreg.

A lakoma eközben végéhez közeledik. Az evést lassan fölváltja az általános beszélgetés, de azért itt-ott még eddegélnek, különösen a szegény bénák és nyomorékok fogyasztják még a jóizű ételeket.

Ekkor egy vidám tekintetű, jóképű leány fölkel az asztaltól, odamegy Ágneshez és így szól hozzá :

— Ó, nemes úrnőm, engedd át most már nekem a kiszolgálást !

Ágnes barátságos mosollyal feleli neki :

— Nem tudod, kedves Afra, hogy az Üdvözítő maga mondotta : «Nem azért jöttem, hogy kiszolgáljanak, hanem hogy másoknak szolgáljak ?»

— Ó, én jól ismerem égi Mesterünk e szavait — bizonykodik Afra, ki úgy látszik Ágnes cselédje volt — de lásd, neked is kell valamit enned, hisz még éhgyomorral vagy !

Ágnes csak édesen mosolyog, szemeiből kimondhatatlan boldogság sugárzik, arcán kiverődik az őszinte öröm pirossága s aztán így szól a leányhoz :

— Én ma már ettem, tudod, az oltárnál és aki ebből az ételből eszik, örökre élni fog.

Aztán csak néz, néz, szemei a messze távolba tekintenek. Kit keres, kit lát ? Bizonyosan Krisztust, az ő mennyei drága jegyesét !

Csodálkozva, áhitattal néz a szolgáló úrnőjére. Megértette. Afra leborul előtte, megcsókolja mindkét kezét s ezeket mondja :

— Ó, édes úrnőm, te angyal vagy !

A lakomának eközben vége szakad, de a társaság azért együtt marad. Ugyan hol volna az szokásban, hogy a vendégek mindjárt hazamenjenek, mihelyt elteltek a sok jóval ?

Egy-két szót tehát még, hogy miképen fejeződtek be az ilyen szeretetlakomák.

Miután mindnyájan jóllaktak s a fönmaradt ételeket az egészen szegények között kiosztották, mindnyájan megmosták kezeiket s újra az asztalokhoz telepedtek. Valami fölolvasás következett és pedig rendesen a Szentírásból olvastak föl egy-egy fejezetet, vagy más épületes dolgot, például valamely szent vártanunak élettörténetét, szenvedéseit és halálát, ha tudniillik épen az ő évfordulóünnepét tartották.

Mikor a fölolvasás véget ért, a keresztények mindannyian Deo gratias-szal, vagyis : «Hála legyen az Istennek» kiáltással feleltek. Azután pedig az Úr Jézus példájára, aki az utolsó vacsora után dicsőítő éneket kezdett zengeni, a keresztények is, mielőtt szétmentek volna, dicsőítették az Istent, kitől minden jó és áldás származik. Rendesen azt a dicséneket énekelték, melyet ama három zsidó ifjú énekelt Babylonban a tüzes kemencében, vagyis a Benedicité-t : «Áldjátok az Úr minden alkotmányai az Urat, dicsérjétek és magasztaljátok őt mindörökké !» stb.

Miután pedig e szép dicsének — melyben minden teremtett dolog : az angyalok, nap, hold, csillagok, a víz, tűz, világosság, sötétség, hegyek, völgyek, folyók, tengerek, halak, madarak s egyéb állatok, végül az emberek, papok és szentek mind az Isten dicséretére szólíttatnak föl — elhangzott, a vendégek fölkeltek, elbúcsúztak egymástól, megköszönték a vett jókat, a vendéglátást s azután elhagyták a vendégség helyét, hogy ki-ki mindennapi munkájához térjen vissza.

Ilyen agapékat vagyis szeretetlakomákat nem tartottak minden istentisztelet után, de azért mégis elég gyakran előfordultak. Kivált vasárnaponként tartották őket nagy ünnepélyességgel, annyira, hogy a vasárnapot «vidám összejövetel napjának» szokták volt akkoriban nevezni.

Rendeztek azután ilyen vendégségeket a szent vértanuk halálának évfordulóin, a keresztény esküvők alkalmával, mikor tudnillik az emberi szívnek örvendezni illik.

Az üldözések idején azonban elmaradtak. Kinek lett volna akkor kedve szórakozni? Békés időben rendesen valamely magánházban, benn a városban tartották őket, de ez esetben is mindig jelen kellett lennie valamely papnak vgy diakonusnak, hogy a rendre s mértékletességre ügyeljen, mert hiába, az ember mindig csak ember és nem lehetett mindig kikerülni, hogy a vendégek között ne akadjon néha izgága, mértéket nem ismerő vagy veszekedő ember. Jóval később, épen az ilyen esetek miatt a püspökök be is szüntették ezt a szép, őskeresztényi szokást.

Ime, jó olvasó, ezek voltak az első keresztények szeretetlakomái!

Barátságos, szent összejövetelek, melyeken nem a test, nem a gyomor volt a fő vendég, hanem a lélek. Ilyen alkalmakkor beszélték meg a mindennapi fontosabb dolgokat, a legújabb híreket a vidéki keresztény egyházakról, hogy hogyan védekezzenek az üldözés idején, ki a jó emberük a császárnál, ki az ellenségük és így tovább. Az ember, hiába, sokkal bátrabb és mindent helyesebben végez, ha azt előbb másokkal is megbeszéli, mintha csak a saját esze után indul.

A pogányck ugyan, kik mindent a saját bűnös életük szerint ítéltek meg, sok mindenféle rosszat gondoltak és beszéltek e szeretetlakomákról. Elnevezték azokat tivornyáknak, bűnös összejöveteleknek, de mit ártott ez a kereszténveknek? Baj az, ha azt mondják, ami nem igaz? A sár visszaesik arra, aki dobja; a rágalom a rágalmazó ítélete!

12. A szüzek.

Ha az Úr Jézus az Oltáriszentségben az egyház napja, mely világosságot, meleget, életet áraszt reánk, akkor az ő anyja, a Szűzanya, az egyháznak holdja, melynek minden fénye e naptól van. A nap fényét sugározza szét e

bűnös földre, világít a hitben kétkedőknek, mutatja az utat az élet sötét éjszakáin és amint a tenger vizét a hold vonzóereje mindennap megdagasztja, magához emeli, úgy emeli a Szent Szűz is magához az emberi szíveket lassan, de hatalmas erővel.

Mária az egyház szelid, csendes holdja, hűséges kisérője és barátja. Le nem veszi szemét rólunk soha ; arca mindig felénk van fordítva.

Az ő tisztelete pedig, mely mindig megvolt, mindig élt a lelkekben, a keresztény szívekben, olyan mint a sivatag forrása. Kitör a sziklából tisztán, ragyogón és aztán elnyeli a föld, a sivó homok. De azért folyik tovább. Nem látni, de azért ott csergedez valahol a föld alatt. És végül kitör, újra kitör, hogy többé be ne szakadjon a mélységbe, hanem hogy folyjon szélesen, zúgva, hömpölyögve, a sikságok mezőit öntözve, tisztára mosva a partokat s az életet viszi mindenfelé, amerre habjai végigrohannak.

Mária tisztelete a názáreti sziklavárosban kezdődik. Egy angyal kezdte meg, mikor elhozta és átadta neki az Isten üdvözletét. Kitört a forrás tisztán, ragyogón.

És aztán elnyelte a föld, a katakombák mélye. Ott folydogált az első három századon keresztül, ott élt, ott öntözte az első keresztény sziveket. Mikor pedig a híres ephesusi zsinaton (431-ben) a nép leírhatatlan örömujjongása között ki lőn mondva a Szent Szűz istenanyaságát hinni nem akaró eretnekekkel szemben a szent igazság, hogy «Mária becsülete meg van mentve ; Isten anyja ő és annak nevezendő», akkor a föld alatt futó folyam vize kitört és szélesen, zúgva, hömpölyögve szakadt reá az egész keresztény világra. És azóta folyik, folyik folytonosan, hatalmas erővel, föltartóztatlanul.

Hogy a Mária-tisztelet a katakombák folyosóin is csakugyan végigfolydogált, bizonyítják a képek és felírások, melyeket a falakra írtak föl.

Az előbbi fejezetben leírtunk egy-két képet, mely az Oltáriszentség tiszteletét mutatja nekünk az első századokban. Nézzünk meg most egy-két Mária-képet.

1. A legrégibb kép, mely Máriát ábrázolja, a következő: A Szent Szűz egy trónuson ül vörös ruhában, sötét csíkokkal, míg fejét könnyű fátyol takarja. A kis Jézus az ölében ül szintén vörös ruhácskában és fogadja a napkeleti három király ajándékait és hódolatát. E kép Szent Callixtus katakombájában látható egy sírfülkében.

2. Szent Priscilla katakombájában van a másik. Mária ül, fején fátyol, karjain a kis Jézus. Előttük egy férfiú áll köpenybe burkolva, balkezében irattekercs, jobbja pedig egy csillagra mutat, mely az anya és gyermek fölött az égen tündöklik. E férfiú Izaiás próféta, ki sokat jövendölt a szűzről, a csillag pedig ama jövendölésre emlékeztet, melyet Balaam mondott: «Csillag támad Jákobból és vessző kel föl Izraelből». E csillagot, Krisztust, valóban Mária hozta el nekünk, melyet ő maga, mint kedves hajnalpir előzött meg.

3. Ugyanezen katakombában látható két különálló, de mégis kapcsolatos kép. Az egyiken a középen egy fölemelt kezű, imádkozó leány áll, míg oldalt egy öregember ül s egyik kezével fátyolt nyujt a leánynak, a másikkal pedig az átellenes képre mutat. Ezen a másik képen trónuson ül Mária, a kis Jézus az ölében s mindketten az előbbi képre néznek. Már most mit jelent e két kép? Az előbbi egy ünnepi fölavatást ábrázol, mikor t. i. a püspök a szüzességi fogadalmat tevő leánynak átnyujtja a szüzesség ruháját, a fátyolt és egyuttal mutatja neki a példát, melyet majd követnie kell, a szüzek Szent Szűzét, a szeplőtelen Istenanyát a másik képen.

Ime, Mária tisztelete a föld alatt, a katakombákban!

Az első keresztények tehát épúgy tisztelték Máriát, mint mi is tiszteljük. Mindig a kis Jézussal együtt rajzolták, bizonyítva ezzel, hogy őt valóságos Istenanyának tartják s a Szüzek szüzének, mert mint követendő példaképet mutatták leányaiknak. És ez a tisztelet oly mély, oly erős volt, hogy az első századokban a szűzavatás, vagyis mikor egy-egy leány örökös tisztaságot esküdött az Istennek, az egyház legszebb szertartásai közé tartozott.

Amióta az Isten Fia Bethlehemben szűz Anyától született, amióta az Üdvözítő kimondotta e fontos szavakat:

«Boldogok a tisztaszívűek, mert ők látni fogják az Istent», az egyházban számtalan szűz akadt, kik eltelve tisztelettel a kereszténység e gyönyörű erénye iránt, a szüzesség útján iparkodtak eljutni az Isten látására. Tartózkodtak a házasságtól, lemondtak mindenről, még a világ megengedett örömeiről is, hogy csak az égi jegyesen csüggheseenek. Jézus Krisztus aráinak vagy Istennek szentelt szüzeknek hívták őket. Kezdetben nem éltek közösen, mint most az apácák, hanem szüleiknél vagy saját házukban laktak. Az istentisztelet alatt külön helyük volt az oltár mellett.

Az örök szüzesség fogadalmának letétele már a kereszténység első éveiben is megható módon történt a templomban és pedig a püspök vagy helyettese előtt. Külön-külön meghatározott napok voltak erre kitűzve, úgymint háromkirály, husvét és Péter-Pál ünnepe.

A templomban, valamely katakombai kápolnában vagy nyilvános imaházban, minő majdnem minden gazdagabb keresztény palotájában volt, szemben az oltárral helyet foglalt a püspök és a körülötte álló papok, diakonusok és egyéb egyházi szolgák segédkezése mellett megkezdte a szűzek felavatását. Először a már fölavatott szűzek vonultak be a templomba. A diakonusok vezették őket. Mindenikük kezében egy-egy lámpás égett, jelezni akarván ezzel, hogy ők amaz okos szűzek közé akarnak tartozni, kiknek lámpásából az evangélium szerint nem fogyott el az olaj s így nyugodtan várhatják a mennyei jegyes eljövetelét. Ajkukról s szűzek himnusza (dicsőítő éneke) hangzott szívből, hódolattal, imádságképen.

Jézus, szüzek koronája,
Hallgass meg jóság királya!
Szűz szülötte, kinek teste
Szüzességét nem vesztette.

Liliomvirág utadban,
Szüzek szive érted dobban,
Győzedelmes vőlegényünk
Tégy boldoggá minket, kérünk.

Hová te mégy, mi utánad,
Tartva kézben pálmaágat,
Mindenütt zeng utainkon
Dicséreted ajkainkon!

Szentjeid kérjenek értünk,
Mindig tiszta legyen szivünk,
Add, hogy kárhozat ne érje,
Vigyázz szüzek seregére!

Az ének hangjai mellett léptek be a kápolnába az Istennek szentelt szűzek. Közöttük lépdelt a fölavatandó szűz is,

Krisztus legfiatalabb jegyese, hófehér ruhában s rózsákból font koszorú övezte vállaira aláhullámzó haját. Az oltárhoz érve, a püspök lábaihoz térdelt, míg a többi szűz félkörben sorakozott köréje. Ekkor a püspök beszédet tartott. Rendesen szent Pál szavait idézte, melyekkel az apostol a szűzi állapotot minden más állapot fölé emeli, majd kimutatta, hogy mily szép dolog úgy élni, mint az angyalok, kik nem házasodnak, sem férjhez nem mennek s Istenben lelik legfőbb örömüket. Hivatkozott Máriára, a szeplőtelen Szűzre, hogy ő legyen az Istennek szentelt szűzek példaképe és édes jutalma, végül pedig leírta nekik a boldogságot, mely Krisztus választott jegyeseire az örökkévalóságban várakozik.

Szent Ágnes.

E beszéd után következett a fogadalom letevése. A szűz esküvel kötelezte magát, hogy egyedül Jézusé, mennyei jegyeséé akar lenni s csak érte s benne akar élni. Erre önfeláldozása jeléül az oltárra hajtotta fejét, hogy a püspök elmondja fölötte a szentelés szavait. Miután a nép Amennel felelt, a püspök egy fehér gyapjúból készült fátyolt vett kezébe s a fölavatott szűz fejére tette e szavakkal :

— Fogadd, leányom e szent fátyolt, hogy szeplőtlenül vihesd a mi Urunk Jézus Krisztus itélőszéke elé s ha majd a lakodalom eljövend, szeplőtlenül siethess eléje s megnyerjed az örök boldogságot.

— Amen ! — felelték újra a jelenlevők, mire a többi Istennek szentelt szűz a most fölavatotthoz lépett, üdvözölték őt mint Krisztus új jegyesét s békecsókot adtak neki. Erre a hívők ajkán felhangzott a 44. zsoltár, mely valóságos nászéneke az isteni jegyessel eljegyzett szűzi léleknek.

A kereszténység első századainak története sok szűznek emlékezetét őrizte meg, akik jámborul, kegyesen éltek és

halált megvető, bámulatra méltó hősiességgel ontották vérüket szent hitükért, isteni jegyesükért.

Ime egy-két kép.

Szent Anasztázia előkelő római családból származott, de otthagyta a szülei házat s lemondott a világ minden öröméről, hogy örök szüzességben egyedül Istennek szolgálhasson. Szülei, kik pogányok voltak, hiába szólították föl, hogy térjen vissza hozzájuk, hiába volt minden beszéd, nem ment. A szülők erre bepanaszolták leányukat Probus helytartónál, hogy valami Krisztust imád istenként, hogy a házasságot megveti s más leányokat is lebeszél arról.

A helytartó erre elküldötte szolgáit a házba, hol a szűz tartózkodott. A keresztény háziasszony, Zsófia, így szólt Anasztáziához :

— Kedves leányom, a vőfélyek itt vannak, menj a vértanuság szűk útján a békesség honába. Az égi jegyesért meghalni nem halál, hanem öröm és dicsőség.

S a szolgák elhurcolták a szűzet a bíróság elé. A bíró nem gondolt arra, hogy e gyönge szűz lelkében mily erős hit lakozik s először hizelgéssel igyekezett őt megnyerni.

— Tanácsolom, — szólt — hogy válaszd a jobbat és áldozz az isteneknek ! A legelőkelőbb férfiúval fogunk téged összeházasítani ; aranynak, ezüstnek, ruhának, rabszolgáknak bőviben leszel és mindenki becsülni fog. Fontold meg jól a dolgot és válaszd azt, ami ily szép és nemes hajadonhoz illik !

Anasztázia így felelt :

— Krisztus az én jegyesem, gazdagságom és életem. Érette kedvesebb nekem a halál, mint az élet összes örömei. Azért ne sajnálj, ne nézd testem szépségét, mert az elfonnyad, mint a mezők virága ; tégy velem, amit csak akarsz, de én sohasem fogok imádni fából vagy kőből való isteneket.

A bíró méregbe jött e feleletre s durván arcul ütötte a szüzet. Majd nyomban négy oszlopra köttette úgy, hogy a szűz teste vízszintesen lógott a levegőben. Alája tüzet gyujtatott rőzséből, olajból, szurokból és kénből, mialatt hátát három erős férfi folyton ostorozta.

Ez iszonyatos kínok között Anasztázia egészen elmélyedt az imádkozásba s csak hosszú és nehéz kínlódás után fejezte be életét. A rettenetes halál után a szüzesség ruhájában, fején a vértanuk koronájával ment be az örök élet örömébe.

Valamint Anasztázia, úgy az Auréliusok híres családjából származó Szent Szotérisz is vértanuhalállal pecsételte meg fogadalmát.

Nagyon szép leány volt, de szent vallását ősnemesi származásánál s testi szépségénél többre becsülte. Szent Ambrusnak elbeszélése szerint, aki rokona volt neki, felszólították a szűzet, hogy a bálványoknak áldozzon. A leány bátran megtagadta azt.

Ekkor a bíró alávaló, durva büntetést mért rá, aminő csak a rabszolgákkal szemben volt megengedve: arcul verette, gondolván, hogy vagy a fájdalom, vagy a szégyen majd meg fogja ingatni. Amint Szotérisz e parancsot meghallotta, levette fejéről a fátyolt s nyugodtan odatartotta arcát. A kegyetlen ütések csakhamar idomtalanná verték a gyönyörű arcot s a szent szűz örült, hogy szépsége árán szüzességét megmenthette. Sóhaj nem szállt föl ajkairól, könny nem esett ki szeméből. Miután még sok más kínt elszenvedett, végre — mint forrón óhajtotta — lefejezték. 304 körül temették

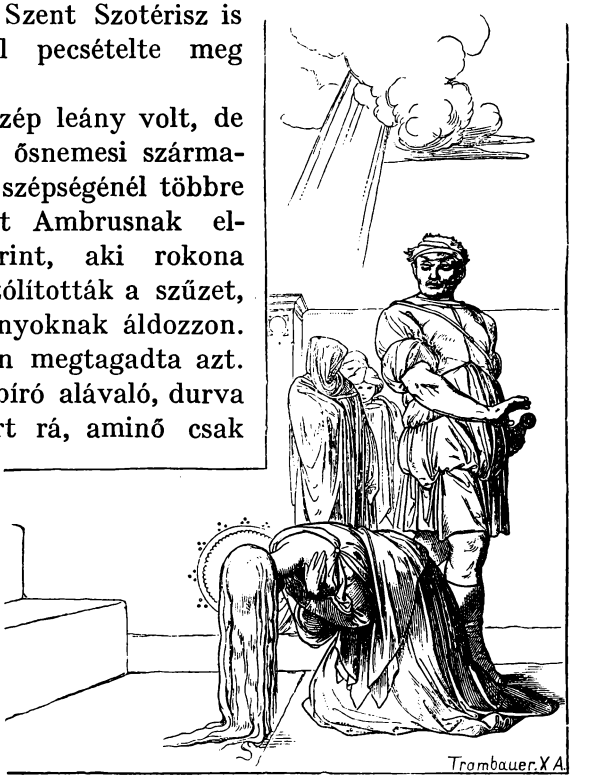

Szent Ágnes halála.

el az appiai úton levő katakombába, ahol családjának sírboltja volt.

Szent Ágotának szintén fogadalmához való hűsége miatt kellett vértanuhalált szenvednie. A helytartó gazdagsága és szépsége miatt meg akarta őt nyerni magának. Mint keresztényt elfogatta s átadta egy gonosz asszonynak, kinek több rossz életet élő leánya volt. Abban reménykedett, hogy Ágota e rosszhírű házban szintén elveszíti erényét. Egy egész hónapig lakott ott a szűz; kínozták, bosszantották éjjel-nappal és egy hónap után a gonosz asszony azt jelentette a helytartónak, hogy hamarább lehet egy szikladarabot meglágyítani, mint Ágota gondolkozását megtörni. A bíró erre újra magához rendelte s mivel sem hitében, sem tisztaságában nem bírta megingatni, a legkegyetlenebbül mindaddig kínoztatta, míg a szűz ki nem adta lelkét.

Szent Ágnest a helytartó fia akarta feleségül venni. Ágnes megmondotta neki, hogy már van valakije, akié szíve egészen és egyedül; ez pedig senki más, mint Jézus Krisztus. Ettől az Úrtól nem fog elpártolni és nálánál kisebbhez nem fog férjhezmenni.

Miután semmiféle igéret és rábeszélés sem tántoríthatta el a leányt elhatározásától, őt is, mint szent Ágotát a legaljasabb emberekhez adták s aztán, mert szüzességesküjéhez hű maradt, válogatott kínzások után lefejezték.

Az egyház története, a vértanuk aktái az Isten kertjének még sok ilyen szép virágát említik. Az egyházi írók, a szentatyák munkái tele vannak dicséretükkel, magasztalásukkal. Igy például Szent Ciprián Krisztus nyája nemesebb részének nevezi őket és Szent Ambrus püspök külön könyvet írt a szüzességről és elmondja benne, hogy még a vadállatok is tisztelettel adóztak e szép erénynek és Szent Thekla vértanu esetével bizonyítja ezt.

E szent leány el volt jegyezve egy fiatal, nemes, jóravaló fiatal emberrel. A jegybenjárás alatt Thekla szerencsés volt egyízben Szent Pál apostol beszédét hallgatni és ez a szent beszéd annyira hatott reá, hogy letette az örök szüzesség ünnepélyes fogadalmát. Szülei ezért a legkemé-

nyebb szemrehányásokkal illették, jegyese pedig a legédesebb hízelgés hangján kérte, hogy szegje meg fogadalmát. De a szűz megerősítve az Isten kegyelme által, minden fenyegetéssel szemben legyőzhetetlen maradt. Végre mint keresztényt följelentették, bíró elé vezették, aki arra ítélte a szent szűzet, hogy a vadállatok elé vettessék. «Mikor az oroszlán kiszabadult ketrecéből — írja Szent Ambrus — s meglátta a szűzet, lelapult a földre s a szentnek lábait nyaldosta, mintegy beismervén, hogy a szűz megszentelt testét meg nem sértheti. Az állat megfeledkezett veleszületett kegyetlenségéről s tanította az embereket, kik vadakká lettek, hogy hogyan kellett volna nekik is tenniök!» Igy menekült meg Szent Thekla Isten oltalma alatt szüleinek s földi jegyesének üldözésétől, hogy azontúl annál jobban ragaszkodhassék az égihez.

Hasonlót olvashatunk Szent Blandina és Martina szűzekről és sok másról, kiknél a mindenható Isten szintén csodákkal mutatta meg, hogy mennyire kedves előtte a tisztaság, az örök szüzesség angyali erénye.

Anasztázia, Szotérisz, Ágota, Ágnes, Thekla gyönyörű diadalmas példái Krisztus, a mennyei jegyes szeretetének!

Akarod szeretni az Istent és az Üdvözítőt? Nézz e szüzekre; az ő szerelmük igaz volt, mert legyőzte a halált.

Akarod szeretni az Isten anyját? Nézz az ő leányaira! A jegyes szereti vőlegénye édesanyját is, ha nem is másért, a fiáért.

Akarsz lenni erős, bátor, kemény férfiú? Hős, diadalmas, le nem győzhető? Tanulj e szüzektől, ezektől a gyönge, szelid, ártatlan leánykáktól!

Akarod tudni, mi a szerelem, boldogság, a szerelem boldogsága, gyönyörűsége? Szeress te is úgy, amint ők szerettek! Mert a szerelem erős, mint a szikla és gyöngéd, mint a virág. A szerelem bátor, mint az oroszlán és reszket, mint a megázott madár. De csak egytől remeg, a hűtlenségtől, az elszakadástól. A szeretet le nem győzhető; leteperi a világot, az emberek millióit és odaadja mindenét egynek, egyért, egynek szavára. Krisztusnak, Krisztusért, Krisztus szavára! Ilyenek voltak a jó Isten leánykatonái!

13. Csataképek.

Szomorú, nagyon szomorú képek. Vér és tűz mindenütt. Csontok törése, húsnak sistergése, halálnak hörgése mindenfelé, ezrek testében, százezrek ajkain!

Szegény jó keresztények!

A halál kaszája végigsuhan köztetek és ti hulltok, hulltok, mint a fűszál a réten, mint a csillagok ezrei az augusztusi meleg éjszakákon. Testetekből hegyek támadnak, a hegyek alól kibuggyan a vérnek árja; piros, meleg, gőzölő patakok folynak ki alóluk.

Mi rosszat csináltatok?

Azt, hogy szerettétek Krisztust, az emberfiát. Azt, hogy nem áldoztatok a köveknek, a hideg szobroknak. Azt, hogy szerettétek ellenségeiteket és jót tettetek velük, imádkoztatok értük.

***

Megkezdünk egy hosszú fejezetet, mely a csaták története lesz. Csataképek abból a nagy háborúból, melyet Isten viselt a Sátánnal. Egyes felvonások, jelenetek a szinjátékból, melynek párja nem volt a világon. És nem is lesz soha!

Róma, a gyönyörű szép Róma, erőnek és hatalomnak fészke, kincsek tárháza a háttér, a hely, a ráma, hol mindez végbement. Ha az üldözés az egész birodalomban folyt is, mégis Róma volt a fej, ahonnan a gondolat kiindult. A többiek a főre néztek és azt tették, amit az parancsolt.

***

Ha Róma volt a háttér, a Colosseum volt a szinpad.

Egy óriási épület, milyet csak a római építőmesterek tudtak kigondolni és fölépíteni. Tizenegy évig épült és nemcsak nagyságában, hanem abban is hasonlít az egyptomi piramisokhoz, hogy ezt is a zsidók építették, mikor Jeruzsálem pusztulása után ezerszámra hozták őket rabláncon Rómába.

A szinkör (kerek épület volt) nagyságáról fogalmat szerezhetünk magunknak, ha meggondoljuk, hogy az egyes ünnepélyek, jobban mondva előadások alkalmával 5000

vadállat és 10.000 bajvívó (gladiátor, fegyveres rabszolga) küzdött a porondon egymással vagy a vadállatokkal. Némely napon egyszerre száz darab oroszlánt eresztettek a homokra, rájuk meg néhány száz embert s ezeknek küzdeniök kellett egymással életre-halálra. Irtózatos vérontás ment ott végbe ilyenkor!

Az egész épület hosszúsága 187, szélessége 155, kerülete 524 és magassága 50 méter volt. Négy fő- és két mellékkapun lehetett bejutni. Bensejében négy padsor emelkedett fokozatosan egymás fölé. A porond, vagyis a küzdőtér körül négy méter magas fal futott végig; e mö-

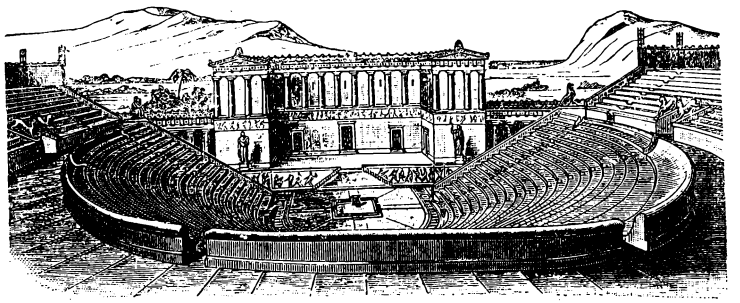

A római szinkör.

gött voltak a vadállatok ketrecei. A magas márványfal fölött voltak azután a padok.

Mindenkinek megvolt a maga helye. Az első padsorban volt a császár széke, a páholy; tőle jobbra-balra ültek a tanácsosok és a vestaszüzek. A másik padsorban ültek a lovagok, hivatalnokok s a harmadikban a szabad római polgárok. A negyedik sor azután vaskorláttal volt körülfogva s itt állott a közönséges nép, a csőcselék. Ez a sor volt a legtágasabb; tizezren is elfértek benne.

Ennek az óriási szinháznak födele nem volt; ha nagyon sütött a nap vagy ha esett az eső, hatalmas ponyvákat feszítettek ki a padok fölött.

Röviden, bevezetésképen leírunk egy ilyen előadást.

A római nép már kora reggeltől özönlik a szinház felé. Mindenki jó előre elfoglalja helyét s várják a császárt.

Végre megjelenik. Taps és éljenzés fogadja. Egy pogány pap az aréna (így hívták latinul a porondot) közepén ünnepi áldozatot mutat be az isteneknek. Az áldozat bemutatása után a császár fölkel és megadja a jelt a játék megkezdésére. Megnyilnak a szinkör két ellentétes oldalán lévő kapuk és belépnek rajtuk a küzdők, a szegény gladiátorok. Nehéz vasban vagy néha minden páncél nélkül, kezükben rövid kard, vagy csak egy kés. Zeneszó mellett vonulnak körül a porondon, megállnak a császár páholya előtt, lehajolnak a földig s így üdvözlik: «Üdvözlégy, császár! A halni menők köszöntenek téged!»

Erre megkezdődik a küzdelem. Egyenkint vagy csapatokban támadnak egymásra; villognak a kardok, döngnek a nehéz pajzsok, repedezik a páncél... Istenem, mily látványosság! Nem játék ez, hanem komoly küzdelem, csata életre-halálra! Már folyik az első vér, már hullanak a halálra sebzettek... a harc mind hevesebb lesz s a nézők lélekzetfojtva nézik a szörnyű párbajt. Ha valaki sokáig tartja magát, megéljenzik; ha elesik, ezer és ezer torok kiáltja: «Úgy kell neki! Ez ugyan megkapta!»

A porond homokja csakhamar csupa vér; emberi hullák, levágott kezek, lábak, fejek hevernek szerteszét. A küzdelemnek vége. Bejönnek a szolgák, kik a hullákat vaskampókkal kivonszolják, az aréna talaját friss homokkal teleszórják s a meleg vérszagot illatos víz széthintésével oszlatják el. A nép ezalatt mulat; nyugodtan, sőt nevetgélve eszi az ételeket, melyeket magával hozott.

Jön a második felvonás, azaz, hogy játék.

Új fegyveres rabszolgák lépnek a porondra. Megteszik rendes körútjukat, üdvözlik a császárt és készülnek a küzdelemre. Adott jelre megnyilnak a vadállatok vasketrecei és rémséges ordítással ugrálnak ki belőlük az oroszlánok, tigrisek és más ragadozó fenevadak. Napok óta éheztették őket s így teljes dühvel rohannak a gladiátorokra. Ezek rövid karddal védekeznek, de hiába, legyőzik s széttépik őket a fenevadak.

Borzasztó ezt elgondolni is, úgy-e, kedves olvasó? És a római nép szívvel-lélekkel örült az ilyen játékoknak.

Nemcsak a férfiak, kik a sok csatában és háborúban elvesztették már minden emberi érzésüket, hanem az asszonyok is. Leányok, gyermekek együtt ujjongtak a vér látásán; gyönyörködtek a vadállatoktól széttépett szegény emberek rettenetes kínlódásán.

És a császárok így keresték a népszerűséget, a római nép szeretetét. Azért lehetőleg minél gyakrabban rendeztek ilyen véres játékokat. Igen ám, de lassankint elfogyott

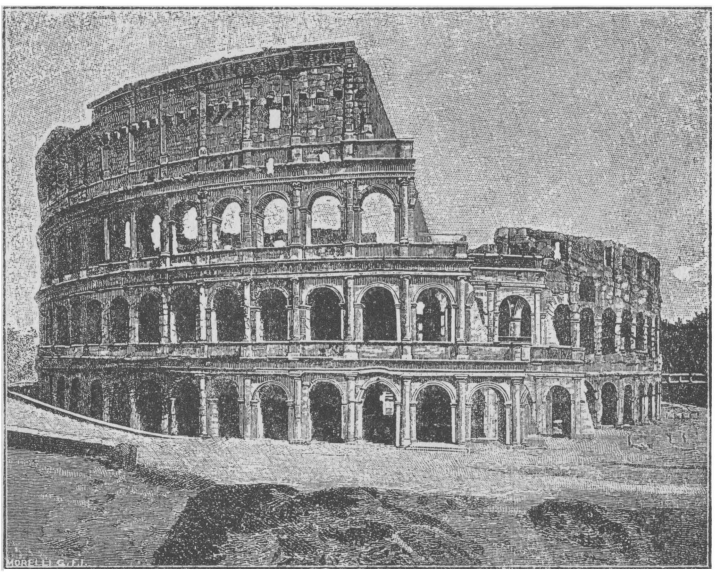

A római colosseum.

az emberanyag. Igaz, hogy erre a célra fölhasználták az egyes háborúkban elejtett foglyokat, sőt a kitett, gazdátlan gyermekeket is külön erre nevelték, t. i. hogy gladiátorok legyenek belőlük, de mindez kevés volt. Utoljára már nem győzték emberrel. A népnek pedig játék kellett. Ha sokáig nem tartottak ilyen előadásokat, a római csőcselék csapatokban vonult a császári palota elé s ott követelték a császártól, hogy rendezzen már nekik valami véres mulatságot.

Igy történt aztán, hogy egy alkalommal, midőn a szín-

játék alatt már nem volt elég ember, kit a halálba lehetett volna küldeni, egyszerre valamelyik padsorból felhangzott a kiáltás: «Ha nincs ember, ott vannak a keresztények! Vessétek azokat az oroszlánok elé!»

Megtetszett a dolog úgy a népnek, mint a császárnak és nosza, csakhamar százával, ezrével fogdosták össze őket és vitték a colosseum porondjára. Tekintet nélkül korra és állásra, püspökök, papok, tisztes öregek, tiszta szüzek, gyönge gyermekek jutottak ekként a szinház homokjára és a jó Isten tudja hányan fejezték be életüket a vadállatok fogai és körmei között.

Már kora reggel előhurcolták őket a börtönből s vitték a vesztőhelyre és ott tartották őket a játék megkezdéséig valamely ketrecben. Majd előlépett a rendező és kivezette őket. Jöttek szépen, csöndesen, nyugodtan szegények. Aminthogy Krisztus is nyugodtan ment a Golgotha hegyére. Kinn a porondon a katonák körülfogták őket, gyakran vesszőt is kellett futniok, t. i. két sor katona között kellett végigmenniök s mindegyik katona jót huzott a kezében levő ostorral az előtte menő keresztényre, egy szolga pedig a következő felírású táblát vitte előttük: «Ezek keresztények!»

S amint végighaladtak körben a küzdőtér homokján, a pogány nép a legnagyobb szidalmakkal, csúfnevekkel illette őket, tojáshéjjal, csontokkal dobálta alávaló haragjában.

Akkor aztán vagy egyenkint, vagy nagyobb csoportokban fölállították őket és rájuk eresztették a kiéheztetett vadállatokat. Olykor egy-egy nevesebb vértanut valamely kimagasló helyre állítottak, hogy jobban láthassák, vagy odakötözték valamely oszlophoz, hogy minél gyámoltalanabb legyen és ne védhesse magát a fenevadak ellen. Különben a többinek sem volt semmi fegyver a kezében.

Az asszonyokat és leányokat néha zsákba varrták s vad bikát bocsátottak rájuk, mely szarvaival átdöfte s magasba dobálta s a földön ide s tova hurcolta őket.

A kiszabadult vadállatok rendesen az első ugrásra

végeztek áldozatukkal, de a jó Isten csodája folytán többször megtörtént, hogy egymásután több vadállatot eresztettek rá a szent vértanura anélkül, hogy kárt tettek volna benne. Az ilyet azután visszavitték a börtönbe s rövidesen lefejezték.

***

A 107. év december 20-án érdekes újság híre terjedt el a városban.

— Ma fogják az oroszlánok elé vetni a keresztények egyik főpapját.

Ez volt a hír. Az emberek csoportokba verődtek az utcákon és minden sarkon ezt az ujságot tárgyalták.

— Egy főpap — mondogatták mindenfelé — ez nem mindennapi dolog.

— És ki az ? — kérdezgették a kíváncsiak.

A nevét ugyan nem tudta senki, csak találgatták. Nem a római főpap volt, az bizonyos, mert egypár órával később már szerteszét beszélték :

— A császár a parthusok ellen viselt hadjárat alatt elfogott egy előkelő, nagyhírű püspököt. Próbálta ugyan megtörni, hitétől eltántorítani, de bizony az öreg nem adta meg magát !

— No majd megpuhul az arénában, — felelték többen — ott majd megtanulja, hogyan jár az, ki nem engedelmeskedik a császárnak.

— És nem akar áldozni isteneinknek ! — tette hozzá egy másik.

— Igen — szólt a császári palota egyik szolgája — a császár magával hozta őt és eltökélt szándéka, hogyha az öreg még tartani fogja magát, a vadállatok elé vetteti.

— Ezt megnézzük ! — mondták mindannyian és ki-ki sietett sürgősebb teendőit elvégezni, hogy azután a colosseumba mehessen.

Csakugyan egypár óra mulva ezren és ezren siettek a szinház felé, hogy végignézzék egy tiszteletreméltó, az évek súlya alatt meggörnyedt aggastyán halálát a vadállatok talpai alatt.

Ki volt ez az öreg főpap ?

Ez a magas kora és magas hivatala miatt kétszeresen tiszteletreméltó öreg ember Szent Ignác, Antiochia püspöke volt. E várost az Apostolok Cselekedeteinek könyve is említi, mint a keresztény vallás ősrégi városát. A jámbor hagyomány szerint Szent Ignác volt az a gyermek, kit az isteni Üdvözítő a szent evangélium tanusága szerint karjaiba vett, megcsókolt és tanítványai közé állított e szavakkal: «Aki egyet e kicsinyek közül befogad az én nevemben, engem fogad be!»

Lehetett-e ebből a gyermekből, kinek arcán az Úr Jézus csókja égett, más mint keresztény, mint az apostolok buzgó tanítványa? Csakugyan Ignác később Szent János apostol tanítványa lett, ki őt Antiochia püspökévé tette. Sokáig legeltette Krisztus juhait e városban békében, szeretetben.

Kitört azonban a háború a parthusok és rómaiak között. A császár maga vezette seregét és le is verte az ellenséget. A kivívott győzelem után Antiochiába jött, hol magához hivatta az ősz püspököt és megparancsolta neki, hogy a nagy győzelem után ő is mutasson be hálaadó áldozatot az isteneknek.

Ignác kereken megtagadta az engedelmességet. Azt mondta keményen és bátran a hatalmas császárnak:

— Én csak egy Istenben hiszek és pedig Jézusban, ki életét a világ megváltásáért föláldozta!

Erre a császár földühödve nagy hangon így szólt:

— Megtagadtad az engedelmességet! Jó! Ezennel parancsoljuk, hogy ez öreg vasraverve Rómába vitessék, hol népünk mulatságára a vadállatok fogják széjjeltépni!

A szent püspök nyugodtan engedte, hogy megfogják, bilincsekbe verjék s a hajóra hurcolják. Tíz katona őrizete mellett, kik a szentet minden elgondolható módon sanyargatták, indult az aggastyán a hosszú útra. Hány halállal ért föl ez a keserves és hosszú utazás!

A keresztény hívek azonban úgy Antiochiában, mint Rómában hallván, hogy a szentet a vadállatok elé akarják dobni, mindenütt közös, buzgó imákat végeztek, hogy a jó Isten tartsa meg nekik valamely csoda által a jó pásztort.

A szent meghallván ezt, a következő tartalmú levelet küldte a római híveknek : «Az Istenre is kérlek titeket, ne legyetek irányomban jóakarattal, hisz ez most nincs is a maga helyén. Engedjétek, hogy fölfaljanak engem a vadállatok, mert ezáltal az Istenhez jutok. Sőt inkább dühö-

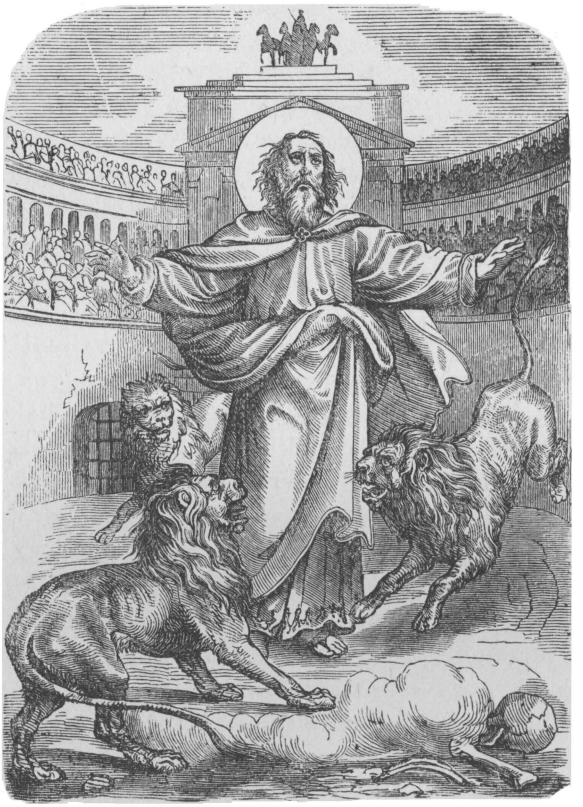

Szent Ignác püspök.

sítsétek őket, hogy ők legyenek sírom s testemből mit sem hagyjanak fönn. Én magam fogom őket dühösíteni, hogy annál hamarább egyenek meg engem s nehogy az történjék velem, ami másokkal történt, hogy a vadállatok érinteni sem merték őket. De ha ellenkeznének s nem akarnának rám rohanni, ez esetben magam fogom őket erővel ösztökélni az ölésre».

Rómába érve rögtön a colosseumba vitték. A népnek pedig tudtára adták, hogy ekkor és ekkor egy öreg keresztény főpapot fognak a fenevadak elé dobni.

Tódult tehát a nép mindenfelől a vérnek házába, a szinházba ; el volt foglalva minden hely s minden szem az öreget várta, mikor jön már, mikor lesz már látható. Azt hitték, hogy valami előkelő, díszes ruhájú, méltóságos öreg urat fognak majd látni és helyette jött egy megrokkant vén ember, majdnem rongyosan, mint egy koldus ; semmi dísz, semmi cifraság nem volt rajta.

De azért nem reszketett. Nyugodtan, mosolygó arccal, biztos léptekkel jött a porondra s miközben a trombiták búgtak, ő letérdelt szépen és imádkozott.

Mikor pedig elvégezte imádságát, fölemelkedett s a nézőkhöz fordulva így szólt :

— Rómaiak, ne gondoljátok, hogy valami gonosztettet követtem el. Nem. Nem amiatt vagyok halálra itélve. Az Istenért, kinek gyermeke vagyok, halok meg. A parancs az, hogy a vadak fogai megőröljenek engem, hogy így az Isten tiszta, fehér kenyerévé lehessek !

Igy beszélt az öreg nyugodtan, szeliden, minden harag és félelem nélkül.

S mialatt így beszélt, megnyitották a vadállatok ketrecét és két éhes oroszlánt szabadítottak reá. Nagyokat ugrálva törtek elő a vadak és egész dühhel rontottak neki a szentnek. Egy-két szempillantás és nem élt többé ! Darabokra tépték, húsát fölfalták s csak a kemény csontokat hagyták meg a homokon. Beteljesült tehát, amit a szent magának kívánt. Nem történt csoda, hamar egyesült Krisztussal.

A nép pedig tapsolt, ujjongott. De mily rövid volt ez az öröm a szenté mellett. Az ő öröme most is tart és örökké fog tartani odafönnt az égben.

A csontokat azután a keresztények éjjel összegyüjtötték s fehér kendőbe gondosan betakarva, visszaküldték Antiochiába, hol azokat most is a legnagyobb tiszteletben tartják.

***

A pogányok leginkább kétféle halált szabtak a keresztényekre: vagy a vadállatok elé vetették őket a colosseumban vagy tűzhalálra ítélték s elevenen megégették őket. Mindkét halált rendesen ostorozás vagy más kegyetlen kínzás előzte meg, mert így akarta a bíró a vádlott makacsságát megtörni. Ha azután látta, hogy hiába minden, tetszése szerint hol az egyik, hol a másik büntetést mondta ki a szegény keresztényre. Csak a római polgár volt kivétel, kit csak karddal volt szabad lefejezni. Szent Pál apostol is így fejezte be életét, míg szent Péter, mint tudjuk, a kereszten halt meg, mint isteni Mestere, csakhogy kívánsága szerint fejjel lefelé. Haláluk egyéb körülményeiről többet nem tudunk.

Elfogták Antipast, a szent püspököt s a bíró fölszólította, hogy tagadja meg hitét.

A püspök rendületlenül vallotta Jézus Krisztust és kigúnyolta a bálványok imádását. Arra Diana istennő templomába vitték s ott akarták kényszeríteni az áldozásra. A püspök azonban leköpte a bálványt és hátat fordított neki.

Éktelen harag fogta most el a pogányokat.

— Halál reá! — ordították. — Tűzbe vele, a vonakodóval!

A bíró erre megparancsolta, hogy egy öntött ércből való ökröt izzásig kell hevíteni s abba kell a császár és az istenek megvetőjét dobni és megégetni. A szent aggastyán nevető arccal hallgatta az ítéletet és befejezte életét a tüzes állatban 94 április 9-ikén.

Elesett, mint vitéz katona, de hite legyőzte a halált!

***

Szent Lőrinc is, a nagy szocialista, tüzes rostélyon halt meg. Mikor a szent ifjú nagy állhatatossággal vonakodott az egyház kincseit kiszolgáltatni a pogányoknak — s helyettük a szegényeket, Róma koldusait és nyomorultjait vezette a bíró elé — és mivel nem akart áldozni az isteneknek, a bíró, miután az elővezetett szegényeket katonáival szétverette, így kiáltott föl:

— Hozzád méltó ágyban fogsz majd meghalni!

Erre egy rostélyalakú vaságyat csináltatott és ráfektette s azután hozzákötöztette a szent diakonust. Az ágy alatt lassú parázstűz égett, hogy a halál annál kínosabb és hosszabb legyen.

A szent csak feküdt csöndesen, míg a forróság már

Szent Lőrinc.

egészen átjárta és megperzselte megostorozott, véres testét. Mikor az egyik oldalon már egészen vörös volt a hús, sistergett a lecsöpögő vér, Lőrinc odaszólt a bírónak:

— Kérlek, most már a másik oldalra is fordíthatsz, ezen az oldalamon már eléggé meg vagyok sülve.

Megtették neki. Mikor aztán a tűz szemeit egészen kiégette s megvakulva szenvedett tovább, így vigasztalódott Isten hős katonája:

— Az én éjszakámnak nincs sötétsége. Látok. Mennyei világosság van körülöttem.

És meghalt, hosszú, rettentő szenvedés után.

A vértanu megszenesedett holttestét Szent Cyriaca, a gazdag özvegy, kinek házában megfordultunk, vette meg nagy pénzen s a tiburtini uton temettette el, ahová nemsokára őt is eltemették vértanuhalála után.

Szent Lőrinc sírja fölött később fényes templom épült, mely még ma is fönnáll s az örökváros hét főtemplomának egyike. Ugyanezen templomban vannak Szent István, az első vértanu ereklyéi is.

Mily szépen találkozott a szegényeknek ez a két barátja a halál után!

Egymás mellé kerültek, egymás mellett feküsznek most is és méltán. Szent Leó pápa nagyon helyesen mondja róluk: «Valamint István híressé tette Jeruzsálemet, úgy tette híressé Rómát napkelettől napnyugotig a leviták (papjelöltek) karában tündöklő Lőrinc!»

***

Akadt néha jó bíró is. Aki sajnálta az embereket. Akinek szívében volt még egy kevés a szeretetből, melyet Isten öntött belé. Aki, ha lehetett, kijátszotta a császári rendeletet. Azon volt, hogy a kereszténynyre legalább rá lehessen fogni, hogy eleget tett a parancsnak, hogy áldozott, ha valójában nem is tette. Aztán békében hagyta, haza eresztette.

Egy katonát vezettek valahol a vidéken a bíró elé. Bevádolták, hogy keresztény s a császári parancs szerint nyilvánosan kellett arról bizonyságot tennie, hogy a vád nem igaz, vagyis nyilvánosan áldoznia kellett a bálványoknak. A bálványszobor elé állították, mely előtt serpenyőn égett a tűz s a tűzre kellett volna dobnia egy-két szem tömjént. Ez volt az egész. Ha megteszi, mehet békében haza, ahova akar.

A katona nem tette; hiába intette a bíró, hiába

figyelmeztették a hóhérszolgák: «Csak egy szemet!» nem, ő nem tette.

— Egy szemet sem! Nem áldozok! Keresztény vagyok. Tegyetek velem, amit akartok! — felelte nekik.

A bíró látva, hogy semmire sem megy jó szóval, intett a hóhéroknak.

Ezek megragadták a katonát, odavonszolták a bálvány elé, karját kinyujtották úgy, hogy kezefeje a tűz fölé került, tenyerébe szórtak egy-két szem tömjént és úgy tartották egy ideig. Azt várták, hogyha a fájdalomtól a kéz csak egy kicsit is megrándul s megvonaglik, a tenyéren levő tömjén leesik a tűzbe s akkor aztán jóakarattal egész szépen rá lehet fogni, hogy ime áldozott a pogány istennek, mehet haza Isten hírével.

A katona tudta ezt, ép azért oly keményen tartotta kezét a tűz fölött, hogy az az iszonyú fájdalomban meg sem mozdult. Mintha kőből lett volna az is, mint a szoboré. Arra gondolt bizonyára, mit az Úr mondott az evangéliumban: «És ha jobbkezed megbotránkoztat téged, vágd el azt és vesd el magadtól; mert jobb neked, hogy egy vesszen el tagjaid közül, mintsem egész tested a gehennára jusson!» (Máté 5, 30.)

Kibírta. Nem áldozott, még hamisan sem. Erre fogták és lefejezték.

Milyen erő, milyen elszántság volt azokban az emberekben! Milyen hősök voltatok ti, Krisztus követői, pogányokból lett első keresztények!

Mi vagyunk mi hozzátok képest!

***

Dühöng az üldözés, folyik a vér mindenfelé. Az emberek az utcákon egyébről sem beszélnek, mint hogy kikről derült ki, hogy keresztények, kiket vetettek börtönbe, kit ostoroztak meg a bíróság előtt s kit fognak holnap a vadállatok elé dobni. A keresztények, kikről még senki sem tudja, hogy azok, szintén végighallgatják ezeket a beszédeket, bele is szólnak s aztán mennek ők is a dolguk után. Isten nevében! Félni ugyan nem félnek, de azért óvatosabbak, mint rendesen.

Legrosszabb a papoknak! Nincs ugyan külön ruhájuk, hogy erről lehetne rájuk ismerni, de több a gond, nehezebb a munka, veszedelmesebb a szentségek kiosztása. Hogyan jutni most a betegekhez, hogyan lehet hozzáférni a börtönökbe vetett hívekhez? Kevés az ember. Felerészük elfogva vagy kivégezve! Nem baj, az Isten mindenről gondoskodik!

A pápa az egyik katakombában épen befejezi a szentmisét. Alig van hívő körülötte. Aznap csak nagyon kevesen tudtak eljönni. Az oltáron ott van a kenyér, már Krisztus szent teste és arra vár, hogy elvigye valaki a betegekhez, a börtönökbe. De ki fog erre vállalkozni?

Szent Tarsicius.

A szent püspök körülnéz, mintha keresne valakit, mintha akarna valamit...

A kis, tizenkétéves ministránsfiú megérti.

— Szent atyám — mondja — a te fölszentelt papjaidnak most drága az életük. Kimélni kell őket a hívők miatt. De itt vagyok én! Én elviszem az erősek kenyerét, bízd csak reám! Engem senki sem fog gyanúsnak találni.

A püspök eleinte habozik. De a fiúcska folytonos kérésére mégis elhatározza magát. Könnyes szemekkel nyujtja át neki Krisztus testét fehér, tiszta kendőben gondosan betakarva. Azután megáldja és útnak ereszti.

Mily boldog volt a kis fiú! Viheti Krisztust, az Isten Fiát; mint igazi angyal fog megjelenni a szegény betegnél, kinek oly nagy szüksége van e kenyérre!

Lassan, óvatosan, drága kincsét kebléhez szorítva halad a város felé. Már beért, végigmegy egy-két utcán

s ekkor találkozik egy asszonnyal. Előkelő, finom ruhájú úriasszonnyal.

Megtetszik neki a szép kis fiú, megállítja s megszólítja ?

— Hova, édes fiam ?

A fiúcska kitérően válaszol :

— Testvérem beteg, ahhoz sietek, jó asszony ! — Nem hazudott, hisz a keresztények mind testvérek voltak.

Az úriasszony meg úgy szeretne beszélni a szép és okos kis fiúval. Neki is volt ilyen fiacskája, de meghalt, az istenek nem adtak neki hosszú életet. És még hasonlít is megboldogult gyermekéhez ! Bizony talán még magához is venné, saját fiává, saját gyermekévé tenné . . . Hívja is magához, hogy látogassa meg, jöjjön, beszélni akar vele odahaza . . .

A fiúcska illedelmesen felelé :

— Most sietek, jó asszony, bocsáss meg, majd máskor elmegyek hozzád ! — s azzal köszön és siet tovább.

Nem mehet nagyon messzire. A közeli piacon egy csapat gyerek, nagyobbak-kisebbek egy rakáson, valami játékot játszanak. Nevetgélnek, lármáznak, ugrálnak jókedvűen. Amint meglátják a fiút, egy közülük odakiáltja neki :

— Hej, pajtás, gyere közénk ; játszál te is velünk !

A kis fiú megijedve feleli nekik vissza :

— Nem, nem. Most nem lehet, majd máskor, majd ha visszajövök !

Azok nem engedik. Csakhamar körülveszik és rángatják magukkal.

— Gyere, gyere ! Épen még egyre van szükségünk, akkor aztán teljes lesz a játék !

A kis fiú majdnem sírva kéri őket, hogy engedjék szabadon, hiszen nélküle is játszhatnak egy ideig. Szegényke, milyen kínos helyzetben volt ! Keblén az Isten Fiának szent teste és ő ezekkel a durva pogány gyermekekkel játszszék ? Azután a beteg várhat-e az addig ?

Erősen ellenkezik, kér, sír, rimánkodik, hogy eresszék,

miközben a két kezét átkulcsolja a keble fölött, hogy valami kár ne essék a drága dologban.

Az egyik fiú észreveszi, hogy rejteget valamit.

— Mi az, mit viszel kebledben ? — kérdezi durván.

— Engedjetek, ó engedjetek! — sírja a fiúcska tovább.

Akkor az egyik suhanc elkiáltja magát :

— Ez bizonyosan keresztény. Nézzük meg és vegyük el tőle, ami nála van !

És nekiesnek mindnyájan ; ütik, verik, ráncigálják a szegény kis fiút. És ő csak áll közöttük, nem szól, nem

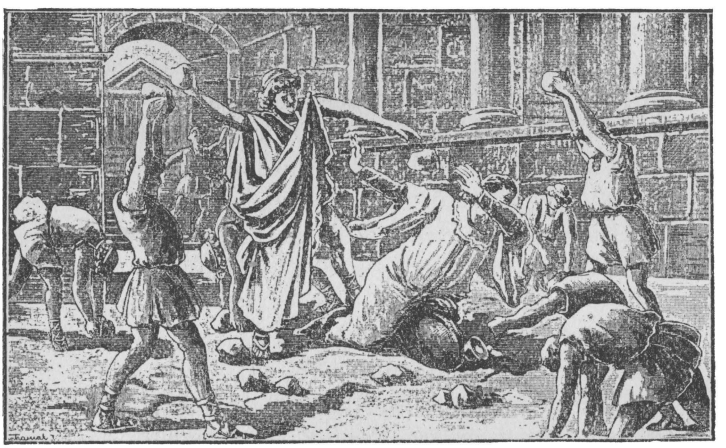

Az Oltáriszentséget vivő Tarsiciust megkövezik.

panaszkodik, csak a két karja szorul mind erősebben össze a keblén. Nem, Krisztust nem adja oda. Inkább az életét !

És oda is adta — az életét. A gonosz fiúk addig verték, rúgták, fojtogatták, míg meghalt. Ott maradt közöttük agyonverve, agyonkínozva, holtan. De Krisztus még ott volt a keblén ! És ekkor — bizonyára Isten rendeléséből — egy katonatiszt ment arra. Egy-két ökölcsapással szétveri a garázda gyerekeket, fölveszi a halottat gyöngéden, szeretettel és viszi el magával. Viszi Krisztust is, szent vértanuját is.

A katona keresztény volt.

És amint megy, találkozik egy asszonnyal. Előkelő, finom ruhájú úriasszonnyal.

Az asszony ránéz a fiúcskára és elsikoltja magát.

Ugyanaz volt, aki csak az imént beszélgetett vele.

Sírva megy azután ő is a katona után . . .

Ez a fiú volt szent Tarsicius, az Oltáriszentség hős vértanuja.

***

A vértanuk aktáiból idézzük a következő eseteket. (Mik ezek ? Régi iratok, valóságos hivatalos jegyzőkönyvek, melyeket a régi keresztények írtak meg az egyes szent vértanuk kihallgatásáról, kínoztatásáról és végül haláláról. És pedig vagy mint szem- és fültanuk voltak jelen, vagy elmondás után írták meg. Ez írásokat aztán az egész világból Rómába küldték és ott őrizték. Nagyon sok elveszett, csak egy-kettő maradt meg napjainkig.)

A kisázsiai Phileas, előbb százados, aztán püspök, Culcianus bíró előtt állt.

A bíró fölhívta :

— Áldozz az isteneknek !

Phileas : Nem áldozok !

— S miért nem ? — kérdezte Culcianus.

Phileas : Mert az isteni szent írások azt tanítják, hogy vesszen az, ki az isteneknek és nem az egyedül igaz Istennek áldoz !

Culcianus : Áldozz tehát az egyedül igaz Istennek !

Phileas : Nem áldozok, mert Ő nem kíván ilyen áldozatot ; a bakok megégetése, a bárányok zsírja, az áldozati állatok vére nem kell neki.

Culcianus : Mily áldozatok kedvesek tehát a te Istened előtt ?

Phileas : Tiszta szív, helyes gondolkozás és az igaz beszéd.

Culcianus : Isten volt-e Krisztus ?

Phileas : Igen !

Culcianus : Hogyan győződtél meg róla ?

Phileas : A vakoknak visszaadta a látást, a süketek-

nek a hallást, a poklosokat megtisztította, halottakat föltámasztott és sok mindenféle betegséget gyógyított.

Culcianus: Azt mondod, hogy Isten volt és mégis megfeszítették ?

Phileas: A mi üdvösségünkért feszítették meg. Tudta ő ezt előre s minden szenvedést miértünk szenvedett.

Culcianus: Ez ostobaság ! Nem kímélnélek, ha szegény és együgyű volnál s ezért jutottál volna ebbe az ostobaságba, de te oly gazdag és tanult vagy, mint nagyon kevesen, tanácslom tehát neked, áldozz !

Phileas: Nem áldozok. Egyedül Megváltómnak szolgálok, ki nagyon hatalmas és ki a dicsőség örökösei közé hívott meg engem.

Culcianus: Gondolkodási időt adok neked.

Phileas: Jól meggondoltam a dolgot s arra az elhatározásra jutottam, hogy inkább szenvedni fogok Krisztusért !

A jelenlevők között volt egy Phibromus nevű százados. Amint észrevette, hogy Phileast mennyire kifárasztotta, de még meg nem törte bírájának ravasz faggatása, így kiáltott föl:

— Miért fáradozol hiába, hogy e férfiú állhatatosságát próbára tegyed ? Miért akarod őt, ki Istenéhez hű, hűtlenné tenni hozzá ?

E szavakra a bíró és a jelenlevő pogányok haraggal nekiestek a századosnak és egyhangulag követelték, hogy mindketten, Phileas és Phibromus is halálra ítéltessenek.

A bíró készségesen fejezte ki beleegyezését és nyomban elrendelte, hogy mindkét hitvallónak feje vétessék.

Phileas pogány testvére, ki az ítélkezés alatt jelen volt, még a vesztőhelyre vezető úton is mentési kísérletet próbált.

— Phileas — kiáltotta — kérd az ítélet megsemmisítését !

Culcianus hallván e szavakat, utána kiáltott a távozó Phileasnak:

— Tehát fölebbezel az ítélet ellen ?

Phileas visszakiáltott:

— Én nem fölebbeztem, sőt inkább nagy köszönettel adózom a császárnak és neked, mint bírónak, hogy az én Uram Jézus Krisztus örökségében részes lehetek!

Erre a menet kiért a vesztőhelyre s a bakó kardcsapásai alatt fejezte be mindkét vértanu életét.

14. Csataképek.

(Folytatás.)

Ha az elfogott keresztényt a bíróság elé állították és állhatatos hitvallása után rögtön halálra itélték, akkor még — mondhatjuk — jól járt. Megszenvedett, kimult és boldog lett mindörökre. De hányan voltak, kiknél a gyors halált mindenféle kínzás előzte meg, hogy így állhatatosságuk megtörjön s hogy esetleg mégis áldozzanak az isteneknek.

Mit csináltak velük? Az egyiknek baromi kegyetlenséggel összes tagjait úgy széthúzták a kínpadon, hogy a csuklókban megszakadtak az inak s csak a bőr tartotta még a kezet, lábat. A másiknak testéről apránként tüzes harapófogókkal tépték le húsát. Másokat oly kegyetlenül megostoroztak, hogy egész testük egy sebnek látszott. A hús cafatokban lógott le róluk, nem volt emberi formájuk sem a szegényeknek s akkor a megváltó, boldogító halál helyett újra visszavitették őket valamely börtönbe, hogy azután alkalomadtán megint csak elővegyék, megint csak kinozzák őket.

Rettenetes elgondolni, hogyan kellett a szegény megkínzottnak ott a hideg, napsugártól soha meg nem világított börtön kemény és nyirkos talaján napokig, sőt hetekig feküdnie minden ápolás, minden vigasztalás nélkül, anélkül, hogy valamely irgalmas kéz bekötözte volna sebeit.

Gyakran a börtönben is új kínok következtek. A vértanukat azon sebesen, véres testükkel hegyes cserepekre fektették vagy lábaikat kalodába szorították úgy, hogy a legkisebb mozgás is lehetetlen volt. Sokszor a halál megkönyörült a szegény áldozaton, de hányan sinylődtek így heteken, sőt hónapokon keresztül!

Istenem, mily erő, mily emberfölötti bátorság és állhatatosság volt ehhez szükséges!

Róma sok börtöne között leghíresebb volt a mamertinusi, mely még most is látható. Emeletes volt, csakhogy lefelé, a földben. A felsőből egy lyukon, egy kerek nyiláson bocsátották le a foglyokat az alsóba, mely csak oly magas volt, hogy épen állni lehetett benne.

Az üldözések alkalmával ezek a földalatti lyukak mind telve voltak. Mihelyt híre ment, hogy valamely keresztényt bebörtönöztek, a hívők azon voltak, hogy börtönébe eljuthassanak. Egyrészt, hogy vigasztalják, bátorítsák, másrészt, hogy imádságaiba ajánlják magukat.

De hogyan juthattak hozzá? Bizony az nagyon nehéz dolog volt. Leginkább s legtöbbször pénzzel vesztegették meg az őröket. A keresztények nem rettentek vissza bármily nagy összegtől sem s az istentiszteletek alkalmával gyüjtéseket rendeztek erre a célra. Vagy pedig, mivel már akkor is megvoltak az úgynevezett siralomlakomák, vagyis a halált megelőző napon az elitélteket államköltségen megvendégelték és ez alkalommal, aki akarta, végignézhette az étkezést, a keresztények bizony elég szemfülesek voltak és kiki eljött megnézni hozzátartozóját, apját, anyját vagy gyermekeit s aztán kibeszélhették még magukat utoljára.

***

A pogányoknak, különösen, ha gazdag, befolyásos emberek voltak, sokkal könnyebb volt a börtönlátogatás, mint a keresztényeknek. A törvény szemet hunyt ilyenkor, mert a látogatás tulajdonképen azért történt, hogy a foglyot rábeszéljék hite elhagyására.

Hála Istennek, nagyon ritkán esett meg, hogy a fogoly keresztény megvette volna az életet és szabadságot Krisztus megtagadása árán!

Szent Regina pogány családból származott. Anyját korán vesztette el s egy asszony nevelte őt fel, ki titokban keresztény volt. Regina is titokban keresztény lett és örök szüzességet fogadott az Úrnak.

Mikor 16 éves lett, egy Olibrius nevű városi praefectus

(polgármester) feleségül akarta venni. Regina a legnagyobb udvariassággal fogadta a kérőt, de egész bátran és őszintén kijelentette neki, hogy keresztény s férjhez nem megy, mert már Krisztust választotta jegyesének.

Mihelyt atyja erről értesült, iszonyú haragra lobbant. Olibrius pedig elfogatta mint keresztényt s börtönbe vettette. Ott sinylődött a szép leány a hidegben, sárban, piszokban s egy lánccal úgy a falhoz volt kötözve, hogy sem ülni, sem feküdni nem tudott és ez a kimondhatatlanul kínos állapot már egy egész hónapja tartott.

Egy éjjel megnyilt a börtön ajtaja. Pogány atyja jött fáklyával kezében meglátogatni leányát.

— A szabadságot hozom neked, — szólt hozzá — csak mondj le Krisztusról és menj nőül Olibriushoz.

A szent szűz szeliden felelte :

— Jézus az én jegyesem, atyám ! Vele jegyeztem el magamat és hű is maradok hozzá !

Az atya így szólt :

— Ugyan ne légy már olyan fejes ! Mily szégyen ez reám és egész családunkra !

A leány szomorúan kérdezte :

— Szégyen az, ha hű maradok ahhoz, akivel örökre eljegyeztem magamat ?

— Ki az ? — kérdezte az atya.

— Már megmondtam — felelte Regina — Jézus Krisztus, a mi isteni megváltónk !

— Ne őt szeresd, hagyd el, mondj le róla — makacskodott tovább az atya — gondold meg gyermekem, mily gyengéden szerettelek mindig és most te így fizetsz nekem. Mily fájdalom az, hogy itt látlak e rettenetes helyen s mi lesz még, ha majd oly kegyetlen halállal látlak kimulni, minőt a keresztényeknek kell elszenvedniök !

A szűz csak hallgatott. Mit is tudott volna szólni atyjának, kit mégis szeretnie kellett, ha pogány volt is.

— Gondold meg — folytatta még buzgóbban az öreg — mily boldog jövő áll előtted. Olibrius nagy ú gazdag ember, szép s fiatal; mily boldog leszel mellette s az ő oldalán általános tisztelet lesz a részed !

Regina elfojtotta ki-kitörő zokogását és fuldokló hangon felelte :

Vértanu a vadállatok előtt.

— Tudom, jó atyám, hogy te szeretsz engem és nincs más óhajod, mint hogy boldognak, szerencsésnek lásd leányodat. De hidd el, lelkemből mondom, hogy az

a másik még boldogabbá fog engem tenni. El fog halmozni minden gyönyörrel, gazdagsággal, boldogsággal és én, én csak ezt a másikat akarom, az ő jegyese akarok maradni örökké, örökké! . . .

Sírva fakadt a szegény atya, nehéz szívvel ölelte meg leányát és ment lassan-lassan kifelé. Minek beszélne még többet? Hiábavaló volna az is.

A következő napokon más rokonok jöttek. Beszéltek azok is, hizelegtek, kérték, csalogatták, de Jézus igaz hitvallóját nem bírták a hittől eltántorítani. Regina nem is ügyelt reájuk, csak azt felelte, hogy hagyják békében, engedjék meghalni, hogy ő boldog, mert szenvedhet Krisztusért.

És jött az itélet, jött a halál. A boldog, jó halál. Számtalan embertelen kínzás után végre lefejezték szeptember hatodikán, a megváltásnak 251. évében.

* * *

Egy másik kép egy másik szűzről. Thebessában, egy afrikai városban Anulinus nevű helytartó előtt áll Crispina, a fiatal keresztény szűz.

Anulinus megszólítja a leányt:

— Bizonyára van tudomásod kegyes császárunk nemrég kiadott parancsáról?

Crispina feleli:

— Nincsen. Nem tudom, miről szól ama parancs.

Anulinus megmondja:

— Mindenki köteles a császár jóléteért áldozni az isteneknek. Áldozz tehát te is és ne vonakodjál!

Crispina nyugodtan s bátran feleli:

— Eddig senki másnak, csak az egyedül igaz Istennek és Fiának, a mi Urunk Jézus Krisztusnak, ki éretünk jött a világra és halt meg, áldoztam és most sem fogok másképen tenni!

Ere így szól Anulinus:

— Ugyan hagyj föl ezzel a babonával és tiszteld az isteneket!

— Istenemet mindennap imádom — mondja a leány — de kívüle mást nem ismerek el istenemnek.

Anulinus türelmetlen kezd lenni.

— Vigyázz! Nem tudod-e, hogy életével lakol mindenki, ki a császári parancsnak szót nem fogad?

Rettenthetlen bátorsággal feleli erre a szűz:

— Senki sem fog engem rávenni arra, hogy a bálványoknak áldozzak, mert én egyedül az Úrnak áldozok, ki az eget, a földet, a tengert és mindent, ami bennük van, teremtette.

A helytartónak fogytán van a türelme:

— Akkor majd más eszközökhöz nyúlok én is!

— Hiába, — folytatja Crispina — életemben sohasem áldoztam az isteneknek, sohasem tartottam őket isteneknek és nem is fogom tenni sohasem, míg csak lélek lesz bennem. Amivel fenygetődzöl, attól én nem félek. Bűnre nem kényszeríthetsz. Ha Istenemet, ki az égben lakozik, megtagadnám, istenkáromlást követnék el!

Anulinus látta, hogy minden beszéd fölösleges, de amellett mégis sajnálta a szép és előkelő szűzet. Megparancsolta tehát a szolgáknak, hogy először csak fogják meg és nyírják le a haját tövig. Ez akkoriban a legnagyobb megszégyenítés volt, mert csak a rabszolgák és becstelenek jártak kopaszra nyírt fejjel.

A parancsot rögtön végre is hajtják. Lehull a szép haj, itt-ott kiserked a vér a fejbőrön és a szűz ott áll nyugodtan kopasz, elcsufitott fejjel.

A helytartó újból fölszólítja:

— Most már áldozz! Látod, nem tréfálok. Ezt a szégyent is kikerülhetted volna!

Boldogan feleli a leány:

— Ó, én hálát adok az Istennek, hogy méltatott erre a megszégyenítésre. A haláltól nem félek. Isten, aki van, aki volt és örökké lészen, adta nekem a testi életet, aztán a lelki életet a szent keresztségben. Most ő az, aki engem megerősít, hogy ne a te akaratod szerint járjak el; most ő ad nekem erőt, hogy tőle, az igaz Istentől esküszegően el ne pártoljak!

Anulinus erre nyilvánosan fölolvastatja a kihallga-

tási jegyzőkönyvet és kimondja az itéletet. Crispinának feje vétessék!

Hallva ezt a szűz, így kiált föl:

— Hálát adok az Istennek és Jézus Krisztusnak, a mi Urunknak és magasztalom őt, hogy ily módon menekszem meg kezeidből!

És az itéletet követi a halál.

***

Censurinus magasrangú tisztviselő volt Rómában Gallus császár uralkodása idejében. Keresztény volt. Mint befolyásos nagy úr könnyen meglátogathatta a börtönöket, fölkereshette a fogoly keresztényeket, hogy szenvedéseiket enyhítse és őket hitük állhatatos megvallására buzdítsa. Hol ebbe, hol abba a börtönbe látogatott el, vigaszt, enyhülést, reményt és bátorságot szórva mindenfelé.

Besugták ezt a császárnak, ki rögtön magához hivatta Censurinust és vallatni kezdé.

— Eszerint tehát te is keresztény vagy? — kérdezte tőle.

— Igen, az vagyok — felelte Censurinus.

Bősz szitkokban tört ki a császár.

— Te hitvány szolga, tehát te nem tiszteled az állam isteneit? Akiknek Róma minden fényét, erejét, hatalmát és gazdagságát köszönheti? Akiket őseink . . .

— Ugyan hagyd el — szólt közbe bátran a tisztviselő — a ti isteneitek még csak nem is istenek, hanem maguk az ördögök, az egy igaz Istennek hűtlen, gonosz, kivert, kidobott szolgái!

— Hát légy te is kiverve tőlem és kidobva, hűtlen szolga! — ordította a császár. — Börtönbe veled, alávaló!

Censurinus meg sem moccant a gyalázó szavakra, meghajtotta magát és ment csöndesen a katonák előtt, kik őt a börtönbe kisérték.

Ott volt tehát ő is, mint szegény fogoly, ahová azelőtt bejárt, mint hatalmas nagyúr. A keresztények, kik nagyon szerették, hisz oly sokat köszönhettek neki, meglátogatták őt börtönében, kérve őt, hogyha majd

az égbe kerül a császárok császárjához, ott is legyen az ő pártfogójuk. Különösen egy jóbarátja, Maximus nevű pap kereste föl több ízben börtönében. Beszélgettek, imádkoztak, így merített erőt és bátorságot a szorongatás nehéz napjaiban.

Maximus egyszer egy Archelaus nevű, diakonussal jött el hozzá s miután elbeszélgettek, elkezdték hangos imával és énekkel dicsérni az Urat. S amint így zengték a dicséretet, egyszerre csak leválnak a nehéz bilincsek a fogoly kezeiről és lábairól és hangos csörömpöléssel hullanak a földre. A börtönőrök — tizenheten voltak — látva e csodát, mozdulatlanul állottak helyükön, nem merve még közeledni sem a három imádkozó férfiúhoz.

Micsoda erő lehet az, gondolták magukban, mely még a bilincseket is szét tudja törni!

Maximus pap látva az általános megdöbbenést, fölhasználta a kegyelem e pillanatát és elkezdett beszélni az őröknek a keresztény vallás igazságáról és hatalmáról.

És ime, a börtön durva szolgái, kiknek szíve kemény lehetett mint a kő, a sok nyomor és kín mindennapi látásától, letérdeltek szépen, sorban egymásután és egy szívvel, egy lélekkel kérték a papot, oktassa ki őket teljesen ebben a szép és hatalmas vallásban. Ez meg is történt. Mind a tizenheten keresztények lettek és a jó Isten különös végzéséből Censurinusszal együtt szenvedtek vértanuhalált 252-ben szeptember 5-én.

***

Maradjunk még a börtönöknél, hiszen ott készültek a jó Isten katonái a végső csatára, a halálra!

Éj van és csönd Róma utcáin. A külváros egyik börtöne előtt egyforma léptekkel jár föl s alá az őrtálló katona. Alig van egy-két ember az utcán. Nem jó ilyenkor itt járni!

A börtön mélyéből egyszerre csodálatos ének hallatszik ki a sötét éjszakába, majd erősebben, majd halkabban. A katona meg-megáll és hallgatózik. Mintha ismerős ének ütné meg a fülét s mintha ő is halkan utána dúdolná az éneket...

Egy zajos, víg társaság közeledik az utcán a börtön felé. Pogányok, kik valami éjjeli mulatozás után mennek hazafelé. Ők is megállnak és hallgatóznak.

— Micsoda ének ez ebben a lyukban ? — kérdezi az egyik a katonát. Persze ők egészen más nótát énekeltek !

— Keresztények énekelnek odabenn, kiket holnap korán ki fognak végezni, — feleli a katona készséggel. — Himnuszokat zengenek Istenüknek.

— Micsoda ? — kérdezte a másik — holnap meg kell halniok és még énekelnek ? És hozzá ily víg éneket ?

— Örülnek, hogy meghalhatnak Krisztusért — mondotta a katona.

— Bolondok ! Ugyan mit várnak ők attól a Krisztustól ? — kérdezte gúnyolódva az egyik pogány.

— Az örök életet ! — felelte komolyan a katona. — Keresztény volt ő is.

És ekkor, alighogy befejezte szavait s mielőtt a pogányok még válaszolhattak volna valamit szavaira, egy rémséges ordítás hangzott föl az éjben. Utána egy második. A hallgatókban meghül a vér, oly rettenetes, különösen borzalmas volt ez ordítás.

— Ez a vadállatok ordítása, — szólt a katona — ma hozták őket a colosseumba. Éhesek, azért ordítanak oly rettenetesen.

A társaság, mely eleinte megremegett az iszonyú hangtól, újra fölvidult.

— Igen, ezek az afrikaiak, — nevetett az egyik. Igy hívták ugyanis az oroszlánt, párducot, tigrist és leopárdot, mert Afrikából hozták őket, míg a bivalyt és a medvét a mostani Németországból szállították. Az afrikaiak ime beleordítanak e söpredék énekébe, mintha előre üdvözölnék holnapi ebédjüket.

Mindnyájan mosolyogtak erre a megjegyzésre.

— Csodálom ezeket az embereket, — jegyezte meg az egyik gondolkozva — ime, a legborzasztóbb halálnak néznek eléje és mégis nyugodtak és annyira vigak, hogy még öröménekeket is zengedeznek.

— Ez az a hit, mely meggyőzi a világot ! — tette

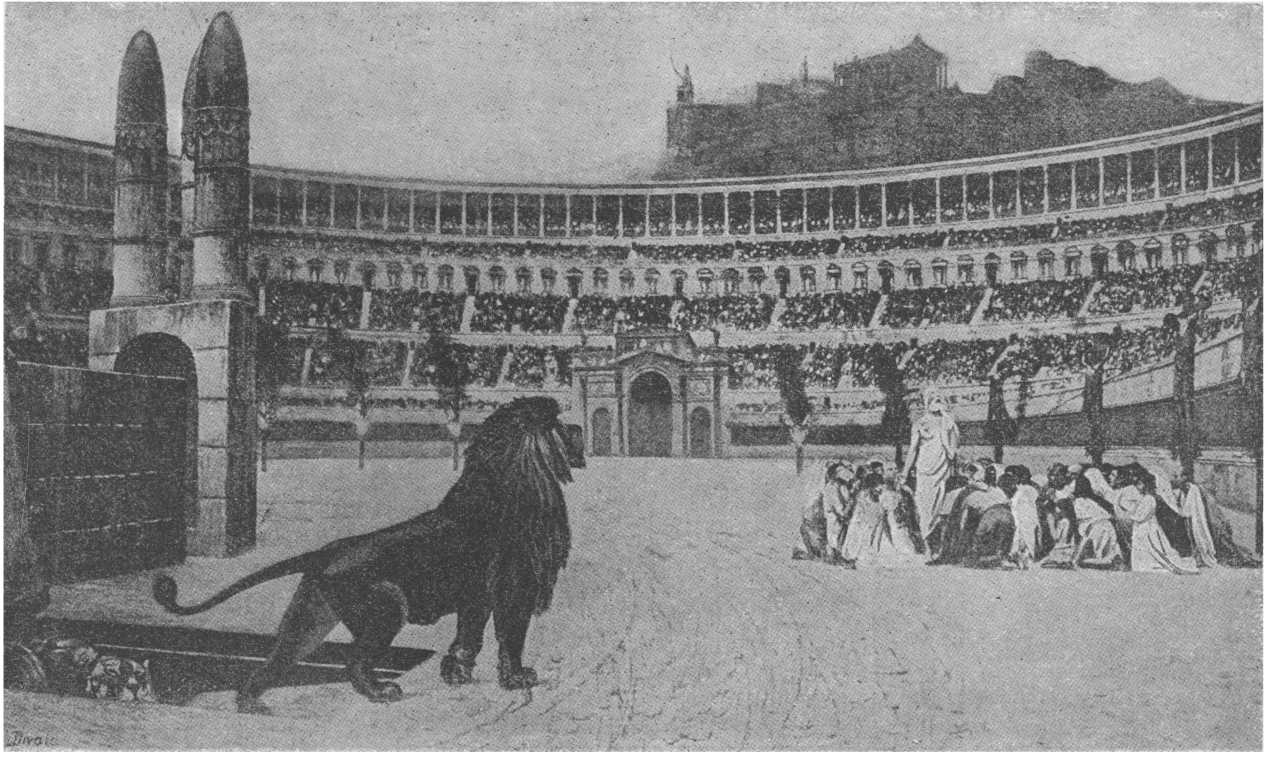

Az üldöztetés napjaiból.

hozzá a katona és újra megkezdte rendes útját a börtön előtt. A társaság is elvonult, hogy ki-ki mielőbb házába érjen.

Csend van újra, csak a katona léptei hallatszanak, amint föl s alá sétál az ajtók előtt.

Ekkor megint egy alak tűnik fel az éj homályában. Lassan, óvatosan közeledik, aztán megáll az ajtó előtt. A katona mélyen meghajol, majd megzörgeti a börtön ajtaját, mire az kinyílik. Az idegen férfi belép rajta s az ajtó újra bezáródik.

Ki volt ez ? Talán megint valamely pogány atya, aki el akarja tántorítani hitétől keresztény gyermekét ? Vagy jóbarát megy a jóbaráthoz ? Nem, egyik sem. Az egyház papja az, ki a hitvallóknak a legfölségesebb eledelt hozza a nehéz küzdelemre, a hosszú útra, az örökkévalóságba. Nehéz, fojtó szag árad ki a lyukból, hová lebocsátkozott ; alig-alig tud menni a szűk és ismeretlen helyen. Csak egyetlen fáklya világítja meg útját ; a halovány, kiaszott s szenvedő arcok még halaványabbak tőle.

A pap megjelenése szent örömmel tölti el a szegény foglyokat. Tudják mit hozott ! Az Úr testét, egyetlen kívánságuk tárgyát, az örök boldogság drága zálogát. És ekkor a gödör, a földi örömöknek és reményeknek sírja, a borzalmas börtön átváltozik Isten házává ! A dicsőítő ének elnémul, áhitat tölti meg a szíveket és mindnyájan körben egymás mellé térdelnek. A pap is letérdel, leteríti a földre a kendőket, előhuzza kebeléből a drága kincset, az aranyedényt, melyben az Úr teste van és ráteszi a kendőre.

Arra rövid, de annál áhitatosabb ima után fölkel és mindegyiknek odanyujtja a kenyeret e szavakkal : «Az Úr teste !» A keresztények ráfelelik : «Amen» és a legnagyobb tisztelettel veszik magukhoz az isteni eledelt. Az arcokon könnyek peregnek le, a jámbor meghatottság s a szeretet könnyei. Erre jön a hálaima. Ez is rövid, mert oly drága az idő ! Elbúcsúznak egymástól a pap és hívek, egymás imáiba ajánlják magukat s azután újra felhangzik az éjszaka sötétjében a dicsőítő ének a halálra itéltek ajkain.

***

Tele van a börtön. Ember-ember mellett hever, térdel, sír vagy imádkozik. Az üldözés jobban dühöng, mint valaha ; a vigyázat is nagyobb s a börtönőrök és katonák mind pogányok ! Hogyan jöhet most Krisztus az ő szolgáihoz, az ő testvéreihez ?

De hát kell-e Istennek ajtó ? Nem jöhet-e ő le egyenesen az égből is ?

A foglyok között van egy pap és két diakonus. Akadt

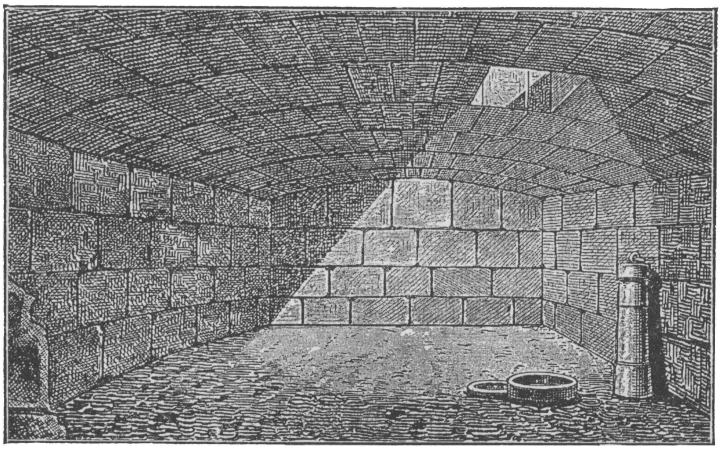

A mamertini börtön.

kenyér is meg bor is. Pénzért mindent be lehet csempészni még a börtönbe is !

A két diakonus tehát oda áll a pap elé, kinyujtják két tenyerüket s íme — kész az oltár ! A pap pedig mondja az imákat, átváltoztatja a kenyeret és a bort Krisztus testévé, áldozik, megáldoztatja a híveket és megvan a szentmise.

Úgy-e, mily egyszerű és fenséges ?

A vértanuk aktái több más esetet is említenek.

Luciánus nevű pap is mondott szentmisét a börtönben, de azzal a különbséggel, hogy ő maga volt a pap is és az oltár is ! A szent vértanu ugyanis annyira agyon volt kínozva, hogy sem állani, sem ülni nem tudott, hanem csak feküdt a földön. A hívők tehát a fekvő pap mellére helyez-

ték a kenyeret és a bort, fejét föltartották, mialatt az előírt imákat végezte s így mutatta be az áldozatot az Úrnak. Az áldozás alatt a hívők sorban hozzájöttek és kezéből vették s szent eledelt.

Ha az Isten végtelenül bölcs, az ő egyházának is okosnak kell lennie!

***

Mi a különbség a börtön és a szolgaság között? Majdnem semmi. A fogoly szolgája a törvénynek, mely őt bünteti s a szolga foglya urának, gazdájának! Egyik sem szabad, egyik sem teheti azt, amit akar.

És ha a rómaiak szolgáit nézzük, kiket rabszolgáknak hívtak, bizony sokszor jobb dolga volt a börtönbe zárt fogolynak, mint a szegény rabszolgának.

Szomorú, rettenetes volt az életük ezeknek a szegény embereknek!

Nézzük meg őket jobban, hiszen ők adták a legtöbb katonát Krisztus szent egyházának!

A római szabad polgár nem dolgozott. Tanácskozott az ország ügyeiről, kereskedett és verekedett, részt vett a csatákban, de dolgozni nem dolgozott. A munka szégyen volt a pogány Rómában. A szükséges munkát tehát a rabszolgák végezték ingyen. Szántottak, arattak, építettek, szóval ők voltak, akik dolgoztak. Mint ahogy nekünk dolgozik a ló, az ökör, úgy dolgoztak ők is. Mi megvesszük a lovat, adunk neki helyet az istállóban, adunk neki enni és aztán tehetünk vele akármit. Le is bunkózhatjuk, ha úgy tetszik. A római úr is vett magának rabszolgát, adott neki házában valami vackot, hol meghúzhatta magát, adott neki enni és aztán tehetett vele bármit. Le is üthette, ha úgy tetszett.

A rabszolgának semmiféle jogai nem voltak. Nem is nézték embernek. Ütötték, verték, kínozták. Dolgozott, mint a barom és az is maradt. Barom. Tanulni nem tanulhatott, megszökni meg nem szökhetett. Ha megvénült vagy megbetegedett, úgy hagyták meghalni ápolás nélkül. Vagy agyonverték. A megholtakat azután rakásra hányták és megégették.

Nagyon sokan voltak. Némely gazdag rómainak több ezer rabszolgája volt. De megolvasni, megszámlálni őket nem volt szabad soha, hátha megtudják, hogy mennyien vannak s aztán egyszerre föllázadnak ! Pedig mindenesetre többen voltak, mint az urak.

De ugyan honnan vették őket, kérded jó olvasóm ?

A legnagyobb részük hadifogoly volt. Tudjuk, hogy a rómaiak majdnem az egész világot meghódították, természetesen fegyverrel, háborúban. Minden csata után az elfogott ellenséges katonákat Rómába vitték s ott a nagy uraknak eladták. A szegényebb pogány szülők meg maguk adták el gyermekeiket, ha sokan voltak. Menjen rabszolgának ! Nem kell rájuk dolgozni, meg egy jó csomó pénz is jutott értük ! A messzefekvő országokban pedig egész egyszerűen összefogdosták a derék, munkabíró, szegényebb sorsú embereket és vitték Rómában a vásárra. Titus például, ki Jeruzsálemet bevette és elpusztította, 70-ben Kr. után 97.000 zsidót hozott magával Rómába. Telt aztán belőlük elég rabszolgának is, gladiátornak is a színházakba. Ezekről már írtunk. Százan és százan pusztultak el a vadállatok körmei között és ki sajnálta őket ? Senki. Értéktelen holmik voltak, kiontott vérüket «alávaló vérnek» nevezte a pogány római nép. Csak valahol messze, a gyarmatokon sírt utánuk az anya, a gyermek, a feleség, ha ugyan még éltek.

Époly szomorú volt a sorsuk, époly értéktelen holmik voltak a rabszolgák uraik házában is. Életük gyakran nem volt egyéb, mint hosszú, rettenetes vértanuság. A rabszolga a legkisebb hibáért a legkeményebb büntetésben részesült. Cató például, a híres fővezér, kit különben a «legerkölcsösebb római»-nak neveztek, azon éjjel, mikor haldoklott, egy rabszolgát, mert valamit elvételett, oly erővel ütött arcul, hogy keze az ütéstől földagadt. Egy másik római nagy úr a halastavaiban levő halait készakarva leölt rabszolgák húsával hízlalta. A történelem lapjain sok ilyen borzalmas dolgot olvashatunk. S amilyen kegyetlenek és embertelenek voltak a férfiak a szegény rabszolgákkal szemben, olyanok voltak az asszonyok is. Az úriasszony keze-

csuklóján mindig ott lógott aranykarikán egy kis hegyes tőr vagy éles kés s ha a rabszolga rosszul szolgálta ki őket, ha a fésülésnél vagy öltöztetésnél hibát csinált, a tőr mindjárt a testében volt. Ott szúrták meg, ahol érték. Ha meghalt, félredobták.

Nem jobb volt-e ilyen életnél a börtön?

Szökdöstek ugyan a szegények, de sokszor hiába. Ha elfogták, rögtön kivégezték. Haláluk a kereszt volt. Keresztre feszítették őket, mert ez a halál volt akkor a legszégyenhozóbb, mint most az akasztófa.

Ha jó volt az úr, a rabszolga sorsa is tűrhető volt. És ha az úr keresztény volt, akkor már csak külsőleg maradt rabszolga, különben szabad volt egészen. De azért a háznál maradtak, hogy urukat el ne árulják, meg aztán ugyan hol lehetett volna jobb sorsuk, jobb életük, mint keresztény gazdánál?

A jóviseletű, rendes, szófogadó rabszolgát néha fölszabadították, azaz egészen szabaddá tették még a pogányok is. Ez különben nagyon jó dolog volt, mert legnagyobb részük iparkodott jó és engedelmes lenni, hogy egyké't év multán esetleg elnyerhesse a szabadságot. Igaz, hogy szegények és nyomorultak voltak e szerencsétlenek, de emellett, mint írtuk, teljesen tudatlanok is és nagyon sokan vadak, durvák, gorombák és erkölcstelenek. Hogy tehát e tömeget rendben és fegyelemben lehessen tartani, az urak rendesen meg is igérték a szabadságot azoknak, akik jól viselik magukat. Persze, nagyon kevesen érték meg ezt a boldogságot.

A legnagyobb részük csak szenvedett és megint csak szenvedett. És ha minden szenvedésnek, minden gondnak és fájdalomnak egyedüli gyógyítója az Isten, egyedüli balzsama a hit, mily más lett a rabszolgák élete, mikor a kereszténység napja fölvirradt Rómában, mikor Péter hirdette Krisztus vallását és Pál nyiltan megírta: «Krisztusban nincs különbség rabszolga és szabad között, hanem minden és mindenben Krisztus!»

Mily könnyen viselhették azután a rossz bánásmódot, a verést, a nehéz munkát, a megvetést, a mindenféle szé-

gyent és szenvedést Krisztusért. A keresztény hit lett a szegény rabszolgák minden öröme, reménye és boldogsága!

És hol lett volna jobb talaja, termőföldje a magnak, az Isten igéjének, mint épen a rabszolgák szívében? És hova mentek volna enyhülést szerezni e szerencsétlenek, ha nem magához Krisztushoz, ki oly édesen hív magához minden szenvedőt: «Jertek hozzám mindnyájan, kik terhelve vagytok és én megenyhítlek titeket!» Valóban, sehol sem talált az evangélium szívesebb fogadtatásra, mint épen a szegény, munkával megterhelt rabszolgák körében.

Már azok között, kiket Pál apostol a rómaiakhoz írt levelében névleg tiszteltet, több rabszolga volt; s mikor általánosságban köszönti azokat, «kik a császári házból valók», a császár palotájában lakó rabszolgákat érti és a fölszabadult rabszolgákat, kik csupa hűségből régi uruknál megmaradtak.

Mivel pedig maguk az apostolok is szegény halászok voltak legnagyobb részben, azért a kereszténység kezdetén az egyházi hivatalokban, a papok névsorában igen sok rabszolgára akadunk: a jámborság és a tehetség sokakat fokról-fokra emelt; Anacletus, Telesphorus, Soter, Pontianus és Callixtus pápák például ifjabb korukban mind közönséges rabszolgák voltak.

És a szent vértanuk nagyrésze is szegény, megvetett ember volt azelőtt, nyomorult, szerencsétlen rabszolga...

***

A vértanuk aktáiból. Hivatalos irat.

A délfranciaországi Lyon városban is dühöngött az üldözés ész nélkül, kegyetlenül, tele vérrel, borzalommal. Egy Blandina nevű keresztény rabszolgaleányt keresztény úrnőjével együtt elfogtak és a bíróság elé hurcoltak.

Blandina testre nézve nagyon gyönge, vékony leány volt, emellett oly félénk és szerény, hogy senki sem hitte volna róla, hogy a rettenetes kínok között erős és állhatatos marad. Úrnője és a többi elfogott keresztény, szó ami szó, nagyon féltették, hogy hátha nem bírja ki a kínokat és elpártol Krisztustól. De Blandina, amint a

hivatalos leírás szószerint elmondja, oly rendkívüli erőt és türelmet mutatott, hogy a bakók, kik fölváltva, reggeltől estig a kínzás minden kigondolható módját alkalmazták rajta, végre teljesen kimerültek és kijelentették, hogy a gyönge leányka teljesen legyőzte őket, mert nem volt kín, amit ne mértek volna rája és hiába. Csodának, rendkívüli dolognak tekintették, hogy a leányka még él, pedig — szerintük — a kínok bármelyike is oly rettenetes volt, hogy bárki más kiszenvedett volna alattuk.

Blandina, mint valamely legyőzhetetlen bajnok, a legerősebb kínok között mindig új erőre kapott, miközben folyton azt hangoztatta: «Keresztény vagyok s mi nem teszünk semmi rosszat gyülekezeteinkben».

A bíró ezekután arra itélte el a szűzet, más hitvallóval egytemben, hogy a nemsokára megtartandó nyilvános játékokon a vadállatok elé vettessék. Addig visszavitette a börtönbe.

Hiába, ahogy terjedt a római műveltség és hatalom az egész világon, úgy terjedtek a pogány erkölcstelenségek és véres játékok is mindenfelé. Igy minden nagyobb vidéki városban volt színház a római colosseum mintájára, melyekben szintén ugyanolyan játékokat adtak elő, mint Rómában.

Mikor tehát a játékok napja elérkezett, a színház közepén egy keresztet állítottak föl s Blandinát reákötözték. Az esemény hivatalos írója szószerint így ír: «Az ő képében testi szemeinkkel azt láttuk, ki üdvösségünkért meghalt!» tudniillik magát Jézus Krisztust.

Arra rászabadították a vadállatokat. De a fenevadak hozzá sem mertek nyulni. Ekkor a bíró levétette Blandinát a keresztről s újra börtönbe záratta.

A játékok utolsó napján megint elővették. A többiek már mind vértanuhalált szenvedtek, csak ez a leány és egy Ponticus nevű 15 éves rabszolgafiú volt életben. Ott kínozták őket a porondon s a vérszomjas tömeg vad üvöltéssel még biztatta is a hóhérokat. Rettenetes munka volt az! A gyönge leányka és a fiú mindvégig állhatatosak maradtak. Előbb a fiú halt meg, miközben a leány

folyton vigasztalta és bátorította s azután végre a gyönge leány, a nagyszámú vértanuk utolsója szenvedett ki, összekötvén a szűzesség lilomával a vértanuság pálmáját.

Igy lesznek az evangélium szavai szerint az utolsók elsőkké s az elsők utolsókká ! A szegény rabszolgák utolsók voltak mindenben; gúny, megvetés, verés, kínzás volt a részük, de az evangélium elsőkké tette őket, nemcsak Isten első katonáivá, hanem a mennyország első lakóivá !

Mert mindennek magvan a maga rendje a világon !

15. Csataképek.

(Folytatás.)

Valamint a katonák a háborúban nemcsak fegyverrel küzdenek, hanem nagyon sokszor csellel és furfanggal is élnek, úgy a kereszténveknek is sokszor kellett valamely cselhez és fortélyhoz fordulniok, hogy magukon segítsenek. Mennyi függ a csatában attól, hogy milyen okos és ravasz a fővezér; mennyire ismeri az ellenség erejét; tudja, hol van, mit csinál, mikor készül a döntő rohamra; azután hol, merre milyen utak vannak, milyen rejtekhelyek, hogy szükség esetén hová lehet elrejteni katonáit !

A közmondás is azt tartja, hogy többet ésszel, mint erővel ! Krisztus Urunk is nem hiába mondta : «Legyetek okosak, mint a kígyók !» (Máté 10, 16.) Amint a kígyó legjobban a fejét védi, úgy az első keresztények is minden megengedett módon védték a hit szent titkait és fölhasználtak minden szabad eszközt, hogy életüket megmentsék.

Egy-két példát már láttunk (a titkos lejáratok a katakombákba, a jelszó, a börtönlátogatás stb.), lássunk másokat is.

***

Különösen heves üldözés dühöngött a keresztények ellen Diocletianus császár alatt. A császár is elég ravasz volt és így okoskodott : ha leütöm a pásztort, a nyájat

könnyen szétszórhatom! S azért különösen a püspökökre és papokra vetette ki hálóját.

Az akkori pápát Cajusnak hívták és a történetírók szerint valami rokona volt a császárnak. De ezzel bizonyára egyikük sem büszkélkedett. Mikor az üldözés kitört, Cajus összehívta Róma papságát és egypár világi előkelőbb hívőt Chromatius házába tanácskozásra. Ez a Chromatius pogány korában magas rangú császári hivatalnok volt, de mikor kereszténnyé lett, lemondott hivataláról, a magányba vonult, vagyis inkább a keresztény vallás terjesztését és az üldözöttek védelmét vállalta magára. Gazdag, nagyúr volt amúgy is és házában sokszor tartottak istentiszteletet.

Összegyültek tehát nála fontos tanácskozásra. A jelenlévő hívek azt tanácsolták a pápának, hogy mivel különösen a papok és püspökök ellen irányul az üldözés mérge, fusson el Rómából és így mentse meg drága életét.

Cajus sehogy sem akart erre ráállani.

— A nyáj mellett maradok! — mondogatta bátran és keményen.

Mikor a jelenlevők látták, hogy a szent püspököt szándékától el nem tántoríthatják, arról kezdtek tanácskozni, hová, mi módon rejtőzzék el, hogy a pogányok rá ne akadjanak, de amellett a hívekkel is folytonos összeköttetésben állhasson.

Egyik-másik ajánlotta a katakombákat, mint a pápák rejtekhelyét máskor is, de a többség ellene volt. Most a katakombákba menni, mikor a pogányok oly nagyon ismertek és őriztek már minden bejáratot!

Ekkor az egyik jelenlevő megszólalt.

— Én biztos helyet tudok, hol senki sem fogja keresni pásztorunkat — mondotta.

— Hol, hol? — kérdezték a többiek.

— Az én tetőm alatt! — felelte Castulus, ki tudvalevőleg hivatalnok volt a császár palotájában.

Mindnyájan mosolyogtak és a fejüket rázták.

— Az oroszlán torkában? A császár házában? — kérdezte Chromatius.

— Igen! Ott és sehol máshol! — felelte nagy komolyan Castulus.

Mindenki álmélkodva tekintett a beszélőre. Ez azonban folytatta:

— Jól tudjátok, hogy a császári palotában levő padlásszobák az én felügyeletem alá tartoznak. A palota födele alatt több mint száz ilyen szoba van, melyekbe elég könnyű a följárat s e szobák kulcsai reám vannak bízva. Engedélyem nélkül tehát senki sem léphet be oda.

A többiek kezdték komolyan venni a dolgot.

— Én tehát azt mondom és tanácsolom, — mondta tovább Castulus — hogy Szentatyánk több más pappal ott lakhatik egész biztonságban! Míg csak az üldözés tartani fog, senki sem fogja merni azt még gondolni sem, hogy ott van!

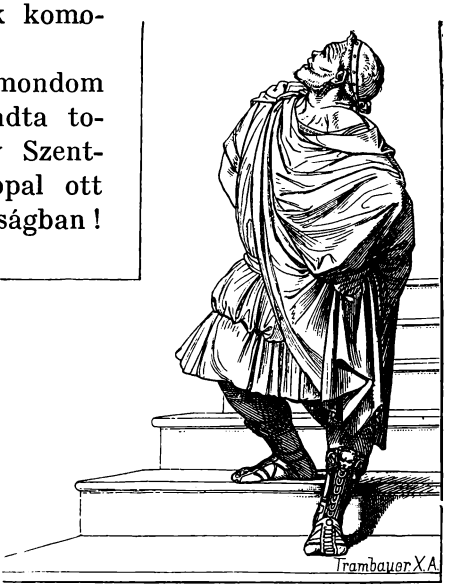

Diocletian.

— Igazán csodálom eszedet és bátorságodat — szólt mosolyogva a püspök.

— No és szent Péter apostol — folytatta egészen nekimelegedve a derék Castulus — nem járt-e be vajjon Neró császár házába? És vajjon megtudta-e ezt a császár valaha?

A hallgatók siettek igazat adni a beszélőnek. Úgy van, úgy van! — kiáltották mindenfelől.

— De a mostani császár sokkal szemesebb és nagyobb a mérge ellenünk, mint valamikor Nerónak volt! — jegyezte meg óvatosan Cajus. — Aztán a hívek száma sokkal nagyobb s így könnyen akadhat köztük áruló!

— Gondold meg fiam, — tette hozzá kis szünet után — hogy így a saját életeddel játszol!

Majdnem méltatlankodva szakította félbe a püspököt Castulus.

— Hát mi vagyok én ? Nem vagyok-e én is keresztény ? Nem fenyeget-e engem is ugyanazon veszély, mint a többieket ? És mi az én életem a tiedéhez ? A te életedre, Szentatyám, az egész egyháznak van szüksége, az enyimére legföljebb a császárnak !

A jelenlevők erre egyhangúlag elfogadták Castulus tanácsát és tisztelettel unszolták a püspököt, hogy fogadjon szót és menjen a császár házába lakni. A szent püspök végre beleegyezett.

Mikor tehát az éj beállt, Castulus fölvezette szépen az egyház főpásztorát több más pappal együtt a császári palota padlására.

És ott élt a pápa a többi pappal és diakonussal együtt sokáig, több hónapon keresztül. Ott lakott talán épen a császár szobái fölött és onnan igazgatta és terelgette nyáját, Krisztus szelid juhocskáit.

Fájdalom, a terv nem sikerült. Idővel mégis csak rájöttek a pápa rejtekhelyére és a derék Castulus több más kereszténnyel együtt dicső vértanuhalált szenvedett. Halálának emléknapját március 26-án ünnepli az egyház.

Az Istennél van biztos jutalma !

***

Gyönyörű szép augusztusi éjszaka van. A csillagok teljes fényben ragyognak, tiszta a láthatár mindenfelé.

Az appiai úton, mely egyike volt Róma legforgalmasabb országútjainak, két férfi halad csöndesen beszélgetve. A drága, művészi síremlékeket figyelemre sem méltatják, noha egészen mellettük haladnak el. Keresztények ; mit is néznének a pogány sírokon és felírásokon !

Már jó messze vannak Rómától s épen egy sűrű cserjéshez érnek. Ekkor a fiatalabb megszólítja az öreget.

— Üres és puszta az út, egy lélek se jár erre. Úgy látszik, mi leszünk az elsők.

— Bizony elég korán van még, — feleli az idősebb — kár volt annyira sietnünk !

— Nem baj — szól az első — jer, atyám, pihenjünk

meg itt e bozótban egy kicsit! Bevárjuk a testvéreket s aztán majd velük megyünk tovább!

— Szívesen fiam — mondja az idősebb — időnk van elég s amúgy sem vagyunk már messze a katakombától.

S arra letelepednek szépen a bokrok aljába a puha pázsitra.

— Igaz az, atyám, — szólalt meg újra a fiú — hogy

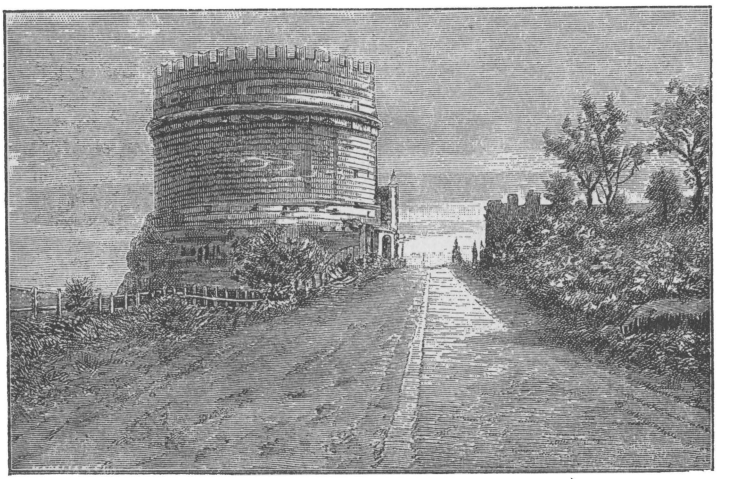

Cecilia Metella síremléke a Via Appián.

ma maga a püspök, Krisztus nyájának főpásztora fogja bemutatni az áldozatot?

— Igen, — feleli az öreg.

— Nagyszerű, — kiált föl a fiú örömmel — mily szerencse, hogy megláthatom szent püspökünket. Mindenkitől csak dicsérni hallottam őt eddig!

Az öreg épen felelni akart, mikor újabb két férfiú lépései hallatszottak.

Bizonyosan testvéreink, gondolja magában mindkettő, de egyik sem szól semmit. Csakugyan azok s hozzá még jó ismerősök is. Szeretettel üdvözlik egymást mind a négyen.

— Isten hozott, kedves Aemilius! — mondja a fiúnak atyja — visszajöttél tehát szerencsésen Karthágóból? Mi ujság arrafelé?

— Minden rendben, — feleli a megszólított — a keresztények mindenütt bátran néznek az üldözés elébe. Velünk az Isten!

— Pénzt is hozok, — folytatja rövid szünet után — gazdag alamizsnát szedtem össze a szegények számára!

— Mily öröm lesz az holnap, ha majd kiosztjuk nekik! — kiált fel lelkesedve a fiú.

— No most gyerünk! — szólal meg az atya — de az idegen még megállítja.

— Bocsáss meg, Largus testvérem, nyolc napja nem voltam Rómában, mondd kérlek, mi lesz ma a jelszó?

— Irene, — mondják neki egyszerre az apa és a fiú. (Irene, görög szó s annyit jelent, hogy béke.)

— Irene, — ismételte halkan magában a jövevény — ó, bár csak adna a jó Isten egyházának valódi békét.

Arra a kis társaság megindul s megy csöndesen beszélgetve a gyalogúton tovább.

Ekkor a bokrok közül két férfi bújik elő, kik ott elrejtőzve voltak és minden szót jól hallottak a keresztények beszédéből.

— Nagyszerű, pompás! — mondja az egyik. — Ki gondolta volna!

— Igen jó fogást csinálunk majd! — dörzsölte a kezét a másik. — Ime, a gazdag Aemilianus és a nemes Largus is keresztény fiával együtt! És sok pénz is van náluk! Hiszen hallottad, úgy-e bár?

Az első, kit Mariusnak nevezhetünk s aki elég előkelően volt öltözve, tehát nem lehetett közönséges ember, nevetve veregette a másiknak vállait.

— No Plautus barátom, a szerencse a mienk! Ma elfogjuk az egész bandát püspököstül együtt!

— Csak nem akarsz közéjük menni? — kérdezi erre Plautus.

— Már miért ne? — nevet Marius. — Hisz tudjuk a jelszót is!

— Mi is volt az? — kérdi Plautus. — Úgy rémlik, hogy valami Cyrenét említettek!

— Igen az, Cyrene! — szól a másik pogány. — Tu-

dod, ez volt az az ember, aki a keresztények istenét leemelte a keresztfáról. Vagy rászegezte! No, nem tudom egész bizonyosan. Szóval Cyrene. Vigyázz, el ne felejtsd. Most pedig gyerünk!

Plautusnak nem igen volt kedve menni, de előkelő és gazdag barátja unszolására mégis csak rászánta magát. A pogányok tehát a mit sem sejtő keresztények után siettek.

Nemsokára utól is érték őket és jól látták, mint tünik el egyik a másik után egy összedűlt és bokrokkal benőtt falnak aljában.

— Ahá, ott van tehát a bejárat — szólt Marius. — No most, rajta, próbáljuk meg mi is szerencsénket! Először majd én mászom be és kis idő mulva te is utánam jösz! A közös helyen majd találkozunk!

Plautus vonakodott. Nem volt benne még sem annyi bátorság, mint Mariusban.

— Ugyan te gyáva! — szólt reá haragosan emez — hát mi bajunk eshetik? A jelszót tudjuk és ha már benn leszünk, megtudunk mindent. Megtudjuk mindazok neveit, akik keresztények s aztán holnap bemondjuk a császárnak. Nem gondolod, hogy nagy jutalom vár reánk ezért?

— Tudom, — felelte kissé bátrabban a másik — de hátha megismernek minket!

— Baj is az, — szólt Marius — legföljebb kidobnak. De sem agyon nem ütnek, sem meg nem vernek, mert jól tudom, hogy a keresztényeknek az ő istenük megparancsolta, hogy még ellenségeiket is szeretniök kell.

— No, nem bánom tehát — felelte nagy nehezen Plautus — menj csak előre, én majd rövid idő mulva utánad csúszom!

Marius erre minden vonakodás nélkül bebujt a lyukon. Eleinte nem látott semmit, sötét volt mindenfelé, a lépcsőkön, melyek lefelé vezettek, csak nagyon lassan mehetett előre, de nemsokára messziről világosságot vett észre. Bátran ment feléje. Csakhamar észrevette a férfit, a fosszort, ki lámpát tartott kezében. Marius egész bátran, majdnem szemtelenül megkérdezte:

— Mondd csak, barátom, megkezdődött már az istentisztelet ?

A fosszor, mintha kissé meghökkent volna. Már a megszólításból észrevette, hogy ez az ember nem lehet keresztény, mert a keresztények nem barátomnak, hanem testvéremnek nevezték egymást. Csakhamar azonban erőt vett ijedtségén és egész nyugodtan imígy felelt :

— A testvérek még nincsenek mind együtt, hanem bocsásd meg, mivel nem ismerlek, mondd, kérlek, mi a jelszó !

— Cyrene — felelte Marius bátran.

Az ajtónálló fosszor most már biztosan tudta, kivel van dolga. Nem árult el semmit, hanem tovább is nyugodtan beszélt a pogányhoz :

— Jól van, barátom, most menj végig ezen a folyosón, hol majd egy másik testvérre fogsz találni ; mondd neki, hogy tiszteltetem és ismételd neki is a jelszót. Ő majd elvezet téged arra a helyre, hová igyekszel.

A pogány erre valami köszönetet mormogott s aztán gyorsan előre sietett. De a fosszor is ám ! Lélekszakadva tünt el egy oldalfolyosón, hogy a már egybegyült keresztényeket a veszélyre figyelmeztesse s aztán époly gyorsan megint visszatért előbbi helyére. A keresztények az ilyen eshetőségekre mindig készen lévén, hamar kioltották a lámpákat, otthagyták a kápolnát és minden nagyobb gond nélkül még beljebb vonultak a föld alá. Volt ott még elég hely az istentiszteletre !

Marius eközben folytatta útját és szerencsésen elérte a másik ajtónállót. Nagy keményen odamondotta neki, hogy társa «tiszteltetí» és mindjárt a jelszót is kimondotta. Az, mintha nagyot hallana, újra kérdezte.

— Hogyan ?

— Cyrene — felelte bátran a pogány.

A sírásó erre mosolyogva elővett egy lámpát a közeli fülkéből, meggyujtotta s aztán Marius kezébe adta e szavakkal :

— Nesze, fogd meg jól ; menj végig ezen a folyosón, érted, aztán nemsokára egy oldalajtóhoz fogsz érni,

kanyarodj be és egynegyedóra mulva ott lehetsz testvéreimnél!

A pogány köszönettel vette át a lámpást és sietett minél előbb eltünni, hogy céljához érjen. Nagyon meg volt elégedve önmagával.

Ment tehát, amily gyorsan csak lehetett a kitűzött irányban. Nézte, nézte folyton a falakat, hol kell majd bekanyarodnia az oldalfolyosóra, de nem vett észre semmi nyilást. Egy helyen ugyan, mintha a föld egész frissen lett volna fölhányva, még egy ásó is volt ott, de ő a sietségben nem igen nézte. Majd csak rátalálok valahol, gondolta magában, hisz elhagyni még el nem hagytam. Csak észrevettem volna!

Ily gondolatok közt ment folyton előre. Már nagyon messze lehetett és sehol semmi! Hátha készakarva rossz helyre küldött a gazember! — kezdett töprengeni magában. Kimerülve a hosszú menéstől, egyszerre megállt és hallgatott. Csönd, halotti csönd mindenütt! A pogány megremegett. A levegő nehéz és fojtó volt, a lámpa nem igen akart benne égni, alighogy pislogott. Mi lesz majd, ha kialszik?

E gondolatra hideg verejték verte ki homlokát és a bátor, katonaviselt ember elkezdett reszketni. Hisz ez borzasztó! Élve eltemetve lenni! Leült egy kőre és gondolkozott, hallgatózott. Valami ének jött onnan messziről, ismeretlen ének, ismeretlen hangok. Hirtelen fölkelt, hogy tovább induljon. Csak nem maradhat itt e lyukban? Fölveszi a lámpát és akkor a nedves boltozatról egy vízcsepp esett le s kioltotta lámpáját.

Irtózatos sötétség vette körül... Ekkor dühében káromkodni kezdett. Káromolta a keresztények Istenét, a keresztényeket, a sírásókat, kik ily alávaló módon becsapták... Majd megragadta a lámpát, hogy azt is a földhöz csapja mérgében, mikor egyszerre mintha lépéseket hallott volna a folyosó végéről. Onnan, ahonnan ő is jött. Vigyáz, a lélegzetét is visszafojtja, szemeit kimereszti a sötétbe a hangok felé...

Csakugyan egy ember közeledik. Lámpa van a kezé-

ben. Nagyon lassan és óvatosan jön, meg-megáll, mintha erősen vizsgálná a falakat...

Mikor már úgy ötven lépésnyire van, megismeri. Plautus!

Emez is csakhamar észreveszi remegő és sápadt arcú barátját.

— Ah, te vagy az? — kérdi tőle félig bosszankodva, félig nevetve — mit csinálsz itt? Én már azt hittem, hogy régen ott vagy a keresztények között!

Amaz nem felel neki, csak újra elkezd káromkodni.

— Ördögásta, átkozott barlangja! Kutyák, gazemberek! Megálljatok csak! Jaj nektek! Itt hagyjátok ti még a fogatokat!

Plautus ekkor látta csak be világosan, hogy tulajdonképen mi történt velük. Készakarva rossz útra terelték mindkettőjüket.

— Nem volt igazam — kérdezte ekkor, — mikor óva intettelek a lemenéstől?

Marius, kibe visszatért a bátorság, tudva, hogy már legalább ketten vannak és lámpájuk is van, bosszankodva Plautus szemrehányásán, mérgesen rákiáltott:

— Hallgass! Inkább nézz utána, hogyan kerülhetünk ki ebből az átkozott vakondtúrásból!

Arra ő is meggyujtotta a lámpáját s most már ketten indultak neki a folyosónak. Valahol csak végének kell lenni! — gondolták magukban. — De alig tettek 30—40 lépést, a folyosó végén voltak. Kemény szikla zárta el az utat, semmi nyilás, semmi folyosó nem volt többé.

Marius a fogát csikorgatta rettenetes dühében.

— Nézd, — ordította — hogy jártak túl eszünkön. Ó, az átkozottak!

— Látom — felelte fogvacogva a másik — ők meg ezalatt szépen megszöktek. Most pedig nem tehetünk egyebet, minthogy mi is visszamegyünk!

Visszafordultak tehát és gyorsan lépkedtek egymás után. Biztosabban mehettek a már járt úton, meg aztán nagyobb volt a világosság is, mint azelőtt. Egyszerre csak megállnak és hallgatóznak. Mi ez megint?

Egész jól hallják, amint a folyosó végén több ember ássa a földet s hányja a homokot.

A lámpa kiesett Plautus kezéből.

— Irtóztató! — kiáltotta — ime befalaztak!

Igaz volt. Mikorra odaértek, a folyosónak ott sem volt kijárata.

Csakugyan befalazták volna őket, hogy élve ott pusztuljanak? Olyan kegyetlenek voltak azok a szent keresz-

Pogányok a katakombákban.

tények? — kérded bizonyára te is, jó olvasóm. Várjunk csak, majd meglátjuk!

A két pogány eleinte majdnem megdermedve állt ottan. Egyszerre Mariusnak egy mentőgondolat jutott az eszébe. A fuldokló a szalmaszálba is kapaszkodik.

— Jerünk csak vissza — mondotta — s nézzük meg még jobban a falakat.

Elindultak tehát, de nagyon kevés reménnyel.

És ime, mégis! Nem hiába mentek! A befalazott folyosó egyik oldalán, embermagasságnyira egy nyilás

volt, melyen egy ember valahogy átférhetett. Átbujtak rajta s ime a talaj kezdett fölfelé emelkedni. Fölfelé mentek, fölfelé! Majd lépcsők következtek és néhány lépés után a holdnak szelid fénye ragyogott eléjük.

— Hála Jupiternek, — kiáltott a két pogány — szabadok vagyunk!

Nagynehezen kivergődtek a szűk nyiláson, a köveken és törmelékeken, a bokrokon, mindenféle giz-gazon keresztül és szabadok voltak.

Körülnéztek. Nem az a hely volt, ahol egy órával előbb lementek.

— Nem baj, — szólt Marius bepiszkolt, sáros ruháit tisztogatva — most már egy bejárat helyett kettőt ismerek!

Egy kicsit bolyongtak még az ismeretlen földeken, de csakhamar megtalálták az országutat, mely Rómába vezetett. S amint mennek, egyszerre hátuk mögött lépteket hallanak. Egy férfiú jött kapával kezében.

— Nini, — szólt Plautus — ez az a gazember, aki félrevezetett minket.

Csakugyan a fosszor volt. Ment már ő is hazafelé. Ő is megismerte a két pogányt és rájuk mosolygott barátságosan.

Azok gúnyt láttak a jó ember mosolyában, megfenyegették őt kegyetlenül szitkozódva.

— Megállj bitang, máskor majd összefogdosunk titeket, ti vakondok!

A fosszor nevetve felelte:

— Jó, jó, csak aztán jobban tudjátok a jelszót! s azzal hirtelen egy gyalogútra tért, nehogy esetleg a pogányok még elverjék.

Azok azonban hagyták, mérgesen dohogva siettek hazafelé...

Ne nevessünk, jó olvasóm!

Hatodnapra aztán ugyanezen két pogány fegyveres katonák élén benyomult abba a katakombába, meglepte s megtámadta az egybegyült kereszténeket, mely alkalommal maga a pápa is, II. Sixtus, több pappal együtt vértanuhalált szenvedett.

Történt pedig ez a leírt esemény 261-ben, augusztus hó 8-án.

***

Leírtuk a börtönben sínylődők rettenetes sorsát, láttuk a rabszolgák szenvedéseit, könnyekkel és fájdalommal teli életüket, szálljunk le most a pokolba. Abba a pokolba, melyben élő emberek voltak elkárhozva és szenvedtek írtóztatóan, kimondhatatlanul...

A római nép, tudjuk, nagyon szerette a fényt, pompát és gazdagságot. Az őrült pazarlás, melyet véghezvittek, magával hozta azt, hogy a pénznek, aranynak, gyöngynek, ezüstnek mindig bőviben akartak lenni. Sok kincset vettek el a leigázott népektől, de a legtöbbet mégis csak onnét vették, ahonnan mi, a bányákból, a föld gyomrából. A világ minden táján voltak bányáik, melyek gazdagon ontották a kincseket, a drágaköveket; mások ismét a márványt, melyből aztán az istenek szobrait, a gyönyörű templomokat és palotákat építették.

A bányamunkára kezdetben rabszolgákat használtak, később pedig keresztényeket. Hány ezren és ezren pusztultak el közülök ott a föld alatt! Sorsuk borzasztó volt, rosszabb a legkeservesebb halálnál!... Aki egyszer bilincsbe vert kezekkel a mélybe szállt, az soha többé nem látta a napvilágot. Ott sorvadt, ott kínlódott haláláig, mint a gombostűre szúrt féreg.

Az irgalmatlan felügyelők a legsilányabb étkezés mellett a legnehezebb munkára szorították őket. Ruhájuk nem is volt, úgy feküdtek a szegény nyomorultak a köveken, ha jött a pihenés ideje... csak a pokol lehetett borzasztóbb az ő sorsuknál!

Nézzük meg e poklot közelebbről!

Kis-Ázsia Cilicia nevű tartományának egyik bányájában vagyunk. Kalapács- és csákányütések hangja százszorosan verődik vissza a sziklás falakon. Folytonos lárma és zúgás, kövek fejtése, sziklák omlása, emberkáromlás, embernyögés töltik meg a nehéz, fojtó levegőt, a bányautak szomorú, sötét folyosóit. Fejtik a márványt, hogy aztán hajókon Rómába szállítsák.

Egy nagyobb, barlangszerű üregben száz és száz kiaszott, vézna, félig meztelen emberi alakot látunk. Épen a tűznél állnak, abban élesítik vasszerszámjaikat, melyek hamar kikopnak a kemény köveken. Közel a tűzhöz teljes erővel dolgoznak egy idomtalan nagy márványdarabon, hogy a falból kifejtsék. Másutt talyigába rakják a törmeléket, a szikladarabokat, hogy aztán a felszínre hozhassák. Nehéz a munka, nagyon nehéz, ezek húzzák, azok tolják s még sem akar menni. Mikor oly kevesen is vannak hozzá! Egy pillanatra megállanak, hogy legalább lélegzetet vegyenek, hogy legalább egy kis erőhöz jussanak. Egy pillanatra mondom, mert már a következőben suhog, csapkod a felügyelő megvasalt botja a szegény nyomorultak hátán; káromkodások és szitkok repülnek feléjük. Szegények! Nem szólnak semmit, csak halkan sóhajt egyik-másik vagy Jézus szent nevét suttogja alig hallhatóan, miközben titokban keresztet vet magára s aztán hajrá! Minden erejüket megfeszítve hurcolják tova az óriási kődarabot.

— Fura egy fajzat — mormogja erre magában a pogány felügyelő — íme, majdnem éhen vesznek, verem őket úgy, hogy testük csupa seb és mégis úgy dolgoznak, mint a marhák s még szájukat sem nyitják meg az ütések alatt. No, csak dolgozzatok, bitangok! Minél többet dolgoztok, annál több hasznom lesz belőle nekem!

Itt a dél, az ebéd ideje. Rövid pihenés következik. A szerencsétlenek mohón fogyasztják a kenyeret, amit ebédre kapnak. Kevés étel, rövid ebéd. Még esznek, mikor egy újabb csoport lép be a bányába. 130 ember, csupa keresztény, katonák kísérik őket kivont fegyverrel. A foglyok meg vannak bilincselve; az egyik ember jobbkeze a másik baljához van láncolva. Mindnyájan sápadtak s csontig le vannak soványodva és sántítva jönnek valamennyien. Ki tudja honnan, mily messziről jöhetnek szegények!

Az étkező és pihenő munkások fölkelnek, hogy üdvözöljék az érkezőket. Bajtársaikat üdvözlik, testvéreiket. Sírva, rövid pár szóval köszöntik egymást s borulnak egymás nyakába.

És mikor aztán a köszöntés után egymás szemébe akarnak nézni, ahogy az már szokás a találkozásnál, akkor látják csak, hogy a most érkezők mindegyikének ki van a balszeme szúrva. Csak félszemmel néznek, a másikat kiégették!

— A császár parancsára történt, — mondják aztán megadással.

— És miért sántíttok valamennyien? — kérdi egyik a régiek közül.

— Miért? Nézzetek ide; mindegyikünk lábán el vannak vágva az inak, hogy meg ne szökhessünk!

— Borzasztó! — szörnyűködnek az előbbiek. — Hát nem elég, hogy ide jöttetek, még meg is nyomorítottak benneteket?

— Nem oly nagy baj az — szólt erre az egyik keresztény — szívesen elviseljük mi ezt, hisz Krisztus a mi boldogságunk és életünk.

— Akkor hát segítsen az a Krisztus rajtatok, ha tud — kiáltott föl röhögve az egyik felügyelő — ki eddig a kísérő katonákkal beszélgetett és fölemelt korbáccsal verte szét a beszélő kereszténveket.

Mindnyájan szétrebbentek, ahogy tudtak. És ekkor egy megható jelenetnek voltak szemtanui a közelállók. A régiek közül egyik ott sírt, ott zokogott egy ifjú lábai előtt, aki most érkezett ide.

— Én jó uram, édes jó uram, te is itt vagy? Te is erre a sorsra jutottál? — kérdezte kimondhatatlan fájdalommal.

Cassius, a volt rabszolga megismerte régi urát, Camillust, ki mint keresztény rabszolgáit mind szabadokká tette.

A nemes ifjú is meg volt illetődve. Szomorú, sápadt arca fölvidult s lemondó mosoly ült ajkaira.

— Itt vagyok én is és örülök, hogy e rettenetes helyen találtam egy kis vigaszt látásodon — szólt és átölelte volt rabszolgáját.

Emez tovább sírt és jajgatott.

— Ó, nemes uram, nem bírod te itt ki sokáig! Gyönge tested hamar el fog pusztulni a borzasztó munka alatt.

— Legyen meg Isten akarata — felelte Camillus. — Ő, ki erőt adott megvallanom szent nevét az emberek előtt, megadja majd nekem a halál kegyelmét is!

— Meghalni még könnyű, — mondotta erre Cassius — de micsoda szenvedések fogják a halált megelőzni! De nem baj — tette hozzá — itt vagyok én! Én majd dolgozni fogok helyetted is, ameddig csak bírok. Együtt fogunk szenvedni, jó uram, ha kell!

Camillus meghatottan ölelte meg újra volt rabszolgáját.

— Mily jó vagy te, Cassius, — mondotta — de hogy tudnál te kettő helyett dolgozni, hisz magad is nyögsz, magad is . . .

— Igen, — szakította félbe a másik — de én, hála az Égnek, nem vagyok nyomorék, mint te, szeretett Camillusom! Van két jó szemem, két egészséges lábam és a karjaim is erősebbek, mint a tieid!

Cassius csakugyan szavának állt. Ami kis megtakarított pénze volt, odaadta a felügyelőnek, ki aztán megengedte, hogy a két fogoly a munkában együtt maradhasson. S mikor a felügyelő azután — elég gyakran — a gyönge ifjút botütésekkel hajtotta a munkára, a derék Cassius mindig közbevetette magát, a saját hátával fogta föl az ütéseket, melyek a szegény Camillusnak voltak szánva.

És Cassiusnak igaza lett. Alig mult el egy-két hét, a nemes ifjú egészen kimerülve, erőtlenül esett össze és hiába csapkodott a pogány megvasalt botja beteg és gyönge testén, nem is kelt föl aztán többé. Meghalt. Testét ott temették el a bányában s most e sziklasírban várja a föltámadás nagy napját.

***

Részlet egy szent beszédből, melyet Marcellinus pápa mondott Rómában a hívek előtt, hogy könyörületre indítsa őket a távoli országok bányáiban szenvedő testvéreik iránt, hogy adományaikkal segítsenek a szegény nyomorultak helyzetén.

— Testvérek! tudjátok, hogy rossz napokat élünk, a pokol dühöng Krisztus egyháza ellen; minden nap újabb

áldozatokat követel. Üdv tehát testvéreinek, kik jó harcot harcoltak, a futást befejezték s a hitet megerősítették; fönn van a számukra tartva az igazság koronája, melyet az Úr, az igazságos bíró, fog nekik nyujtani az égben.

De gondoljatok azokra is, kik bár nem fejezték be a futást, de tanuságot tettek a hit mellett; emlékezzetek meg szenvedő testvéreitekről is, kik a bányában dolgoznak! Nagyon szomorú hírek jöttek tudomásomra azon követek által, kik köztünk és ama szerencsétlen testvéreink között az összeköttetést fönntartják. Bilincsekben vannak, melyeket nem a kovács, hanem egyedül az Isten oldhat föl. Hijával vannak a fekvőhelyeknek s a test minden ápolásának; a puszta földön feküsznek munkában kimerült tagjaik; még vizet sem adnak nekik, hogy a piszkot, mely ezen a helyen rájuk tapad, magukról lemossák. Kenyeret nagyon szűken kapnak; ruházatuk nincsen, hogy a hideg ellen védekezhessenek; verik, bántalmazzák őket naponkint a legborzasztóbb módon. Könyörüljetek, kedves testvéreim, e szerencsétleneken s enyhítsétek szükségüket alamizsna által. «A szeretet befödi a bűnök sokaságát, mint a Szentírás mondja s az alamizsna megszabadít a haláltól!»

Adjatok tehát tehetségtek szerint, hogy a bányákban levő tiszteletreméltó hitvallókon a ti könyörületességtek is segítsen, hogy így a hitben állhatatosak, a szorongatásban türelmesek legyenek s hathatós imáikat az Istennél a mi érdekünkben fölajánlják!

S a beszédnek megvolt az eredménye. Másnap hét diakonus ült hajóra, hogy elvigye a gazdag alamizsnát a legszerencsétlenebb keresztények számára.

Ime, így működött, így dolgozott az első keresztények között a mindenféle nyomor és keserűség idején a szeretet. Az a szeretet, melyet maga Krisztus hozott le a földre, melyet ő maga gyakorolt legjobban s tanítványainak is ismertetőjelül mondott: «Arról ismernek meg titeket, hogy tanítványaim vagytok, ha szeretitek egymást.» (János 13. 35.)

Tertullián, a híres egyházi író, ki 200 körül, tehát

épen az üldözések idejében élt, valahol azt írja: «Ha az evangélium csoda nélkül terjedt el, akkor az a legnagyobb csoda, hogy csoda nélkül terjedt szét az egész világon».

Az Isten fontos dolgoknál, amikor valamit nagyon akar, fölemeli az ő mindenható szent kezét és személyesen is beavatkozik a világ folyásába, a dolgok mindennapi rendjébe. Krisztus mindenáron *akart* minket üdvözíteni, véghezvitte tehát a legnagyobb csodát, érettünk emberré lett s azután is folyton művelte a csodákat, hogy higyjenek benne, hogy így a megváltás sikerüljön. Krisztus *akarta*, hogy az ő mennyei tanítása az egész világon elterjedjen, tehát az ő apostolai is műveltek csodákat. Az apostolok kihaltak, de a csodatevés nem szűnt meg, hogy az egyház minden üldözés dacára is diadalmaskodjék az egész világ felett.

A nagyobb szentek és vértanuk kínzásakor, sőt halálukban vagy azután rendesen történtek csodák, hogy a pogányok így észretérjenek és megtérjenek. (Különös példa reá Blandina szűz, a lyoni rabszolgaleány-vértanu.)

A jó Isten tehát sokszor maga is kardot fogott kezébe, hogy küzdjön a vad pogányokkal!

Ime egy-két kép, hogy harcolt az Úr!

***

A bíró elé hozzák Valerianust, ki Szent Cicelle vőlegénye volt és Tiburtiust, a szent fivérét. A bíró megkérdezi nevüket. Mindkettő előkelő és ősrégi családból származott. Megütközik kissé, hogy íme ily előkelő, úri ifjakkal van dolga és ép azért egész jószívvel és akarattal iparkodik őket rábeszélni, hogy áldozzanak az isteneknek. Leírja nekik, hogy milyen szép az élet, hogy különösen ők az élet minden örömét elnyerhetik, mert gazdagok. Elmondja nekik, hogy a császár bizonyára meg is jutalmazza majd őket, ha engedelmeskedni fognak parancsainak; majd előadta egymásután, hogy mily kínok fognak következni, ha makacsul megmaradnak akaratuk mellett.

Az ifjak rendületlenül egyre csak azt válaszolták:

— Nem félünk. Kínozz! Ölj meg!

A bíró beszél tovább, de inkább csak kötelességből és szánalomból, szívében már ő is mást gondol.

Elrendeli a kínzást s azalatt kezébe temeti arcát és gondolkozik mélyen. Valami belenyillal szívébe, valami édes, valami hősi gondolat és könnycsepp csordul ki szeméből. Majd fölemeli a fejét és látja a két ifjút, látja körülöttük a vad hóhérokat. Amazok mosolyognak, ezek káromkodnak. Nem megy a kínzás nekik, pedig dolgoznak erősen.

A bíró csak nézi-nézi s azután egyszerre fölemelkedik helyéről.

— Elég! — kiáltja. — Nem engedem tovább. Én is keresztény vagyok!

Mintha a villám csapott volna le! Egyszerre csönd támad, kínos, nyomasztó csönd. A tömeg bután, bámulva összenéz, mintha egymástól kérdenék: megbolondult ez? De aztán a következő pillanatban fölhangzik a szitok és kiáltás:

— Halálra vele! Ha keresztény, pusztuljon ő is!

És a bíró odaáll a két ifjú közé, megölelik egymást és most már hárman vannak. A hóhérlegények dolgoznak, izzadnak és a három szent vértanu lelke fölszáll az égbe, az örök boldogság helyébe.

A bírót Maximusnak hívták, most pedig *szent* Maximus a neve.

***

Szent Polykárp, Smyrnának püspöke, a 155. évben ítéltetett tűzhalálra. Fölállítják a hatalmas máglyát, nagy fadarabokat dobálnak egymásra, közepébe egy gerendát állítanak és hozzákötik erősen a szentet, hogy ne is mozdulhasson meg. A püspök azonban így kérte bíráját:

— Engedd meg, hogy szabadon állva szenvedhessem el a halált, mert az, aki azt a kegyelmet adta nekem, hogy őt a tűzhalálban vallhassam meg, erőt fog nekem adni, hogy bár megkötve sem leszek, mégis bátran és csendesen fogok megállani a lángokban!

A bíró megengedi neki ezt az utolsó kegyet. Föloldozzák tehát s a szent ott áll a máglya tetején szabadon, mint a galamb, készen, hogy elrepülhessen. Erre minden oldalról

rőzsét raknak lábai köré és meggyujtják. Hatalmas lángok csapnak föl az égbe és csodák csodája, a szent csak áll ottan nyugodtan, sértetlenül, még a haja, ruhája sem akar tüzet fogni. A lángok mint széltől duzzadt vitorlák meggörbülnek és körülveszik a szentet. Egy óriási piros, vérvörös virágkehely s benne az Istennek szentje áll és imádkozik! A füst szétszáll a levegőben, de illata oly édes, oly kellemes, mintha a legdrágább fűszerek égnének ottan.

Ámulva nézik a körülálló pogányok s nem egynek szívébe száll le az Isten kegyelme...

A bíró parancsára azután egy bakó ölte meg a szentet, szívébe verve tőrét.

***

Kis-Ázsia Lampsacus nevű városában három keresztényt, úgymint András, Pált és Nicomachust a bíró elé hurcoltak. Mind a három nyiltan és bátran kereszténynek vallotta magát. A bíró, hogy eltántorítsa őket, az egyiket, Nicomachust, a kínpadra vonatta. Szenvedett irtóztatóan. Nyögött, sírt, ordított a rettenetes kínok alatt. És már közel volt a halálhoz, közel az örök dicsőség pálmájához, mikor a fájdalmaktól megtörve, így kiáltott fel:

— Engedjetek! Sohasem voltam keresztény. Tagadok mindent. Áldozni akarok!

A bíró rögtön félbeszakíttatta a hóhérok munkáját s a szegény nyomorult reszketve állott talpra. Majd odament a bálványszoborhoz, meghajtotta magát előtte és rászórta a tömjént a serpenyő parazsára. Áldozott. És abban a percben egyszerre csak földhöz vágta magát; hentergett hátán, mellén, mintha eszét vesztette volna; ordított, bőgött, mint egy állat; harapta a nyelvét, köpdösött, vonaglott s rövid idő alatt iszonyú kínok között adta ki lelkét. Megszállta az ördög és vitte magával a szegény nyomorultat...

A tömeg, mely jelen volt, reszketett a rémülettől. Nem tudott mit szólni, nem tudott mit tenni. A bíró is megdermedve nézte az iszonyú halált.

A nagy csöndben egyszerre egy fiatal leányka így kiáltott föl:

— Ó, te szerencsétlen, egy órai életért véghetetlen és kimondhatatlan kínokat szereztél magadnak!

E kiáltásra magához tért a tömeg és a bíró is. Rögtön lefogatta a leányt és megkérdezte:

— Mi a neved?

— Dionisia — volt a felelet.

Szent Valerián és Szent Cecilia.

— Keresztény vagy-e?

— Igen, az vagyok, — mondá a leány — s ép azért szánakozom e szerencsétlen sorsán, hogy nem tudott még egy keveset szenvedni, hogy az örökkétartó nyugalmat megszerezze.

— Ezennel fölszólítlak — szólt újra a bíró — engedelmeskedjél a császár parancsának! Ott áll a mi istenünk szobra, eredj, áldozz neki!

— Nem áldozok — felelte a leány.

— Akkor meghalsz — fenyegette a bíró.

— Az én Istenem hatalmasabb nálad — felelte a hős szűz — én nem félek a te fenyegetésedtől. Bármit is teszel vélem, mindannak elviselésére az én Istenem erőt fog adni nekem!

Erre a helytartónak istentelen gondolata támadt. A tizenhatéves szűzet két pogány ifjúnak adta oda, hogy vigyék haza magukkal és tegyenek vele, amit akarnak.

A két pogány örömmel közeledett a leányhoz és elvezette közös lakásukba. De mikor odahaza tisztátalan szándékkal hozzá akartak nyulni, egyszerre fény támadt a szobában s a megrémült két pogány egy ragyogó szépségű ifjút látott állani a szűznek oldalán. Elrémülve borultak Dionisia lábaihoz és alázattal kérték, védje és oltalmazza meg őket amaz ifjú ellenében.

Dionisia megbocsátott nekik, fölemelte a földről és elküldte őket. Majd ő is elhagyta a bűnös házat.

Másnap reggel Andrást és Pált újra a bíró elé állították s mivel hitüket megtagadni és elhagyni nem akarták, a bíró először megostoroztatta őket, azután pedig átadta a népnek.

— Fogjátok és kövezzétek meg őket! — mondá.

A vad tömeg ujjongva, mint a kányák, csapott rá áldozatára; kihurcolták a két ifjút a városból s az országút mellett agyonkövezték.

Mikor Dionisia erről értesült, kisietett a helyre, hol a vértanuk teste feküdt, rájuk borult és így kiáltott föl:

— Ó, bárcsak meghaltam volna én is veletek, hogy az égben veletek élhetnék!

Hírül vitték ezt a bírónak, ki nem késett magához hivatni a szűzet. Különben is kíváncsi volt megtudni, hogy tudott a leány a két pogány ifjú kezéből megmenekülni.

— Hogy szabadultál meg tőlük? — kérdezte.

— Az én Istenem leküldte hozzám angyalát, aki megvédett engem.

— Nem jobb lett volna-e — faggatta tovább a bíró — ha odaadod testedet az ifjaknak, mint hogy most a halálnak adjad? Nem félsz a haláltól?

— Nem! sőt kívánom a halált! — felelte bátran a leány.

A bíró nem sokat okoskodott vele, hanem azon helyben fejvesztésre ítélte a szűzet.

És le is fejezték ugyanazon a napon, 250-ben május 15-én.

16. Csataképek.

(Folytatás.)

Egy győzelmes háború sem mulik el anélkül, hogy a győztes fél egy-két csatát el ne veszítene. Vannak mindig a bátor és hős katonák mellett gyáva katonák is. Akik belemennek a tűzbe, de aztán megfutamodnak; akik verekednek, de aztán leteszik a fegyvert; akik kiabálják, hogy előre, de azért mégis mindig hátul vannak. Igy volt ez abban a nagy háborúban is, mely a pogányok és keresztények között folyt le, melyből leírtunk már egy-két csataképet és pedig a győzedelmes csataképeket. A kereszténység szenvedett és nyert, vérzett és nőtt.

A martirok vére valóban a kereszténység magja volt. Minden csöpp vér ezer pogánynak adott életet. Életet, mely az örök életnek kezdete.

Minden csöpp vér? Nem minden. Sok sziklára hullott, sokat elnyelt a homok, sok hiába hullott. Nem termett, nem sarjadzott. A búzamag sem kél ki mindenik.

Valamint manapság azért vannak rossz katholikusok, mert nem élnek szent vallásuk tanítása szerint s nem használják kegyszereit, a szentségeket, úgy az első századokban is voltak langyos és rossz keresztények, rossz gyümölcs az egészséges fán. De bűnös-e a fa abban, ha az almát a fán a féreg rágja vagy ha a darazsak kikezdik? Jól megjegyzendő: a küzdő egyház emberekből és nem angyalokból és nem csupa szentekből áll. S hogy az ősegyházban a konkoly összekeveredett a tiszta búzával, azon époly kevéssé csodálkozunk, mint a mai kor bűnein, különösen ha meggondoljuk mindama veszélyeket, melyek az első keresztényeket fenyegették és körülvették. Minden körülöt-

tük — mondhatjuk még a levegő is — pogány volt; bárhová tekintett is az ember, mindenütt csak csábítás és csábítás, a nyilvános életben, a házakban, a családi életben, csupa merő kísértés és veszély, a bukás lappangó veszélye.

A kereskedő, a tanító, a művész veszve volt, mihelyt kitudódott róla, hogy keresztény. Ujjal mutattak az olyan asszonyra, ki szinházba nem járt, hol nemcsak véres játékok, hanem tisztátalan játékok is adattak elő. Minden nyilvános ünnepély bálványozással volt összekötve. Ezeken keresztény tehát részt nem vehetett, pedig esetleg mint hivatalnok, katona köteles volt azokon megjelenni. Az iskolákban, az utcákon, a fürdőkben csak a bűn, az érzéki öröm, a testi gyönyörűség uralkodott.

Nem kell tehát azon csodálkozni, hogy azután voltak keresztények, kik két követ fujtak, kik a keresztények közt keresztények és a pogányok között pogányok voltak. Hogy voltak keresztény festők és szobrászok, kik bálványokat is csináltak és árultak. Hogy egyes hivatalnokok vagy katonatisztek a pogány istenek ünnepein is résztvettek, hogy hivatalukat és állásukat el ne veszítsék.

És ha azokat a rettenetes kínokat, azt az embertelen vérontást tekintjük, melyben az üldözött kereszténeknek részük volt, minden szó nélkül meg kell nyugodnunk abban, hogy sokan a borzasztó kínokban elvesztették hitüket és áldoztak a bálványoknak.

Igen, sok gyönyörű, győzedelmes csata volt abban a hosszú háborúban, de volt azután gyáva futás is, fegyverek lerakása, katonák megfutamodása. Vesztett csaták, vesztett remények, férges, darázscsípte almák, gyümölcsök.

***

Különösen Decius császár uralkodása alatt (249—251.) voltak sokan az úgynevezett «bukottak» vagy «elesettek», mint ahogy a keresztények őket nevezték.

A bíróság előtt áll egy Rutilius nevű, előkelő származású keresztény.

Orosius bíró fölszólítja:

— Áldozz az isteneknek és tagadd meg Krisztust!

Rutilius minden habozás nélkül bátran feleli:

— Sem az egyiket, sem a másikat nem teszem!

A bíró nem sokat okoskodik, hanem megparancsolja, hogy vetkőztessék le és ostorozzák meg a keresztény urat. Már közeledik a bakó és suhog az ostor... Rutilius elsápad... A bíró észreveszi és gúnyosan odaszól neki:

— Ugy látom, félsz az ostortól, pedig mi ez? Semmi. Csak a kezdet.

Rutilius sápadtan feleli:

— Nem áldozok. Hű akarok maradni Krisztushoz!

A bíró tovább biztatja:

— A császár előbb volt urad, mint Krisztus. A császárhoz kell hűnek maradnod! A császáré életed és mindened. Fogadj szót, áldozz és akkor bántatlanul elmehetsz.

Rutilius nem szól semmit. Habozik. Ekkor a tömegből valaki fönnhangon e szavakat mondja: «Ki megvall engem az emberek előtt, azt én is megvallom Atyám előtt, ki a mennyekben vagyon!» (Máté 10, 37.)

Rutilius majdnem bosszankodva hallgatja e szavakat. Hiszen ismeri ő is, de mikor az élet oly szép és a halál oly irtózatos. Vannak gyermekei, van vagyona, szép állása, hány évig élhet még boldogságban!

A bíró látja, mint küzd magamagával ez az ember; sajnálja is, de meg kötelességből is vár egy keveset, hadd gondolja meg magát.

— Nem áldozol? — kérdezi végre.

S mivel Rutilius még mindig vonakodik, nagy hangon kimondja az itéletet:

— Először tehát ostorozzátok meg, amint parancsoltam, azután pedig cserép- és üvegdarabokon fogjátok testét hurcolni, amíg csak meg nem hal!

A bakók rárohannak áldozatukra.

— Várjatok! — ordítja ekkor remegve Rutilius — meggondoltam...

A bíró is visszainti a legényeket s aztán barátságos arccal fordult a gyáva kereszténynek.

— Tehát? — kérdezi.

Rutilius nem szól semmit, csak a fejével int, hogy igen, áldozni akar. A bíró fölkel, megfogja Rutilius kezét

s odavezeti a pogány isten oltárához. És Rutilius áldoz. Meghajtja térdét, meghajtja fejét a kőszobor előtt és rászórja a tömjént a serpenyő tüzére . . .

— Látod, — szól neki a bíró — ezt a szerencsés gondolatot isteneink adták neked. Üdvözöllek, mint kedves gyermeküket és a császár barátját. Mehetsz haza nyugodtan!

Rutilius lesütött szemmel halad végig a tömeg között.

— Judás, Judás! — kiáltják feléje néhányan.

Elpirul és annál gyorsabban lépked hazafelé . . .

Egy elveszett lélek, egy tönkrement világ! Az angyalok sírnak odafönt az égben.

***

Egy római nyilvános kertben vagyunk. Irtunk már róla, hogy Rómában több ilyen kert volt, hol úgy a nép, mint az urak, a gazdagok naponkint megfordultak és eleljártak friss levegőt színi, egy kissé szórakozni a napi terhes munka után. Mindenütt szép árnyékos utak, közbe virágágyak, majd egy-egy szobor, persze pogány istent ábrázoló, fürdők és étkezőhelyiségek, melyeket mi most korcsmáknak nevezünk.

Egy ilyen előkelő helyiségben két férfiú ült egy asztal mellett bizalmasan beszélgetve és jó salernumi bort iddogálva. Keresztények voltak. Szóbakerültek a nehéz idők, a kemény üldözés, a mindenféle kínzások. Elmondták egymásnak a különféle napihireket, hogy ki lett kihallgatva, elitélve és kivégezve, majd hogy ki árulta el gyáván Krisztust és a hitet.

— Bizony, kedves Septimusom, — mondá az egyik — nehéz időket élünk, szomorú napokra virradunk. Ki tudja, mely órában jut majd reánk is a sor!

De Septimus csak a vállát vonta és nevetve felelte:

— Én, Claudius barátom, nem félek. Remélem, hogy ép bőrrel fogok majd megmenekülni.

Csodálkozva nézett reá Claudius.

— Hogy beszélhetsz így? Hát nem tudod, hogy a császár parancsa nem kímél senkit, ha keresztény?

Septimus ekkor közelebb huzódott barátjához és ezt sugta neki :

— Én biztosítva vagyok minden veszély ellen !

— Hogy-hogy ? — kérdezte Claudius.

— Nézd ezt az írást ! — szólt amaz s azzal előhuzott ruhája alól egy papirtekercset és szétnyitva barátja kezébe helyezte.

Claudius kiváncsian olvasta végig. Körülbelül ez volt beléje írva :

«Én, alulírott bíró Decius császár legmagasabb kegyéből, bizonyítom, hogy Septimus, Publius Septimusnak fia, ki 35 éves, nős, két gyermek atyja, kinek egy sebforradása van jobb szemöldöke fölött, mindig áldozott az isteneknek, részt vett az áldozati állatok szentelésén és az istenek ünnepein.

Aurelius Satabus bíró».

Claudius méltatlankodva dobta el magától az írást.

— Tehát igaz ? Te áldoztál az isteneknek ? — kérdezte fájdalmasan. — Ó szerencsétlen, mit tettél ! Megtagadtad Krisztust !

Septimus elnevette magát.

— Ugyan, hogy gondolhatsz ilyet ! Nem, nem, azt nem tettem. Feléjük sem néztem az isteneiknek, állataiknak és az ünnepeknek !

— De hiszen itt az áll, — szólt csodálkozva a másik. — Világosan ki van írva, hogy áldoztál !

Septimus tovább nevetett.

— Tudod, barátom, egy kis ész és ravaszság sohasem árt az embernek.

— De hát mit csináltál ? Szólj, kérlek, mondd el !

— Nézd, az írás ugyan azt mondja, hogy én áldoztam, de ebből egy betű sem igaz. A valóság az, hogy én bizony Aurelius bírót, hiszen ismered, milyen eladósodott ember, megvesztegettem. Sok pénzembe került, az igaz, de most legalább teljesen nyugodt és biztos lehetek.

Claudius szomorúan rázta a fejét.

— Kedves barátom, te mégis csak áruló vagy. Megvetted az életet néhány darab pénzen, de ugyanannyiért

eladtad Krisztust! Ha ezen írást előmutatod esetleg a bíróság előtt, nem azt fogja-e mindenki tudni belőle, hogy te csakugyan pogány vagy és semmiesetre sem keresztény ?

Septimusnak elment a kedve a nevetéstől. Nem szólt semmit, mert belátta, hogy barátjának igaza van.

— Szomorú jele napjainknak, — folytatta tovább Claudius — hogy ritka már az erős hit. Hová lett a mi atyáink erőssége, bátorsága és álhatatossága.

És beszélt neki sokáig, sokáig. Septimus egyre komorabb lett, majd könnyek peregtek le arcán . . .

Hagyjuk őket. Bizonyára aztán össze is tépték azt a csúnya írást !

Csak mint képet hoztuk föl, hogy voltak ilyen keresztények is, kik a pénz iszonyú hatalmával kijátszották ugyan a földi bírákat, de hiába, mikor az égi bírót nem lehet kijátszani. Sem ésszel, sem pénzzel.

***

Nagy zaj támadt egy nap reggel a fórumon, Róma város piacán. Egy fehérruhás, szép fiatal leány ment végig az utcán sietve s megpillantván egy idősebb szakálas férfit, ki jobbkezével melléhez szorította ruháját, egészen önként és meggondolatlanul keresztet vetett magára. Az a férfiú — jól ismerte — az egyház papja volt, ki valamely beteghez vagy tán a börtönökbe vitte Krisztus szent testét egész titokban.

A járókelő pogányok észrevették, mit csinál a leány. Rögtön rávetették magukat, megragadták és a bíróság elé hurcolták e szavakkal :

— Ime egy keresztény leány ! Láttuk, amint magán csinálta azt a jelet, amelyen a keresztények Istene meghalt.

A bíró legott vallatás alá fogta.

A leány bátran megmondta :

— Igen, keresztény vagyok !

A leány szépsége azonban nagyon lebilincselte a bírót, megsajnálta a szegény leányt és a legszebb szavakat vette elő, hogy megmentse, hogy hitének megtagadására bírja.

— Nézd, leányom! — mondta neki szeliden — te oly szép vagy és oly fiatal. Hosszú és ki tudja, mily boldog élet áll még előtted; szépséged, melyet az istenek adtak neked, a legelőkelőbb ifjakat meghódítja számodra. És most te engednéd ezt a kincset, szépségedet elcsúfítani? Az ostor véresre fogja szaggatni a testedet, a kínok elrútítják arcodat és mindez miért? Mert nem akarod visszavonni azt a szót, hogy te keresztény vagy! Oly nagy dolog az, ha áldozol az isteneknek? Ne légy tehát oly esztelen és makacs, ne kövesd a többi hóbortos keresztényt! Áldozz és mentve vagy. Különben pedig átadlak a hóhérnak!

Olivia megrémült. A hizelgő szavak felforgatták lelkét, a földi örömökre gondolt már, nem az égiekre. Igazán, élni, szeretni, boldognak lenni oly nagy vétek volna-e ez? A bíró észrevette habozását, azért így szólott hozzá egész csendesen, hogy a többiek meg ne hallják:

— Menj át a másik terembe, ott áll Vénusz istennő szobra és ott áll az ő papnője is. Menj, magatok lesztek, nem fogja látni senki sem, hogy áldoztál. A papnő bizonyító szavára aztán eleresztlek és senki sem fog bántani, leányom!

A szegény leány engedett a bíró hízelgő szavainak. Átment és áldozott. S miután a bíró is meggyőződött erről, elengedték, szabad volt, elmehetett.

Nem tudott bukásáról senki, csak maga az Isten. Ha volt is keresztény jelen a tömegben, nem vádaskodhatott volna ellene, mert nem látta, mi történt.

Másnap — épen vasárnap volt — Olivia elment szépen a keresztények gyülekezetébe, hogy, jóllehet megtagadta Krisztust, résztvegyen a közös istentiszteleten. A szentmisét maga a püspök mondotta és szokás szerint az evangélium fölolvasása után fölkelt és beszédet mondott a híveknek. A szomorú időkről beszélt, hogy mennyien esnek el, hányan tagadják meg a hitet és hivatkozott Krisztus szavára: «Aki megvall engem az emberek előtt, azt én is megvallom Atyám előtt, ki a mennyekben vagyon!» Majd a szent áldozásról beszélt, magyarázván szent Pál szavait: «Nem ihatjátok az Ur kelyhét és az

ördögét ; aki tehát méltatlanul eszi e kenyeret és issza az Ur kelyhét, vétkezik az Ur teste és vére ellen !»

A hívek áhitattal hallgatták s a legnagyobb buzgósággal készültek az áldozáshoz. Áhitattal és alázattal járultak azután mindannyian az Ur asztalához.

Olivia is, hogy elmaradása föl ne tünjék, fölkelt és odament az oltárhoz. És áldozott ő is. De akkor, alighogy lenyelte a szent eledelt, valami irtózatos erő a földhöz sujtotta őt s ezzel a szavakkal ajkain : «Megtagadtam Krisztust», holtan terült el a földön.

Az Úr bebizonyította szavainak igazságát . . .

A keresztény hívek pedig megborzadva nézték a rémes halált s remegve ismerték el Isten sujtó kezének igazságát.

Ó, hánynak szolgált ez az eset intő például ! Hány lett bátrabb, erősebb már-már ingadozó hitében.

***

Fábián pápa püspöki székében ül. Egy keresztény férfiút hallgat ki, kit a körülálló hívek bevádoltak nála, hogy megtagadta a hitét.

A vádlott, Cestius, ott áll a szent püspök előtt lehorgasztott fejjel, összekulcsolt kezekkel.

— Hát igaz volna a vád ? — kérdi a pápa szigorúan. — Megtagadtad hitedet, melyre esküdtél ? Nem tudod-e, mily iszonyú vétek a hittagadás ?

— Atyám, — mentegetődzik a vádlott — ártatlan vagyok. Sem hitemet meg nem tagadtam, sem az isteneknek nem áldoztam. Vádlóim nem mondanak igazat.

A püspök kissé szelidebben kérdi :

— Hogy volt hát ? Beszélj el mindent, tisztázd magad.

— Úgy volt, — sóhajt egy nagyot Cestius — hogy bevádoltak a pogány bíróságnál, hogy keresztény vagyok. Még aznap jöttek a szolgák értem s a bíró elé hurcoltak. A bíró vallatott, fenyegetett. Hiába. Hitemet meg nem tagadtam. Ekkor a bíró bányamunkára itélt s elrendelte, hogy minden vagyonom elkoboztassék. Évek hosszú során arcom verejtékével gyüjtöttem, amim van — s itt

már akadozni kezdett a vádlott — gondoltam nőmre, gyermekeimre, kik koldulni mehetnek . . .

— Szóval azután mégis csak áldoztál — vágott szavaiba a püspök.

— Nem, én nem áldoztam — bizonykodik újra a vádlott.

— De hát akkor, hogy van az, hogy mégis itt vagy szabadon és sértetlenül ?

— Találtam rá módot, — nyögi a szerencsétlen — vagyis inkább csak azt tettem, amit mások is tesznek, különösen a jobbmódú keresztények . . .

A püspök és a többi hívek kíváncsian várták a folytatást.

— Tudod, Szentatyám, a bírótól meggondolási határidőt kértem. Aztán van egy pogány ismerősöm, aki igen sajnált engem, mert sok jót tettem vele. Ezt jó szóval meg pénzzel rávettem, hogy a kitüzött napon ő menjen a bíró elé s az én nevemben ő áldozzon az isteneknek. Ez a pogány el is ment a bíró elé, ott az én nevemet mondta be s az én nevemben ő végezte el az áldozatot.

A vádlott erre szinte megkönnyebbülve elhallgat.

A püspök azonban erélyes hangon így szólt hozzá :

— Ó, te vak ! Ó, te vak ! Te most azt hiszed, hogy helyesen cselekedtél s hogy semmi bűnt nem követtél el hited ellen !

— Bocsáss meg, Szentatyám — vágott közbe mentegetődzve a bűnös — de sokan cselekesznek így. Megvesztegetik még a bírákat is s így mentik meg vagyonukat és életüket.

A püspök szomorúan válaszolt neki :

— Igen, megmentik a földi kincseket, a földi életet, de elvesztik a mennyeit. Vagy nem egyforma bűn-e az, ha valaki maga áldoz a bálványoknak vagy mást megfizet azért, hogy helyette és nevében áldozzon ? Ó, te vak ! Ó, te vak ! Mit csináltál ? Először megtagadtad Krisztust ; másodszor megcsaltad a hatóságot ; harmadszor hazugságra birtad a szegény pogányt s ahelyett, hogy megtérítetted volna, rossz példát adtál

neki. Megbotránkoztattad! Nem ismered az Irás szavait: Jaj a botránkoztatónak? Ime, szerencsétlen, nem is egy, hanem több súlyos bűnt követtél el egyszerre!

A szegény bűnös ember e szavak súlya alatt térdre esik és megszégyenülve hajtva le fejét, így szól:

— Atyám, vétkeztem. Vétkeztem, gonoszt cselekedtem. Ó, mondd meg, mit tegyek, hogy elnyerjem bűneim bocsánatát?

— Bűnbánatot kell tartanod, — mondja a püspök — mert az Úr a töredelmes és alázatos szivet nem veti meg.

Cestius bűnbánó szívvel negyvennapi bűnbánatot tartott. Bőjtölt, imádkozott, míg végre elnyerte a föloldozást és magához vette az Úr szent testét.

A jó Pásztor szeretettel fogadta vissza eltévedt juhocskáját.

***

Boldogok, akik visszatértek! De hányan maradtak el egészen, hányan vesztek el végkép! Akik féltek a súlyos bünhődéstől, akik szégyenlették magukat! Hisz oly könnyű vétkezni, de olyan nehéz a vétket megbánni, a bűnért megbünhődni.

A Vezeklők fejezetében leírjuk majd, mily kemény dolog volt a vezeklés, a penitenciatartás az első keresztényeknél. Most még egy utolsó jelenetet írunk le a hosszú háborúból s azzal befejezzük a Csataképek véres fejezetét.

***

176-ot írtak a keresztények Krisztus születése után.

A pogány, a kegyetlen Almachius volt Róma prefektusa, vagyis helytartója. A legnagyobb szigorral hajtotta végre Marcus Aurelius és Commodus császárok üldözési parancsait és tűzzel-vassal üldözte, pusztította a szegény keresztényeket. Még azt is megtiltotta, hogy a vértanuk testét eltemessék. A keresztények azonban még a legnagyobb veszedelmek között is elragadták testvéreik tetemét a kivégzés helyéről vagy drága pénzen megvásárolták a hóhéroktól, hogy tisztességesen eltemethessék.

Ugyanazon év november 22-ik napján szenvedett keserves vértanui halált a főnemesi családból származó fiatal hajadon, Szent Cicelle. Már kora gyermekségében részesült a szent keresztségben és hitét megtartotta híven egész haláláig. Mint gyermeknek és hajadonnak legnagyobb öröme abban telt, hogy a katakombákban a vértanuk sírjait látogatta és a szegényeket, kik valósággal rajongtak érte, szívvel-lélekkel segítette és támogatta.

November 22-én halt meg és másnap temették.

Azon az éjtszakán száz és száz római keresztény hagyta el házát és lassan, óvatosan, a sötétség leple alatt indult kifelé a városból. Különböző utakon mentek, hogy föltünő ne legyen, de mindnyájan találkoztak az appiai országút mellett fekvő Szent Callixtus katakombájában.

A temetés megkezdése előtt az egybegyült keresztények kisebb-nagyobb csoportokban a folyosókon álldogáltak és mi másról is beszélgettek volna, mint a szent szűz haláláról, kit oly nagyon szerettek és csodáltak mindnyájan. Egyik csoportban a fiatal szűz bátorságát magasztalták, hogy mily meggyőzően, bátran beszélt a bálványok haszontalanságáról; a másik csoportban állhatatosságát magasztalták, hogy mily keményen tudta elviselni a borzalmas kínzásokat. A szegények és nyomorékok jó szívét, áldott bőkezűségét magasztalták s szemükből könnyek törtek elő, mintha csak szerető édesanyjukat siratták volna benne.

— Tudjátok-e, — szólt a körülállókhoz egy idősebb férfi — hogy mindenét a szegények között osztotta szét?

— Túljárt a gonosz Almachius eszén — szólt közbe egy másik.

— Hogy-hogy? — kérdezték egyszerre többen is.

— Almachius bizony szerette volna testvérünk vagyonát szépen elkaparítani, — volt a válasz — de fölkopott az álla. Nem talált egy sesterciust sem. (Sestercius római pénz.)

— Igen, a szent halála előtt arra kérte püspökünket,

hogy vegye oltalmába az ő szegényeit, kiket eddig táplált és neki hagyományozta a házat is, melyben lakott.

— Azt, amelyben meg is halt ?

— Igen — mondotta a beszélő. (Szent Cicellét tudvalevőleg saját fürdőszobájában ölték meg.)

— Ó, akkor azt a házat — mondotta majdnem egyhangon az egész tömeg — templommá kellene átcsinálni !

— Ami késik, el nem mulik, — szólt ekkor egy odalépő diakonus — várjunk csak, majd ha jobb idők következnek be, Istennek szentelt templom fog állani a szent vértanusága helyén !

(Igaza volt, ma azon a helyen Róma egyik legrégibb temploma áll Szent Cicelle tiszteletére szentelve, amelyben a szentnek ereklyéit őrzik.)

A szomszédos folyosóban is folyt a beszéd. A szent szűz vértanuságáról beszélgettek.

— Nehéz halála lehetett — mondták egyesek.

— Igen, a halál nehéz volt, de Krisztus maga is harcolt és védelmezte szent jegyesét — szólt egy férfi, aki bizonyára jól ismerte a boldogult szent házi viszonyait.

— Tehát csoda is történt ? — kérdezték erre többen a hallgatók közül.

— Igen, csoda történt, egy rendkívüli csoda ! Képzeljétek csak ! A pogányok, akik elfogni jöttek őt, észrevevén, hogy Cecille épen fürdőszobájában van, rázárták az ajtót s aztán nekiestek a kályhának. Egész nap és egész éjjel fűtötték, hogy a fürdőszoba tele legyen gőzzel és forrósággal és úgy fojtsa meg a bezárt szüzet. De hiába, a szent, mint egykor a három ifjú a tüzes kemencében, sértetlen maradt annyira, hogy homlokán egyetlenegy izzadságcsöpp sem gyöngyözött.

Álmélkodva hallgatták a többiek.

— Valóban, csodálatos az Úr az ő szentjeiben ! — kiáltották teli áhitattal és csodálattal.

— És mit művelt erre a gonosz Almachius ? — kérdezte valaki a tömegből.

— Nem tudott máskép magán segíteni, minthogy parancsot adott, hogy a szűzet fejezzék le ott a fürdőszobá-

ban. A bakó háromszor egymásután vágott a leány nyakára, de oly ügyetlenül, hogy nem volt eredménye. A fej le nem esett.

— A törvény szerint háromnál többet nem is szabad mérni az elitéltre — szólalt közbe valaki.

— Ó, nem is vágott többet hozzá, hanem aztán a kegyetlenek otthagyták a szent vértanut vérében feküdni!

Halk és fájdalmas sóhajok mutatták a tömeg részvétét a szent iránt.

— Mi aztán — folytatta tovább ugyanaz — sietve

A vértanu eltemetése.

bementünk a szobába és kendőkbe, szivacsokba itattuk föl a szűz vérét, miközben a szent csöndesen befejezte életét.

(Az első keresztények tudvalevőleg a szent vértanuk vérét, mint drága kincset gyüjtögették, kendőkbe, szivacsokba itatták s aztán hazavitték, mint szent ereklyét, hogy a szentet így is tisztelhessék.)

— Nehéz volt a halála — mondotta egy öreg ember — de most már a jó Istennél van és könyörög nála Róma városáért!

— Csak adná már a jó Isten — így sóhajoztak mind-

annyian — hogy ez a pogány város észhez térjen és beálljon ő is a mi Urunk Jézus Krisztus szelid nyájához!

Ekkor hirtelen mozgás támadt a beszélgető csoportok között.

— Jön a püspök — mondogatták. — Kezdődik a temetés!

Ki-ki sietett, hogy helyet kapjon és minél közelebbről vehessen részt a szertartáson.

A katakomba bejárata fölött levő kápolnában, melynek alapjai mind a mai napig megmaradtak s melyet még most is Szent Cicelle kápolnájának neveznek, volt a szent szűznek teste kiterítve. Drága ciprusfakoporsóban feküdt, arannyal hímzett fehér ruhába volt öltöztetve, ugyanabba, melyben előkelő származásának megfelelően a bíróság előtt megjelent s lábainál voltak a kendők, melyekbe kiömlött vérét gyüjtötték.

A halottnak arca friss volt és üde, mintha csak aludnék. Minden vonásán nyugodtság és ajkai mintha boldogan mosolyogtak volna! Feje körül és testén csupa virág, melyeket a keresztények szórtak kedves halottjukra. Kellemes, édes illat töltötte be az egész kápolnát, mintha nem is temetés, hanem menyegző lett volna készülőben.

A körülálló hívek mély tisztelettel nyitottak útat a püspöknek, ki több pappal és diakonussal jelent meg s miután rövidesen beszentelte a holttestet, — a földszínén az országút közelében levő kápolnában veszélyes lett volna a hangos ének és imádság — megindultak mindnyájan, hogy a testet a katakomba mélyében kijelölt helyen eltemessék. A menet ugyan meg-megakadt a szűk lejáraton s a folyosókon, de azért szépen, rendben ment végbe minden.

Legelül mentek a szűzek, Mária leányai, Krisztus jegyesei. Hosszú fehér ruha rajtuk s mindegyiknek égő lámpás a kezében. Aztán jöttek a fosszorok, vagyis a sírások, kik most halottvivők voltak; alacsony szentmihálylovon hozták a koporsót, boldogan emelve a drága terhet. Utánuk az akolythusok lépkedtek, oltárszolgák vagy másképp ministránsok, kik füstölőket lóbáltak kezükben, melyekből drága tömjén illata áradt szerteszét. Majd a papok jöttek

egy csoportban s utánuk ment a püspök, ki után azután a hívek hosszú sora zárta be a menetet. Fáklya vagy lámpás lobogott a legtöbbnek kezében. Menetközben zsoltárokat énekeltek; zsoltárokat, melyek az örök élet boldog reményét hirdetik.

Lassan haladtak, de azért csakhamar megérkeztek a sírkamrába, ahol a szent számára a sírhely el volt készítve. Ugyanott feküdt már Valeriánusnak, ki a szent szűznek szüleitől kiszemelt földi jegyese volt és Tiburtius és Maximus nevű testvéreinek teste, kiket mind Cicelle térített meg s kik mindannyian kevéssel azelőtt szenvedtek vértanuhalált hitükért. A földön nem lehettek egymáséi, egymáséi lesznek a földben. A földben is, meg az égben is!

A tetemvivők letették terhüket a földre lassan, óvatosan s arra következett újra a beszentelés. A hosszabb, az igazi.

Két előénekes megkezdte a zsoltárt a következő verssel:

— A szentek testei békességben temettetnek el és nevük élni fog nemzedékről-nemzedékre. (Jézus Sirák fia k. 44, 14.)

A zsoltárt magát a hívek fölváltva énekelték:

— Ezek azok, kik nagy szorongatásból jöttek és megmosták ruhájukat és fehérré tették a bárány vérében.

— Szolgáid nem féltek a bakók ütéseitől; ezért adtál nekik Atyád országában tisztes helyet.

— Testüket inkább a halálnak adták, mintsem imádják a bálványokat s megnyerték a halhatatlanság koronáját és pálmáját.

— Dicsőséggel és tisztelettel koronáztad meg őt Uram és kezeid alkotásai fölé rendelted őt.

— Átmentek a vízen meg a tüzön s te az enyhülés helyére vezetted őket s nyugodalmuk örökké lészen.

És bezárták az éneket a legelső verssel:

— A szentek testei békességben temettetnek el és nevük élni fog nemzedékről-nemzedékre!

Most az egyik segédkező pap kezdte rá:

— A szentek örvendeni fognak a dicsőségben.

Mire a hívek mindnyájan felelték:

— Örvendezni fognak lakásaikban.

A pap: Az igazak örökké fognak élni.

A nép: S jutalmuk az Úrnál vagyon!

A pap: Az Úr megőrzi minden csontjukat.

A nép: Egy sem törik el azok közül.

A pap: Imádkozzál érettünk, szent vértanu!

A nép: Hogy méltók lehessünk Krisztus igéreteire.

Ekkor a püspök egyedül énekli:

— Uram, hallgasd meg könyörgésemet!

A nép: S kiáltásom jusson eléd!

A püspök: Az Úr veletek!

A nép: És a te lelkeddel!

A püspök: Könyörögjünk! Uram, Jézus Krisztus, a vértanuk dicsőséges királya, vedd magadhoz e hív szolgálód lelkét, ki vallásodért és nevedért ontotta vérét s engedd, hogy a boldogság honában élvezze a végnélküli örömöket és azt a boldogságot, melyet azoknak igértél, akik megvallanak téged az életben és a halálban.

A nép ráfeleli:

— Amen! Úgy legyen.

A püspök tovább imádkozik:

— Nekünk pedig e szent érdemei és közbenjárása által, kit mint a Szentlélek templomát a földbe temetünk, engedd, hogy a szorongatás e napjaiban szent vallásunkat állhatatosan megtarthassuk, hogy egykor mi is az örök boldogság részeseivé lehessünk; ki az Atyával és Szentlélekkel élsz és uralkodol örökön örökké.

— Amen! — felelte a tömeg.

A szertartás véget ért. A sírások előléptek, megfogták a koporsót, hogy a sírba tegyék. A sírkamara egyik oldalába — Valerianus sírja mellé — egy mély fülke volt vágva, melyben egy nagyobb koporsó feküdt drága márványkőből faragva és gazdagon díszítve. A sírások a szent testét a fakoporsóval együtt beléhelyezték, rátették a nehéz márványfödelet s a nyilás száját aztán befalazták.

A fülke még most is megvan, de a szent már nem nyugszik benne. I. Paschalis pápa a szent csontokat mindkét koporsóval együtt átvitette a városban levő s a szent

vértanu lakóháza fölé emelt gyönyörű templomba. Ama fülkében pedig most Szent Cicellének szobra áll. A szent vértanunak ünnepén minden évben (nov. 22.) ezt a sírkamrát koszorúkkal, képekkel, virágokkal és lámpásokkal gyönyörűen feldiszítik s a közelben levő oltáron kora hajnaltól kezdve miséznek a papok. Az ünnepélyes szentmise 10 órakor van. A kápolna maga kicsi ugyan, alig ötvenen férhetnek el benne, de a szomszédos folyosók és sírkamarák olyankor zsúfolva vannak hívőkkel, kik e napon minden országból összesereglenek a szent vértanu tiszteletére.

Alig mult el még éjfél. A temetés után a keresztények elszéledtek ugyan, de nem mentek haza, hanem ki-ki az ő halottját ment fölkeresni a katakomba folyosóin. Imádkoztak és énekeltek a sírok mellett.

Hajnal felé volt azután a szentmise és a szeretetlakoma.

Igy folyt le és így végződött minden nagyobb temetés az első keresztényeknél.

***

Szomorú képeket festettünk, nagyon szomorú képeket. Vér és tűz mindenütt, csontok törése, húsnak sistergése, halálnak hörgése mindenfelé, ezrek testében, százezrek ajkain.

Szegény jó keresztények!

A halál kaszája végigsuhant köztetek és hullottatok, mint a fűszál a réten, mint a csillagok ezrei az augusztusi meleg éjszakákon! Testetekből hegyek támadtak s a hegyek alól kibuggyant a vérnek árja, piros, meleg, gőzölgő patakok folytak ki alóluk és rohantak szerteszét...

És ez a vér megmosta a földet és megtemékenyítette a világot. A szívetekből folyt ki ez a vér, a szívetekből hullott az a mag, melyből édesanyánk, anyaszentegyházunk kisarjadozott és hatalmas fává nőtt százezer ággal, millió rüggyel, levéllel, virágokkal.

Szülői voltatok a mai világnak, dajkái, kertészei, hősei a keresztény világnak.

Boldog, jó keresztények!

17. A vezeklők.

Az első kereszténveket szenteknek nevezi az apostol. És a legnagyobb részük joggal viselhette e szép nevet. Valóban szentek voltak. Életük csupa erény, csupa jócselekedet. Lelkük tiszta és nemes, szívük az Istené. Szerették a jó Istent és az ő Fiát, Jézus Krisztust forró, lángoló, mindent feláldozó szeretettel s ha kellett, meg is tudtak halni érte, hitükért, vallásukért.

De valamennyiük nem volt szent még sem. Hiszen emberek voltak, porból és hamuból, húsból és vérből, kitéve a Sátán kísértéseinek s alávetve minden hibának, gyöngeségnek, körülvéve a pogányok gonosz, megejtő példáitól. A levegő, melyet szívtak, be volt piszkítva; szemük több bűnt látott, mint erényt, több volt a sötétség, mint a világosság s a fekete, sűrű, szomorú erdőben alig látszottak a szegény, apró szentjánosbogárkák. Nem csoda tehát, ha közöttük is akadtak olyanok, kikben a lélek kész volt a jóra, de a test gyönge volt. Hogy a keresztény vallás vérpiros hajnalán is voltak bűnök és vétkek, gyakran nagy bűnök és vétkek is.

Melyik gyermek nem okoz néha bút, fájdalmat édes szüleinek ? De van-e édesanya, aki azért mindjárt megtagadná gyermekét ? Az egyház is ilyen jó anya volt. Fájt neki, ha valamelyik gyermeke a bűn útjára tévedett. De azért nem tagadta meg mindjárt, nem zárta ki őt gyermekei sorából, hanem iparkodott jósággal, szeretettel és igazságos szigorral visszavezetni őt a megbánás, a javulás útjára, hogy azután megbocsáthasson neki.

Az egyház, mint jó szülő, már kezdettől fogva különbséget tett a bűnök és a bűnösök között. Ha a gyermek gyöngeségből, könnyelműségből volt rossz, akkor szépen magához hívta, kivallatta, kikérdezte őt, vagyis a bűnös meggyónt és megkapta a bocsánatot. De ha a gyermek vásott volt, ha botrányt csinált, ha nyilvánosan vétkezett, akkor, mint az okos édesanya, büntetett szigorúan, könyörtelenül, minden személyválogatás nélkül. A nagy bűnösöknek, akik nyilvánosan vétkeztek, például hitüket meg-

tagadták, gyilkoltak, házasságtörést követtek el stb. nyilvános bűnbánatot kellett tartaniok. Nyilvánosan vétkeztél ? Nyilvánosan bűnhődjél tehát. A jó lelkeket megszomorítottad, könnyet fakasztottál szemükből, törüld le a könnyeket, csald vissza a mosolyt ajkukra !

Nagyon okos dolog volt ez, nagyon igazságos.

A bűnhődés vagy vezeklés azután a körülményektől függött. Az időtől, az emberektől s az elkövetett bűntől. Nagy bűnösök, visszaeső bűnösök sokszor egész életükön keresztül vezekeltek.

És miben állt a vezeklés ? A bűnös majdnem egészen ki volt zárva a hívők közösségéből. Föloldozást nem kapott, az istentiszteleten helye nem volt, a szentségekhez nem járulhatott, böjtölnie kellett, mezitláb járt stb. Különben majd leírjuk részletesen is.

A vezeklés idejének leteltével elvezették a bűnöst a templomba, fejére hamut hintettek, derekán volt a cilicium (bőröv, mely belülről apró szegecskékkel volt kirakva) s a templomban azután kénytelen volt a jelenlevők mindegyike előtt térdre borulni, lábaikat megcsókolni s kérni őket, hogy az okozott botrányt bocsássák meg s vegyék vissza őt ismét a hívők közé.

A bűnbánók visszavétele azután rendesen nagypéntek előestéjén történt meg. Ezért hívták a nagycsütörtököt még később is a bocsánat és a feloldozás napjának. Az utolsó vacsora évfordulóján, mikor Krisztus végtelen szeretete az Oltáriszentséget rendelte, mikor Krisztus mélységes alázattal megmosta az apostolok lábait, mikor a Getsemáni-kertben megkezdte a szenvedést, hogy megváltsa az emberiséget a bűntől, az örök kárhozattól, az egyház szíve is telve lett szeretettel és szeliden, irgalommal, mindent megbocsátva fogadta vissza megtévedt gyermekeit.

Krisztus Urunk a tékozló fiúról szóló példabeszédben gyönyörűen állítja elénk a megtévedt, a nyomorgó, bűnbánó és atyjához visszatérő bűnös képét. Lássunk mi is egy képet a régi egyházból, egy megtérő bűnösről.

Szent Paulinus püspökhöz egyszer beállított egy koldus. Rongyos köpeny fedte testét, melyből térden alul

kilátszottak meztelen lábai. Balkezében görbe botot szorongatott és arcáról lerítt a nyomorúság. Máskülönben egészségesnek és munkabírónak látszott. A püspök is észrevette ezt s azért így szólt hozzá :

— Fiam, szívesen segítenék rajtad, de gondold meg, hogy vannak náladnál még szerencsétlenebbek is, kik egészen nyomorékok s nem bírnak dolgozni. Ezeken kell elsősorban segítenünk. Úgy látom, te még tudnál dolgozni.

Keserű mosollyal húzta ki most a koldus jobbkezét köpönye alól s a püspök egy vékony, egészen összeaszott kezet látott maga előtt. Kezet, mely meg volt dermedve s csak csontból és bőrből állt.

Szánalmasan kérdé ekkor tőle :

— Mi történt veled, szegény fiam ?

A nyomorék előbb óvatosan körülnézett, ha nincs-e közelben valaki, ki szavait meghallhatná, aztán közelebb lépett a pöspökhöz s így kezdett beszélni :

— Ó, atyám, én egy nyomorult bűnös vagyok, kit maga az Úristen vert meg gonoszságaiért . . .

Erre a püspök is közelebb hajolt hozzá, hogy meghallgassa a koldus gyónását.

— Egyedül neked vallhatom meg — folytatta a koldus — mint az egyház papjának borzasztó titkomat.

— Beszélj fiam, beszélj ! — buzdította a püspök.

— Már kora ifjúságomban gonosz voltam. Atyámat nem ismertem, korán halt el. Édesanyám abból a kis vagyonból, melyet örökölt, nevelt föl és tartott el engem. Ó, hányszor sebeztem meg jó szívét, hányszor voltam hozzá engedetlen, duzzogó, goromba ! Mikor nagykorú lettem, megkaptam atyai örökségemet. De csakhamar végére jártam. Elvertem, elmulattam rossz társaságokban, erkölcstelen személyekkel. Ekkor anyámhoz mentem és tőle kértem pénzt. Nem adott, hiszen neki is csak pár garasa volt. Én akkor civakodni kezdtem vele. Szegény anyám szidott engem, szidta életemet, pajtásaimat, szeretőimet. Szörnyű haragra gyulva rárohantam és verni kezdtem. Vertem a szegényt őrülten, vakon, ész nélkül. Csak akkor hagytam abba, mikor már nem is mozdult.

De akkor már halott volt. Én öltem meg. Ez a kezem ölte meg, ez az én nyomorult kezem!

— A halottat beledobtam a folyóba. Sohasem tudta meg senki. És másnap, nagycsütörtökön, én is ott voltam a templomban s mikor a hívek egymásután az oltárhoz léptek, hogy magukhoz vegyék az Úr testét, egész vakmerően én is beálltam a sorba. Alig tette rá azonban a pap puszta tenyeremre a szent kenyeret, kezem abban a pillanatban megmerevedett s borzasztó kínok között száradni kezdett. Én akkor, abban a rettenetes pillanatban, azt sem tudtam, mit csináltam, csak arra emlékszem, hogy egyszerre kint voltam a templom előtt. Kirohantam-e vagy kivezettek, nem tudom. És azóta járok, ó, hosszú évek óta már ezzel az összeaszott kézzel, mint élő tanuja Isten haragjának. Ó, megérdemeltem, atyám, megérdemeltem.

A püspök eleinte borzalommal hallgatta a bűnöst, de látva könnyeit és bánatát, részvéttel mondta neki:

— Fiam, nagy, nagyon nagy a te vétked. De a jó Isten irgalma még nagyobb!

— Mit tegyek, atyám, ó, mit tegyek?

— Tarts bűnbánatot és bűnöd meg lesz bocsátva. És én érzem és hiszem, hogy még a kezed is vissza fogja nyerni régi egészségét. Imádkozni fogok érted, fiam!

— Ó, atyám — zokogott föl a bűnös — ródd rám a legnagyobb, legterhesebb penitenciát, én boldogan fogom azt teljesíteni.

A szent püspök erre több évig tartó bűnbánatot rendelt a koldusnak. Most nem oldotta föl, hanem így szólt hozzá:

— Most pedig menj, jelentkezzél Silvianus diakonusnál, ki a vezeklőkre felügyel, ő majd megmondja neked is, mi a teendőd.

A koldus fölkelt, megcsókolta a püspök kezét és lelkében kissé megnyugodva eltávozott.

A legközelebbi vasárnap pedig a kapott parancs szerint, mezitláb és durva szőrzsákba öltözve megjelent a templomban, alázatosan letérdelt és várta türelmesen, mi fog történni vele. Megérkezvén a püspök, odalépett hozzá,

hamut hintett a fejére s az egész nép jelenlétében kiutasította őt a templomból ezekkel a szavakkal:

— Valamint Ádám az ő engedetlensége folytán kiűzetett a paradicsomból, úgy légy kiűzve te is bűneid és gonoszságod miatt az Isten házából.

Erre a diakonus kézenfogva kivezette a szegény bűnöst a templomból és odaállította a vezeklők első osztályának tagjai közé, kiket az akkori keresztények sziróknak neveztek. Ezek a templom ajtaja előtt állottak, mint mostanában a koldusok.

A mi koldusunk ezután odaállt a többi nagy bűnös közé és a legnagyobb engedelmességgel megtett mindent, amit a diakonus meghagyott neki. Ott volt minden vasárnap és ünnepnapon, szép és rossz időben, hidegben és esőben; ott állt, ott imádkozott a szegény, nem törődve azzal, hogy a hívek szemei rajta függnek, hogy ujjal mutatnak reá, sőt még maga kérte, hogy imádkozzanak érte, szegény bűnösért és mutogatta nekik béna kezét, mondván:

— Ezzel a kézzel öltem meg anyámat. Könyörögjetek érettem!

Három évig tartott már ez a vezeklés. Ha megkapja-e most már a feloldozást? Ó, messze vagyunk még attól. De mert ezen három év alatt jól viselte magát, fölvették most már a vezeklők második osztályába, kiket hallgatóknak hívtak.

Miben állott ezeknek a büntetése?

A hallgatók már bemehettek a templomba, az ajtón belül, de leghátul volt a helyük. Jelen lehettek az éneknél, együtt énekelhették a zsolozsmákat, meghallgathatták a prédikációt (innen az elnevezés is), de ennek végeztével újra ki kellett menniök a katechumenusokkal együtt. Ki voltak zárva a szentmiséből és a közös imákból.

A szegény vezeklő koldusnak három évig kellett volna hallgatnia. De mivel igazán őszinte és mély bánatot, töredelmet tanusított, már két év mulva a harmadik osztályba vették föl. Ezeknek is megvolt a maguk neve: fekvőknek nevezték őket.

Ezeknek vezeklése abban állt, hogy a prédikáció végeztével a templom közepén a földre feküdtek s bűneiket fennhangon ismét bevallották és bocsánatért esedeztek. A püspök, környezve az összes papságtól, lejött az oltártól és szintén leborult a földre, jeléül annak, hogy ő is menynyire bánkódik ezeknek a bűnösöknek gonoszságán. A hívek pedig ezalatt közösen imádkoztak a szegény bűnösökért. A közös ima után a püspök fölállt, kezét föléjük emelte és megáldotta őket. Azután, mint szerető atya, kezével fölemelte őket és buzdította, hogy legyenek türelmesek s az odahaza végzendő penitenciát is buzgón és lelkiismeretesen végezzék el. Ez a házivezeklés kenyéren és vizen való böjtölésből, betegápolásból, éjjeli vezeklésből s több efféle jócselekedetből állott.

Ez a nyilvános megkövetés nemcsak egyszer történt meg, hanem sokszor, mert a fekvők penitenciája is rendesen három évig tartott s csak nagyritkán lett megrövidítve. Az elkövetett bűn nagysága és a magaviselet volt itt is az irányadó.

Elmult ez is és a mi koldusunk beléphetett az utolsó, a negyedik osztályba. Ezeket már állóknak nevezték, ellentétben a fekvőkkel.

Mily öröme lehetett most a szegény koldusnak! Most már levethette a vezeklőruhát, melyet eddig hordott és állva hallgathatta végig — mint a többi hívek — a szentmisét. Még ugyan nem vehetett részt a hívek adományaiban és nem járulhatott az Úr asztalához, de türelem — gondolta magában — nemsokára ezt is megérem!

A hívek is segítségére jöttek. Látva szigorú bűnbánatát, épületes példáját és kifogástalan magaviseletét, kérvekérték a püspököt, rövidítse meg a vezeklés idejét és vegye föl újra a buzgó bűnbánót az egyház közösségébe.

A püspök örömmel igérte ezt meg, mert maga is meg volt elégedve a bűnbánóval.

Elérkezett végre zöldcsütörtök napja. Emlékezetes nap volt ez a bűnösnek, mert évfordulója volt épen anyja halálának és a szentségtörő áldozásnak. Ezt a napot tűzte ki tehát a püspök, hogy a vezeklő megkapja a nyilvános

föloldozást s hogy aztán husvét napján nyilvánosan megáldozhasson.

Örömnap volt ez a bűnbánóra és az egész hitközségre. Örömkönnyek ragyogtak nemcsak a koldus, hanem a hivők szemében is, mikor őt Paulinus, a szent püspök először ünnepélyesen föloldozta és aztán husvét ünnepén a szent vacsorát átnyujtotta neki.

A templom zsúfolásig megtelt. A nyomorék ünnepi ruhában várta a boldog percet és buzgón imádkozott. Készült az Úr vételére és szivének azt sugta mindig valami, hogy a csoda, melyet a püspök akkor neki igért, ma beteljesül. Lopva nézegette is a nyomorult, kiaszott karját, de bizony semmi javulás nem látszott azon ! Hátha mégis ! És imádkozott tovább.

Mikor aztán az áldozáshoz csöndítettek, majdnem öntudatlanul ment oda az oltárhoz. Nem is tudta, mi történik vele. Gondolhatta-e valaha, hogy még ebben a boldogságban része lesz? Elfeledett akkor mindent, nagy bűnét, hosszú nyomorgását, hosszú vezeklését és csak az édes kenyérre gondolt, melyet enni fog, az édes Üdvözítőre, ki hozzá le fog szállni. Mit bánta ő akkor a kezét és minden nyomorúságát !

A püspök ekkor még egyszer föloldozta általánosan és maga is remegő kézzel nyujtotta oda a szent testet. S a koldus ekkor, mintha valami fensőbb parancsot kapott volna, megfogta balkezével nyomorék jobbját s fölemelte nagynehezen fölfelé fordított tenyérrel a nyomorék kezet. A püspök meghökkent kissé, de aztán egész bátran és elszántan tette rá a béna kézre az égi eledelt.

És ime, alighogy érintette az égi, szent test a nyomorult, bűnös, földi testet, a vérnek árja végigrohant rajta, piros erek dagadtak föl a sárga bőr alatt, visszatért az élet a holt tagba és a koldus azzal a volt nyomorék kezével emelte szájához az Oltáriszentséget. Aztán nagyot kiáltott :

— Én Uram, én Istenem ! — és eszméletlenül fogódzott meg a szomszédjába a végtelen, a kimondhatatlan boldogságtól.

Meg volt mentve, meg volt gyógyulva ! Teste is, lelke is ! Mi kellett neki még több? Boldog volt, mintha magát az eget vívta volna ki.

— — — — — — — — — — — — — —

Ime, így beszéli el nekünk ezen esetet egy ősrégi legenda.

S mit tanultunk e képből?

Először azt, hogy a régi egyházban mily sokáig kellett vezekelniök a nagy bűnösöknek. Hét, tíz, húsz, negyven évig kellett néha bűnbánatot tartaniok a bűn nagysága szerint. Sőt voltak bűnök, hogy a bűnös legfölebb halálos ágyán kapta meg a föloldozást és a szent áldozást. De a rendes menet ez volt : egy-két évig vezekelt mint síró, azután újra egy-két évig mint hallgató, majd a fekvők közé lépett, hogy nemsokára mint álló megkapja a föloldozást és mind ennek jutalmául az Istent magát a kenyér és bor színében. A kirótt idő tartamára, az egyházírók tanusága szerint, nagy befolyással voltak a hívek imái, de különösen a vértanuk és a hitvallók közbenjárása, ami nagyon is természetes, mert azok, kik Krisztust megvallották vagy érette kínokat s vértanuságot szenvedtek, a többi keresztény testvér előtt és a püspök előtt is nagy tiszteletben és becsülésben állottak. Mi volt tehát természetesebb, minthogy a szegény vezeklők sokszor, amennyiszer csak lehetett, a börtönökben vagy a bányákban szenvedő testvérekhez fordultak és kérték őket, hogy imádkozzanak és ajánlják őket a püspöknek minél előbb való föloldozás végett. Ezek azután a börtönöket és bányákat látogató papok és diakonusok előtt tolmácsolták a bűnbánók kérését, a papok és diakonusok pedig a püspök elé terjesztették a kérést. A szenvedő testvérek közbenjárása mindig meghallgatásra talált. A püspök vagy megrövidítette a vezeklés idejét, vagy legalább enyhítette annak szigorát.

Ezt tanultuk meg először. Azután még mit?

Azt, hogy mennyire igaz a zsoltáros szava, ki az ötvenedik zsoltár egyik versében így kiált föl : «A töredelmes és alázatos szívet, ó Isten, nem veted meg !»

Igen, az Isten az ő végtelen irgalmában ké z megbo-

csátani a töredelmes szivű bűnösnek. A lelket, mely elfordult tőle; a fiút, ki hűtlenül elhagyta édesatyját, kész visszafogadni mindig. Ha ezerszer elpártoltunk tőle, ő ezerszer visszafogad minket. Ha egész életünk nem volt más, mint káromlása az Istennek, mint igazságtalanság, lopás, gazság, hazugság, tisztátalanság, a jó Isten csak egy könnycseppet vár mitőlünk és ez az egy csepp elég arra, hogy lemossa egy élet minden sarát, minden bűnét.

18. Apostoli férfiak.

Krisztus tanított, szenvedett és meghalt.

Az apostolok tanítottak, szenvedtek és meghaltak. Amit tanítottak, azért szenvedtek és vérük hullásával pecsételték meg tanításuk igazságát. Krisztus is és az apostolok is. És ez a vérrel hirdetett, vérrel pecsételt tanítás, a keresztény vallás terjedt, egyre terjedt, feltartózhatatlanul, legyőzhetetlenül. Mert vérben az igazság, vérben az élet!

Elesett már az utolsó apostol is a nagy harcban a hitért, Krisztus vallásáért, az egyház pedig haladt tovább dicső, fönséges útján... Mert a vér, az igazság el volt már hintve, csak őrizni kellett és terjeszteni. És hol őrizhették volna jobban, honnét terjeszthették volna jobban, mint Rómában és Rómából? Ahol annyi kincs és vagyon volt fölhalmozva, arany, ezüst, drágakő a világ minden tájáról! Népek millióinak minden drágasága! Nem volt-e okos dolog tehát, hogy a legdrágább kincset is, a Krisztus hitét is, ott őrizzék? Ahonnan szétterjedt minden szép, okos és hasznos dolog, a tudomány és műveltség! Nem volt-e méltó tehát, hogy Krisztus tudománya és műveltsége is onnan terjedjen szét az egész világon?

És csakugyan Róma volt mindig őrzője és hirdetője a keresztény vallásnak. És az ma is. Péter, a szikla, Rómában ütötte föl székhelyét, ott élt, ott tanított, ott szenvedett és ott is halt meg. És ez a szikla ott is maradt, most is ott van a Szent Péter-templom oltára alatt. És ezen a sziklán áll rendületlenül az Anyaszentegyház. A római

püspökök, mint Péter törvényes utódai ezen a sziklán állva őrizték és terjesztették a hitet, az igazságot!

Róma a mi erősségünk és kincsesházunk! Csodálkozhatunk-e hát, hogy ez a rendkívüli város ezrével szülte a keresztény hősöket, a szenteket, a hitvallókat, a szűzeket, vértanukat és az apostolokat? Igen, apostolokat, apostoli férfiakat és asszonyokat, kik nemcsak őrizték a hitet, hanem terjesztették is; kiknek szíve úgy égett, hogy gyujtott is, kik nem voltak oly közömbösek, mint mi vagyunk, hanem dacoltak szenvedéssel, halállal, hogy Krisztus minél jobban megdicsőítessék. Ott voltak mindenütt, ahol menteni kellett, menteni fuldokló lelkeket a pogányság tengeréből; ott voltak mindenütt, ahol alkalom kínálkozott a térítésre és odaadták saját életüket, hogy másokat életre keltsenek. Ezekről az apostolokról írunk egykét szót. Megérdemlik!

Domitianus császárnak, a legdühösebb keresztényüldözőnek palotájában, egy gyönyörű teremben, a drága függönyökkel takart ablak mellett két magasrangú férfiú ül és beszélget egymással. Az egyik Petronius Secundus, a császári testőrség parancsnoka, a másik Acilius Glabrio, a főkonzul.

Ez volt a legnagyobb méltóság a császár után.

— Szerencsésen érkeztél meg Capuából? — kérdi Acilius a gárdatisztet.

— Köszönöm, szerencsésen, az istenek kegyében voltam. A császár parancsát és megbízását sikeresen hajtottam végre.

— Mi ujság arrafelé?

— Ott is folyik a vér. Azt hiszem, még a magját is kiírtják a kereszténységnek.

Acilius megjegyzés nélkül hagyta e szavakat.

— Hanem az igaz — folytatja a másik — hogy ezt az utazást sohasem fogom elfelejteni életemben.

— És miért, ha szabad kérdeznem? — szól az előbbi.

— Halljad csak! Verafrum városában véletlenül élő szemtanuja voltam két kiváló katonatiszt elitéltetésének és kivégeztetésének.

— Nemde, Marcianus volt az egyik és Nicander a másik ? — szakítja hirtelen félbe Acilius.

— Hogyan, te már tudod ? — kérdé álmélkodva Petronius.

— Igen. Tegnap tudtam meg, hogy mindkettő mint keresztény halt meg.

— Úgy van — erősíti a tiszt — hanem hidd el, amint már mondtam, életemben sohasem fogom elfelejteni, amit ott láttam és hallottam.

— Hallgatlak — unszolja őt Acilius kíváncsian.

— A városba érkezve — kezdi meg az elbeszélést Petronius — nagy népcsődületet látok a piacon. Mindjárt kérdezősködöm : ugyan mi lehet ott ? A bíró vallat két katonatisztet — felelik. Keresztények voltak. Odafurakodom én is a tömegbe és sikerült is jó előre kerülnöm, úgy, hogy mindent láttam és hallottam. A bíró épen ismételten fölhívta őket, hogy áldozzanak isteneinknek. A szobor ott volt mellette, előtte égett a tűz, csak épen egy-két szem tömjént kellett volna belédobniok. De ők egész határozottan megtagadták. A bíró megint csak belefogott a rábeszélésbe, de alig hogy szólt valamit, mozgás támadt a tömeg között és látom, hogy egy fiatalasszony törekszik a bíró elé jutni. Nicandernek a felesége volt. Arra odaállt férje mellé és ezeket mondta neki :

— Édes jó uram, kérlek, ne ingadozzál ! Ó, ne tagadd meg Krisztust ! Tekints föl az égre és nemsokára meglátod őt, ha hű maradsz hozzá !

Acilius meg nem állhatta, hogy meg ne törölje a szemét. Egy csepp kicsordult belőle . . .

— Engem is nagyon meghatott e beszéd — folytatta Petronius — igazán derék és bátor asszony volt. Csak az utolsót nem értem, t. i. hogy tekintsen föl az égre. Miért, minek ?

— Tudod — mondja neki erre Acilius — a keresztények hisznek egy örök életben.

— Ezt már én is hallottam, De várj csak, illetve hallgasd tovább! A bíró — talán jó barátja lehetett — továbbra is erősen faggatja Nicandert. «Ne hallgass erre a gonosz

asszonyra — mondja neki — mert máskülönben életeddel lakolsz. Gondold meg, milyen szép az élet! Mennyivel jobb

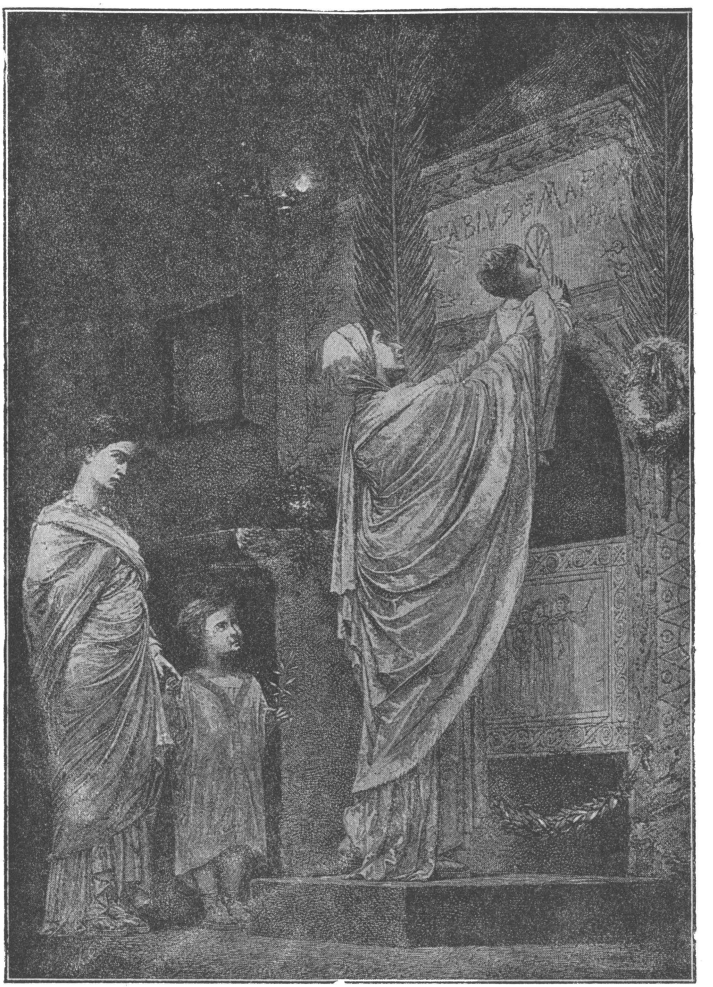

Felavatás a vértanuságra.

élni, mint a sírban feküdni!» Nicander azonban rögtön és egész határozottan válaszol: «Nekem az örök élet kell, nem a rövid földi élet. Tehetsz velem, amit akarsz. Keresztény vagyok és maradok». Erre a bíró a másikhoz, Marcia-

nushoz fordul és kérdezi : «És te mit szólsz ehhez ?» «Semmit — feleli az is bátran és keményen — én épenúgy gondolkozom, mint Nicander.»

— Ilyen az igazi barátság — mondja közbe a nemes Acilius. — Mint hősök együtt harcoltak sok csatában, a bíró előtt sem hagyhatták cserben egymást. Aztán persze elitélték őket ?

— Igen. A bíró látva, hogy minden beszéd hiábavaló, kimondta az ítéletet s mindjárt át is adta őket a hóhéroknak. Szegény bajtársak, gondoltam magamban, megpróbálom én is, mint császári főtiszt, hátha rám jobban hallgatnak, mint a bíróra . . .

— Te is le akartad őket beszélni ?

— Csak akartam. De az asszony, aki még mindig ott állt, mintha észrevette volna szándékomat, hirtelen oda állt férje mellé, megölelte és így szólt hozzá : «Édes férjem, légy bátor és harcold jól utolsó harcodat ! Lásd én, ki már tíz éve nem láttalak, mert messze országokban harcoltál, idehaza csak azt kértem az Istentől, hogy még egyszer láthassalak. Meghallgatott. Boldog vagyok. És most már mehetsz az égbe. Boldog leszek, mert ez a halál örök életet szerez mindkettőnknek. Boldogságom és minden dicsőségem az lesz, hogy vértanu özvegye leszek. Ó, hozd meg, én jó uram, Istennek ezt az áldozatot, hogy így engem is megszabadíts az örök haláltól». Körülbelül ezeket mondta az asszony a férjének. Egész pontosan nem emlékszem szavaira . . .

Acilius egészen meghatva így kiált föl :

— Mily erő, mily bátorság !

— Eh ! mondd inkább vakság — feleli neki a tiszt — ugyan mi okosság van abban, ha valaki eldobja magától az életet egy semmiért ? Örök élet ? Ugyan ki hinne benne !

— Ők hittek benne — mondja reá Acilius — és hitükért meg is haltak, mint igazi hősök. Igaz és hogyan fejezték be életüket ?

Petronius elmondja azt is. A bakó bekötötte szemüket, elővette a kardot és két biztos csapásra a katonák feje elgurult.

— Hősök, hősök! — suttogja félig önfeledten Acilius.

— Bolondok — mondja erre bosszankodva Petronius — ostobák! Hogy lehet ilyen üres ábrándért meghalni? A halállal vége van mindennek.

Acilius nem fojthatta vissza magába az igazságot. Észrevehettük, hogy ő is keresztény és ime, az isteni erő kitört belőle.

— Szomorú volna, barátom, ha az ember épúgy pusztulna el, mint az állat. Nem gondolod, hogy mi mégis különbek vagyunk az állatoknál?

— No igen — feleli rá a másik, a pogány — ilyesmit egy bölcsész írt is már. Ha jól emlékszem, azt mondja, hogy a lélek, mihelyt a halál pillanatában elhagyja a testet, mindjárt egy másik testbe költözik át. Valamely állatba vagy mibe.

— Ó, ez a lélekvándorlás régi meséje — feleli Acilius — amilyen buta, époly nevetséges is. Nem, nem így van, barátom. Hidd el, lelkünk a halál után, mint egy szabad, önálló valami él tovább és valamikor újra egyesülni fog a testtel, az elporladt, de újra életre támadó testtel.

— Hahaha — nevet erre a pogány Petronius — hát még a test is tovább fog élni? Ugyan hol hallottad ezt a butaságot? Szeretném látni, hogyan fog az én testem, melyet holtom után el fognak égetni, új életre kelni. Nagyszerű!

— Én pedig elhiszem, barátom, — mondja Acilius — hiszem oly erősen és rendületlenül, mint azok a hősök, kikről az imént beszéltél.

A pogány Petronius nagyot néz e szavakra, majd felugrik és ezeket mondja:

— Hát te is keresztény vagy? No, most már értem, miért nem jelensz meg egy idő óta az áldozatokon és ünnepélyeken, melyeket az isteneknek bemutatunk.

Acilius mosolyogva kérdi:

— Jó, tegyük fel, hogy keresztény vagyok; csak nem fogsz engem mindjárt a bíróság elé hurcoltatni?

Petronius, ki különben nemes gondolkodású pogány, majdnem méltatlankodva feleli:

— Nem! Hogy is tudnál ilyesmit gondolni rólam? Sajnos, az üldözés Rómában már eddig is oly sok nemes és becsületes embert vitt a halálba vagy a számkivetésbe. Nem, azt nem teszem. Utálom én is e hiábavaló vérontást. Térjünk vissza inkább arra, amiről beszéltünk. Érdekel a dolog. Mondd csak, kérlek, hogyan lehetséges az, hogy ilyen lehetetlen dolgot, a test föltámadását, higyje valaki?

Acilius mint valóságos apostol így beszél tovább:

— Barátom, az Istennél, az ég és föld mindenható Teremtőjénél semmi sem lehetetlen. Nézd! Az, aki a földbe vetett egyetlen magból sok más magot tud támasztani, aki a télen megdermedt fát újra életre tudja kelteni, vajjon nem tudná új életre kelteni a meghalt vagy akár elhamvadt emberi testet is? Tudd meg, hogy az Istennek fia, kiben mi hiszünk, harmadnapra maga is feltámadt halottaiból és azt mondotta: «Én vagyok a föltámadás és az élet; ki énbennem hisz, élni fog, ha meg is halt».

A pogány Petronius figyelmesen hallgatja barátját, de azért fejét csóválja és így szól:

— Jó, jó. Szép, amit mondasz, de ez csak amolyan álom, mellyel magatokat csaljátok!

— Nem, nem álom ez barátom, — feleli az apostol — hanem a legvigasztalóbb igazság. Ez ad nekünk erőt, bátorságot minden kínban és szenvedésben és magában a keserű halálban is, ennek a mostani borzasztó üldözésnek idején.

— Elhiszem, hogy ti ezt erősen hiszitek, hogy az a két tiszt is erősen hitte, meg amaz asszony is, ki mint valami hős buzdította a férjét a küzdelemben való kitartásra, mert remélte, hogy a halál után egyesülni fog vele, de én csak azt mondom, hogy ez merő álom, ábránd és semmi egyéb.

— Nem barátom — mondja komolyan Acilius — ez tiszta igazság!

— És hol van ez megírva? Be tudod ezt bizonyítani is?

— Az Isten fia maga bizonyította be, mikor föl-

támadt és minket is biztosított, hogy valamikor föltámadunk.

— Hiszesz te neki ? — kérdi gondolkozva a pogány.

Acilius a mellére teszi mindkét kezét és a legnagyobb komolysággal és meggyőződéssel feleli :

— Igen, én hiszek neki. Hiszek, hiszek, hiszek ! Ő maga mondotta : «Ég és föld elmulnak, de az én igéim el nem mulnak !»

Petronius nem tudott hamarjában semmi ellenvetést mondani, csak azt kérdi :

— És a te hitsorsosaid mind így gondolkoznak ?

— Igen, mind — feleli Acilius — és épen ez a hit az oka és erős alapja annak, hogy mi eltűrünk verést, kínokat, szenvedést, a vértanuságot és a halált, mert a földi életet nagyon kevésre becsüljük. Mi a mennyei, az örök életet várjuk.

Petronius megint nem tud mit felelni. Gondolkozik. Majd kis szünet után szól :

— Szavaid után, kedves Aciliusom, visszaemlékszem egy eseményre, melynek szintén szem- és fültanuja voltam nemrégiben itt, a császár palotájában.

— Mi volt az ?

— Bizonyára te is emlékezni fogsz, hogy a császár Palesztinából Rómába hozatott több embert, kik . . .

— Dávid királyi családjának egyenes leszármazói — szól közbe Acilius — és a mi isteni mesterünknek élő rokonai.

— Igen, a császár idehozatta őket és pedig azért, hogy valamennyit megölesse.

Ez valóban megtörtént dolog. Domitianus császár a történelem tanusága szerint Rómába hozatta az Úr Jézus rokonait, vagyis mindazon élő zsidókat, kik Dávid király családjából származtak. Akkoriban, 150 körül, már csak Taddäus Judának, Jézus unokatestvérének unokái voltak életben. Amint Domitianus látta, hogy ezek a rettegett emberek csak egyszerű kézművesek és látta a nehéz munkától kérges kezüket, szabadon bocsátotta őket minden bántalom nélkül.

Acilius, ki szintén tudott erről, közbeveti:

— Igen, meg akarta őket öletni mind, mert félt Jézus Krisztus visszajövetelétől, amiről hallott valamit. Alaptalan félelmében először a rokonokat akarta láb alól eltenni, hogy a visszatérő Krisztusnak semmi támasza ne legyen.

— Mondd csak — szól ekkor Petronius — valóban ismét el fog jönni az, kit ti Krisztusnak neveztek?

Acilius készséggel feleli:

— Igen, barátom, ő ismét el fog jönni, de csak az utolsó napon, a világ végén és ítélni fog eleveneket és holtakat.

— Lám — folytatja tovább Petronius — én is épenígy hallottam azoktól az emberektől. De halld csak tovább! A császár sok mindenfélét kérdezett tőlük, milyen birtokaik vannak, milyen a családjuk, mennyi a gyermekük és sok minden mást. Végül aztán Krisztus országa felől kérdezősködött. Ők erre őszinte, egyszerű szavakkal azt felelték, hogy Krisztusnak sokat emlegetett országa nem világi és földi, hanem mennyei és örök. Hogy Krisztus is annak idején ugyanezt mondotta Pontius Pilátus előtt: «Országom nem e földről való!»

— Helyes — veti közbe Acilius — valóban így mondotta ezt maga Krisztus!

Petronius folytatja:

— A császár, mint tudod, egész nyugodt lett, mikor látta, hogy ezek az emberek teljesen szegények és tudatlanok és el is bocsátotta őket anélkül, hogy ujjal is nyult volna hozzájuk. De én rám, kedves Aciliusom, mély benyomást tettek e szegény emberek és most, hogy te is ugyanazt mondod, mint ők, kétszeresen érdekel a dolog.

— Ó, barátom — szólt ekkor Acilius — higyj nekem! Hidd el, hogy van egy örök élet és ha nincs ellenedre, én megtanítlak még sok más dologra is, melyet a mi isteni Mesterünk tanított.

A pogány Petronius épen felelni akar, mikor jelentik neki, hogy a császár hivatja. Fölkel és eltávozik, de előbb szívvel-lélekkel megrázza Acilius kezét.

A mag el van vetve, ki tudja, nem hozza-e meg a megtérés gyümölcsét ?

Ime Acilius egy apostoli férfiú ! Élőszóval hirdette az evangélium igazságait ! A vértanuk aktái szerint ő is áldozatául esett hitének. A császár őt, mint keresztényt, a vadállatok elé dobatta. Egy oroszlánnal és egy medvével kellett megküzdenie. Mint magasrangú férfiú megkapta a kegyet, hogy karddal kezében védhesse magát. Isten segítségével le is győzte a két fenevadat, de ekkor a császár számkivetésbe küldötte s aztán fejét vétette. Holttestét Domitianus halála után Rómába hozták és a Szent Priscilla katakombájában lévő Aciliusok családi sírboltjába temették el. Az 1887-ik esztendőben ugyanazon katakombában egy más sírkőre akadtak, melyet valami Petronius Secundus állíttatott fiának. Vajjon ez a Petronius ugyanaz volt-e, mint akiről beszéltünk, nem tudjuk biztosan megmondani.

Szóval a keresztények majdnem mind apostolok voltak. Hirdették, terjesztették Krisztus tanítását, ahol csak lehetett. Nem féltek semmitől, tele voltak bátorsággal és elszántsággal. És a császári palotában is, hol a vérszomjas császárok laktak, hány ajkon fordult meg Krisztus szent neve, hány nagy úr, hány derék katona volt titokban keresztény és apostol !

Az igazságot azonban nemcsak megőrizni és terjeszteni kell, hanem meg is kell azt sokszor védelmezni ! Hiába, a pogány vallás sem nyugodott, látva a kereszténység rohamos terjedését, hanem vonaglott, sziszegett, köpködött és rágalmazott, mint a kígyó, ha a farkára hágnak ! A pogány papok, kik mindenekelőtt kenyerüket és busás keresetüket féltették, nem ülhettek ölbe tett kézzel, hanem a ahogy csak tehették, ellenszegültek az új tanításnak és sokszor a legostobább hazugságokat írták a kereszténység ellen. Az ilyen rágalmak azután sokkal többet ártottak, mint a legvéresebb üldözések. Ép azért az Isten minden időben támasztott jámbor és tanult férfiakat a keresztények között, kik irataikban a keresztény igazságokat a pogányok rágalmai ellenében megvédelmezték, kik Krisztus hitvallóit oltalmukba vették, kik azon fáradoztak, hogy a

pogány hatóságokat jobb indulatra és szelidségre hangolják irántuk.

E férfiak voltak az apologéták, vagyis keresztény hitvédők, kik élőszóval is, de leginkább tollal, írásban védték és terjesztették a hitet. Ezek is valódi apostolok voltak; megérdemlik tehát, hogy megemlékezzünk róluk könyvünkben s hogy legalább a főbbeket megemlítsük közülük.

Egyike a legelső és legtekintélyesebb hitvédőknek volt Szent Jusztinus, a bölcsész és vértanu.

A Szentföldön, a régi Sichemben, Samariának fővárosában született s már gyermekkorában elárulta kiváló tehetségét. Az akkori idők legjelesebb iskoláit látogatta, de egyikben sem találta meg az igazságot és világosságot, melyet keresett.

Egy nap a tengerparton gondolataiba merülve járt föl és alá. Találkozott egy öreg emberrel, akivel szóba állt és mindenféléről beszélgettek. Az öreg egyszerűen, de okosan beszélt és a figyelemmel hallgató ifjúnak megmondotta, hogy az Istenről és az emberi lélekről szóló igazságokat nem a pogány iskolában, hanem a próféták és az apostolok könyveiben találhatja meg, mert ezek az írások egyenesen Istentől származnak.

— Különben pedig — fejezte be az aggastyán — imádkozzál buzgón és az örök élet kapuja megnyílik számodra.

Azzal eltünt.

Az ifjú szorgalmasan olvasgatni kezdte a szentírás könyveit és igazságkereső lelke mindent megtalált bennük, ami után szomjúhozott. Egyúttal látva a keresztények tiszta életét, a szenvedésekben való állhatatosságát, harmincéves korában maga is megkeresztelkedett.

Után, vagyonos ember lévén, beutazta Kis-Ázsiát és Görögországot, majd végül Rómában telepedett le, hol egy nyilvános iskolát nyitott, melyben maga tanított és maga adta elő a keresztény igazságokat, mi által neve csakhamar ismeretes lett a birodalomban. Sokan lettek általa keresztények. De hiába, a pogány papok, kik nem szűntek meg őt nyilvánosan gyalázni és rágalmazni, a kereszténye

pedig az állam ellenségeinek, az istenek megvetőinek és bántalmazóinak mondani, gazemberek társaságának nevezvén őket, kik gyülekezeteikben gyermekeket gyilkolnak le és emberi húst esznek s a legnagyobb erkölcstelenségeket követik el, a pogány papok, mondom, a császár elé járultak, kérve őt, hogy az emberiség e salakját, t. i. Jusztinust, irtsa ki a föld szinéről.

A szent ekkor egy könyvet írt a keresztényekről és ő is egyenesen a császárhoz ment, ki elég jóindulatú ember volt és átadta neki az írást. E könyv mai napig fönnmaradt. Ügyesen és meggyőzően van kimutatva benne, hogy a keresztények a legjobb emberek, kik mint hű hazafiak és tiszta erkölcsű emberek semmikép sem érdemlik meg a gyalázatot, a megvetést, még kevésbbé azt, hogy üldözzék és halálra itéljék őket. A császár el is olvasta a könyvet és annyira meg volt hatva tőle, hogy rendeletet adott ki, mely szerint a keresztényeket nem szabad üldözni és a bíróságok elé hurcolni.

E jó császár halála után azonban utódja nem sokat törődött Jusztinus könyvével, sem elődje rendeletével, hanem újra üldözni kezdte a keresztényeket. A szent ekkor egy másik könyvet írt, melyet a császárnak ajánlott s melyet eme szép szavakkal fejezett be : «Előre látom, hogy ez a könyv életembe fog kerülni, de én kész vagyok erre is, sőt vágyva vágyódom azután, hogy a keresztény vallás ellenségei engem a megtisztelő vértanuhalálban részesitsenek !»

És nem tévedett. Elfogták és kemény ostorozás után lefejezték 163-ban. Igy halt meg Szent Jusztinus, a nagy, keresztény tudós, kit joggal neveznek az első és legrégibb szentatyának.

A vérengző császár utódja folytatta az üldözést. Élt akkoriban egy Apollonius nevű, előkelő tanácsos, ki amellett nagyon gazdag és nagyon tudós férfiú volt. Valahogy kezéhez jutottak a keresztények szent könyvei, az evangéliumok. Eleinte csupán kíváncsiságból olvasta őket, de később annyira beléjük merült, oly szépeknek találta az olvasott igazságokat, hogy megtért és megkeresztelkedett.

Mint keresztény azután igen sok pogányt nyert meg Krisztus szent hitének.

Rabszolgái között azonban akadt egy alávaló, ki jóságos urát följelentette a bíróságnál, mint keresztényt. Rögtön elfogták és törvény elé idézték. Apollonius bátran megvallotta hitét. Erre a bíró azt mondotta, hogy mivel ő is tanácsos volt, a tanács elé fogja állítani s ott kell majd nyilvánosan védenie magát és keresztény hitét. A nemes tanácsos örömmel felelte:

— Köszönöm e megtiszteltetést. Én nemcsak a legfőbb tanács előtt, hanem az egész világ előtt is be fogom vallani, hogy Jézus, akiben hiszek, az élő Isten Fia!

Az egybegyült tanácsosok nagy csöndben és figyelemmel hallgatták Apolloniust és nem akadt egy sem közülük, ki meg tudta volna cáfolni a keresztény igazságokat. Apolloniust azért mégis halálra ítélték. Bátran tartotta oda fejét a hóhérnak, miközben hangosan üldözőinek megtéréséért imádkozott.

Az üldözések utolsó időszakában még két hírneves hitvédő élt, kik könyveikkel igen nagy szolgálatot tettek Krisztus szent hitének. E két tudós férfiú: Tertullián és Origenes volt.

Tertullián az afrikai Karthágóban született. Atyja katona volt, százados. Ő eleinte ügyvédnek készült, de mint nagyon tudós és erényes férfiút pappá szentelték. Ezután Rómába jött, hol a legnagyobb lelkesedéssel védelmezte a keresztény vallást és a keresztényeket. Ott volt mindig a bíróságok előtt, mert jól ismerte a törvényeket és bírta a szó erejét is s ezért nagy segítségére volt üldözött testvéreinek.

Egy nagyszerű könyvet írt, melyben alaposan kimutatta a pogány vallás és a pogány istenekben való hit képtelenségét s hatalmas erővel bizonyította be a keresztény vallás igazságait. Ebben a könyvben hangzottak el ama híres szavak is, melyeket azután annyiszor ismételtek: «Mennél jobban üldöznek minket, annál többen vagyunk. A vértanuk vére a kereszténység magja».

Sok más hasznos és okos könyvet is írt ez a tudós

férfiú, de élete végén téves tanokat is hirdetett s ezért kizárták az egyház közösségéből. Ám azért előbbi könyveinek értéke örökre megmarad.

Origenes Egyiptomban született. Atyja vértanu volt. Ő maga rendkívüli tudós és eszes ifjú, aki már 18 éves korában iskolát nyit s emellett olyan szigorú életet élt, hogy csak mezitláb járt, a puszta földön aludt, húst sohasem evett és sokat bőjtölt. Nagyon vágyódott a vértanuság iránt. Könyveit oly mély tudománnyal és annyi lelkesedéssel írta, hogy tanítványai azt mondták: maga a Szentlélek szól műveiből. Szent Jeromos pedig így ír róluk: «Mindazon ellenvetések cáfolatát, melyeket az egyház ellen valaha tettek vagy tenni fognak, megtaláljuk bennük».

Sajnos, e nagy férfiú is, úgy mint Tertullián, téves tanokat is hirdetett s ezzel elhomályosította nevének dicsőségét. Később megbánta és visszavonta tévtanait s miután hitéért sok szenvedést és kint szenvedett, 254-ben meghalt.

Ime, az első keresztény századok nevezetesebb apostolai.

A jó Isten, amint az ószövetségben időről-időre támasztott szent férfiakat a zsidó nép között, a prófétákat, kik az egy igaz Istenben való hitet hirdették a mind jobban elpogányosodó zsidók között, úgy az újszövetségben is, a keresztényüldözések véres idejében, támasztott okos és lelkesedéstől lángoló férfiakat, kik a szent apostolokat utánozva, «hirdették az evangéliumot minden népeknek», tele hittel és lelkesedéssel nemcsak élőszóval, hanem írásaikban is. Mert az Isten igéje igazán olyan, mint a mag. Nemcsak azt kívánja, hogy elvessék, hogy jól megkapálják körülötte a földet, öntözzék, ápolják, neveljék, hanem megkívánja azt is, hogyha már kikelt, kigyomlálják körülötte a füvet, mely elfojtani akarja, hogy megvédelmezzék az állatok és rosszindulatú emberek ellen.

Manapság is, mikor az egyházat minden oldalról mindenféle új elméletekkel támadják, nem kell-e magunknak is sokszor valóságos hitvédőknek lennünk? Nem kötelességünk-e, mint jó keresztényeknek, szorgalmasan el-

olvasnunk azokat a jó könyveket, melyekkel az egyház visszaveri az ellenség támadásait ?

Többet ésszel, mint erővel, tartja a közmondás. Igen, kedves olvasó, sokat kell tanulnunk és olvasnunk mindnyájunknak, hogy hitünket necsak vallani és megtartani, hanem megvédelmezni is képesek legyünk. Manapság az újságok elárasztják az egész világot, minden faluba jár akármennyi, melyeket nem szent emberek írnak, hanem nagyobbára bűnös és ellenséges emberek. Hányszor rúgnak egyet az egyházon, hány jó keresztényt állítanak nyilvánosan pellengérre, hányszor neveznek minket katholikusokat elmaradt, ostoba, babonás, vakon hívő embereknek, a mai világba nem illő, sötét középkori embereknek. Hány ember van olyan, ki egész nyiltan kérkedik az ő felvilágosodott mivoltával, sárba tiporva mindent, ami szent; össze-vissza csavarva, elferdítve a Szentírást és a katholikus vallás tanait s gúnyolódva, nevetve azon, ha imádkozunk, templomba járunk, gyónunk s tiszteljük a szenteket, Isten szent vértanuit.

Ime, ez a könyv is azért íródott, hogy fegyver legyen az ilyen fölvilágosultak ellen. Az első keresztények, bármennyire üldözték is őket, nevették, csúfolták, rágalmazták, ostobáknak, butáknak mondották, kínozták ördögi haraggal s vérüket vették, mégis legyőztek mindent, le a fegyvert, a hatalmat, le a gúnyt és rágalmat, le az egész pogányságot. A szegény zsidó halászok, az apostolok, erősebbek, okosabbak, hatalmasabbak voltak, mint a pogány római császárok, kiknek a népek milliói alázattal csókolták lábukat és isteneknek nevezték őket.

És miért ne lehetnénk mi is ilyen erősek, okosak és hatalmasok ?

De «a bölcseség kezdete az Úr félelme», mondja a Szentírás. Csak a jó, istenfélő keresztény lehet bölcs ember és bátor katona, a keresztény igazságok bátor védője, a jó Isten hős katonája.

19. A végső küzdelem.

Ha a történelem azt mondja, hogy a keresztények üldözése háromszáz éven át tartott, ezt nem kell szó szerint venni, vagyis azt gondolni, hogy nap-nap után üldözték őket szakadatlanul. Ily hosszú idő alatt akár az egész világot is kiirthatták volna! Nem. Voltak közbeközbe békés, csöndes esztendők is, amikor vér nem folyt, amikor pihentek a hóhérlegények. Voltak jó, emberséges császárok, kik ha nem is szerették a keresztényeket, de nem is bántották őket. De azért a háború meg nem szakadt, a harc folyt, mert a pogányság, mint írtuk, soha sem pihent, ha máskép nem, akkor szóval, gyalázattal és rágalmakkal üldözte Krisztus követőit.

Csak háromszáz év multán nyult bele az Isten hatalmas keze ebbe a szomorú küzdelembe, hogy végképen leverje az ádáz ellenséget és győzelemre vigye a keresztények szent jelét, zászlaját, a keresztet. Közben is harcolt ugyan és sujtott az a mennyei kéz, de a teljes győzelem csak háromszáz évvel Krisztus után lett az övé és a keresztényeké. Amikor a császár maga is fölvette a keresztény hitet.

Előbb azonban leírjuk ennek a 300 évnek rövid történetét. Hogy szorosan véve hány üldözés volt ezalatt és miképen sujtotta Isten a vérontások szerzőit, az egyes császárokat!

Rendszeres üldözés, vagyis olyan, amely több éven át tartott és ezreit vitte áldozatul a szegény kereszténynek, összesen tíz volt.

1. Az első üldözés Nero császár alatt tört ki, ki 17 éves korában lett császár és 14 évig uralkodott. Négy álló esztendeig üldözte a kereszténynyeket. Alatta szenvedtek Szent Péter és Pál apostolok is vértanuhalált.

És mi volt ennek a borzasztó embernek vége?

Uralkodása vége felé rettenetes kegyetlensége és őrült pazarlása miatt a nép gyülölni kezdte őt. E gyülöletet fölhasználva Galba, Galliának (a mostani Franciaország) helytartója, császárnak kiáltatta ki magát és nemsokára

elismerte őt császárnak az egész birodalom. A római tanács is elfordult Nerótól, kit pedig azelőtt istenített; a haza ellenségének nyilvánította őt és arra itélte, hogy Róma utcáin meztelenül körülhurcoltassék, azután megvesszőztessék és egy szikláról ledobassék a mélységbe.

Neró, mikor ezt meghallotta, megszökött s a város közelében egy mocsaras helyen rejtőzködött. Fölhajszolták, mint a vadat. Arra egy volt rabszolgájának házába menekült. Mikor megtudta, hogy itt is nyomában vannak, torkára egy kést illesztett és könyörgött a háziaknak, hogy öljék meg őt. De senki sem akart hozzá nyulni. A hajdani nagy úr sírva kiáltozta: «Nincs barátom, aki megvédene; nincs ellenségem, aki megölne!» Végre a rabszolga könyörült rajta, kezébe vette a kést és leszúrta a szörnyet 68-ban, kihez hasonlót nem hordott a föld háta.

2. A második nagyobb üldözés Domitianus császár alatt volt, ki 81-ben lett császár és ki semmivel sem volt jobb Nerónál. Faluról származott, nyers, durva, neveletlen és e mellett nagyon kicsapongó ember volt. Mihelyt elfoglalta a trónt, megkövetelte, hogy mindenki istennek nevezze. Ennek az istennek kedves mulatsága volt, hogy legyeket fogdosott és hegyes tűkre szurkálta. Egyizben kérdezte valaki egyik szolgáját, vajjon a császár maga van-e?

— Igen, — felelte az — egyetlen légy sincs nála.

Másnap e szolga ezen ártatlan tréfáért fejével lakolt.

Csoda-e aztán, hogy a szegény keresztények is úgy hullottak alatta, mint a legyek? Ezren és ezren szenvedtek dicső vértanuhalált. De a mennyei Isten keze lecsapott erre a földi istenre is. Halála előtt iszonyúan kínozta lelkiismerete, mindenütt rémképeket látott és folytonos rettegésben élte le napjait. Mint a gonosz Kain, ő is mindenütt és mindenkiben gyilkost látott. Remegve és sírva, mint egy kis gyermek, bujdosott palotájában, míg végre egy rabszolga csakugyan meg is ölte 98-ban. Hullája a római tanács parancsára mint közönséges gonosztevőé lett elföldelve és mindenki átkozta azt, kit előbb istennek nevezett.

3. Következett a trónon Trajanus. Kicsapongó, erkölcstelen ember, ki azért, mert a keresztények vele ellentétben tiszta és erkölcsös életet éltek, csupa szégyenből és dühből, üldözni parancsolta őket. Alatta haltak meg Szent Simon jeruzsálemi és Szent Ignác antióchiai püspökök. Utolsó napjaiban búskomorságba esett, majd vizi-

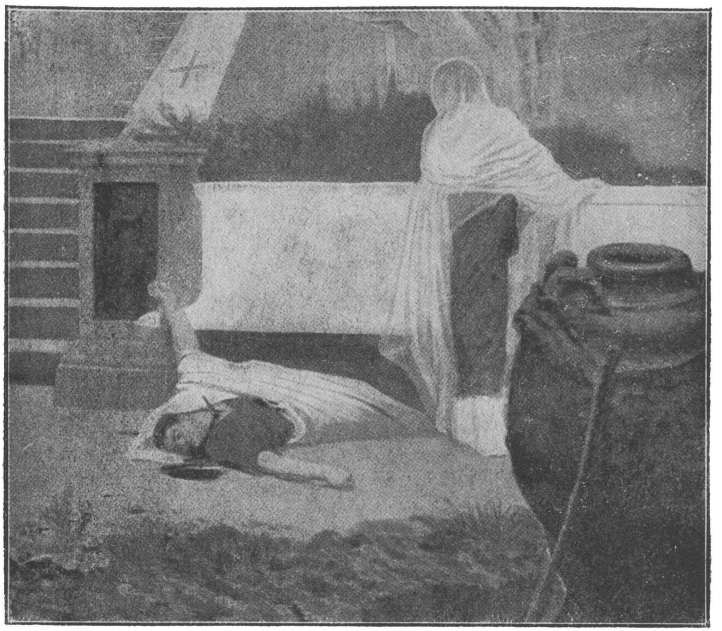

Nero halála.

betegséget kapott s azután öngyilkos lett, miután saját testének mocsokját ette és itta.

4. Körülbelül 50 évig csend volt. Itt-ott azért hullott a vér, de nem tömegesen és nem császári parancsra. Marcus Aurélius (161—180.) azonban fölelevenítette a régi napokat. Kiadta a parancsot: halálra a keresztényekkel! Az Isten aztán egy utálatos nyavalyát küldött reá, melyben meg is halt.

5. Megint csend volt vagy tíz évig. De annál erősebben tört ki a vihar Septimius Severus alatt. (193—211.) Ez a császár egy történetíró tanusága szerint gazember,

képmutató, hazug, esküszegő, kapzsi, haragos és kegyetlen ember volt. Valóságos vérfürdőt rendezett a keresztények között. Mikor azonban beteltek gonoszságának napjai, az Isten halálos nyavalyával sujtotta őt. Saját fia akarta őt meggyilkolni, de a szúrást elhibázta, mire a császár búskomorságba esett. Halála előtt így kiáltott föl: «Minden voltam, ami ember csak lehet és mi hasznom van belőle?» Meghalt saját undokságát falva, mint Trajánus, 211-ben.

6. Újra csönd vagy húsz évig. A thrák származású Maximianus alatt megint lobbot vetett a szunnyadó parázs. Ez a császár valamikor egyszerű pásztor volt, erős, hatalmas ember, mint egy óriás; majd katona lett és hőstettei folytán a katonák kikiáltották őt császárnak. Csak három évig uralkodott, de oly kegyetlenséggel, hogy egy akkori történetíró azt írja róla: «Sosem volt a föld hátán nálánál vérengzőbb ember!» Kegyetlensége mindenkivel szemben oly nagy volt, hogy mikor egy hadjárat alkalmával Rómából távol volt, a rómaiak nyilvános imákban kérték az isteneket, hogy ez a zsarnok sohase térjen vissza a városba. Sőt a tanács meg is fosztotta őt a tróntól és helyébe huszonkét férfiút nevezett ki a birodalom ügyeinek vezetésére. Maximianus ezt meghallván, oly dühbe jött, hogy veszett haragjában ordított, mint egy vadállat és fejét verte a szoba falához. Majd nagy ivás után nekiindult Rómának, hogy rettenetes bosszút áll rajta, de katonái meggyilkolták 238-ban.

7. Ekkor egy keresztény író szavai szerint «egy Decius nevű átkozott vadállat jött, hogy az egyházat megsemmisítse». Valóban, a római birodalom talán sohasem élt borzalmasabb napokat! A börtönök állandóan tele voltak s nap-nap után voltak kivégzések. Az utcákon mindenütt föl voltak állítva a bálványszobrok, előttük a parázzsal telt serpenyők, körülöttük pedig a bírák s hóhérlegények a kínzóeszközökkel.

E fenevad egy csatában pusztult el. Mocsárba fulladt s holttestét sem tudták megtalálni.

8. Utána jött Valerianus. (253—260.) Eleinte jóindulattal volt a keresztényekkel szemben, sőt a császári palo-

tában is megtűrte őket, de aztán gonosz emberek fölbujtására ellenük fordult és ezreket küldött át a másvilágra. Szent Lőrinc is ekkor szenvedett halált. Egy Utica nevű

Szent Filoména halála.

kisvárosban egy napon egyszerre 150 kereszténynyt fejeztek le.

De amilyen az élet, olyan a halál. Valeriánus 260-ban keletre ment, hogy a perzsákkal verekedjék. Fogságba esett. A perzsa király udvarában rabszolga gyanánt tartotta őt s a hajdani császárnak mindig földre kellett borulnia, hogy a király az ő hátára lépve szálljon föl lovára. Később állítólag a király elevenen megnyuzatta, kidolgo-

zott bőrét vörösre festette a a rómaiak szégyenére egy templomban függesztette ki.

9. Rövid béke után Aurelianus lépett a trónra 270-ben. Kemény katona, de érzéketlen ember. Kegyetlenül üldözte az egyházat. Meggyilkolták saját katonái 275-ben.

10. Az utolsó nagy üldözés Diocletianus alatt volt. (284—305.) «Az egész földet napkelettől napnyugatig keresztény vér borította», írja egy író. Valóban, mintha a pokol még egyszer minden erejét megfeszítette volna, hogy tönkre tegye Krisztus egyházát. Patakokban folyt a vér s ezt a kort méltán a vértanuk korának mondják a történetírók.

De ütött a császár órája is. Nem ölték meg, de maga is megundorodott a sok vértől s belátva, hogy hiába öletett meg annyi embert, letette a császári koronát és nyugalomba vonult. Általános megvetésben és gyülöletben volt része, félt, reszketett mindenkitől, sem enni, sem inni nem tudott; éjjel-nappal nyögni és sóhajtozni hallották őt, szemei nedvesek voltak a kétségbeesés és bánat könnyeitől, hentergett a földön, így élt nyomorultan, míg az éhség és búskomorság meg nem ölte.

Uralkodótársai is (néha több császár uralkodott egyszerre) így pusztultak el; az egyik fölakasztotta magát, a másikat a férgek ették meg, mint Heródest. Elevenen rothadt meg elhagyatva, ápolás nélkül, mert az iszonyú bűzt még szolgái sem bírták ki.

Végük volt, elpusztultak mind-mind az üldöző császárok Isten keze alatt borzalmasan, nyomorultan.

És az egyház állt erősen a sziklán, melyre építve volt! A pokol hiába dühöngött, hiába okádta mérgét, a szikla nem repedt meg, az egyház nem dült össze.

És ekkor, annyi irtózatos csapás, annyi üldözés után jött a végső győzelem, Krisztus keresztjének győzelme, a világ fordulása! Az isteni Gondviselés oly férfiút emelt a császári trónra, ki véget vetett a háromszáz évig tartó elnyomásnak és üldözésnek s aki a keresztény vallást államvallásnak jelentette ki.

E férfiú Constantinus volt, fia Constantinus Chlorus-

nak, a véres kezű Diocletianus negyedik uralkodótársának. Constantinus a császári udvarnál nevelkedett s atyjának halála, valamint Diocletianus leköszönése után harmincéves korában lépett a trónra. Neki is volt uralkodótársa, Galérius, de ez 311-ben meghalt.

A császári koronát Maxentius is szerette volna elnyerni. Rómában azonban Constantinust kiáltották ki császárnak. Ekkor Constantinus, ki ezidőtájban Gallia tartományban tartózkodott, összegyüjtötte seregét és elindult Róma, vagyis inkább vetélytársa, Maxentius ellen. De mert látta, hogy kis seregével győzelmet nem arathat, segítségül hívta a keresztények Istenét. Ő maga még akkor pogány volt ugyan, de a keresztény vallást jól ismerte már.

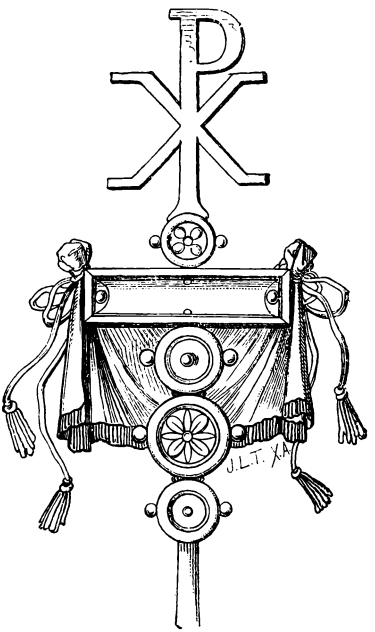

Constantinus győzelmi jelvénye.

És ekkor történt meg a csoda. A jó Isten meghallgatta a pogány imáját. Amint Constantinus kis seregének élén felső Itáliába jött, szép esti időben a derült égen a leáldozó nap fölött egyszerre megjelent a keresztnek fényes alakja és körülötte e fölírás volt látható: «E jelben győzni fogsz!» E csodás jelet Constantinusszal együtt az egész sereg is látta.

És ugyanazon éjjel megjelent neki álmában maga Krisztus és megparancsolta, hogy a látott kép után csináltasson egy zászlót s azt vitesse serege előtt. Reggelre készen is volt a zászló és a császár a legbátrabb ötven katonát választotta ki, hogy a keresztes zászlót hordozzák.

312-ben, október 27-én történt meg az ütközet közel Rómához, a milviusi hídon. Nem tartott sokáig, hisz Krisz-

tus maga harcolt ; az ellenség csúfos futásnak eredt, maga Maxentius a Tiberis folyóba fulladt.

Róma megnyitotta kapuit a győző előtt és Constantinus seregével együtt a nép kimondhatatlan örömujjongása mellett vonult be diadalmenetben Rómába. A keresztes zászlót vitték elől, Krisztus maga lépett be elsőnek.

Szegény jó keresztények ! Mily leírhatatlan öröm töltötte meg szívüket, hogy sírtak, hogy reszkettek az örömtől, a váratlan ujságtól, hogy rohantak ki az utcákra, mintha csak álom volna az egész ! Hogy ölelték egymást sírva, nevetve; hogy zúgott ajkaikról az öröm, a győzelem diadaléneke : «Ime, Krisztus győzött ! Ime, Krisztus uralkodik !»

Vége tehát a kínnak, szenvedésnek ! Vége a nyomornak, üldözésnek ! Nem szégyen már kereszténynek lenni ; félre a tűzzel, a karddal, az állatokkal ! Nincs bíró, nincs hóhér, megszűnt a vérnek folyása, csontok ropogása, haldoklók hörgése. Ó, mily nagy az Isten, mily hatalmas a keresztény Isten ! A pogányság megkapta a haláldöfést, Krisztus él most, Krisztus uralkodik most !

Nemsokára a bevonulás után a város piacán egy hirnök jelent meg a császári palotából. Trombitaszó zúg mindenfelé s a nép rohanva tódul a térre, hogy meghallja a császár rendeletét. És a hirnök kikiáltja, — messze hallatszik a szava, mint az égzengés — hogy mindazok, kik csupán azért, mert keresztények, a börtönökben vagy a bányákban vannak, rögtön szabadlábra helyezendők ! Az örömnek, hálának, a boldogságnak viharos kitörése felel e szavakra, mely nem tudja mit mond, csak érez, mintha a lélek akarna kiszakadni a torkokon a szivekből. S aztán rohan mindenki a börtönök felé. Megnyilnak az ajtók és az Úr Jézus derék hitvallói nem jönnek, hanem röpülnek ki a napvilágra szüleik és testvéreik, rokonaik vagy barátaik karjába . . . És aztán sírnak mindannyian, még a pogányok is. Nem lehet azt híven leírni sem.

És még aznap elindul a hajó a szigetekre, — mikor oly drága az idő s oly nagy az öröm ! — hogy a bányákban szenvedők is fölszabaduljanak, visszajöhessenek. Mit

érezhettek ezek! Bizonyára az Isten angyalát látták e szerencsétlenek a hirnökben; megélénkültek a meggörnyedt alakok, örömben úsztak. A bányák mélyébe is lehatott a győzelmi kiáltás: «Krisztus győzött! Krisztus uralkodik!» S mikor a hajó pár nap mulva Róma kikötőjében megjelent, kivonult majdnem az egész város, hogy fogadhassa Krisztus katonáit, hogy diadalmenetben vezesse be őket a városba.

Nagyon természetes, hogy a császár rendelete az egész birodalomban kihirdettetett és öröm volt mindenütt, ünnep volt az egész világon.

A császár maga is ott hagyta a pogányságot, alapos oktatást nyert a hitben s azután nyiltan kereszténynek vallotta magát. Az Isten azzal jutalmazta meg, hogy noha Constantinus a keresztség fölvételét — nem tudni mi okból — folyton halogatta, megadta neki a kegyet, hogy azt halála napján fölvehesse s így lelke tisztán minden bűntől egyenesen az égbe szállt föl, ahol szintén Krisztus uralkodik mindörökké.

***

Megtörtént tehát a nagy világváltozás; fölragyogott a nap s vége lett a pogányság szomorú éjtszakájának! Keresztény lett Róma, a város és az egész római birodalom!

Egészen? Nem egészen. Nem kell azt gondolnunk, hogy arra aztán minden ember keresztény lett. Nem kényszerítettek senkit, aki akart, megmaradt továbbra is pogánynak, szabadon tisztelhette hamis isteneit. Nem zavarta senki sem benne. Mert Krisztus egyházának nem a kard a fegyvere, hanem a türelem. A türelem meg a szeretet. És ebből nem zárta ki a szegény konok pogányokat sem. Mindenki, az egész világ érezhette Krisztus győzelmének, Krisztus uralkodásának áldásait.

Tegyünk egy utolsó sétát a most már keresztény Rómában, hogy lássuk benne az új életet, az új erkölcsöket és hogy elbúcsúzzunk tőle.

***

A mamertini börtönökben vagyunk. Nem üresek, van bennük elég ember bilincsekbe verve, falhoz láncolva. De ezek már nem ártatlan keresztények, hanem pogányok. És nem hitük miatt vannak bezárva, hanem mert gonosztevők voltak. Loptak, raboltak, öltek s a törvény utólérte őket . . .

Nagy sötétségben szorongva, zúgolódva ülnek helyükön s várják a börtönfelügyelőt s a hóhérokat, kik tüzes vassal fogják homlokukra sütni a jelet, mellyel a bányamunkára ítélteket szokták megbélyegezni. Ők is e borzasztó munkára vannak ítélve és remegve gondolnak a közelgő szégyenre és fájdalomra.

Kinyílik az ajtó s a felügyelő jelenik meg benne, kezében fáklyával. Egyedül van, a hóhérszolgák nincsenek körülötte.

A foglyok még jobban összebujnak s az egyik fogvacogva kérdezi:

— Úgy-e, kezdődik már a kínzás?

Amaz szánalmasan néz végig rajtuk és nem felel.

— Hol vannak a többiek, a szolgáid? — kérdezi az előbbi fogoly.

A börtönfelügyelő feleli:

— Emberek, örömhírt hozok nektek! Fölséges császárunk, Constantinus egyszersmindenkorra megtiltotta, hogy a bányára ítélt foglyok homlokára a szokásos jel rásüttessék. Az ember arca Isten képmására van teremtve, nem illő tehát, hogy az ember meggyalázza embertársát.

A foglyok kissé nekibátorodnak. Az arcok fölvidulnak s mindenik a homlokát simogatja abban az édes tudatban, hogy hála Istennek, nem lesz rajta bélyeg.

— Ezt is a keresztény vallásnak köszönhetjük? — kérdezi a másik.

— Igen, emberek — feleli a felügyelő — a keresztény vallás azt tanítja, hogy minden ember az Isten gyermeke és az ő képére van teremtve. A rabszolga úgy, mint a szabad ember. Mindenkinek joga van a boldog, örök életre.

— Milyen szépen beszélsz — szólal meg az előbbi hang. — Miért nem vagyok én is keresztény?

— Akkor, fiam, egészen másképp kell majd élned, mint eddig, — feleli a felügyelő és tovább indul, hogy leszálljon az alsó börtönbe, melyben a gyilkosok voltak bilincsbe verve, halálra itélve valamennyien.

— Ezeknek mi ujságot viszel ? — kérdezték az előbbi foglyok — talán a császár megkegyelmezett nekik ?

— Nem, — szólt a felügyelő szomorúan — a halált el kell szenvedniök, mert megérdemelték, mert gonoszak voltak. Csakhogy nem a kereszten fognak meghalni. A császár ezt a halálbüntetést megtiltotta !

— Miért ? — kérdezték a foglyok.

— Tiszteletből az Isten Fia iránt, kit szintén keresztre feszítettek. A kereszt most már nem a megvetés, a szégyen jele, hanem a dicsőségé. A keresztény vallás zászlaja a mi reményünk és boldogságunk.

— Fölfordult a világ — mondja az egyik.

— Csupa újság — teszik hozzá mások.

— Igen, most Krisztus uralkodik és nem Jupiter — egészíti ki a felügyelő.

— Elég soká várakozott — mondja erre egy fogoly gúnyosan. Az elvetemedettebbek röhögnek rajta.

A börtönfölvigyázó végignéz rajtuk szánalmasan s aztán hozzáteszi :

— Az ő uralkodásának sohasem lesz vége.

S azzal megy tovább dolga után.

***

Róma határában van egy mocsár, vadludak, bibicek-lakta ingovány, benőve sűrű náddal ; itt-ott egy-két fűzfán akad csak meg a szem, melyek lomhán nézegetik magukat a posványos víz tükrében. Barátságtalan hely, ahol alig fordul meg ember. Mit is keresne ott ?

Egy asszony jön a városból és egyenesen az ingoványnak veszi útját. Mit akar vajjon ? Ruhája bizony elég szegényes, majdnem rongyos, talán valamely szegény rabszolgának a felesége. Karján egy nagy kosarat visz ; megmegáll és megint megy tovább. Gyerünk utána mi is, mert kicsit gyanús, hogy minduntalan körülnéz, nem lát-e vajjon embert a vidéken.

Nem látni senkit, üres a határ. Az asszony erre gyors léptekkel egy üres füzes felé tart, megáll a parton s aztán beledobja a telt kosarat... Nagy csobbanás, de szerencsére sekély a víz s a kosár megfeneklik szépen...

E percben két férfiú ugrik ki a bokrok mögül. Rendőrök mindketten, kik bizonyosan készakarva leskelődnek e veszedelmes és elhagyott helyen. Az egyik nekiugrik az asszonynak s megragadja erősen a karját és szigorúan kérdi:

— Mit csináltál? Mit dobtál a vízbe?

A másik ezalatt már ki is húzta a kosarat és ime — két gyermek van benne. Ép akkor ébredtek föl és sírva nyöszörög mindakettő.

Az asszony majdnem durcásan feleli:

— Semmi rosszat nem tettem. A gyermekeimet dobtam a vízbe. Nem volt már mit enni adnom nekik. Engedjétek. Hisz a törvény ezt megengedi.

— Haszontalan, — szidja erre a rendőr a nőt — hogy lehet egy anya oly szívtelen, hogy saját gyermekeit dobja a halálnak.

Az asszony tovább védekezik.

— Amit tettem, azért nem büntethetnek. Az isteni császárok törvényekben engedték meg...

— Az isteni császárok — vágja közbe a férfiú gúnyosan — nyomorúságosan elpusztultak mind. És a most uralkodó fölséges császár szigorú büntetés terhe alatt tiltja a gyermekek elemésztését vagy kitevését.

— Tiltja? — kérdezi az asszony csodálkozva — de hát akkor mit csináljon a szegény ember a gyerekével, ha nem tudja eltartani? Ki fog most az én gyermekeimről gondoskodni? Hisz nálam éhen halnak.

— A császár, — mondja erre a keresztény rendőr.

— Annyira szegény vagy-e? — kérdezte a másik.

Az asszony szomorúan feleli:

— Férjem mindent elver, amit keres. Részeg éjjel-nappal. Én magam sem ettem már két napja, hogyan tápláljam tehát gyermekeimet? Nem jobb-e nekik a halál?

— Jer, szegény asszony és kövess minket — mondja erre az egyik rendőr. — A császár legújabb rendelete az, hogy a szegény szülők az állami kincstárból kapjanak évi segélyt, hogy így fönntarthassák családjukat.

— És ha a kincstárban nincs annyi pénz, majd ad a császár a magáéból! — teszi hozzá a másik rendőr.

Az asszony nem akart hinni fülének.

— Igaz volna ez, amit hallok? — kérdezi csodálkozva. Pogány volt, de azért fölébredt szívében az anyai

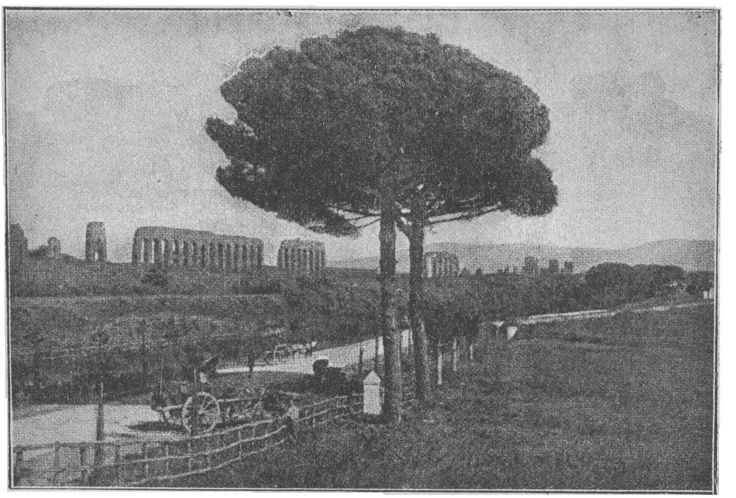

Róma határa.

szeretet. Örömmel gondolt gyermekeire, kiket most már fölnevelhet szépen.

— Egek, milyen jó ember lehet ez a mostani császár! Igazán isteni!

— Ne mondd azt, — feddi meg a rendőr — az ember nem lehet isteni.

— Császárunk keresztény — szól a másik — és ez szebb név, mint amit te mondtál róla és az előbbi császárokról!

Az asszony szívét úgy általjárja valami, hogy szeretne térdre borulni és imádkozni. De nem tudja mit, kihez és hogyan. Majd fölveszi a kosarat, összecsókolja két magzatát

és örömmel követi a két férfit, kik egyenesen a császári palotába vezetik őt . . .

Ott majd megtudja, milyen szép is az a keresztény vallás!

Mi pedig gyerünk tovább, hadd lássunk más ujságokat!

***

A Tiberis folyó partján, mely kettészeli Róma városát, buja szőlőkertek és illatos olajfák között egy férfiú halad a város felé. Kíváncsian néz jobbra-balra, néha megáll, hogy jobban lássa a vidéket, úgy látszik, hogy idegen, aki még soha vagy csak nagyon régen lehetett Rómában. Csatlakozzunk hozzá, hogy vele együtt örüljünk mindannak, mit látni fogunk.

A vatikáni domb felé közeledünk. Már messziről észre lehet venni, hogy valamit építenek. Száz és száz ember, munkás, felügyelők, kíváncsi nézők nyüzsögnek a halmon. Az épület alapjai már kilátszanak a földből; kő, tégla, homok, fagerendák bőven hevernek szanaszét s a drága márványoszlopok mutatják, hogy itt valami nagyon szép ház vagy templom van épülőfélben.

Az idegen megáll a munkások előtt és csodálkozva nézi munkájukat. Majd odafordul az egyik felügyelőhöz és tudakozódik.

— Üdvözlégy! — mondja. — Ugyan min dolgoztok?

Ez végignézi az idegent, de azért barátságosan mondja:

— Bizonyosan messziről jössz és nem vagy ismerős Rómában, máskülönben tudnád, hogy templomot építünk. Szépet, nagyszerűt!

— Látni látom, — szól most az idegen — csak azt szeretném tudni, milyen templom lesz ez. Pogány vagy keresztény?

— A pogánynak vége, — felel a pallér — keresztény templom lesz ez itt és pedig Szent Péter apostol tiszteletére!

— Mit mondasz? — csodálkozik ez és örömpír gyullad ki arcán. — Ó, Istenem, hisz ez valóságos csoda. Mennyire örül a lelkem.

A pallér, látva, hogy az idegen is keresztény, még szívesebben közeledik feléje és örömmel kezd neki mindent mutogatni.

A régi Szent Péter-templom belseje.

— És ki építteti a templomot ?

— Maga a fölséges császár, Constantinus ! — szól amaz.

— És miért épen itt ? Ezen a helyen ?

— Mert az apostol sírja Szent Páléval együtt itt, e helyen volt. Itt találtuk meg.

— Itt ? — kérdezi csodálkozva az idegen. — De hisz mikor, már jó pár éve annak, itt jártam, akkor azt hallottam, hogy valahol máshol, úgy látszik az appiai úton voltak e sírok !

— Igazad van, — feleli a pallér — valamikor ott voltak, de nem sokáig, mert tudod, onnan a két apostol testét bizony szépen ellopták.

— Ellopták ? — kiált fel csodálkozva az idegen — hogyan, ki és miért lopta el ?

— Hallgasd csak, majd elmondom neked — szól készséggel a felügyelő. — Péter apostol sírját nagy tiszteletben tartották az első keresztények. Kápolna is volt a sír fölött, melyben többször összegyültek, hogy imádkozzanak. Azonkívül sok más szent püspöknek teste is ott nyugodott. A zsidókból lett keresztény hívek azonban nagyon büszkék és féltékenyek lévén a vérükből származott apostolokra, egy napon szépen ellopták a testeket és haza, a Szentföldre akarták vinni őket. De hála az égnek, rájöttek a cselre, turpisságra s visszavették tőlük a drága kincseket.

— És most ?

— Most itt e templomban fog nyugodni az apostolok fejedelme az örök idők végezetéig. Szent Pál apostol pedig, nézd, ott ama templomban ! — s a tenger felé mutatott kezével. — Majd ha arra mész, látni fogod, hogy ott is épannyi munkás dolgozik, mint itt. Ott is egy templomot építenek szintén a császár parancsára és a császár pénzéből.

Az idegennek könnyek csillognak szemében. Hallgat, hallgat s azután kitör belőle az öröm, a lelkesedés.

— Krisztus él, Krisztus uralkodik mindenütt és uralkodni fog mindörökké. Látom, érzem, hogy ez a templom, ahol állunk, ez lesz a világ első és legszebb temploma; ez lesz a hely, ahonnan az apostol utódai Krisztus szent

igazságait minden időben a világ végéig hirdetni fogják! Urbi et orbi, a városnak és a világnak!

— És az egész világ keresztényei — vette át a szót a felügyelő — ide fognak zarándokolni, hogy az apostolok sírján imádkozzanak, hogy itt hitükről vallomást tegyenek, hogy aztán Krisztus dicsőségét hirdethessék országaikban! Császárok és királyok fognak ide járni, mint napkeleti

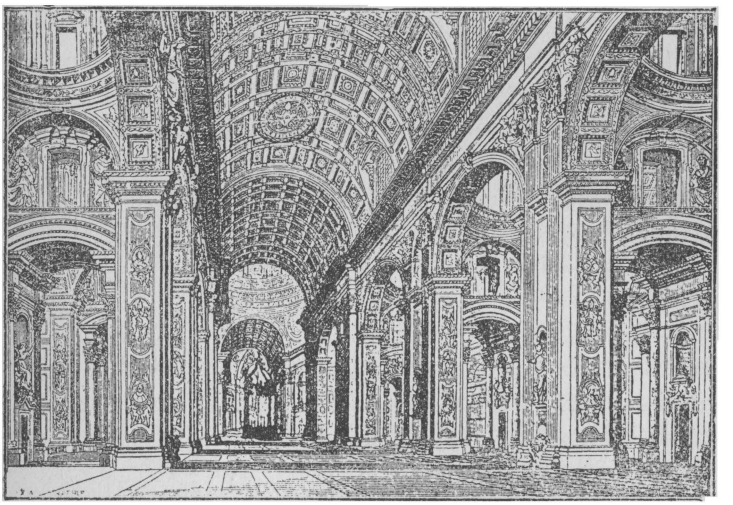

A mostani Szent Péter-templom belseje.

bölcsek, hogy kincseiket Krisztus egyházának lábai elé tehessék.

— Igen — szól újra az idegen — vége az éjszakának, gyönyörűen ragyog a nap fölöttünk! A katakombák sötét kamráiból kinőttek az első templomok és ezer és ezer helyen fognak emelkedni büszkén, győzelmesen az Isten házai, mert eljött az idő, melyről a próféta álmodott: «Napkelettől napnyugatig minden helyen tiszta és szeplőtelen áldozat fog bemutattatni az Úrnak!

— Adjunk azért hálát dicső császárunknak is — mondja lelkesen a felügyelő — ki ennyire a szívén hordja a kereszténység ügyét s ennyire buzgólkodik az élő Isten dicsőségéért!

— Az Úr meg fogja őt ezért jutalmazni s a hálás utódok nagynak fogják őt nevezni! — fejezi be az idegen és búcsút véve a város felé indul...

Valóban, a templom, melyet Nagy Constantinus császár emelt Szent Péter tiszteletére, nagyszerű volt és gyönyörű. A világ első temploma. Kilencvenhat faragott márványoszlop tartotta az arannyal gazdagon díszített födelet s az oltár alatt feküdt az apostol koporsója, melynek födelére a császár egy hetvenöt kiló súlyú tiszta aranyból való keresztet helyezett. Idők multán e szép templom is düledezni kezdett, azért az 1450-ki esztendőben a régi alapokon újra építették. Ugyanazon helyen áll tehát a mostani Péter-templom is, mely tíz hatalmas boltozaton nyugszik, előtte nagy térség, melyet két nagy oszlopcsarnok (oszlopos, fedett folyosó), mint az óriási templomnak két karja ölel át. 284 oszlopon nyugszik e csarnok s födelén 162 szentnek szobra foglal helyet.

A Péter-templom ma is a világ legszebb és legnagyobb temploma. És a kupoláján tündöklő kereszt most is azt hirdeti messze világnak büszkén, diadalmasan: «Krisztus győzött! Krisztus uralkodik!»

20. Még egyszer a föld alá.

Ha elcsendesül a vihar s a fekete felhők mint vert hadsereg, szétoszlanak az égen, előjönnek a fészkeikből, az ereszek alól a szegény, félénk madárkák s a fákon, a lombok között, a tiszta levegőben vidám csicsergéssel énekelnek, dicsérik az Istent, a jó, az édes meleg napot boldogan, hálásan, gondtalanul...

A kereszténység nagy győzelme után a katakombákra is új napok virradtak. A hívőknek nem kellett többé a pogányok dühe elől a földalatti helyekre rejtőzniök, előjöhettek a remegő juhocskák, szabadon mehettek a pásztor után, szabadon dícsérhették és vallhatták a Krisztust, az Isten egyszülött fiát. Ezért a katakombákat ezután csakis temetőkül használták, «mert — mint Szent Ágoston írja — a hívők leghőbb vágya volt, hogy a vértanuk sírja

mellé temessék őket». Nagyon természetes, hogy ennek következtében egyre bővíteni is kellett azokat.

De multak az idők s a keresztények lassankint fölhagytak ezzel a szokással. Sokkal könnyebb volt nekik az újonnan épült templomok mellé temetkezni. Könnyebb volt és olcsóbb is volt. A 410. évből valók a legutolsó sírfölírások, melyeket a katakombákban találtak, ami világosan mutatja, hogy ezután már megszüntek temetők lenni.

Mi lett azután belőlük ? Betemették, behányták talán a katakombákat és folyosókat ? Nem. A katakombák megmaradtak úgy, ahogy voltak s az áhitat, a visszaemlékezés szent helyei, a vértanuk dicsőséges küzdelmének és győzelmének hirdetői lettek. Szent búcsújáróhellyé lettek, hová a hívek nagy áhítattal és tisztelettel zarándokoltak. Szent Jeromos, ki azidőben Rómában élt, így ír róluk : «Mikor még mint gyermek Rómában tartózkodtam, kortársaimmal együtt vasárnaponkint a katakombákba szoktunk leszállani s az új apostolok és vértanuk sírjait szoktuk nézegetni. E földalatti folyosókon oly sötétség uralkodik, hogy tökéletesen ráillenek a próféta szavai : «Az élők leszállanak az alvilágba !» Csak itt-ott enyhíti a sötétség borzalmait valamely repedésen behatoló napsugár, de amint tovább haladsz, elhalványodik s újra körülvesz téged az éjjeli sötétség».

Sokszor azonban, különösen a nevezetesebb vértanuk halálának évfordulóján, megteltek a sötét üregek fénnyel és emberekkel, mint egykor az üldözések véres napjaiban. Róma keresztényei seregesen szálltak alá a katakombákba, hogy a szent vértanuk emlékét szentmisével, zsolozsmák éneklésével és szent áldozással megünnepeljék.

Ezen ünnepek miatt aztán igen sok változást és átalakítást is végeztek a katakombákban. Mivel a katakombáknak nagyon szűk és nehezen hozzáférhető bejáratuk volt, legelőször is mindenütt új bejáratokat vágtak, széles ajtókat és lépcsőket. Azután a szelelőlyukakat megnagyobbították, a világítóablakokat megszaporították. A régi, egyszerű kamrákat valóságos kis templomokká alakították

át s márványoltárokkal, képekkel és lámpákkal díszítették. Az egyes katakombák fölé, különösen melyekben egy-egy nevezetesebb vértanu nyugodott, gyönyörű templomokat építettek, melyekből kényelmes lépcsőkön lehetett lemenni a föld alá. Ilyen templomok voltak Szent Lőrinc, Sebestyén, Cicelle és Ágnes sírja fölött.

Ime a katakombák a Nagy Constantinus és a kereszténység győzelmét követő időkben. De, fájdalom, semmi sem állandó a földön. Szomorú, nehéz idők jöttek a római birodalomra és különösen Rómára, a birodalom fővárosára. Mint mikor nyáron kelet felől megindul a sáskák rettentő tömege és a napot is elhomályosítva lecsap egyes vidékekre s ott azután elpusztít, megeszik mindent, füvet, fát, termést, gabonát, így indultak meg Európa keleti és északi vidékeiről a vad népek is (barbároknak hívták őket a rómaiak) rettentő tömegekben, tűzzel, vassal pusztítva mindent, gyilkolva az embereket, meggyalázva az asszonyokat, tönkretéve termést, gabonát, szőlőt, mindent. És zsákmánnyal megrakodva tértek vissza hazájukba, ha pedig megtetszett nekik az ország, elfoglalták azt maguknak, igába, szolgaságba hajtva annak lakóit. Itáliát és Rómát egymásután árasztották el a hunok, gótok, longobárdok. Rómát többször ostromolták, bevették és kirabolták. És ezek a vad csordák nem elégedtek meg azzal, hogy a városban a legborzasztóbb pusztításokat követték el, fölgyujtva, kirabolva a házakat, templomokat (pogányok voltak mind), hanem betörtek a katakombákba is, törve-zúzva, sirokat rombolva abban a reményben, hogy ki tudja, micsoda kincseket találnak majd ottan! Szomorú idők voltak ezek úgy a keresztényekre, mint a katakombákra nézve. Pusztulásnak indultak.

A római nép egyre gyengébb lett. Nem csoda, hiszen majdnem minden esztendőben kirabolták, kifosztották mindenéből. Jöttek aztán a járványok: pestis, mirigy, döghalál. Kevés lett az emberi. Igy aztán sem idő, sem mód nem volt arra, hogy a félig rombadőlt templomokat kijavítsák, újra építsék. A keresztény nép is annyira elvadult, hogy, mint Pál pápa (757—768) írja, a pásztorok éjjelre

a katakombákba hajtották juhaikat s az egyes sírkamrákat valóságos korcsmákká változtatták. Ezért ugyanazon pápa több vértanu testét kivétette sírjából és bevitette a városban levő templomokba. Igy tettek a következő pápák is, hogy legalább a szent ereklyéket mentsék meg a pusztulástól.

Majd ismét új nép jött Róma ellen, mely miután Rómát újra elpusztította, leszállt a még meglevő és úgy ahogy rendbehozott katakombákba s kincset nem találva ott, pogány dühében a sírokat és az oltárokat zúzta össze és hányta szerte-szét. Majd nagy földrengések jöttek, a folyosók összedűltek, a föld megrepedezett, az így támadt repedéseken s a szellőztetőlyukakon eső, piszok, sár folyt be a folyosókba, melyek betömődtek, a bejárásukat fölverte a fű, gaz, törmelék, vagyis egy-kétszáz esztendő alatt annyi mindenféle történt, hogy az emberek lassankint teljesen megfeledkeztek a régi katakombákról. Egy-két emberöltőn át még bizonyosan beszéltek róluk, de azután már csak a régi írásokból tudhattak egyet-mást felőlük.

És az idő kereke forgott tovább. Mult az idő, rohantak az évek, száz év száz év után tünt el. Kétszáz év hiján épen ezer esztendő mulhatott el már azóta, hogy az utolsó katakomba is összedűlt. És íme, az 1578-iki év május 31-ének reggelén az a hír terjedt el a városban, hogy az országút mentén egy földalatti városra akadtak. A nagy esőzés miatt ugyanis, mely előzőleg hetek óta tartott, meglazult a föld s egy egész nagy darabon besüppedt és láthatók lettek a sírkamarák, a hosszú folyosók az ép és üres sirokkal, összetört oltárokkal, padokkal, székekkel együtt. Szent Priscilla katakombája került napfényre.

Az egész város rögtön talpon volt s apraja-nagyja sietett kifelé, hogy megbámulja a csodát. A bátrabbak fáklyákkal, lámpásokkal le is mentek a szűk nyilásokon s nagy örömmel s bámulattal hirdették azután, hogy a katakombák nem pusztultak el, megvannak, csak fel kell kutatni azokat.

Nagy újság volt ez, mely csakhamar bejárta az egész világot. Mindenünnen siettek a tudós emberek Rómába,

hogy leszálljanak a katakombák sötét mélységeibe, hogy megnézzék, felkutassák azokat. És az isteni Gondviselés, mely minden nagy dologhoz elküldi a maga emberét, amint elküldte Kolumbus Kristófot Amerika fölfedezésére, a katakombák átvizsgálására Bosio Antalt, a hírneves tudóst választotta ki. E nagytudományú és buzgó keresztény férfiú rögtön az akkori püspökhöz, VIII. Kelemenhez sietett, lábaihoz borult és engedélyt kért tőle, hogy a katakombákat szabadon átkutathassa. Az engedélyt megkapta és életének hátralévő részét, harminchárom évet ennek a szép, de nagyon fáradságos munkának szentelte.

Mit csinált ez a fáradhatatlan ember ?

Legelőször átolvasta a régi írásokat, a vértanuk aktáit, melyek még megvoltak, hogy azokból körülbelül meg tudja határozni, hol, merre, mily irányban lehettek ezek a régi keresztény temetők. S ha azután ezekből az írásokból valami kis útbaigazítást tudott kiböngészni, akkor nyakába vette az egész határt s addig járt, kutatott, míg végre is nyomra akadt s megtalálta az eredeti nyilásokat, bejáratokat. Oly nehéz dolog volt ez ? Bizony, nehéz. Abban az időben ugyanis Rómának egész környéke más volt már, mint az első három században. Ahol egykor kő- vagy homokbányák voltak, ebben az időben már házak állottak. A szántóföldek és rétek helyén olajfaerdők, citrom- és narancsligetek. A régi mocsár helyén szántók, buja kertek, szőlők. Úgy hogy bizony sokszor csak véletlenül vagy a jó Isten segítségével talált ez a derék ember olyan nyomra, melyen azután tovább indulhatott.

S ekkor kezdődött azután az igazi munka ! Ha Bosio egy-egy bejáratra akadt, először munkásokkal elhordatta a mindenféle gazt, földet, törmeléket, aztán utat vágatott a földbe, míg csak folyosóra nem akadt. Hányszor tette ki életét veszélynek ! Hányszor kellett szűk lyukakon, köveken, törmelékeken keresztül hasonmászva csúsznia és sokszor csak úgy puszta kézzel utat csinálni magának a homokban, a fölhalmozott földben ! És azért ment, ment előre ! S mindazt, amit látott, leírta, sajátkezűleg lerajzolta a síremlékeket, sírköveket, fölírásokat, képe-

ket, lámpákat, püspöki, papi székeket, oltárokat, bronz- és agyagedényeket, a vértanuk vérével telt csészéket stb. Mindezt külön könyvben, a «Földalatti Róma» című munkájában leírta, összegyüjtötte, megmagyarázta.

És az egyház belátva ennek a munkának rendkívüli fontosságát, nemcsak anyagilag támogatta a kutató tudóst, hanem szigorúan őrködött afölött is, hogy a katakombákba engedély nélkül senki be ne mehessen. Rendesen valamely magasabb rangú pap volt mindig a földalatti temetők főfelügyeletével megbízva. És ez a tudományos kutatás folyik még a mai időkben, a mi napjainkban is. S miként akkor, a katakombák felfedezésének idején a kiváló Bosio volt az isteni Gondviselés kiválasztott embere, ki ezt a fontos és fárasztó munkát elvégezte, úgy a legújabb időkben is akadt egy kiváló tudós férfiú, ki egész életét a még meg nem ismert temetők felkutatásának szentelte. Ez a férfiú de Rossi János, római nemes, rendkívül tudós és szorgalmas ember, kinek fölfedezései az addigiakat messze felülmulják. Az ellenséges kezektől szétzúzott táblákat, sírföliratokat a legnagyobb kitartással összegyüjtötte, összerakta, úgy hogy ma már ezer és ezer vértanunak, őskereszténynek ismerjük a nevét, halála idejét, kik mind a katakombák mélyében vannak eltemetve. Fölfedezéseit számos munkában írta le, melyeket az egész világ ismer és forgat, őt pedig méltán a katakomba kutatók fejedelmének nevezték el. A kiváló férfiú 1894 szeptember 20-án halt meg.

És most ? A kutatás nem szünt meg ma sem, hanem folyik tovább. A Szentszék minden évben jelentékeny pénzösszeget áldoz erre a célra s mivel még mindig igen sok folyosó és sírkamra van betemetve, még sok időre van szükség, hogy napfényre kerüljön minden, ami eddig a föld alatt volt. De így is napról-napra többet tudunk a régi keresztények hitéről, életéről, mely az első századokban mint a szunnyadó parázs a katakombák sötét folyosóin pislogott. De a tűz mindig nagyobb és nagyobb lett, lángjai kicsaptak a föld alól és lángbaborították Rómát és az egész világot.

***

És most Isten veled, Róma! Isten veletek, katakombák! Bölcsője voltatok szent vallásunknak, bennetek ringott az újszülött, a gyermekkereszténység. Altatódala a pogányok ordítása volt s a vadállatok üvöltése ; pólyája a vas és bilincs, de a gyermek elszenvedett mindent, nem lett semmi baja, csak annál erősebb, annál keményebb lett.

Krisztus barlangistállóban született éjjel, hidegben, sötétben; az ő menyasszonya, az Anyaszentegyház is a föld alatt töltötte gyermekkorát. Milyen szépen van ez így ! Milyen bölcs a jó Isten ! Mit írjunk még többet ! Láttuk a harcot : a Sátán küzdelmét és vereségét, az emberek gonoszságát és megszégyenülését, az emberek szenvedését és megdicsőülését. Nincsen-e ez rendén? Hiszen a sírásra nevetés, esőre napsugár, halál után élet következik.

Azért, ha fájdalom borul lelkedre, ha szemedben könynyek ragyognak, vedd elő e könyvet és örülni fogsz, mert te is Krisztus menyasszonyának vagy gyermeke ! Ha az emberek gyülölnek, szidnak, elkerülnek, olvasd el e könyvet és megerősödől tőle ! Ha szerencsétlen vagy, elhagyatott, árva, ágyban szenvedő beteg, olvass valamit ős testvéreidről s boldog leszel kínjaid között. Mert ez a sorsa minden jó kereszténynek ezen a földön.

Isten veled, kedves olvasó !

TARTALOM.

Oldal

Bevezetés 3
1. Nero fáklyái 18
2. Előkészület a kereszténységre 32
3. Felvétel 41
4. Mulató pogányok 48
5. A keresztények odahaza 56
6. Kereszténységocialisták 67
7. A földalatti Róma 80
8. Séta a katakombákban 89
9. A pogány és keresztény vallás 103
10. Az ősi szentmise... 111
11. A szeretetlakomák 119
12. A szűzek 131
13. Csataképek 140
14. Csataképek. (Folytatás) 158
15. Csataképek. (Folytatás)... 175
16. Csataképek. (Folytatás) 197
17. A vezeklők 214
18. Apostoli férfiak 222
19. A végső küzdelem 237
20. Még egyszer a föld alá 254

A SZÉPIRODALOM ÉS IFJÚSÁGI IRODALOM UJDONSÁGAI

DIVALD K.: **Felvidéki séták.** 79 képpel.

BARCLAY: **Esti dal.** Weszely Norbert 20 művészi képével. IV. kiadás.

— **Shenstone asszonya.** (Ujdonság.)

PÁL Ö.: **Tündérfa.** (Regény.)

DÉNES G.: **Két fehér galamb.** (Regény.) Ifjúságnak is.

DICKENS: **A puszta ház.** (Regény.) Ifjúságnak.

GABÁNYI J.: **Magyar várak legendái.** III. sorozat. Ifj. is.

Három század a katakombákban. II. átdolgozott kiadás. Ifj. is.

POHÁRNOK J.: **Észak csillaga.** (Mesekönyv.) Sávely Dezső festőművész 3 színes és 12 fekete képével.

RUBENESCU A.: **Krisztuslegendák.** (III. kiadás.) Ifjúságnak is.

SIENKIEWICZ: **Quo vadis?** (Új kiadás) Ifjúságnak.

SPILLMANN: **Bátran és híven.** (Regény.) Ifjúságnak.

— **Egy királyné életéért.** (Regény.) Ifjúságnak.

TEVELI M.: **Az én kis hőseim.** (Elbeszélések.) Vezényi Elemér 15 művészi rajzával. Ifjúságnak.

WALTER J.: **Gaudeamus.** I—III. (Tréfák, fogas kérdések stb.) Ifjúságnak.

Szent István-Társulat könyvkiadóhivatala

Budapest, VIII. kerület, Szentkirályi-utca 28. szám.

Könyvkereskedése: Budapest, IV., Kecskeméti-u. 2.

Vidéki fiókok: Szeged, Pécs, Cegléd, Balassagyarmat.